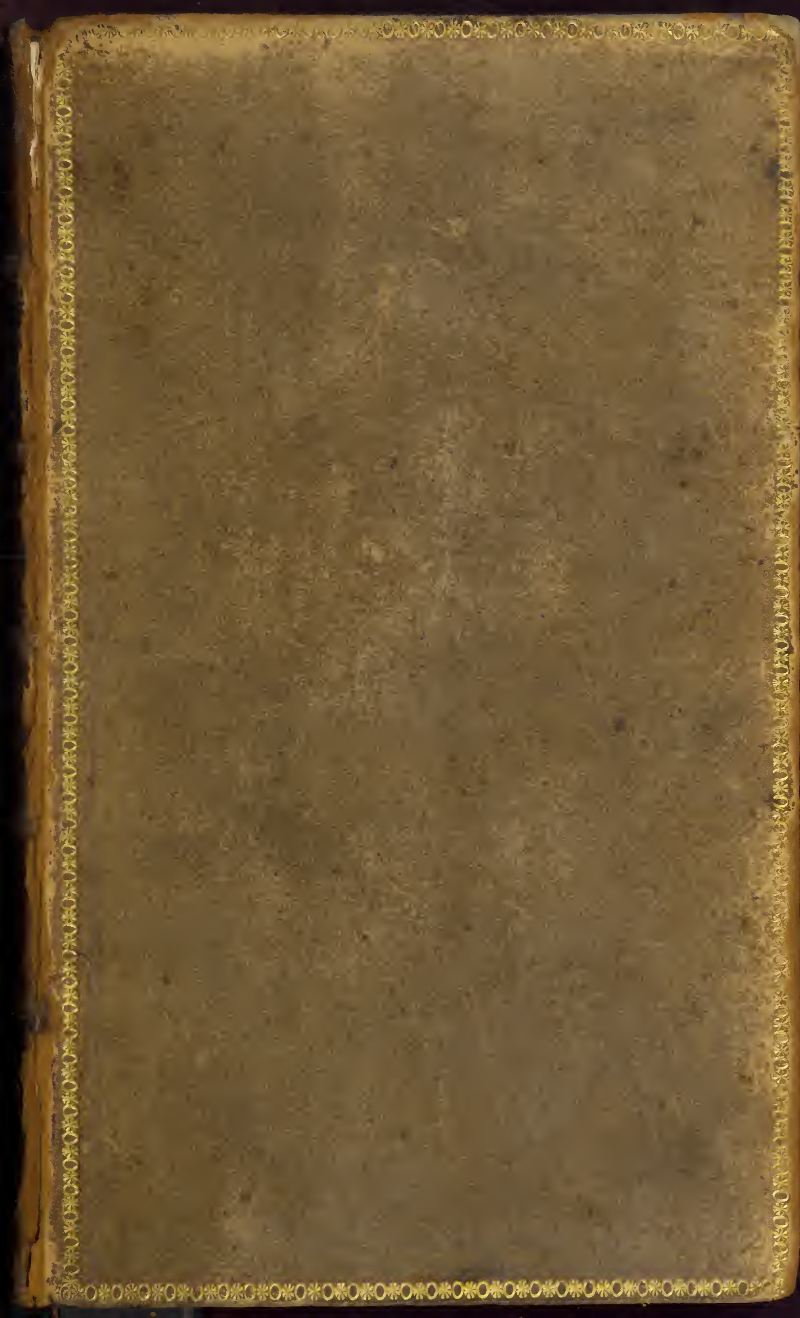

EDWARD HENRY SCOTT

I U S T I N U S.

IUSTINI
HISTORIAE
PHILIPPICAE

AD OPTIMAS EDITIONES
COLLATAE

PRAEMITTITUR NOTITIA LITERARIA
ACCEDIT INDEX

EDITIO SECUNDA
EMENDATIOR ET AUCTIOR

ARGENTORATI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
BIPONTINAE
ANNO X. (1802.)

DE
IUSTINO

Ex Gerardi Ioan. VOSSII Lib. I. de Hist. Lat.

IUSTINI, qui Trogi epitomen fecit, nec nomen, nec aetas, dubitatione caret. In Ant. Arnoldi libro nominabatur Iustinus Frontinus: at in codice bibliothecae Mediceae dicitur M. Iunianus Iustinus. Atque hoc verius censeo, ob libri eius antiquitatem: cuius argumentum non leve est, quod literis Longobardicis scriptus sit. Quod vero ad aetatem, Trogi eius, cuius epitomen scripsit, filium fuisse tradit Gualterus Burlei Anglicus lib. de vita philosophorum, qui anno MCCCCLXXII editus ab Arnoldo Terffornen. Sed hoc seculo illi condonemus, quo vixit. Ac eruditissimos etiam viros video esse, qui suspicentur vixisse, postquam imperium translatum fuit Constantinopolim; idque ob verba illa lib. VIII: (Graeciam etiam *nunc* & viribus, & dignitate, orbis terrarum principem.) Sed *nunc* istic non signat tempus, quo Iustinus scribit, sed de quo scribit; quomodo idem paulo post ait: (Et haec potissimum facere Thebanos, Lacedaemoniosque, antea inter se imperii, nunc Graeciae imperantis aemulos.) Ubi *nunc* itidem valet, *hoc tempore*, quod exponitur. Plane vero vixisse arbitror sub

Antonino Pio, atque huic epitomen ſuam dicaſſe. Id colligo ex verbis iſtis praefationis: (Quod ad te, Imperator Antonine, non tam cognoſcendi, quam emendandi cauſa, transmiſi.) Ita enim habent editiones antiquae, quae, quin MSStorum fidem ſecutae fuerint, nullus dubito. Sed obiiciunt, in optimis libris legi: (Quod ad te non tam cognoſcendi magis, quam emendandi cauſa, transmiſi.) Quam MSStorum lectionem etiam Bongarſius retinuit. Sed nihil manifeſtius, quam non ita ſcripſiſſe Iuſtinum. Nec enim *tam* & *magis* ſatis conveniunt. Quid ergo? num dicemus *magis*, tamquam ſuperfluum, tolli oportere? Atqui non videtur de nihilo eſſe, quod in optimis libris legitur. Quare puto, ſcriptum primo fuiſſe: (Quod, Antonine Imp. non cognoſcendi magis, quam emendandi cauſa transmiſi.) Nempe ex (Antonine Imp.) fecere (Ad te non.) Ac quia ſic *non* geminabatur, librarii hunc errorem exiſtimantes, alterum omiſere. Et ſane Iuſtinum hunc ſub Antonino vixiſſe, ante ſeculum Philippus Bergomas, ac Ioan. Aventinus tradidere: immo idem iam ante annos trecentos in Chronico ſuo ſcripſit Martinus Polonus: ſed quod idem Iuſtinum hunc cum Iuſtino Martyre confudit, foedus error eſt, cum hic, qui epitomen ſcripſit, in iis, quae lib. XXXVI de Moſe, Ioſepho, & Iſraëlitis tradit, plane Scripturis adverſetur: unde liquet, hominem fuiſſe Gentilem: aperteque inter eos ab Oroſio numeratur: ut

de eo nihil dicam, quod beatus Martyr nihil Latine ſcripſiſſe videtur: item quod Euſebius, Hieronymus, Photius, nuſquam hiſtoricam hanc epitomen inter Martyris illius ſcripta reponunt. Nec tamen ea ignota fuit B. Hieronymo, qui illius meminit prooemio in Danielem: uti quoque Auguſtinus facit lib. VI de civit. Dei cap. VI, & Oroſius lib. I, cap. VIII & X, qui & Iuſtinum paſſim exſcribit. Poſt quos eiuſdem mentionem fecere Iſidorus, Iornandes, alii. Etiam quae Lupus Ferrarienſis Abbas epiſt. XX. ad Altuinum ex Trogo Pompeio citat de iis, quae Mithridatis excellentiam portenderint apud Iuſtinum, ad verbum ex Iuſtini lib. XXXVII. Sed apud Lupum nunc paulo comtius leguntur, ut & in Iuſtino debeant emendari. Eſt Iuſtinus ſcriptor terſus & elegans, ut de eo ſcribit Raimundus Lullus lib. VII de orat. cap. IV. Quam turpiter autem in rebus Iudaicis aberrarit, oſtendit Benedictus Pererius in Danielem cap. XL. MStus exſtat in bibliotheca publica Academiae Cantabrigienſis, & Oxonii in Collegio corporis Chriſti. Ac neſcio quid ſibi velit, quod (ut eſt apud Th. Iames) Oxonii in Bibliotheca Collegii Novi exſtare dicatur *Epitome hiſtoriarum per Trogum Pompeium lib. IV.*

NOTITIA LITERARIA
DE
IUSTINO
EX

Io. Alb. Fabricii Bibliotheca Latina a Io. Aug. Ernesti auctius edita Lib. III, cap. III.

IUSTINI aetas.

IUSTINUS [1] quis fuerit & quando vixerit, non satis compertum est, etsi Romae, ante Impera-

1 In antiquissimo codice Bibl. Mediceae *M. Iunianus Iustinus*, sed in codice, qui fuit apud Ant. Arnoldum, *Iustinus Frontinus* dicitur, teste Iac. Bongarsio & Gerh. Io. Vossio. Iustinum Trogi breviatorem memorant Hieronymus, prooemio in Danielem, Augustinus IV, 6. de C. D. Orosius (qui passim Iustinum sequitur) lib. I, c. 8 & 10. Vincentius Bellovacensis, idemne hic Iustinus sit cum Iustino Martyre, an alius, ignorare se fatetur X, 94. Speculi Hist. Engelbertus Abbas, qui tempore Rudolphi I. Habspurgici scripsit librum de ortu & fine Romani Imperii (Tom. 25. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 363.) Iustinum Historiographum laudat, *qui Trogum Pompeium secutus in principio suae Chronicae.* Freculfus qui ex Pompeio historico eiusque abbreviatore Iustino repetit lib. II, c. 1 & 8. quae libro XXXVI apud Iustinum leguntur de Iudaeis. Iustini cuiusdam mentio apud Mar-

tores Chriſtianos, ſcripſiſſe non dubitem, ipſum a Chriſti ſacris alienum. Itaque non aſſentior iis, qui ad Theodoſii Imp. tempora reiiciunt, neſcio quibus argumentis moti. Ut vero hoc loco a me commemoretur, facit, quod in editionibus quibuſdam antiquioribus libros ſuos dicitur inſcripſiſſe Imp. Antonino Pio: quamquam προσφώνησιν hanc in nullo codice ſcripto reperiſſe ſe teſtatur Iac. Bongarſius; qui putat additum nomen Antonini ab iis, qui Iuſtinum falſo eundem putarent cum celebri eius nominis Philoſopho Chriſtiano & Martyre: in quo errore verſati ſunt Iſidorus, Iornandes, Io. Sarisb. & alii recentiores. Neque veriſimile videtur, Iuſtinum emendandi cauſa opus ſuum ad Imperatorem mittere voluiſſe, quod in praefatione innuit: ſi eam non potius ad virum aliquem doctum illius aetatis, ſibique amicum, quam ad Caeſarem direxit. Non magis certum eſt, quod Martinus Polonus & auctor libri de vitis Philoſophorum c. 114. affirmant, Trogi diſcipulum fuiſſe. Iuſtinum libenter ſequitur Oroſius, imitatur Saxo Grammaticus, ut in notis ad hunc Stephanius paſſim notat. Parum credibile eſt, quod in codice Magliabequiano, teſte Abr. Gronovio, traditur, Iuſtinum Philoſophum ce-

tialem XI, 66. Fuit & Iuſtinus Manichaeus, quem confutavit Fabius Marius Victorinus editus a Sirmondo Pariſ. 1630. 8. & recuſus T. I. Sirmondi Opp. pag. 409. De aliis huius nominis videſis Reineſii Epiſtolas ad Hofmannum pag. 410. & Dan. Guil. Molleri diſſertationem de Iuſtino, Altdorf. 1684. §. 5.

leberrimum & Trogi fuiſſe diſcipulum; multo minus, quod Gualterius Burleus ſcripſit, filium. Libros *Trogi* de animalibus laudat Chariſius lib. I, p. 79. reſpicit Plinius VII. Hiſt. Trogum laudans cap. 3. & lib. XI, c. 52. ubi *auctorem ſeveriſſimum vocat.* Hiſtorias Trogi memorant Priſcianus, item Plinius, & in Virgilium Servius, aliique.

HISTORIARUM Trogi Epitome.

Exſtant *Hiſtoriarum Philippicarum, & totius mundi Originum & terrae ſitus, ex Trogo Pompeio excerptarum libri XLIV,* a Nino uſque ad Caeſarem Auguſtum, ſub quo [1] *Trogus Pompeius,* patria Gallus, philoſophus ac hiſtoricus diſertiſſimus floruit, totiuſque orbis, ſed Graecas potiſſimum hiſtorias Latino ſermone 44. voluminibus compoſuit, & a praecipuo argumento, regni nempe Macedonici hiſtoria, quam a libro

1 Sub Iulio Caeſare militaſſe Trogum, ſcribit Iſaacus Iaquelotus in praeclaris diſſertationibus adverſus Atheos p. 25. ſed de patre ſuo hoc affirmat Trogus apud Iuſtinum XLIII, 5: *In poſtremo libro Trogus maiores ſuos a Vocontiis originem ducere, avum ſuum Trogum Pompeium Sertoriano bello civitatem a Cn. Pompeio accepiſſe dicit, patruum Mithridatico bello turmas equitum duxiſſe, patrem quoque ſub Caio Caeſare militaſſe, epiſtolarumque & legationum ſimul & annuli curam habuiſſe.* Patet ex hoc ipſo loco, iniuriam fieri Iuſtino apud Bonifacium pag. 438. Hiſtoriae ludicrae, cum arguitur Trogi memoriam voluiſſe abolere. Alios Trogos refert Reineſius Epiſt. ad Hofmannum pag. 660. Iuſtinos alios pag. 410.

ſeptimo ad quadrageſimum primum exſequitur, *Hiſtorias Philippicas*, Theopompi exemplo inſcripſit. Harum ſe, ait Iuſtinus, per otium, cum in urbe verſaretur, digniſſima quaeque cognitione excerpſiſſe, & omiſſis his, quae nec cognoſcendi voluptate iucunda, nec exemplo neceſſaria iudicaret, breve veluti florum corpusculum feciſſe. Subiiciuntur Iuſtino in Bongarſii editione, atque inde in aliis, *prologi, ſive periochae hiſtoriarum Philippicarum Trogi Pompeii*, eiuſmodi fere, qualia hiſtoriarum Livii argumenta ſub Flori nomine habemus. Illa, ab ipſo forte profecta Trogo, certe non a Iuſtino elaborata, oſtendunt, Iuſtinum in Epitome ſua omiſiſſe non pauca, in his ea, quae de terrarum ſitu Trogus ſcripſerat. Sunt, qui integram Trogi hiſtoriam dicant fuiſſe in Bibliotheca Marquardi Gudii: ſed non ego credulus illis. Ita quoque Aldus Manutius magna ſpe ſe lactabat, Trogi hiſtorias exſtare apud amicum quendam doctum ac ſpectatae fidei, futurumque, ut propediem in lucem ederentur. Sed illa ſpes vana fuit, neque Trogus ad hanc diem lucem adſpexit. Quae libro XXXVI traduntur de Iudaeis, ea illuſtrantur partim, partim caſtigantur a Io. Iac. Schudt in Compendio Hiſtoriae Iudaicae e Gentilium ſcriptis collecto, Francof. 1700. 8. Videtur Iuſtinus in pluribus uſus Trogi verbis, unde vix Iuſtini ulla ab Trogo aliena in ſermone veſtigia apparere, ait Io. Frid. Gronovius IV, 10. Obſervatt. p. 154. Solemne eſt MSStis Iuſtini codi-

cibus praefigi ſpecioſum Trogi nomen, ante multa iam ſecula deperditi. Ita Lupus Ferrarienſis Epiſt. 20. Petrus Bleſenſis Epiſt. 85. 94. Aelfredus Beverlacenſis in Annalibus Regum Britanniae pag. 24. & alii iuniores, quando Pompeium Trogum citant, Iuſtini epitomen intelligunt. Narratque eruditiſſ. Wagenſeilius in Sota p. 576. exſiluiſſe ſe prae gaudio, cum in Bibl. Scorialenſi Codici praecipuae magnitudinis Trogum Pompeium inſcriptum vidiſſet. *Quam*, dixiſſe apud ſe, *ego laeto nuntio exhilarabo viros doctos! quot & quanta mihi dabunt Evangelia!* at cum vix aperuiſſet librum, ſtatim illi ob mendacem titulum, ſibi quoque paene, ob nimis facilem credulitatem, indignatum. Nam pro Trogo Iuſtinum reperiſſe. Bernardus Montefalconius in Diario Italico p. 76. notat, *Prologos* rarius occurrere in codicibus Iuſtini Mſſ. Notae ad Prologos pereruditae Abbatis de Longerue exſtant in editione Iuſtini Pariſienſi, quae a. 1709. minore forma prodiit, nec non in noviſſima, variorum notis illuſtrata, curante Abr. Gronovio. Nonnulla Iuſtini illuſtrant *Caſp. Sagittarius* variis diſſertationibus XI, ad librum primum editis Helmſt. 1665. 1666. & Ien. 1676. 4. & ad lib. II, c. 1. & de hiſtoria bellorum Scythicorum ad lib. II, c. 3 & 5. Ien. 1685. 4. & *Iacobus Schallerus* in laudabilibus politicis e Iuſtino collectis Argent. 1649. 4. Libro XXXVIII, 3. ait Iuſtinus, Trogum in Livio & in Salluſtio reprehendere, quod conciones directas pro ſua ora-

tione operi ſuo inferendo, hiſtoriae modum exceſſerint.* Licet autem merito reprehendat aliquis cum Diodoro Siculo in limine libri XX. ὑπερμήκεις δημηγορίας & πυκνὰς ῥητορείας, crebras & prolixas declamationes, inſertas hiſtoriae, & intempeſtiva eloquentiae affectatione narrationis ſeriem interrumpentes, ſcriptoreſque, qui totam hiſtoriam προσθήκην τῆς δημηγορίας, appendicem concionum faciunt: tamen conciones in Salluſtio ac praeſertim Livio rarae, opportunae, rebuſque aptae leguntur: itaque, ſi naevi ſunt, pulcherrimi ſunt, atque eiuſcemodi propemodum, de quibus uſurpaveris illud Apuleii in Floridis, *riſere Muſae, cum audirent hoc genus crimina, ſapienti exoptanda, Apollini obiectata.* Iuſtini Codex inſignis iuſſu Pii III, a. 1503. defuncti, eleganter ſcriptus exſtat in Bibliotheca Gothana.

INDEX EDITIONUM IUSTINI

AUCTIOR FABRICIO ERNESTIANO

ET IN V. AETATES DIGESTUS.

AETAS I. *NATALIS f. ECTYPORUM.*

1470 — 1497.

(1470) Editio *princeps* f. *Romana* I. fine anni & loci nota, fine fign. cuft. pagg. & tit. 4 mai. f. fol. min. Initio operis impreffum legitur: *Iuftini hiftorici politiffimi Epitoma in Trogi Pompei hiftorias proemium incipit.* Singuli librorum tituli fic habent: I. *Ex Primo uolumine.* II. *Ex fecundo uolumine Trogi Pomp.* & fic deinceps. Ad calcem tria haec leguntur difticha (notiffima illa quidem, typographiae prae calamorum ufu praeftantiam extollentia):

Anfer Tarpei cuftos Iouis: unde: quod alis
Conftreperes: Gallus decidit: Vltor adeft.
Vdalricus Gallus: ne quem pofcantur in ufum
Edocuit pennis nil opus effe tuis.
Imprimit ille die: quantum non fcribitur anno
Ingenio: haud noceas: omnia uincit homo.

Maittair. pag. 292. Panzer Tom. II, pag. 422. Editio elegans & rariffima, neque, quantum fcimus, ab ullo recentiorum Criticorum confulta. Nobis eius conferendae copiam fecit inftructiffima bibliotheca publica Argentoratenfis, olim Schoepfliniana. Multas quidem lectiones cum Ienfoniana & Romana II. communes habet; multas vero proprias & exquifitas. E. g. L. I, c. 8. pag. 15. ed. noftrae, poft *fatia te fanguine* non agnofcit v. *inquit*, quod vulgo ibi intrufum

legitur. L. II, c. 10. pag. 36. cum in omnibus, quas vidimus, editionibus legatur, *fido deinde ſervo perferendas tradit, iuſſo, magiſtratibus Spartanorum tradere;* multo concinnius dedit, *fido deinde ſervo perferendas tradit magiſtratibus Spartanorum.* Cap. 15. pag. 43. l. 6. commode omittit *recte* ante *reputantibus.* L. VII, c. 1. pag. 85. *ſubactis primo finitimis, mox populis nationibuſque,* inter poſtrema duo verba addit *loginquis.* Sic I, 1. *longinqua, non finitima bella.* L. IX, c. 1. p. 101. diſerte habet *exhauſtus pecunia, commercium* &c. ut Schefferus volebat, pro vulg. *exhauſtus, pecuniae commercium* &c. L. XI, c. 10. pro *a qua poſtea ſuſceptum,* legit *ex qua* &c. L. XII. c. 6 fin. p. 139. *condiſcipulatu,* ubi in pleriſque MSS. eſt *quondam diſcipulatu,* utrumque ſcribit *quondam condiſcipulatu.* — Ex quibus facile colligitur, eam ex alio Codice deſcriptam eſſe. Nos ea diligenter uſi ſumus ad emendandum textum novae huius editionis; meminerintque, velimus, Lectores, ſi quam offenderint lectionis diſcrepantiam ab edd. recentioribus, praeſertim Gronoviana ſecunda, eam antiquiſſimo huic codici deberi.

1470 Altera *princeps Veneta* I. ſ. *Ienſoniana.* fol. In ea titulus libri I. ita concipitur: *Iuſtini Hiſtorici in Pompei Trogi Hiſtorias liber primus incipit.* Ad finem libri XLIV: *Iuſtini Hiſtorici clariſſimi in Trogi Pompei Hiſtorias liber XLIIII. feliciter explicit. MCCCCLXX.*

Hiſtoricos veteres peregrinaque geſta reuoluo
Iuſtinus. lege me. ſum Trogus ipſe brevis.
Me Gallus Veneta Ienſon Nicolaus in urbe
Formavit Mauro principe Chriſtophoro.

Panzer Tom. III, p. 70. Contulit eam Gronovius.

. . . . ſ. a. l. & typ. nemini bibliographorum memorata; quae an anteverterit Romanam & Venetam, adeoque omnium princeps ſit habenda, viderint quibus eius accuratius examinandae facultas data fuerit. Ea literis rotundae formae elegantibus, multiſque ſcripturae compendiis expreſſa fol. brevi, ſervatur in Bibl. Archipalatina, prout nobis ſignificavit vir clar. Andreas *Lamey*, illius praefectus, Conſil. aulicus, & Acad. Scient. ab epiſtolis. Signatura quaterniorum, e quibus duplicatis oriuntur 8. folia, procedit ab *a*

ad *n* usque. Charta ipsa signata videtur cruce eleganter formata cum apice quodam tropaei instar.

1472 *Romana* II. fol. per Conradum Sweynheim & Arnoldum Pannartz. *Iustini historici politissimi Epitoma in Trogi Pompei historias prohemium incipit.* Initio libri I: *Ex primo volumine;* & libri II: *Ex secundo volumine Trogi Pomp.* Ad calcem libri XLIV. exstant haec disticha:

Aspicis illustris lector quicunque libellos
Si cupis artificum nomina nosse: lege.
Aspera ridebis cognomina Teutona: forsan
Mitiget ars Musis inscia verba virûm.
Conradus Sweynheim, Arnoldus Pannartzque magistri
Rome impresserunt talia multa simul.
Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo
Huic operi aptatam contribuere domum.
M. CCCC. LXXII. die XXVI. Septembris.

Maittair. pag. 313. qui quidem Iustinum una cum Floro prodiisse in hac ed. ait: quod persuadere possit τὸ *libellos*, quae vox exstat in primo versu. Sed in duobus exemplaribus, quorum unum manibus oculisque versavit Gronovius in bibliotheca Meadi, alterum asservatur in bibliotheca Lugduno-Batava, desideratur Florus. Eiusmodi exemplum etiam exstabat in bibliotheca Smithiana. Idem Gronovius, primum, qui Florum Iustino comitem dedit, addito anni & loci indicio, Philippum Pincium Mantuanum suspicatur, in cuius typographia Iustinus & Florus una fuerunt excusi Venetiis an. 1493. Panzer Tom. II. p. 431.

1474 *Mediolanensis* I. f. *Zarotina.* fol. quam Iensonianae imitatricem esse, imitatio versuum illi subiectorum satis videtur indicare:

Historias veteres peregrinaque gesta revolvo
Iustinus. lege me. sum Trogus ipse brevis.
Quem manus Antoni Zarotho sanguine creti
Impressit solers, Insubribusque dedit.

Iustini Historici clarissimi in Trogi Pompei Historias Liber XLIV. feliciter explicit MCDLXXIV. Idibus Iunii. — Maittair. p. 335. Panzer Tom. II, p. 16.

1476 *Mediolanensis* II. fol. per Christoph. Valdarfer. *Iustini Historici clarissimi in Trogi Pompeii Historias.* In

fine: *Impressum Mediolani per Christophorum Valdarfer Ratisponensem Anno Domini MCCCCLXXVI. Kal. Iunii.* — Maittair. p. 361. Panzer Tom. II, p. 24. Quo curante facta sit haec editio, aeque cum aliis nescimus; sed e Codice perbono, eoque cum optimis Bongarsii libris conveniente, ductam esse bene vidit, qui eam contulit Io. Frid. *Fischerus*, quem vide in Praef. Iustini sui an. 1757. editi, p. XIV.

1478 *Veneta* II. fol. Iustini Historiae. *Venetiis per Philippum Condam Petri. 1478. d. 12. Decembris.* — Maittair. p. 394. Laire Ind. I, p. 444. Quam tamen eandem esse cum sequente, suspicamur cum Panzero Tom. IV, p. 432.

1479 *Veneta* III. fol. In eius fronte fol. 1. a. legitur: *Iustini Historici clarissimi in Trogi Pompeii Historias exordium.* In fine: *Iustini opere finis cum magna diligentia. Impressum per Philippum condam petri in uenetiis ducante Iohanne mozenico inclito duce. M. CCCC. LXXVIIII. die XII. decembris.* — Maittair. p. 397. Crevenna Tom. V, p. 43. Panzer Tom. III, pag. 147 sq.

. . . . Iustinus, cum Floro ex recens. Beroaldi. fol. s. a. l. & typogr. (circa an. 1480. Brixiae per Henricum Coloniensem, ut quidem videtur Com. de Reviczky Cat. p. 183. coll. p. 192. ed. sec. Berol. 1794.) Ad finem Flori leguntur quatuor disticha:

Aurea Iustini &c.

dein repetita in edd. Sabellicanis.

1484 *Veneta* IV. fol. Memoratur Fabricio in Bibl. Lat. & post eum Fischero in Praef. p. XV.

1487 Epitome Iustini & Flori. *Venetiis 1487.* fol. — Maittair. p. 490. At in Indice omisit Maitt. hanc editionem, quae forte ad an. 1497. pertinet. Panzer Tom. III, p. 248.

1491 *Veneta* V. fol. Iustini & Flori Epitome. *Venetiis 1491. die 5. Novembris.* — Denis Suppl. p. 309. Panzer Tom. III. p. 310.

1493 *Veneta* VI. fol. cum Floro. *Venetiis, per Philippum Pincium 1493. die vigesima decembris.* — Maittair. p. 558. cuius tamen fidem suspectam facit Panzer Tom. III, p. 342.

1494 *Veneta* VII. fol. — Maittair. p. 574.

AETAS II. *SABELLICI.*

1497 — 1522.

a Marco Antonio (Coccio) *Sabellico*, qui primus critica ratione textum Iuſtini recenſuit: e qua recenſione cum Floro primum prodiit Venetiis 1497, deinde ſ. a. & l. tum iterum Venetiis 1507. Imitatrices autem habuit ceteras huius aetatis editiones, praeter Bechárienſem, & quae illam ſecutae ſunt. Sabellici recenſio tandem ſuperata eſt ab Aldina 1522.

1497 *Sabellicana* I. Iuſtini cum Floro. fol. *Iuſtinus hiſtoricus.* Haec in fronte fol. 1. Poſt librum XLIV & ultimum: *Iuſtini viri clariſſimi epithomatum in Trogi Pompei hiſtorias liber XLIIII & ultimus feliciter finit.* Fol. 38. legitur: *Ad magnificum Petrum Mariam Rubeum Parmenſem Philippi Beroaldi Bononienſis Epiſtola;* poſt cuius finem eadem pagina L. Flori geſtorum Romanorum epithoma incipit. In fine Flori:

Aurea Iuſtini Lucique epithomata flori
Aere tibi modico candide lector eme.
Contrahit iſte Titi numeroſa volumina Livi.
Pompeii hiſtorias colligit ille Trogi.
Quam bene coniuncti: nempe hic ubi deſinit: ille
Incipit: atque unum pene uidetur opus.
Rite recognovit quos Iuſtinianus ad unguem
Romanus. Felix lector amice Vale.

Venetiis. M. CCCCXCVII. die VIII. nouembris. (ſine nomine typogr.) Haec excipit Epiſtola Sabellici ad Contarenum: *Marcus Antonius Sabellicus Io. Matthaeo Contareno viro patritio ſalutem. Recognovi his paucis diebus Iuſtini: & Lucii Flori Epitomen: Fuitque ea mihi lectio parum iucunda, non quia non uterque ſit amabilis: & ut hic ex Livii maieſtate multum referens: ita ille ex Trogi gravitate. Verum romanae: Peregrinaeque hiſtoriae imaginem velut duplici tabella intuitus non ſine dolore animi admonebar. Quantum in duobus viris, quorum hi lineamenta verius quam typum expreſſere: amiſerit poſteritas. Caeterum ſi fatorum invidia ea fuit ut tanta hominum indole neceſſario careremus: haud vulgaris gratia debetur his: per quos demum conſecuti ſumus ut ſi non corpus: imaginem*

saltem tantarum lucubrationum teneremus: quamquam (proh dolor) ne hanc quidem umbram nisi mendosam: claudam: & corruptam: librariorum sive inscitia: sive incuria ad posteros transmisit. Scio ego virum nostri temporis ingenio & eruditione florentem (Beroaldum seniorem dicit) *in hoc multum operae adhibuisse, ut Florus ipse quam emendatissime legeretur: sed vel suo ipsius iudicio: vel quod magis credo librariae officinae vitio parum quod voluit effecit: Quod tu vir eruditissime ita esse facile deprehendes: si recentia exemplaria (nisi ego quoque pari fraude sum deceptus) cum veteribus illis contuleris. Nihil enim quod ad eam recognitionem attineret: quae diligentissima esse potuit: a me praetermissum puto: nec Antonius Moretus,* * *vir summa diligentia: ac supra quam dici possit accuratus: gerendae rei defuit: sed sic ego evenire arbitror: ut nihil quod a nolentibus: & invitis fiat recte fiat. Tu vero quid in hac parte profecerimus vide: ac boni consule. Vale.* Hanc Epistolam scripsit Sabellicus die VIII. Novembris MCCCCXCVII. Est ergo haec prima inter edd. Sabellicanas; recensuitque idem vir doctus lectionem Flori Beroaldinam. Cf. Gronovii Praef. in Iustin. Maittair. p. 490. Panzer Tom. III, p. 423.

* Hic fuit bibliopola Venetus, cuius quoque meminit Sabellicus in Epistola ad Rambertum Malatestam lib. VIII, ep. 26: *Conveni, quod potui, Antonium Moretum bibliopolam hic longe principem mihique familiarissimum.*

. . . . *Sabellicana* II. s. a. & l. fol. (per Bernardinum Rasinium Novocomensem) IUSTINI ET FLORI EPITHOMAE. Haec literis capitalibus fol. 1. Fol. 2. *Iustini Historici clarissimi in Trogi Pompeii Historias Liber I.* Fol. 39. b. *Iustini historici viri clarissimi epithomatum in Trogi Pompeii historias liber XLIIII. & ultimus feliciter finit.* Fol. 40. praemissa Philippi Beroaldi ad Petrum Mariam Rubeum Comitem Parmensem epistola LUCII FLORI GESTORUM ROMANORUM EPITHOMA INCIPIT. In fine fol. 57. quatuor disticha:

Aurea Iustini &c.

Fol. ultimo legitur *M. Antonii Sabellici ad Io. Matth. Contarenum epistola*, supra a nobis adlata. — Cf. Gro-

nov. in Praef. Maittair. p. 761. Panzer Tom. IV, p. 149. Braunio P. II, p. 43. Not. de libris in bibl. Monast. ad S. Udalr. verosimile videtur, hanc ed. *Venetiis* prodiisse.

. . . . *Sabellicana* III. s. a. & l. fol. Iustini Epitome Historiarum; accedit Flori Epitome. In medio folio 1. a. IUSTINI ISTORICI. Sequitur IUSTINI HISTORICI CLARISSIMI IN TROGI POMPEII HISTORIAS EXORDIUM. In fine fol. 37. b. *Iustini historici uiri clarissimi epithomatum in Trogi Pompeii historias liber XLIIII. & ultimus feliciter finit.* Fol. seq. a. incipit Florus, praefixa epistola Beroaldi ad Petr. Mariam Rubeum. In fine versus:

Aurea Iustini &c.

Hos excipit M. Ant. Sabellici epistola cum registr. — Panzer Tom. IV, p. 455.

. . . . *Parisina* I. 4. s. a. *Iustini Historia ex Trogo Pompeio collecta. Lucii Flori Epithomata quatuor in decem Titi Livii decades. Sexti Ruffi ad Valentinianum Augustum de Historia Romana opus. Parisiis apud Ioh. Petit.* — Sic legitur in Catal. bibl. Hasaeanae. Bremae an. 1732. edito, p. 530. n. 75; sed in Catal. bibl. Zechianae, Lips. 1780. p. 44: *impress. in vico D. I. Bellovacensis.* Nimirum Io. Petit s. Parvus habitabat *in vico divi Iacobi.* Servatur quoque in bibl. Francof. ad M. & exstabat inter libros H. A. Werumei Icti Groning. p. 99. n. 527. eadem forma. Alii tamen Parisinae huic s. a. formam, quae folio minus dicitur, adscribunt.

1502 *Mediolanensis* III. Iustini in Trogi Pompei Historias Libri XLIIII. Lucii Flori Historia Romana in compendium redacta, ex recensione Philippi Beroaldi. *Impressum Mediolani apud Alexandrum Minutianum MCCCCCII. Idib. Ianuar.* fol. — Panzer Tom. VII, p. 379.

1503 *Venetiis.* fol. Iustinus Historicus: & Florus cum ep. Philippi Beroaldi Bononiensis ad magnificum comitem Petrum Mariam Rubeum Parm. *Venetiis per Bartholomaeum de Zanis de Portesio MCCCCCIII. die tertio Febr.* Iustino praemittitur Epist. Sabellici ad Contarenum. Servatur haec editio inter cimelia Bibl. Archipal. Manhem.

1505 *Bononiae.* fol. Iuſtini Hiſtoriarum ex Trogo Pompeio in epitomen redactarum Libri XLIV, una cum L. Floro a Philippo Beroaldo correcto. *Bononiae* 1505. — Panzer Tom. IX, p. 413.

1506 *Argentorati.* 4. Iuſtinus cum Floro & Plinio (vel potius Aurelio Victore) de viris ill. — Memoratur Fabricio in Bibl. Lat.

——— *Pariſina* II. fol. *Iuſtini Hiſtoria ex Trogo Pompeio quattuor & triginta epithomatis collecta. Lucii Flori Epithomata quatuor quam cultiſſima in decem Titi Livii decadas. Sexti Ruffi C. V. ad Valentinum* (ſic) *Auguſtum de hiſtoria Romana opus digniſſimum. Pariſiis 1506.* — Huius contextus, ut teſtatur Gronovius, plurimum quantum differt a Sabellicano, & plerumque cum Bechariano conſpirat; quod etiam haud obſcure indicat titulus, quem communem habet cum parte tituli ed. Becharii, (cf. infr. an. 1510.) in qua tamen rectius editur *Valentinianum.* Anteverterit igitur oportet Bechariana prima hanc Pariſinam; ſed quo anno quove loco lucem ea viderit, nobis non cognitum. Editio anni 1500 a Bechario curata, quam recenſet Gronovius in Praefatione, eadem eſt cum Iuntina II. an. 1510, ubi vide.

1507 *Sabellicana* IV. fol. *Iuſtini ex Trogo Pompeio Hiſtoriae cum multis memorabilibus in margine. Addito inſuper indice: quo facilius notatu clariora reperiri poſſint: nuper emendatae.* In fine Iuſtini: *Iuſtini hiſtorici viri clariſſimi epithomatum in Trogi Pompeii hiſtorias liber XLIIII. & ultimus feliciter finit.* Sequitur Florus, praemiſſa epiſtola Phil. Beroaldi ad Petrum Mariam Rubeum. Subiunguntur quatuor diſticha:

Aurea Iuſtini &c.

Poſt quae tandem exhibetur Epiſtola Sabellici ad Contarenum, cum ſubſcriptione: *Impreſſum Venetiam* (ſic) *per magiſtrum Ioannem Tacuinum de Tridino M. CCCCC. VII. die XVII. Maii.* — Index, quem promittit titulus huius editionis, in ea non reperitur. Unde Gronovio orta ſuſpicio, eam *vivente quidem Sabellico prelum ſubiiſſe, poſt mortem vero ipſius demum ad finem fuiſſe perductam: ſiquidem anno MDVI. animam Deo reddidit illuſtre illud Italiae literatae ornamentum.* Cf. Panzer Tom. VIII, p. 385.

1510 *Iuntina* I. 8. curante Mariano Tuccio. *Iuſtinus una cum L. Floro nuper caſtigatus.* Fol. 1. b. *Marianus Tuccius Florentinus Andreae Marſuppino iuveni ornatiſſimo S.* In fine: *Impreſſum Florentiae, opera atque impenſa Filippi de Giunta Florentini, 1510. tertio Galeodas* (l. *Calendas*) *Februarii, Petro Soderino perpetuo Vexillifero exiſtente.* — Gronov. in Praef. Panzer Tom. VII, p. 12.

——— *Mediolanenſis* IV. fol. *Trogi Pompeii Hiſtoria per Iuſtinum in compendium redacta proxime quam emendatiſſime edita.* Iuſtinum comitantur Florus & Rufus, in cuius fine additur: *Habes Candide Lector in hoc volumine non minus utilia quam lepida Iuſtini in Trogum, & Flori in Livium: inſuper Sexti Ruffi viri conſularis Epithomas nuper caſtigatiſſime Mediolani impreſſas apud Leonardum Vegium. M. D. X. nonis Maiys.* — Gronov. ibid. Panzer Tom. IX, p. 534.

——— *Iuntina* II. ſ. l. & typogr. 8. *Iuſtini Hiſtoria ex Trogo Pompeio quatuor & triginta* (ſic) *epithomatis collecta. Lucii Flori Epithomata quatuor quam cultiſſima in decem Titi Livii decadas. Sexti Ruffi Conſularis uiri ad Valentinianum Auguſtum de Hiſtoria romana opus digniſſimum. Nerua cocceius ex dione Graeco per Georgium Merulam Alexandrinum. Traianus Nerva ex dione per eundem Merulam. Adrianus ex dione graeco. Conflagratio Veſaevi montis ex dione per ſupradictum Merulam. P. Victoris de regionibus urbis Romae libellus unicus.* Sequitur lilium rubrum, ex quo manifeſte apparet, hanc editionem excuſam fuiſſe Florentiae in typographia Philippi Iuntae. Praefationem praemiſit editor *Auguſtinus Becharius* Mortarienſis Sacerdos. In fine P. Victoris legitur: *Impreſſum fuit hoc opus Anno domini M. CCCCC. decimo. Nono Kalend. Auguſti.* — Gronovius, qui uſus eſt hac editione, male eam retulit ad an. 1500. ideo merito reprehenſus a Crevenna in Catal. Tom. V, p. 44. Adſcribamus eius verba: *Gronovius n'a pas bien fait attention à la date de la ſouſcription, qu'il marque* M. CCCCC. decimo nono Kalend. Auguſti, *au lieu de* M. CCCCC. decimo. Nono Kalend. Auguſti, *& par conſequent il la croit executée dans l'année 1500, au lieu de 1510, comme nous croions qu'on doit la noter,* 1) *parce-*

que dans la dite suscription le decimo *est imprimé avec un point après, comme nous le rapportons, & que la premiere* N *de* nono, *qui suit après le point, est grande, ce qui fait voir que le* decimo *appartient à l'année, & le* nono *à* Kalendas. 2) *parceque les* Kalendae Augusti *ne vont pas plus loin que Dixsept, & que par consequent* Decimo nono Kalendas Augusti *ne peut pas subsister, & seroit faux.* Quod quidem non animadvertens Panzer Annal. typ. Tom. I, p. 429. coll. Tom. VII, p. 13. duas statuit esse editiones, quae nonnisi una erat habenda: eumdemque errorem repetiisse videmus Harlesium in Suppl. ad brev. not. literat. Rom. Parte II, p. 155.

. . . . *Parisina* III. s. a. 4. Iustinus, Florus & Sext. Rufus. *Parisiis in Campo Gaillardo venalis apud Ioannem Petit.* — Panzer Tom. VIII, p. 211.

1512 *Venetiis.* fol. *Iustini ex trogo pompeio historiae cum multis memorabilibus in margine. Addito insuper indice, quo facilius notatu clariora reperiri possint: nuper emendate.* Haec in fronte. In fine Iustini: *Iustini Hispani Historici —— Epithomatum liber XLIIII. Et ultimus feliciter finit.* Sequitur Florus, ad cuius calcem legitur: *Impressum Venetiis per Ioannem Tachuinum de Tridino M. CCCCC. XII. die vigesimo tertio Septembris.* — Panzer Tom. VIII, p. 408.

1514 *Lipsiae.* fol. *Iustini ex Trogo Pompeio historiae cum multis memorabilibus in margine. Addito insuper indice: quo facilius notatu clariora reperiri possint: nuper emendatae.* In fine: *Impressum Liptzk per Iacobum Thanner Herbipolitanum. Anno dni. M. CCCCC. XIIII.* — Rarissimae huius editionis notitiam dedit Freytag in Apparat. liter. Tom. I, pag. 274. Cf. Panzer Tom. VII, p. 186.

1517 *Viennae Austriae.* 4. *Iustini nobilissimi Historici in Trogum Pompeium Libri quadraginta quatuor. Additus insuper est per Ioannem Camertem ordinis Minorum Index copiosissimus, quo facile, quicquid in toto opere notatu dignum est, possit lector cum voluerit reperire.* Pag. 2. legitur Vdalrici Fabri Thornburgensis Epistola dedicatoria ad Georgium Episcopum Viennensem, data nono Kalendas Iulii 1517; in qua profitetur, corrigendorum Iustini librorum curam sibi iniunctam

fuiſſe, quo exactius ederentur. In fine Iuſtini: *Impreſſum Viennae Auſtriae, per Ioannem Singrenium. Expenſis uero Leonhardi & Luce Alantſe fratrum. Anno domini. M. D. XVII.* — Denis Wiens Buchdruckergeſchichte p. 165. Panzer Tom. IX, p. 34.

1519 *Pariſina.* IV. *Daneſii.* fol. *Iuſtini Hiſtorici clariſſimi Epitome in Trogi Pompei Hiſtorias; L. Flori de rebus Romanis Epitome; Sexti Ruffi V. C. libellus. Pariſiis impreſſit Chalcographus fideliſſimus Antonius Auſſurdus impenſis Ioannis Parvi.* In fine Iuſtini: *Ad Idus Maias M. D. XIX.* Ad calcem Flori: *Octavo Calendas Iulias, anno ſupra milleſimum D. XIX. Vaeneunt in aedibus Ioannis Parvi in via ad divum Iacobum ſub ſigno aurei Lilii.* — Panzer Tom. VII, p. 54. Curavit hanc ed. *Petrus Daneſius*, qui in epiſtola ad Auſſurdum praemiſſa (a Maittairio inſerta Tom. II, P. I, p. 85.) ſe egregio Codice uſum dicit, omninoque ſuam in hac ed. navatam operam praedicat. Fuit penes Gronovium. Cf. Io. Frid. Fiſcherum praefantem ſuae Iuſtini editioni.

——— *Pariſina* V. 4. Florus cum Iuſtino & Ruffo. *Pariſiis per Iacobum le Meſſier anno MDXIX. XI. Novembris.* — Maittair. Ind. I, p. 404. Panzer Tom. VIII, p. 59.

1520 *Mediolanenſis* V. fol. Iuſtinus, L. Florus & Sext. Ruffus. *Mediolani ex officina Minutiana. MDXX.* — Panzer Tom. VII, p. 399.

. . . . *Pariſina* VI. ſ. a. fol. Iuſtinus & Florus. *Petrus Daneſius ad vetus exemplar repoſuit. Lutetiae in aedibus Iohannis Parvi.* — Panzer Tom. VIII, p. 211.

. . . . *Pariſina* VII. 4. Iuſtinus, Florus & Sext. Ruffus. *Pariſiis in aedibus Anthonii Bonemere.* — Panzer Tom. VIII, p. 217.

AETAS III. *ALDINA.*
1522 — 1581.

qua *Franciſcus Aſulanus*, Aldinae curator, textum vulgatum non modo e ſuperioribus edd. ſed & ex ſcriptis, & ingenio paſſim mutavit. Novam hanc lectionem mox more ſuo arripuerunt *Iuntae*, & vulgatiorem fecerunt. Hac via progreſſi in Germania *Georgius Maior* & *Car. Sichardus* nova dedere exempla; praeter quae etiam *Gryphianae* & *Antverpienſes* celebrantur.

1522 ALDINA I. 8. *Trogi Pompei externae Hiſtoriae in compendium ab Iuſtino redactae. Externorum imperatorum vitae authore Aemylio Probo* (ſ. Cornelio Nepote.) Praefationi Iuſtini praemittitur Franciſci Aſulani ad Ioannem Cornelium Georgii filium Epiſtola. Ad calcem Aemylii Probi legitur: *Venetiis in aedibus Aldi & Andreae Aſulani Soceri, menſe Ian. 1522.* — Panzer Tom. VIII, p. 471.

1525 *Iuntina* III. 8. *Trogi Pompei externae Hiſtoriae in compendium ab Iuſtino redactae. Externorum imperatorum uitae. Aemylio probo authore. P. Vellei Paterculi hiſtoriae Ro. duo uolumina nuper reperta diligentiſſimeque excuſa cum indice omnium, quae digna ſunt notatu, copioſiſſimo.* In fine: *Florentiae, per haeredes Philippi Iuntae Anno Domini 1525.* — Panzer Tom. VII, p. 40. Haec fautorem invenit Io. Georg. Graevium in recenſendo Iuſtino; ſed quam is illi auctoritatem tribuit, ea repetenda ſuit ab Aldina, cuius eſt imitatrix.

. . . . *Aldina* II. ſ. a. 8. Iuſtini Hiſtoriae ex Trogo Pompeio cum Aemilio Probo. *Venetiis apud Aldum.* — Panzer Tom. VIII, p. 560. ex Cat. Pinell.

1526 *Sichardi* I. 8. *Iuſtini Hiſtorici clariſſimi in Trogi Pompei hiſtorias libri quadraginta quatuor, a* Ioan. Sichardo *ſumma diligentia recogniti & illuſtrati. Quibus adiecimus certo conſilio Sex. Aurelium Victorem, qui Caeſarum vitas a D. Auguſto ad Theodoſium uſque, hiſtoria proſecutus eſt. Cum indice. Baſileae apud Andream Cratandrum An. M. D. XXVI.* In fine: *Baſileae per Andream Cratandrum, Menſe Ianuario Anno M. D. XXVI.* — Panzer Tom. VI, p. 255.

——*Maioris* I. 4. *Iuſtini ex Trogo Pompeio hiſtoria, diligentiſſime recognita & ab omnibus, quibus ſcatebat mendis, collatis ad authorem Graecis & Latinis Hiſtoricis repurgata. Cui praeterea non parum lucis, ex iiſdem tranſcriptis ſententiis, & indicato hiſtoriae ordine, acceſſit. Adiecta eſt Monarchiarum quoque ratio. Hagenoae apud Ioh. Secer. Anno M. D. XXVI.* Praecedit epiſtola nuncupatoria Philippi Melanchthonis ad Chriſtophorum Staibergium. In fine: *Hagenoae apud Ioh. Secer. Anno M. D. XXVI.* — Panzer Tom. VII, p. 95. Textum ex aliis libris editis, maxime

ex Aldina f. Iuntina non folum formavit, fed & Codice ufus eft. Vorftius ei multum tribuit.

1530 *Parifina* VIII. 8. Iuftini Hiftoriae & Sextus Aurelius Victor. *Parifiis apud Simonem Colinaeum.* — Panzer Tom. VIII, p. 135.

——— *Sichardi* II. 8. Iuftinus, cum Sext. Aurelio Victore. *Bafileae, apud Andream Cratandrum M. D. XXX.*

1533 *Maioris* II. 4. *Iuftini ex Trogo Pompeio hiftoria* &c. *Hagenoae apud Ioh. Secer.* — Panzer Tom. VII, p. 111.

——— Eadem recufa *Coloniae.* 8.

1537 *Coloniae.* 8. Iuftini ex Trogo Pompeio Hiftoria. Diligentiffime recognita, & ab omnibus, quibus fcatebat mendis, collatis ad autorem Graecis & Latinis hiftoricis, repurgata. Cui praeterea non parum lucis, ex iifdem tranfcriptis fententiis, & indicato hiftoriae ordine, adceffit. *Coloniae, apud Io. Gymnicum.* — Bibl. Argentor.

1538 *Gryphiana* I. 8. *Iuftini ex Trogi Pompeii hiftoriis externis libri XLIV. His acceffit ex Sex. Aurelio Victore De uita & moribus Romanorum imperatorum Epitome. Lugduni, apud Seb. Gryphium, 1538.* — Crevenna Tom. V, p. 45.

1539 *Bafileae.* 4. Iuftini ex Trogo Pompeio hiftoriae. *Bafileae apud Mich. Ifengrinium.* Curante *Sim. Grynaeo*, qui praefatus eft de utilitate legendae hiftoriae.

1542 *Gryphiana* II. 8. cum Sex. Aurelio Victore. *Lugduni, apud Seb. Gryphium.*

1543 *Parifina* IX. 8. Iuftini ex Trogi Pompeii hiftoriis externis libri XLIV. *Parifiis, apud Rob. Stephanum.*

——— *Coloniae.* 8.

——— *Antverpiae.* 8.

——— *Bafileae.* 8. Iuftini ex Trogi Pompeii Hiftoriis externis Libri XLIIII. diligentiffime ex variorum tam Graecorum quam Latinorum exemplarium collatione caftigati, ac beneficio quorundam a mendis, quibus fcatebant, repurgati. Praeterea D. Io. Sichardi caftigationes, & Georg. Maioris annotationes, accefferunt. Item, ex Sexto Aurelio Victore De vita & moribus Romanorum Imperatorum Epitome. Cum indice copiofiffimo tam rerum quam verborum delectu. In fine: *Bafileae, apud Bartholomaeum Wefthemerum. An. M. D. XLIII.* — Bibl. Argentor.

1546 *Gryphiana* III. 12. *Iustini ex Trogi Pompei Historiis externis libri XXXXIIII. Item ex Sex. Aurelio Victore De uita & moribus Romanorum imperatorum Epitome. Lugduni, apud Seb. Gryphium 1546.* — Crevenna Tom. V, p. 45.

1549 *Coloniae.* 8. ex rec. *Maioris;* qua usus est Fischerus.

1551 *Gryphiana* IV. 12. Iustini ex Trogi Pompeii Historiis externis libri XLIV. Accedit ex Sex. Aurelio Victore de vita & moribus Rom. imperatorum Epitome. *Lugduni, apud Seb. Gryphium.* — Biblioth. Emtinck. P. III, p. 449. n. 212.

1552 *Antverpiae.* 12.

1553 *Basileae.* 8. cum *Sichardi* castigg. & cum adnott. *Maioris.*

——— *Gryphiana* V. 8. *Lugduni, apud Seb. Gryphium.* — Bibl. Emtinck. P. III, p. 305. n. 539.

1555 *Gryphiana* VI. 8. *Lugduni, apud Seb. Gryphium.*

1557 *Gryphiana* VII. 8. ib. apud eund.

——— Eadem, ibid. apud eund. 12.

1558 *Parisiis.* 12. Iustini ex Trogi Pompeii Historiis externis Libri XXXXIIII. His accessit ex Sexto Aurelio Victore de Vita & Moribus Romanorum Imperatorum Epitome. Omnia quam diligentissime ex variorum exemplarium collatione castigata. *Parisiis, apud Hieronymum Marnef.* — Bibl. Argentor.

1559 *Lugduni.* 12. apud *Anton. Vincentium.* — Bibl. Emtinck. P. III, p. 449. n. 212.

1560 *Parisiis.* 12. *apud Henr. de Marnef.* — Bibl. Emtinck. P. III, p. 450. n. 213.

1562 *Basileae.* 8. cum praef. *Sim. Grynaei* de utilitate legendae historiae, subiectis ad voluminis calcem notis *Henr. Loritti Glareani* Patricii Claronensis.

——— *Gryphiana* VIII. 8. Iustini ex Trogi Pompeii historiis externis Libri XLIV. His acc. supra Sex. Aur. Victoris Epitomen de vita & moribus Impp. exinde ad Caroli (V.) usque tempora compendium. *Lugduni, apud heredes Seb. Gryphii.*

1565 *Antverpiae.* 8. Ex Trogi Pompeii Historiis externis Lib. XLIIII. Accessit de vita & moribus omnium Imperatorum S. Aurelio Victori addita Epitome, ex variis iisque probatiss. auctoribus collecta. *Antverpiae, in aedibus viduae & haeredum Io. Stelsii.* — Bibl. Argent.

1568 *Lugduni.* 12. Iustini ex Trogi Pompeii Historiis externis libri XLIV. Accessit de vita & moribus omnium Impp. Sexto Aurelio Victori addita Epitome. *Lugduni, ap. Ioh. Frellonium.* — Catal. de la Bibl. du Duc de Valliere.

1569 *Gryphiana* IX. 8. *Lugduni.* recusa ex VIII.

1570 *Coloniae Agripp.* 8. Iustini ex Trogo Pompeio historia, fidelissima recognitione nunc postremo, collatis ad autorem & Graecis & Latinis historicis, pristinae veritati restituta. Adiectae sunt praeterea & Monarchiae ad calcem libri huius &c. *Coloniae Agrippinae, apud Gualtherum Fabricium & Io. Gymnicum.*

1572 *Londini.* 8. Iustini ex Trogi Pompeii historia libri XLIIII. supra plurimorum editiones doctorum hominum opera castigatissimi. Cum eruditissimis scholiolis & argumentis, iam primum apte suo loco dispositis & insertis. Adiecimus monarchiarum omnium tabulam, ex fideliss. historiographis diligenter collectam. *Londini, per Henricum Bynneman.* — Brüggemann View &c. p. 706.

1573 *Gryphiana* X. 12. Iustinus & Sex. Aur. Victor, additis Eliae Vineti in Victorem notis. *Lugduni apud Gryph.*

1576 *Coloniae Agripp.* 8. Iustini ex Trogi Pompeii Historiis externis Libri XLIV. Cui adiecimus monarchiarum omnium tabulam ex fidelissimis historiis collectam: & epitomen Sexti Aurelii Victoris de vita & moribus omnium Impp. Omnia cum Scholiis, Argumentis, & Indice rerum & verborum locupletissimo. *Coloniae Agripp. apud haeredes Arnoldi Birckmanni.* — Bibl. Argentor.

1577 *Londini.* 8. Repetitio ed. 1572.

1581 *Antverpiae.* 12. cum Sex. Aur. Victore.

AETAS IV. *BONGARSIO - MODIANA.*
1581 — 1668.

a *Iac. Bongarsio*, qui Matth. Berneccero ad Iustini praef. *sospitator Iustini unicus* dicitur, & *Franc. Modio.* Ille quidem e Cuiacii, Puteani, aliisque sex Codd. MSS. diligenter collatis, adhibita etiam Aldina *Asulani*, vulgatam emendavit, & notis doctissimis tabulisque

chronologicis ſcriptorem illuſtravit; ſed & intempeſtivo emendandi ſtudio abreptus aliquando, Io. Scheffero iudice, in peius textum immutavit: hic vero correctis recenſionis Bongarſianae quibuſdam locis ex MSS. Fuldenſibus, & animadverſionibus additis, bene de Iuſtino meritus eſt. Principes hos dein ſecuti ſunt *Victorinus Strigelius*, *Theoph. Cangiſerus*, & paullo religioſior Bongarſii aſſecla *Matth. Berneccerus*, illius & Strigelii & aliorum notas ſuis addidit, indicem a Freinshemio, genero, concinnatum ſubiecit, ab eoque etiam adiutus pluribus locis criticam rationem perſecutus eſt. Dein *Iſaacus Voſſius* Iuſtino uberiores notas & criticas, quas ad textum emendandum ſecuti ſunt poſteri, & hiſtoricas addidit; ipſe tamen lectionis Bongarſianae retinens fuit; uti *M. Zuerius Boxhornius*, *Ant. Thyſius* & *Corn. Schrevelius*. Inter editores, poſt Bongarſium, *Elias Vinetus*, *Ianus Gruterus* & *Dan. Pareus* hiſtoriam tantum amplexi ſunt.

1581 *BONGARSIANA princeps.* 8. Iuſtinus: Trogi Pompei hiſtoriarum Philippicarum Epitoma, emendatior & prologis auctior: in eandem notae, excerptiones chronologicae, & variarum lectionum libellus *Iac. Bongarſii. Pariſiis, apud du Val.*

1585 *Gryphiana* XI. 12. *Lugduni apud Gryph.*

1586 *Londini.* 8. Iuſtini & Aurelii Victoris hiſtoria. *Londini, typis Georgii Robinſon.*

——— *Venetiis.* 8.

1587 *Bongarſio - Modiana* I. 12. Iuſtinus: Trogi Pompeii hiſtoriarum Philippicarum Epitoma, nuper ex manuſcriptis codicibus emendata & prologis a *Bongarſio* aucta; nunc vero ſecundo recognita & ad MSS. item librorum, Fuldenſium maxime, fidem ex integro emaculata a *Franc. Modio.* In eandem Notae, Excerptiones chronologicae & variarum lectionum libellus Bongarſii, cum eiuſdem Modii tam in Iuſtinum, quam in prologos ſpicilegio. *Francofurti, apud Ioh. Wechel.*

1590 *Gryphiana* XII. 12. Iuſtini ex Trogi Pompeii hiſtoriis externis libri XLIV. Sex. Aur. Victoris epitoma de vita & moribus Impp. *Eliae Vineti* in eam epitomen notae & caſtigationes &c. *Lugduni, apud*

Anton. Gryphium. — Bibl. Emtinck. P. III, p. 450. n. 214.

1591 *Bongarſio - Modiana* II. 12. ex priori repetita. *Francofurti, apud Ioh. Wechel.*

1593 *Lugduni.* 8. — Bibl. Emtinck. P. III, p. 305. n. 541.

1594 *Lugduni Bat.* 8. cum El. *Vineti* notis.

1596 *Lugduni Bat.* 24. ap. *Rapheleng.*

1602 *Strigelii* I. 8. Iuſtinus. Trogi Pompeii Hiſtoriarum Philippicarum Epitoma, e I. Cuiacii, Cl. Puteani, utriuſque Pithoei, aliiſque ſex manuſcriptis doctiſſimorum virorum optimis codicibus ſummo ſtudio correcta, multiſque ſcholiis illuſtrata. Acceſſit V. C. *Victorini Strigelii* commentarius, nunquam antehac editus &c. *Urſellis, ex officina Corn. Sutorii, ſumptibus Lazari Zetzneri.* — Bibl. Argentor.

1605 *Lugduni.* 12. Iuſtini ex Trogi Pompeii externis hiſtoriis libri XLIV. Sex. Aur. Victoris epitome de vita Caeſarum. Eliae *Vineti* in Victoris epitomen notae & caſtigationes. *Lugd.* — Bibl. Emtinck. P. III, p. 450. n. 215.

1606 *Lugduni Bat.* 16. ap. *Rapheleng.*

1609 *Antverpiae.* 8. Iuſtini ex Trogi Pompeii Hiſtoriis Philippicis Libri XLIIII. ex manuſcriptis codicibus emendati, & Argumentis aucti. Acceſſit De vita & moribus omnium Imperatorum S. Aurelio Victori addita Epitome, ex variis iiſque probatiſſimis autoribus collecta. *Antverpiae, apud viduam & haeredes Petri Belleri.* — Bibl. Argentor.

——— *Aureliae Allobrogum.* fol. Iuſtini hiſtoriarum Philippicarum, & totius mundi originum, & terrae ſitus, ex Hiſtoria Trogi Pompeii Libri. — Inter Scriptt. Hiſtor. Rom. Aurel. Allobr. 1609. Tom. II, p. 615 ſqq.

1610 *Urſellis* 8. cum *Strigelii* & *Bongarſii* notis, additis *Theophili Cangiſeri* Scholiis in X. libros Iuſtini primores.

1612 *Marpurgi.* 8. cum notis *Iani Gruteri.*

1613 *Argentorati.* 8. Trogi Pompeii hiſtoriarum Philippicarum epitoma, e I. Cuiacii, Cl. Puteani, utriuſque Pithoei, aliiſque ſex doctiſſ. virorum MSS. Codd. correcta, (cum ſingulorum librorum breviariis & notis marginalibus, cum notis Iac. Bongarſii, exceptionibus chronologicis, variis lectionibus, & in de-

cem libros anteriores Scholiis Theoph. *Cangiferi*). Acceffit *Victorini Strigelii* commentarius, nunquam antehac editus.

——— *Antverpiae.* 12. ex offic. *Plantin.*

1616 *Bongarfio-Modiana.* III. 12. *Francofurti, ap. Wechel.*

1620 *Duaci.* 8.

1621 *Amftelodami.* 24. ap. *Caefium.*

1627 *Argentorati.* 8. *fumt. hered. Zetzneri.* Repetitio ed. 1613.

1630 *Francofurti.* 8. cum notis *Dan. Parei.*

——— *Amftelodami.* 12.

1631 *Bernecceriana* I. 8. Iuftini in hiftorias Trogi Pompeii epitomarum editio nova accurante *Matth. Berneggero. Argentorati. Sumptibus heredum Lazari Zetzneri.* — Bibl. Argentor. Contextus eft a Iac. Bongarfio & Fr. Modio emendatus, in capita verficulofque diftinctus. Bongarfii, Modii, Strigelii aliorumque notas fuis additas textui fubiecit; prologos c. n. Bongarfii, Modii, Freinshemii, tum Bongarfii Excerptiones chronologicas, & variarum lectionum libellum &c. adiecit.

1635 *Amftelodami.* 16. Iuftini hiftoriarum ex Trogo Pompeio libri XLIV. ex mufeo *Io. If. Pontani. Amft. apud Io. Ianffonium.*

1638 *Boxhornii* I. 12. — ex recenf. *M. Zuerii Boxhornii.* (qui paucas notas criticas adiecit.) *Amftelodami* ap. *Ianffon.*

1640 *Lugduni Bat.* 12. Iuftini hiftoriarum ex Trogo Pompeio libri XLIV. cum notis *Ifaaci Voffii. Lugd. Bat. ex officina Elzeviriana.*

1644 *Boxhornii* II. 12. *Amftelod.*

——— Eadem *Venetiis* recufa. 12.

1646 *Amftelodami.* 12.

1650 *Amftelodami.* 24. cum notis *If. Voffii. Amft.* ap. *Elzevir.*

——— *Lugduni Bat.* 8. Iuftinus cum felectiffimis Variorum obfervationibus, ex adcurata recenfione *Ant. Thyfii.*

1653 *Bernecceriana* II. 8. Iuftini in hiftorias Trogi Pompeii Epitomarum editio noviffima, accurante *Matthia Berneggero. Argentorati, fumptibus Ioh. Ioach. Bockenhofferi.*

——— *Lugduni.* 12.

1656 *Lugduni Bat.* 12. Iuſtini hiſtoriarum ex Trogo Pompeio libri XLIV. cum notis *Iſ. Voſſii. Lugd. Bat.* ap. *Elzevir.*

1659 *Schreveliana* I. 8. Iuſtinus cum notis ſelectis Variorum, Bernecceri, Bongarſii, Voſſii, Thyſii &c. curante *C. S. M. D.* (Cornelio *Schrevelio.*) *Amſtelod.* ap. *Elzevir.*

1660 *Boxhornii* III. 12. *Amſtelod.* apud *Io. Ianſſon.*

——— *Schreveliana* II. 8. *Vratislaviae, ſumptibus Eſ. Fellgibetii.* Repetitio ed. 1659.

1662 *Bernecceriana* III. 8. *Argentorati.*

1663 *Hagae Comitis.* 8 min. Iuſtini hiſtoriarum libri XLIV: notis compendioſis, in uſum ſtudioſae iuventutis, dilucidati opera & induſtria *Titi Livii.* Quibus accedit illuſtratio quorundam locorum, nobis humaniſſime ſuppeditata a literatorum lumine Io. Fred. Gronovio.

1666 *Bernecceriana* IV. 8. *Argentorati.*

1668 *Bongarſii* Comm. in Iuſtinum ſeparatim prodiit, teſte Fiſchero praef. p. XXVI; idemque ſic repetitus 1683. & 1694.

——— *Schreveliana* III. 8. cum notis Varr. & Freinshemii indice. *Ienae.*

1669 *Schreveliana* IV. 8. — cum notis ſelectiſſimis Variorum, curante *C. S. M. D. Amſtelodami, apud Ludovicum & Danielem Elzevirios.*

——— *Amſtelodami.* 12.

——— *Oxonii.* 12. Iuſtini hiſtoriae Philippicae, cum notis *Iſaaci Voſſii.*

1670 *Schreveliana* V. 8. 2 voll. c. n. Varr. *Lugduni Bat.*

——— *Lugduni Bat.* 12. ex rec. *Iſaaci Voſſii.* (Sed Voſſius textum ipſe reliquit Bongarſianum, ſuaſque emendationes in notis tantum ſuaſit.)

1671 *Amſtelodami.* 16. Iuſtini hiſtoriarum ex Trogo Pompeio libri XLIV. ex recenſione *Iſaaci Voſſii. Amſtel. ap. Elzevir.*

AETAS V. *GRAEVIO-GRONOVIANA.*
1668 — 1802.

a duumviris Iuſtini emendandi Io. Georgio GRAEVIO & Abrahamo GRONOVIO dicenda. Ille quidem textum

Bongarsianum saepius intempestiva immutatione veteris lectionis aberrantem ad eam reduxit, auctoritate maxime Iuntinae (quae non est nisi repetitio Aldinae) fultus, iam ab an. 1668; dein cum Tanaq. *Faber*, Io. *Vorstius*, Io. *Schefferus* & Oxonienses, visis Graevii notis, suas quoque edidissent edd. praestantes, horum virorum curas superavit, adornata editione maiore cum notis varr. suisque; post quam Oxonienses studio Thomae *Hearne* Iustinum, Ven. Abbas de *Longerue* Prologos olim a Bongarsio emendatos, denuo ad MSS. exegerunt. Tum Graevii vestigiis insistens Abrah. *Gronovius* novam editionem cum notis varr. eamque auctiorem paravit, primam 1719. ut iuvenis negligentius; alteram 1760. ut senior diligentius: unde optima processit lectio, quam secuti sumus. Praeter eum, ut futilibus, quae in Germania a sec. XVIII. ineunte obtinere coeperunt, editionibus *Iunckeri*, & cum notis Germanicis *Sinceri*, derogaret, pulchre iuventuti & literis consuluit Io. Frid. *Fischerus*, edendo an. 1757. ex rec. Graeviana & cum eius ac Io. Frid. Gronovii notis, libello varr. lectt. Bongarsiano auctiore cett. Iustino, in cuius praefatione multa curatius, praesertim de edd. antiquis disputavit.

1668 *Graeviana* I. *minor.* Iustini Historiarum libri XLIV. ex recensione *Ioannis Georgii Graevii*, cum eiusdem notis & animadversionibus. *Traiecti ad Rhenum.* 12.

——— *Tanaq. Fabri* I. 8. M. Iuniani Iustini historia ex Trogo Pompeio: recensuit & emendationes addidit *Tanaq. Faber. Salmuri.*

1669 *Amstelodami.* 16. Iustini Historiarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV. Editio novissima. *Amstelodami, apud Io. Ianssonium a Waesberge & viduam Elizei Weyerstraet.*

1670 *Lugduni.* 12 mai. 2 voll. c. notis selectis Variorum.

1671 *Tanaq. Fabri* II. 8. *Salmuri.*

1673 *Amstelodami.* 12. cum notis *Is. Vossii. Amst.* ap. *Elzevir.*

——— *Lipsiae.* 8. Iustini in historias Philippicas Trogi Pompeii epitomarum libri XLIV. ex recensione & cum notis *Ioh. Vorstii. Lipsiae, impens. Ern. Gohlii.*

1674 *Londini.* 12. M. Iuniani Iustini ex Trogi Pompeii Historiis externis Libri XLIV.

—— *Oxonii.* 8. Iuſtini Hiſtoriarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV. e MSS. Codicum collatione recogniti. *Oxonii, e theatro Sheldoniano.*

1675 *Amſtelodami.* 12. apud *Elzevir.*

1677 *Pariſiis.* 4. Iuſtinus de Hiſtoriis Philippicis, & totius mundi originibus. Interpretatione & notis illuſtravit *Petrus Ioſephus Cantel* e S. I. in uſum Delphini. *Pariſiis, apud Fred. Leonard.*

1678 *Upſaliae.* 8. Iuſtini hiſtoriarum Philippicarum Trogi Pompeii Epitome; recenſuit noviſque notis illuſtravit Io. *Schefferus.* — Praeſtans admodum editio, recuſa eod. anno

—— *Hamburgi* & *Amſtelod.* 12.

1680 *Amſtelodami.* 12. ex rec. *M. Z. Boxhornii.*

1683 *Graeviana* I. *maior.* Iuſtini hiſtoriae Philippicae. Ex recenſione *Io. Georgii Graevii*, cum eiuſdem caſtigationibus. His accedunt integrae notae Iac. Bongarſii, Franc. Modii, Matth. Bernecceri, Iſ. Voſſii, Tanaq. Fabri, Io. Vorſtii & Io. Schefferi, & aliorum. *Lugduni Bat. ex offic. Hackiana.* 8.

1684 *Oxonii.* 8. repetita ex illa 1674.

1686 *Rotomagi.* 16. Iuſtini Hiſtoriarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV. ex recenſione *Iſaaci Voſſii. Rotomagi, typis Richardi Lallemant.*

—— *Londini.* 8. M. Iuniani Iuſtini ex Trogi Pompeii hiſtoriis externis Libri XLIV. omnia quam diligentiſſime ex variorum exemplarium collatione recenſita & caſtigata, in uſum ſcholaſticae iuventutis accommodata. *Londini, exc. E. Horton.* — In hac ed. variantes lectiones & chronologicae excerptiones in margine ſunt poſitae, & notae ſelectiſſimae Voſſii, Thyſii, Bongarſii &c. cuicunque paginae ſubiectae.

1688 *Wratislaviae Sileſiorum.* 8. Graeviana maior an. 1683. recuſa apud *Ieſaiam Felgibeln.*

—— *Amſtelodami.* 12. c. n. *Iſ. Voſſii.*

1690 *Lugduni.* 16. Iuſtini hiſtoriarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV. ex recenſione *Iſaaci Voſſii. Lugduni, ſumtibus Matth. Liberal.*

1691 *Amſtelodami.* 8. ex rec. *Io. Georg. Graevii.*

1694 Eadem recuſa ibid. 8.

1698 *Bernecceriana* V. 8. *Argentorati.*

1701 *Londini.* 8. Iuſtinus de hiſtoriis Philippicis, & totius

mundi originibus, interpretatione & notis illustravit *Petrus Iosephus Cantel*, e S. I. Iussu Christianissimi Regis in usum Ser. Delphini. Huic editioni accessere Iac. Bongarsii Excerptiones chronologicae ad Iustini historias accommodatae. *Londini*, *impensis R. Clavel*, *H. Mortlock*, *S. Smith & B. Walford*, *in Coemiterio D. Pauli.*

——— *Lugduni Bat.* 8. Iustini Historiae Philippicae. Ex nova recensione *Io. Georgii Graevii*, cum eiusdem castigationibus, & notis Variorum. *Lugd. Bat. apud C. Boutesteyn*, *I. du Vivie*, *I. Sever. & A. de Swart.*

——— *Lipsiae.* 12. c. n. *Chr. Iunckeri* ad modum Minellii.

1704 *Londini.* 8. M. Iuniani Iustini ex Trogi Pompeii historiis externis Libri XLIV.

1705 *Oxonii.* 8. M. Iuniani Iustini historiarum ex Trogo Pompeio libri XLIV. MSS. codicum collatione recogniti, annotationibusque illustrati. *Oxonii*, *e theatro Sheldoniano.* (curante *Thoma Hearne.*) — In hac edit. ad MSS. codices quatuor diligenter post illas Oxonienses denuo recensita, in cuius ora editor annum, quo quaeque gesta sunt, subinde ex Eduardi Simsoni maxime rationibus chronologicis adnotavit, Prologi etiam cum castigationibus & notis leguntur: ceterum ex MSS. Anglicanis, utpote valde inemendatis, vix quidquam subsidii ad illos castigandos exsculpere se potuisse fatetur. *Qualescunque vero*, inquit, *sunt isti Prologi*, *cum Iustini abbreviatoris negligentiam detegant*, *& Historiarum Trogi seriem ostendant*, *pluraque exhibeant*, *quae in Iustino frustra quaeramus*, *haud ab re visum fuit*, *ut simul cum abbreviatore nostro ederentur*, *praecipue cum codices nostri*, *& duo etiam e Bongarsianis Iustinum ipsum eorum auctorem agnoscant. Hoc vero a librariis imperitis adiectum puto*, *nomen quippe* Prologi (*in significatione qua hic usurpatur*) *est barbarum; ex quo & illud intelligere possumus*, *eorum auctorem*, *quicunque ille fuerit*, *eruditis illis temporibus non vixisse*, *queis honesta latinitas vigebat. Phrasis ista* in excessu, *qua saepissime utitur*, *nihil aliud denotat*, *quam* per digressionem: *unde suspicatur acutissimus & politissimus Tan. Faber*, *hominem Graeculum fuisse*, *quippe ita Graeci dicunt ἐν παρεκβάσει*, *vel διὰ παρεκβάσεως.*

1706 *Amſtelodami.* 16. apud *Ianſſonio Waesbergios.* In titulo dicitur: *Editio ceteris emendatior & variantibus lectionibus auctior.*

1707 *Amſtelodami.* 12. ex rec. Graeviana.

1708 *Traiecti ad Rhen.* 8. c. n. *I. Georg. Graevii.*

1709 *Pariſiis.* 12. cum pereruditis in Prologos in hiſt. Phil. Trogi Pomp. notis Abbatis de *Longerue;* quas iam antea Bernh. Montefalconius ad calcem Diarii ſui Italici repoſuerat.

——— *Lipſiae.* 12. c. n. *Iunckeri.*

1710 *Traiecti ad Rhenum.* 8. Iuſtini Hiſtoriae Philippicae, ex recenſione *Io. Georg. Graevii*, cum eiuſdem caſtigationibus. *Traiecti ad Rh. typis Guil. vande Water & Guil. Broedelet.*

1712 *Amſtelodami.* 24.

1713 *Londini.* 12. M. Iuniani Iuſtini ex Trogo Pompeio Libri XLIV. cum indice. (Curante *Mich. Maittaire.*) *Londini, ex officina Iacobi Tonſon & Iohannis Watts.*

1715 *Lipſiae.* 12. c. n. *Iunckeri.* Sumptibus *Io. Lud. Gleditſchii.*

1717 *Auguſtae Videl.* 8. c. n. Germ. ad modum Sinceri.

1719 *Gronoviana* I. 8. *Iuſtini Hiſtoriae Philippicae cum integris commentariis Iac. Bongarſii, Franc. Modii, Matth. Bernecceri, M. Z. Boxhornii, Iſ. Voſſii, Io. Fr. Gronovii, I. G. Graevii, T. Fabri, Io. Vorſtii, Io. Schefferi, & excerptis aliorum. Curante* Abrahamo Gronovio. *Lugduni Bat. apud Theod. Haak.*

(1720) *Pariſiis.* 16. Iuſtini Hiſtoriarum ex Trogo Pomp. libri XLIV. cum Prologis emendatis notiſque illuſtratis. *Pariſ. ap. Io. Bapt. Brocas.*

1721 *Londini.* 8. editio *Petr. Ioſ. Cantel* in uſum Delphini recuſa.

1722 *Amſtelodami.* 16. ap. *Ianſſonio Waesberg. Editio ceteris emendatior & variantibus lectt. auctior.* Repetita ex priori 1706.

——— *Amſtelodami.* 16. Iuſtini Hiſtoriae Philippicae, ex recenſione *Io. Georgii Graevii.* Cum Indice rerum locupletiſſimo. *Amſt. apud R. & G. Wetſtenios.* Sine notis. Adiectos vero habet Prologos in Trogum Pomp.

——— *Lugduni Bat.* 12. cura *Petri Burmanni*, cum varr. lectt. & cum praefatione eximia, quae habet diſci-

plinam scriptorum veterum recte tractandorum atque edendorum, similem ei, quae Phaedro praeposita est.

1723 *Londini.* 12. ex ed. *Mich. Maittaire* 1713.

——— *Basileae.* 12. eadem recusa.

1725 *Lipsiae.* 12. c. n. *Iunckeri.*

1727 *Dublini.* 12. M. Iuniani Iustini Historiae Philippicae cum notis *Iac. Bongarsii.*

1729 *Londini.* 12. Repetitio ed. *Mich. Maittaire.*

1730 *Rotomagi.* 8.

——— *Londini.* 8. cum interpretatione & notis *Petr. Ios. Cantel*, in usum Delphini. *Editio nova ab innumeris erroribus emendata. Londini, impensis W. Innys.*

1731 *Berolini.* 8. Iustinus explicatus, s. Historiae Philippicae ex Trogo Pompeio libri XLIV. recte tandem captui iuventutis accommodatae, oder: deutliche und nach dem Begriff der Iugend endlich recht eingerichtete Erklærung des Iustini &c. nach Art dess durch Emanuel *Sincerum* edirten Cornelii Nepotis und Q. Curtii. Berlin, *bey Ioh. Andr. Rüdiger.*

1732 *Edinburgi.* 12.

——— *Londini.* 8. cum versione Anglica *Nic. Bailey.* Vid. Versiones ad h. a.

——— *ibid.* 8. cum versione Anglica *Io. Clarke.*

——— *Lipsiae.* 12. c. n. *Iunckeri.*

1734 *Berolini.* 8. c. n. Germ. ad modum *Sinceri.*

1735 *Londini.* 12. M. Iuniani Iustini ex Trogi Pompeii Historiis externis Libri XLIV. quam diligentissime ex variorum exemplarium collatione recensiti & castigati, & notis optimorum Interpretum illustrati. Quibus adiicitur Chronologia ad historiam accommodata, cum Indice rerum & verborum praecipue memorabilium. In usum scholae Mercatorum Scissorum. Editio secunda accurate recognita. (Cura *Tho. Parsell.*) *Londini, impensis I. & I. Bonwicke & I. Walthoe.*

1739 *Lipsiae.* 12. c. n. *Iunckeri.*

1740 *Berolini.* 8. c. n. Germ. ad modum *Sinceri.*

1741 *Rotomagi.* 16. Iustini Historiarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV. accuratissime editi. *Rotomagi, apud Nicolaum Lallemant.*

1742 *Londini.* 8. c. interpretatione & notis *Petr. Ios. Cantel* in usum Delphini.

——— *ibid.* 8. cum versione Anglica Io. *Clarke.*

1743 *Heidelbergae*. fol. in collectione Scriptorum veterum Latinorum historiae Romanae, curante *Bennone Casp. Haurisio*.

1747 *Halae*. 12. *impensis Orphanotrophei*.

1748 *Berolini*. 8. ap. *Ambr. Haude* & *Spener*, curante *I. P. Millero*.

1752 *Amstelodami*. 24.

1756 *Londini*. 12. editio *Mich. Maittaire* recusa.

1757 *Lipsiae*. 8. Iustini historiae Philippicae, ex recensione Io. Georg. Graevii, cum eiusdem & Io. Frid. Gronovii animadversionibus. Additus est praeter Prologos historiarum Philippicarum Trogi & Excerptiones chronologicas Iac. Bongarsii, libellus variarum lectionum, cum epistola Segim. Frid. Dresigii super locis quibusdam Iustineis. Curante *Io. Frid. Fischero. Lipsiae, apud Weidmann*.

——— *Londini*. 8. cum interpretatione & notis *Petr. Ios. Cantel* in usum Delphini.

1758 *Augustae Vindel*. 8. c. n. Germ. ad modum *Sinceri*.

1760 *Lugduni Bat*. 8mai. Iustini Historiae Philippicae, cum integris Commentariis Iac. Bongarsii, Franc. Modii, Matth. Bernecceri, M. Z. Boxhornii, Is. Vossii, Io. Fr. Gronovii, I. G. Graevii, T. Fabri, I. Vorstii, I. Schefferi, & excerptis H. Loriti Glareani atque Editoris Oxoniensis. Curante *Abrahamo Gronovio*. Editio secunda. *Lugduni Bat. apud Samuelem & Joannem Luchtmanns*. —— Editio haec non solum multo emendatior est priore, sed & auctior multum, cum in ea diligentius praestiterit, quae in illa negligentius egerat. Praefationi suae priori addidit curatiorem, & Codd. (VI. Lugdunensium, V. Anglicanorum, & trium Italicorum) & vett. edd. descriptionem: tum praeter Graevianam & Schefferianam praef. etiam illas Glareani, Bongarsii, Modii, Bernecceri, Boxhornii, Vossii, Fabri, Vorstii, & ed. Oxon. 1684. subiecit. Commentariis prioribus accessere Henr. Glareani notae excerptae. Ipsius editoris autem curae propriae longe auctiores pro aetate viri & amplioribus doctrinae instrumentis, quibus adiutus fuit. Index quoque novis curis perfectior evasit.

——— *Parisiis*. 16. Iustini Historiarum ex Trogo Pompeio Libri XLIV. Cum Prologis ab eruditissimo Abbate

de Longerue emendatis Notisque illustratis. Editio novissima, ab omni obscoenitate expurgata a D. G. ex Universitate. *Parisiis, apud Paulum Dionysium Brocas.*

1770 *Parisiis.* 12. ap. Io. *Barbou.*

—— *Halae Magdeb.* 12. *impensis Orphanotrophei.*

—— *Londini.* 12. ex ed. *Mich. Maittaire.*

1772 *Londini.* 8. cum versione Anglica *Io. Clarke.*

1775 *Norimbergae.* 8min. *ex offic. Riegel.*

1778 *Moguntiae.* 8. Iustini historiarum Libri XLIV. scholis accommodati. *Moguntiae, sumptibus Gymnasii Electoralis.*

1780 *Halae Magd.* 12. *impensis Orphanotrophei.* Editio III.

1781 *Fuldae.* 8.

1784 *Biponti.* 8mai. *studiis Societatis Bipontinae. Ex typographia Societatis.*

1790 *Manhemii.* 12. Iustini historiae Philippicae & totius mundi, secundum optimas novissimasque editiones.

—— *Wirceburgi.* 8. Chrestomathia Iustiniana, in usum studiosae iuventutis.

1793 *Lemgoviae.* 8. Iustinus zum Gebrauch der ersten Anfænger, mit kurzen historischen und grammatischen Anmerkungen, wie auch mit einem Wœrterbuch versehen von *Albert. Christ. Meinecke. Lemgo, im Verlage der Meierschen Buchhandlung.* — Lexicon separatim etiam prodiit ibid. 1794. 8.

VERSIONES.

PORTUGALLICA.

1726 Iuſtino Luſitano, por *Troillo de Vaſconcellos da Cunha*. Lisboa. fol.

HISPANICA.

1586 Iuſtino abreviador de la hiſtoria general del Trogo Pompeio, traduzido en lengua Caſtellana (per *Georgium de Buſtamante.*) en Anvers. 8.

ANGLICAE.

1564 Iuſtin translated by *Arthur Goldinge*. Imprinted at London by Tho. Marshe. 4.

1570 Thabridge Mente of the Hiſtories of Trogus Pompeius, gathered and written in the Laten tung, by the famous Hiſtoriographer Iuſtine, and translated into Englishe by *Arthur Goldinge*: a worke conteyning brefly great plentye of moſte delectable Hiſtoryes, and notable examples, worthy not only to by read, but alſo to bee embraced and followed of al men. Newlie conferred with the Latin copye, and corrected by the Translator. Anno Domini 1570. Imprinted at London by Tho. Marshe. 4.

1578 Eadem, ibid. ap. eundem. 4.

1606 Iuſtin's Hiſtory of the World, translated into English. London. fol.

1654 The Hiſtory of Iuſtin, taken out of the forty four Books of Trogus Pompeius, containing the Affairs of all Ages and Countries, both in Peace and War, from the beginning of the World until the time of the Roman Emperors. With an account of Iuſtin, and the time when he flourished, from G. I. Voſſius;

and a Liſt of the Kings and Emperours of the ſeveral Monarchies. Translated into English by *Robert Codrington.* London. 12.

1664 Eadem, ibid. 12.

1672 Eadem, ibid. 12.

1682 Eadem, ibid. 12.

1689 Eadem, the fifth Edition. London, printed for W. Whitwood. 12.

1712 Iuſtin's Hiſtory of the World, from the Aſſyrian monarchy down to Auguſtus Caeſar, translated into English, with Remarks, by *Thom. Brown.* London. 12.

1719 Iuſtin's Hiſtory of the World &c. translated into English, with Remarks, by *Thom. Brown.* The ſecond Edition. Revis'd by Mr. *O. Dykes.* London, printed for Will. and Iohn Innys. 12.

1732 Iuſtini ex Trogi Pompeii Hiſtoriis externis Libri XLIV. quam diligentiſſime ex variorum exemplorum collatione recenſiti & caſtigati. To wich is added, the Works of Iuſtin diſpoſed in a grammatical or natural order, in one Column, ſo as to anſwer, as near as can by, Word for Word to the English Verſion, as literal as poſſible in the other. Deſigned for the eaſy and expeditious learning of Iuſtin, by thoſe of the meaneſt capacity, and without Fatigue to the Teacher. With chronological Tables accommodated to Iuſtin's Hiſtory. And alſo an Index of Words, Phraſes, and moſt remarkable Things. For the Uſe of Schools. By *Nicolas Bailey.* London. 8.

——— Iuſtini Hiſtoriae Philippicae. With a literal English Translation. By *Iohn Clarke.* London. 8.

1741 Iuſtin's Hiſtory of the World &c. translated into English by *Thom. Brown.* London. 12. — Repetitio ed. 1719.

1742 Iuſtini Hiſtoriae Philippicae. With a literal English Translation. By *Iohn Clarke.* London. 8.

1746 Iuſtin's Hiſtory of the World, translated into English by Mr. *Turnbull.* London. 12.

1772 Iuſtini Hiſtoriae Philippicae. With a literal English Translation. By *Iohn Clarke.* London. 8.

BELGICAE.

1610 De hiſtorien Iuſtini uyt Trogo Pompeio vergadert, getranslateert uyt den Latyne door *Florens van Wee.* tot Arnh. 8.

1682 De hiſtorien von Iuſtinus uyt Trogus Pompeius, vertaelt door *F. v. H.* tot Dordr. 12.

GALLICAE.

1538 Les Oeuvres de Juſtin vray hyſtoriographe ſur les faictz & geſtes de Trogue Pompée, traduictz de Latin en François par *Guill. Michel* dict *de Tours.* à Paris. *Janot.* fol. charactere Gothico cum figg.

1540 Juſtin vray hyſtoriographe ſur les hyſtoires de Trogue Pompée, contenant XLIII. livres, traduictz du Latin en François par *Guill. Michel* dict *de Tours.* à Paris, par *Denys Janot.* 12.

1554 Les hiſtoires univerſelles de Trogue Pompée, abregées par Juſtin, translatées de Latin en François par *Claude de Seyſſel.* à Paris, de l'mprimerie de Vaſcoſan. fol.

1559 Eadem, ibid. ap. eundem. fol.

1666 l'Hiſtoire univerſelle de Trogue Pompée, reduite en abregé par Juſtin, & traduite en François par le Sr. de *Colomby.* à Rouen. 12.

1669 L'Hiſtoire univerſelle de Trogue Pompée, reduite en abregé par Juſtin, & traduite en François par le Sieur de *Colomby.* Nouvelle edition revue & corrigée. *à Lyon, chés Jean Girin & Barthelemy Riviere.* 8.

1672 l'Hiſtoire univerſelle de Trogue Pompée, reduite en abregé par Juſtin, & traduite en François par le Sr. de *Colomby*, revue & corrigée par Mr. le *Fevre.* à Saumur. 8.

1675 L'Hiſtoire univerſelle de Trogue Pompée reduite en abregé par Juſtin, & traduite en François par le Sieur de *Colomby.* Revue & corrigée en cette derniere edition. *à Rouen, chez Pierre Amiot.* 8.

1693 l'Hiſtoire univerſelle de Trogue Pompée, reduite en abregé par Juſtin, traduction nouvelle, avec des remarques, par Mr. *D. L. M.* (*Louis Ferrier de la Martiniere.*) à Paris. *Guillain.* 2 voll. 12.

1708 Hiſtoire univerſelle de Juſtin, traduite par Mr. l'Abbé *A.* à Paris. 2 voll. 12.

1737 Novelle Traduction de l'Abregé hiſtorique de Juſtin, avec deux Cartes geographiques des païs dont parle cet auteur, enſemble un petit Dictionnaire de ces mêmes païs, ſuivant l'ancienne & la moderne Geographie, par l'Abbé *Favier.* à Paris. 2 voll. 12.

1755 Hiſtoire de Juſtin traduite par M. l'Abbé *Favier*, avec des explications allemandes. à Liegnitz. 12.

1774 Hiſtoire univerſelle de Juſtin, extraite de Trogue-Pompée; traduite ſur les textes Latins les plus corrects. Avec de courtes notes critiques, hiſtoriques, & un Dictionnaire géographique de tous les pays dont parle Juſtin. Par M. l'Abbé *Paul.* à Paris chez *J. Barbou.* 8. 2 voll.

GERMANICAE.

1531 Des Hochberühmpteſten Geſchichtſchreibers Iuſtini wahrhaftige Hyſtorien, die er auſs Trogo Pompeio gezogen, vnd in vierzig vier Bücher auſsgeteylt, darinnen er von vil Kunichreychen der Welt, wie die auff vnd abgang genommen, beſchriben. Die *Hieronymus* (*Boner*) der Zeyt Schulteys zu Colmar aus dem Latein inn diſs volgend teutſch vertolmetſchet hat, welche nit allein zu leſen luſtig, ſonder einem yeden menſchen zu wiſſen nützlich vnd not iſt. Gedrukt zu Augsburg durch *Heinrich Steiner.* fol. c. figg. ligno inciſis.

1532 Eadem, ibid. apud eundem. fol.

1656 Der verteutſchte Iuſtinus *&c.* von *Schweſer.* Caſſel. 8. — Prima huius verſionis editio in Bibliotheca Fabriciana refertur ad an. 1649; qui error inde propagatus videtur in Bibliothecam Schummelio-Schlüterianam.

1660 Der verteutſchte Iuſtinus, oder XLIV Bücher derer Geſchichtbeſchreibungen des Iuſtinus auſs dem Pompeius Trogus; vor deſſen in das teutſche übergebracht, und uff gnædiges Begehren einer hohen fürſtlichen Perſon vor fünf Iahren erſtlich zum Druck befœrdert, von *Ioh. Friedr. Schweſern.* Itzo aber auſs neue überſehen, von ſeinen vorigen Druckfehlern

geſæubert und fleiſsig corrigiret. Caſſel, gedruckt bey *Salom. Schadewiz.* 8.

1675 Der verteutſchte Iuſtinus *&c.* vor etlichen Iahren, uff gnædigſtes Begehren einer hohen Fürſtl. Perſon, ins teutſche übergeſetzet, und hernachmahls zum Drukke befœrdert. (von *Schweſer.*) Ietzo aber von dem Ueberſetzer, auffs neue, gegen den Lateiniſchen Text gehalten, und fleiſſig überſehen, auch von denen Druk-und andern Fehlern, geſæubert. Die dritte Auſsfertigung. Caſſel, in Verlegung *Ioh. Ingebrandt.* 8.

1697 Eadem. Vierdte, verbeſſerte Ausgabe. Caſſel, bey *Salomon Kürſsner.* 8.

1781 Iuſtins Weltgeſchichte, überſetzt und mit erlæuternden Anmerkungen begleitet von *I. P. Oſtertag.* Frankfurt am M. bey *Ioh. Chriſt. Hermann.* 8. 2 Theile.

1792 Eadem, ibid. apud eundem. 8. 2 voll.

ITALICAE.

1477 Iuſtino vulgarizato inſtiſſimamente qui comincia. Prologo. *In fine:* Finiſſe il libro di Iuſtino abreviatore di Trogo pompeio poſto diligentamente in materna lingua. Et impreſſo in lalma citade de veneſia ale ſpeſſe di Iohanne da colonia: & Iohanne gheretzen compagno ne gli anni del Signore. M. CCCC. LXXVII. ali giorni. x. ſeptembr. Andrea vendermino feliciſſimo duce imperante. fol. — Auctor huius verſionis eſt *Hieronymus Squarzaficus* Alexandrinus, quantum ex epiſtola dedicatoria colligere licet.

1524 Iuſtino hiſtorico Clariſſimo, nelle hiſtorie di Trogo Pompeio, novamente in lingua toſcana tradotto: & con ſumma diligentia & cura ſtampato. *In fine:* Finiſſe il Libro di Iuſtino Hiſtorico abreviatore di Trogo Pompeio poſto diligentemente in materna lingua. Et Stampato nella inclita Citta di Venetia per Nicolo Zopino e Vicentio compagno. Nel. M. D. XXIIII. Adi x. de Novembrio. Regnante lo inclito principe Meſſer Andrea Gritti. 8. — Ex ſuperiore expreſſa, mutatis tantum quibuſdam ad orthographiam & interpunctionem ſpectantibus.

1526 Iuſtino *&c. In fine:* Finiſſe *&c.* Et Stampato in Vi-

negia per Gregorio de Gregorj. Ne l'anno M. D. XXVI. del mese di Aprile. 8. — Repetitio ed. antecedentis.

1535 Giustino Historiographo clarissimo, nelle Historie di Trogo Pompeo, Nuovamente in lingua Tosca tradotto & con somma diligenza & cura stampato. *In fine*: Finisse &c. Et Stampato in Vinegia per Pietro de Nicolini da Sabio. Ne l'anno M. D. XXXV. Del mese d'Ottobrio. 8.

1542 Iustino &c. (*ut* 1524.) *In fine*: Finisse &c. Et stampato in Vinegia per Bernardino de Bindoni Milanese. MDXLII. 8.

1561 Giustino Historico nelle Historie di Trogo Pompeo, tradotto per *Thomaso Porcacchi*. In Vinegia, appresso Gabriel Giolito de' Ferrari. 4.

1590 Giustino Historico illustre, ne le historie esterne di Trogo Pompeo, tradotto dal Sig. *Bartolomeo Zucchi*, da Monza. Coll' aggiunta de gli Argomenti a ciascuno Libro, con le Postille in margine de le cose, che vi si trattano; e con due copiosissime Tavole: Una di tuto quello piu segnalato, che in queste Historie si comprende: L'altra de le Provincie, Popoli, Città, Castella, Monti, Mari, e Fiumi, de' quali si fa mentione; co' lor nomi antichi, e moderni, a gusto di chiunque si compiace de la Geografia, e de le Historie. In Venetia, presso il Muschio. M. D. LXXXX. 4.

1730 Giustino &c. (*ut* 1561) per *Thomaso Porcacchi*. In Vinegia, appresso Christoforo Zane. 8.

IUSTINI
HISTORIARUM
PHILIPPICARUM
EX
TROGO POMPEIO
LIBRI XLIV.

PRAEFATIO IUSTINI.

Cum multi ex Romanis, etiam consularis dignitatis viri, res Romanas Graeco peregrinoque sermone in historiam contulissent: sive aemulatione gloriae, sive varietate & novitate operis delectatus, vir priscae eloquentiae Trogus Pompeius, Graecas, & totius orbis historias Latino sermone composuit; ut, cum nostra Graece, Graeca quoque nostra lingua legi possent; prorsus rem magni & animi & operis aggressus. Nam cum plerisque auctoribus, singulorum regum vel populorum res gestas scribentibus, opus suum ardui laboris videatur: nonne nobis Pompeius Herculea audacia orbem terrarum aggressus videri debet; cuius libris omnium seculorum, regum, nationum, populorumque res gestae continentur? Et quae historici Graecorum, prout commodum cuique fuit, inter sese gregatim occupaverunt; omissis quae sine fructu erant, ea omnia Pompeius divisa temporibus, & serie rerum digesta composuit. Horum igitur quatuor & quadraginta voluminum (nam totidem edidit) per otium, quo in Urbe versabamur, cognitione

quaeque digniſſima excerpſi; & omiſſis his, quae nec cognoſcendi voluptate iucunda, nec exemplo erant neceſſaria, breve veluti florum corpuſculum feci: ut haberent & qui Graeca didiciſſent, quo admonerentur; & qui non didiciſſent, quo inſtruerentur. Quod ad te, imperator Antonine, non cognoſcendi magis, quam emendandi cauſa tranſmiſi: ſimul ut & otii mei, cuius & Cato reddendam rationem putat, apud te opera conſtaret. Sufficit enim mihi in hoc tempore iudicium tuum, apud poſteros, cum obtrectationis invidia deceſſerit, induſtriae teſtimonium habituro.

IUSTINI HISTORIARUM EX TROGO POMPEIO LIBER I.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Assyriorum prima monarchia sub Nino.
2. Semiramidis, a filio tandem interfectae, imperium.
3. Postremus Assyriorum rex Sardanapalus.
4. Medorum monarchia sub Astyage, Cyri avo.
5. Cyri pueritia, adolescentia; & Harpagi ad Cyrum admonitio.
6. Sybaren belli comitem Cyrus nobili praemio donat, & Astyagen regno spoliat.
7. Idem Croesum vincit, & Lydos debellat, ac sub iugo astute retinet. Candaulis tragoedia.
8. Bellum Scythicum, in quo initia Cyro felicia, finis autem luctuosissimus.
9. Cambyses Cyro succedit, & suomet gladio conficitur. Legitimo herede Smerde sublato, Magi rerum potiuntur. Ostanes, aliorum principum opera adiutus, Magos de medio tollit.
10. Darius ex equi hinnitu servi industria fit tertius Persarum rex; Cyri filiam in matrimonium recipit; Babyloniam obsidet.

CAPUT I.

PRINCIPIO rerum, gentium nationumque imperium penes reges erat: quos ad faſtigium huius maieſtatis non ambitio popularis, ſed ſpectata inter bonos moderatio provehebat. Populus nullis legibus tenebatur: arbitria principum pro legibus erant. Fines imperii tueri magis, quam proferre, mos erat: intra ſuam cuique patriam regna finiebantur. Primus omnium Ninus, rex Aſſyriorum, veterem, & quaſi avitum gentibus morem, nova imperii cupiditate mutavit. Hic primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad reſiſtendum populos, ad Libyae terminos uſque perdomuit. Fuere quidem temporibus antiquiores, Seſoſtris Aegypti, & Scythiae rex Tanaus: quorum alter in Pontum, alter uſque Aegyptum exceſſit. Sed longinqua, non finitima, bella gerebant: nec imperium ſibi, ſed populis ſuis gloriam, quaerebant; contentique victoria, imperio abſtinebant. Ninus magnitudinem quaeſitae dominationis continua poſſeſſione firmavit. Domitis igitur proximis, cum acceſſione virium fortior ad alios tranſiret, & proxima quaeque victoria inſtrumentum ſequentis eſſet, totius Orientis populos ſubegit. Poſtremum illi bellum cum Zoroaſtre rege Bactrianorum fuit, qui primus dicitur artes magicas inveniſſe, & mundi principia, ſiderumque motus diligentiſſime ſpectaſſe. Hoc occiſo, & ipſe deceſſit, relicto impubere adhuc filio Ninya, & uxore Semiramide.

Cap. II. Haec nec immaturo ausa tradere imperium, nec ipsa palam tractare, tot ac tantis gentibus vix patienter uni viro, nedum feminae, parituris, simulat se pro uxore Nini, filium; pro femina, puerum. Nam & statura utrique mediocris, & vox pariter gracilis, & lineamentorum qualitas matri ac filio similis. Igitur brachia ac crura velamentis, caput tiara tegit; &, ne novo habitu aliquid occultare videretur, eodem ornatu & populum vestiri iubet: quem morem vestis exinde gens universa tenet. Sic primis initiis sexum mentita, puer esse credita est. Magnas deinde res gessit: quarum amplitudine ubi invidiam superatam putat, quae sit fatetur, quemve simulasset. Nec hoc illi dignitatem regni ademit, sed admirationem auxit; quod mulier non feminas modo virtute, sed etiam viros, anteiret. Haec Babyloniam condidit, murumque urbi cocto latere circumdedit, arenae vice bitumine interstrato: quae materia in illis locis passim e terra exaestuat. Multa & alia praeclara huius reginae fuere. Siquidem non contenta acquisitos viro regni terminos tueri, Aethiopiam quoque imperio adiecit. Sed & Indiae bellum intulit; quo praeter illam & Alexandrum Magnum nemo intravit. Ad postremum, cum concubitum filii petisset, ab eodem interfecta est, duo & quadraginta annos post Ninum regno potita. Filius eius Ninya, contentus elaborato a parentibus imperio, belli studia deposuit, & veluti sexum cum matre mutasset, raro a viris visus, in feminarum

turba consenuit. Posteri quoque eius, id exemplum secuti, responsa gentibus per internuntios dabant. Imperium Assyrii, qui postea Syri dicti sunt, mille trecentis annis tenuere.

Cap. III. Postremus apud eos regnavit Sardanapalus, vir muliere corruptior. Ad hunc videndum (quod nemini ante eum permissum fuerat) praefectus ipsius, Medis praepositus, nomine Arbaces, cum admitti magna ambitione aegre obtinuisset, invenit eum inter scortorum greges purpuram colo nentem, & muliebri habitu, cum mollitia corporis, & oculorum lascivia omnes feminas anteiret, pensa inter virgines partientem. Quibus visis, indignatus tali feminae tantum virorum subiectum, tractantique lanam, ferrum & arma portantes parere; progressus ad socios, quid viderit refert: negat *se ei parere posse, qui se feminam malit esse, quam virum.* Fit igitur coniuratio: bellum Sardanapalo infertur. Quo ille audito, non ut vir regnum defensurus, sed, ut metu mortis mulieres solent, primo latebras circumspicit; mox deinde cum paucis & incompositis in bellum progreditur. Victus, in regiam se recipit; ubi exstructa incensaque pyra, & se & divitias suas in incendium mittit, hoc solo imitatus virum. Post hunc rex constituitur victor eius Arbaces, qui praefectus Medorum fuerat. Is imperium ab Assyriis ad Medos transfert.

Cap. IV. Post multos deinde reges, per ordinem successionis regnum ad Astyagen descen-

dit. Hic per somnum vidit ex naturalibus filiae, quam unicam habebat, vitem enatam, cuius palmite omnis Asia obumbraretur. Consulti harioli, *ex eadem filia nepotem ei futurum, cuius magnitudo praenuntietur, regnique ei amissionem portendi,* responderunt. Hoc responso exterritus, neque claro viro, neque civi filiam, ne paterna maternaque nobilitas nepoti animos extolleret, sed ex gente, obscura tunc temporis, Persarum, Cambysi, mediocri viro, in matrimonium tradidit. Ac ne sic quidem somnii metu deposito, gravidam ad se filiam arcessit, ut sub avi potissimum oculis partus necaretur. Natus infans datur occidendus Harpago, regis amico & arcanorum participi. Is veritus, si ad filiam, mortuo rege, venisset imperium, quia nullum Astyages virilis sexus genuerat, ne illa necati infantis ultionem, quam a patre non potuisset, a ministro exigeret, pastori regii pecoris puerum exponendum tradidit. Forte eodem tempore & ipsi pastori filius natus erat. Eius igitur uxor, audita regii infantis expositione, summis precibus rogat, sibi perferri ostendique puerum. Cuius precibus fatigatus pastor, reversus in silvam, invenit iuxta infantem canem feminam, parvulo ubera praebentem, & a feris alitibusque defendentem. Motus & ipse misericordia, qua motam etiam canem viderat, puerum defert ad stabula, eadem cane anxie prosequente. Quem ubi in manus mulier accepit, veluti ad notam allusit: tantusque in illo vigor, & dulcis quidam

blandientis risus apparuit, ut pastorem uxor ultro rogaret, *suum partum pro illo exponeret, permitteretque sibi, sive fortunae ipsius, sive spei suae puerum nutrire.* Atque ita permutata sorte parvulorum, hic pro filio pastoris educatur; ille pro nepote regis exponitur. Nutrici Spaco postea nomen fuit, quia canem Persae sic vocant.

Cap. V. Puer deinde, cum inter pastores esset, Cyri nomen accepit. Mox rex inter ludentes sorte delectus, cum per lasciviam contumaces flagellis cecidisset, a parentibus puerorum querela est regi delata, indignantibus, a servo regio ingenuos homines servilibus verberibus affectos. Ille arcessito puero & interrogato, cum, nihil mutato vultu, *fecisse se ut regem*, respondisset, admiratus constantiam, in memoriam somnii responsique revocatur. Atque ita cum & vultus similitudo, & expositionis tempora, & pastoris confessio convenirent, nepotem agnovit. Et quoniam defunctus sibi somnio videretur, agitato inter pastores regno; animum minacem dumtaxat in illo fregit. Ceterum Harpago amico suo infestus, in ultionem servati nepotis, filium eius interfecit, epulandumque patri tradidit. Sed Harpagus, ad praesens tempus dissimulato dolore, odium regis in vindictae occasionem distulit. Interiecto deinde tempore, cum adolevisset Cyrus, dolore orbitatis admonitus, scribit ei, *ut ablegatus in Persas ab avo fuerit: ut occidi eum parvulum avus iusserit: ut beneficio suo servatus*

ſit: ut regem offenderit: ut filium amiſerit. Hortatur, *exercitum paret, & pronam ad regnum viam ingrediatur.* Medorum tranſitionem pollicitus. Epiſtola, quia palam ferri nequibat, regis cuſtodibus omnes aditus obſidentibus, exenterato lepori inſeritur, lepuſque, in Perſas Cyro ferendus, ſido ſervo traditur: addita retia, ut ſub ſpecie venationis dolus lateret.

Cap. VI. Lectis ille epiſtolis, eadem ſomnio aggredi iuſſus eſt; ſed praemonitus, ut quem primum poſtera die obvium habuiſſet, ſocium coeptis aſſumeret. Igitur antelucano tempore ruri iter ingreſſus, obvium habuit ſervum de ergaſtulo cuiuſdam Medi, nomine Sybaren. Huius requiſita origine, ut in Perſis genitum audivit, demtis compedibus, aſſumtoque comite, Perſepolin regreditur. Ibi convocato populo, iubet *omnes praeſto cum ſecuribus adeſſe, & ſilvam viae circumdatam excidere.* Quod cum ſtrenue feciſſent, eoſdem poſtera die apparatis epulis invitat: deinde, cum alacriores ipſo convivio factos videret, rogat, *ſi conditio proponatur, utrius vitae ſortem legant, heſterni laboris, an praeſentium epularum? Praeſentium,* ut acclamavere omnes, ait: *Heſterno ſimilem labori omnem vitam acturos, quoad Medis pareant: ſe ſecutos, hodiernis epulis.* Laetis omnibus, Medis bellum infert. Aſtyages, meriti ſui in Harpagum oblitus, ſummam belli eidem committit: qui exercitum acceptum ſtatim Cyro per proditionem tradidit, regiſque crudelitatem perfidia defectionis ulciſcitur. Quod

ubi Aſtyages audivit, contractis undique auxiliis, ipſe in Perſas proficiſcitur: & repetito alacrius certamine, pugnantibus ſuis partem exercitus de tergo ponit, & tergiverſantes ferro agi in hoſtes iubet: ac denuntiat ſuis, *ni vincerent, non minus fortes etiam poſt terga inventuros, quam a frontibus, viros: proinde videant, fugientibus haec, an illa pugnantibus acies rumpenda ſit.* Ingens, poſt neceſſitatem pugnandi, animus exercitui eius acceſſit. Pulſa itaque cum Perſarum acies paullatim cederet, matres & uxores eorum obviam occurrunt: orant, in proelium revertantur: cunctantibus, ſublata veſte, obſcoena corporis oſtendunt, rogantes, *num in uteros matrum vel uxorum velint refugere?* Hac repreſſi caſtigatione, in proelium redeunt: & facta impreſſione, quos fugiebant, fugere compellunt. In eo proelio Aſtyages capitur: cui Cyrus nihil aliud quam regnum abſtulit; nepotemque in illo magis, quam victorem, egit: eumque maximae genti Hyrcanorum praepoſuit. Nam in Medos reverti ipſe noluit. Hic finis Medorum imperii fuit. Regnaverunt annos CCCL.

Cap. VII. Initio regni Cyrus Sybaren, coeptorum ſocium, quem iuxta nocturnum viſum ergaſtulo liberaverat, comitemque in omnibus rebus habuerat, Perſis praepoſuit, ſororemque ſuam ei in matrimonium dedit. Sed civitates, quae Medorum tributariae fuerant, mutato imperio, etiam conditionem ſuam mutatam arbitrantes, a Cyro defecerunt: quae res multorum bel-

lorum Cyro caufa & origo fuit. Domitis demum plerifque, cum adverfus Babylonios bellum gereret, Babyloniis rex Lydorum Croefus, cuius opes & divitiae infignes ea tempeftate erant, in auxilium venit; victufque iam ac defolatus, in regnum refugit. Cyrus quoque poft victoriam, compofitis in Babylonia rebus, bellum transfert in Lydiam. Ibi fortuna prioris proelii perculfum iam Croefi exercitum nullo negotio fundit: Croefus ipfe capitur. Sed quanto bellum minoris periculi, tanto & mitior victoria fuit. Croefo & vita, & patrimonii partes, & urbs Barce conceffa funt, in qua etfi non regiam vitam, proximam tamen maieftati regiae degeret. Haec clementia non minus victori, quam victo, utilis fuit. Quippe ex univerfa Graecia, cognito quod illatum Croefo bellum effet, auxilia velut ad commune exftinguendum incendium confluebant. Tantus Croefi amor apud omnes urbes erat: paffurufque Cyrus grave bellum Graeciae fuit, fi quid in Croefum crudelius confuluiffet. Interiecto deinde tempore, occupato in aliis bellis Cyro, Lydi rebellavere: quibus iterum victis arma & equi ademti, iuffique cauponias, & ludicras artes, & lenocinia exercere. Et fic gens induftria quondam potens, & manu ftrenua, effeminata mollitie luxuriaque, virtutem priftinam perdidit; & quos ante Cyrum invictos bella praeftiterant, in luxuriam lapfos otium ac defidia fuperavit. Fuere Lydis multi ante Croefum reges, variis cafibus memorabiles: nullus tamen fortunae Candauli com-

parandus. Hic uxorem, quam propter formae pulchritudinem deperibat, praedicare omnibus ſolebat, non contentus voluptatum ſuarum tacita conſcientia, niſi etiam matrimonii reticenda publicaret: prorſus quaſi ſilentium damnum pulchritudinis eſſet. Ad poſtremum, ut affirmationi ſuae fidem faceret, nudam ſodali ſuo Gygi oſtendit. Quo facto & amicum, in adulterium uxoris ſollicitatum, hoſtem ſibi fecit; & uxorem, veluti tradito alii amore, a ſe alienavit. Namque brevi poſt tempore caedes Candauli, nuptiarum praemium fuit; & uxor mariti ſanguine dotata, regnum viri & ſe pariter adultero tradidit.

Cap. VIII. Cyrus, ſubacta Aſia, & univerſo Oriente in poteſtatem redacto, Scythis bellum infert. Erat eo tempore Scytharum regina Tomyris: quae non muliebriter adventu hoſtium territa, cum prohibere eos tranſitu Araxis fluminis poſſet, tranſire permiſit, & ſibi faciliorem pugnam intra regni ſui terminos rata, & hoſtibus obiectu fluminis fugam difficiliorem. Itaque Cyrus traiectis copiis, cum aliquantiſper in Scythiam proceſſiſſet, caſtra metatus eſt. Dein poſtera die, ſimulato metu, quaſi refugiens caſtra deſeruiſſet, vini affatim, & ea quae epulis erant neceſſaria, reliquit. Quod cum nuntiatum reginae eſſet, adoleſcentulum filium ad inſequendum eum cum tertia parte copiarum mittit. Cum ventum ad Cyri caſtra eſſet, ignarus rei militaris adoleſcens, veluti ad epulas, non ad proelium veniſſet, omiſſis hoſtibus, inſuetos barbaros

vino se onerare patitur: priusque Scythae ebrietate, quam bello vincuntur. Nam cognitis his, Cyrus reversus per noctem, saucios opprimit, omnesque Scythas cum reginae filio interficit. Amisso tanto exercitu, &, quod gravius doleret, unico filio, Tomyris orbitatis dolorem non in lacrimas effudit, sed in ultionis solatia intendit; hostesque recenti victoria exsultantes, pari insidiarum fraude circumvenit: quippe simulata diffidentia propter vulnus acceptum, refugiens, Cyrum ad angustias usque perduxit. Ibi compositis in montibus insidiis, ducenta millia Persarum cum ipso rege trucidavit. In qua victoria etiam illud memorabile fuit, quod ne nuntius quidem tantae cladis superfuit. Caput Cyri amputatum, in utrem humano sanguine repletum coniici regina iubet, cum hac exprobratione crudelitatis: *Satia te sanguine, quem sitisti, cuiusque insatiabilis semper fuisti.* Cyrus regnavit annos XXX, non initio tantum regni, sed continuo totius temporis successu, admirabiliter insignis.

Cap. IX. Huic successit filius Cambyses, qui imperio patris Aegyptum adiecit: sed offensus superstitionibus Aegyptiorum, Apis, ceterorumque Deorum aedes dirui iubet. Ad Ammonis quoque nobilissimum templum expugnandum, exercitum mittit: qui tempestatibus & arenarum molibus oppressus, interiit. Post haec per quietem vidit, fratrem suum Smerdim regnaturum. Quo somnio exterritus, non dubitavit post sacrilegia etiam parricidium facere. Erat enim dif-

ficile, ut parceret ſuis, qui cum contemtu religionis graſſatus etiam adverſus Deos fuerat. Ad hoc tam crudele miniſterium Magum quendam ex amicis delegit, nomine Cometen. Interim ipſe, gladio ſua ſponte evaginato, in femore graviter vulneratus, occubuit; poenaſque luit, ſeu imperati parricidii, ſeu ſacrilegii perpetrati. Quo nuntio accepto, Magus ante famam amiſſi regis occupat facinus; proſtratoque Smerde, cui regnum debebatur, fratrem ſuum ſubiecit Oropaſten. Erat enim & oris, & corporis lineamentis perſimilis; ac nemine ſubeſſe dolum arbitrante, pro Smerde rex Oropaſtes conſtituitur. Quae res eo occultior fuit, quod apud Perſas perſona regis ſub ſpecie maieſtatis occulitur. Igitur Magi ad favorem populi conciliandum, tributa & militiae vacationem in triennium remittunt; ut regnum, quod fraude quaeſierant, indulgentiae largitionibus confirmarent. Quae res ſuſpecta primo Oſtani viro nobili, & in coniecturis ſagaciſſimo, fuit. Itaque per internuntios quaerit de filia, quae inter regias pellices erat, *an Cyri regis filius rex eſſet.* Illa, *nec ſe ipſam ſcire,* ait, *nec ex alia poſſe cognoſcere, quia ſingulae ſeparatim recludantur.* Tum pertractare dormienti caput iubet. Nam Mago Cambyſes aures utraſque praeciderat. Factus deinde per filiam certior, ſine auribus eſſe regem, optimatibus Perſarum rem indicat; & in caedem falſi regis impulſos, ſacramenti religione obſtringit. Septem tantum conſcii fuere huius coniurationis; qui ex continenti,

ne, dato in poenitentiam ſpatio, res per quemquam narraretur, occultato ſub veſte ferro, ad regiam pergunt. Ibi obviis interfectis, ad Magos perveniunt: quibus ne ipſis quidem animus in auxilium ſui defuit. Siquidem ſtricto ferro duos de coniuratis interficiunt. Ipſi tamen corripiuntur a pluribus: quorum alterum Gobryas medium amplexus, cunctantibus ſociis, ne ipſum pro Mago transfoderent, quia res obſcuro loco gerebatur, vel per ſuum corpus adigi Mago ferrum iuſſit: fortuna tamen ictum regente, illo incolumi Magus interficitur.

Cap. X. Occiſis Magis, magna quidem gloria recepti regni principum fuit; ſed multo maior in eo, quod, cum de regno ambigerent, concordare potuerunt. Erant enim virtute & nobilitate ita pares, ut difficilem ex his populo electionem aequalitas faceret. Ipſi igitur viam invenerunt, qua de ſe iudicium religioni & fortunae committerent. Pactique inter ſe ſunt, ut die ſtatuta omnes equos ante regiam primo mane perducerent: & cuius equus inter Solis ortum hinnitum primus edidiſſet, is rex eſſet. Nam & Solem Perſae unum Deum eſſe credunt, & equos eidem Deo ſacratos ferunt. Erat inter coniuratos Darius Hyſtaſpis filius: cui de regno ſollicito equi cuſtos ait, *ſi ea res victoriam moraretur, nihil negotii ſupereſſe.* Per noctem deinde equum pridie conſtitutam diem ad eundem locum ducit, ibique equae admittit, ratus, ex voluptate Veneris futurum, quod evenit. Poſtera die itaque, cum

ad ſtatutam horam omnes conveniſſent, Darii equus, cognito loco, ex deſiderio feminae hinnitum ſtatim edidit, &, ſegnibus aliis, felix auſpicium domino primus emiſit. Tanta moderatio ceteris fuit, audito auſpicio, ut confeſtim equis deſiluerint, & Darium regem ſalutaverint. Populus quoque univerſus, ſecutus iudicium principum, eundem regem conſtituit. Sic regnum Perſarum, ſeptem nobiliſſimorum virorum virtute quaeſitum, tam levi momento in unum collatum eſt. Incredibile prorſus, tanta patientia ceſſiſſe eos, quod ut eriperent Magis, mori non recuſaverint. Quamquam praeter formam, virtutemque hoc imperio dignam, etiam cognatio Dario iuncta cum priſtinis regibus fuit. Principio igitur regni, Cyri regis filiam in matrimonium recepit, regalibus nuptiis regnum firmaturus: ut non tam in extraneum translatum, quam in familiam Cyri reverſum videretur. Interiecto deinde tempore, cum Aſſyrii deſciviſſent, & Babyloniam occupaſſent, difficiliſque urbis expugnatio eſſet; aeſtuante rege, unus de interfectoribus Magorum, Zopyrus, domi ſe verberibus lacerari toto corpore iubet; naſum, aures, labia ſibi praecidi: atque ita regi inopinanti ſe offert. Attonitum, & quaerentem Darium cauſas, auctoremque tam foedae lacerationis, tacitus, quo propoſito fecerit, edocet; formatoque in futura conſilio, transfugae titulo Babyloniam proficiſcitur. Ibi oſtendit populo laniatum corpus: queritur *crudelitatem regis, a*

quo in regni petitione, non virtute, ſed auſpicio, non iudicio hominum, ſed hinnitu equi ſuperatus ſit: iubet *illos ex amicis exemplum capere, quid hoſtibus cavendum ſit:* hortatur, *ne moenibus magis quam armis confidant, patianturque ſe commune bellum recentiore ira gerere.* Nota nobilitas viri pariter & virtus omnibus erat: nec de fide timebant, cuius veluti pignora, vulnera corporis & iniuriae notas habebant. Conſtituitur ergo dux omnium ſuffragio; & accepta parva manu, ſemel atque iterum cedentibus conſulto Perſis, ſecunda proelia facit. Ad poſtremum univerſum ſibi creditum exercitum Dario prodit, urbemque ipſam in poteſtatem eius redigit. Poſt haec Darius bellum Scythis infert, quod ſequenti volumine referetur.

LIBER II.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Scytharum origo & antiquitas, de qua cum Aegyptiis contendunt.
2. Defcriptio Scythiae, & morum gentis, quae in plauftris degens iuftitiam colit & continentiam.
3. Scytharum fortitudo bellica. Aegyptios fugant, Afiamque reddunt tributariam.
4. Amazonum a Scythis origo, reginae, res geftae.
5. Bellum Scytharum adverfus fervos, quos lepido ftrategemate reprimunt. Darius Scythis, deinde Ionibus & Athenienfibus, bellum infert.
6. Athenienfium origo, gloriatio, induftria, artes, reges.
7. Refpublica Athenienfis Solonis legibus & politico ftrategemate firmata.
8. Pififtratus poft rem bene geftam contra Megarenfes tyrannidem per annos XXXIII occupat.
9. Eiufdem filius Hippias patria pulfus, Perfarum exercitum in Graeciam adduxit. Inde nobilis illa Marathonia pugna, in qua victi Perfae, Athenienfes victores duce Miltiade.
10. Diffidium fraternum de regno inter Darii filios. Xerxes bellum adverfus Graecos inftaurat validiffimo exercitu.
11. Fortitudo Spartanorum, quorum rex Leonidas Perfas ad Thermopylas maxima clade afficit.
12. Themiftoclis induftria Perfarum claffis ad Salaminium fretum navali proelio victa, poft multam ftragem fuga fibi confulit.

13. Mardonio terreſtris exercitus commiſſus. Xerxes aegre evadit piſcatoria ſcapha. Eiuſdem pedeſtris exercitus fame obruitur: unde nova clades.
14. Mardonius, in Boeotia ad Plataeas cum Perſis a Graecorum copiis victus, cum paucis profugit. Eodem fere momento adverſus Perſas in Aſia feliciter dimicatum eſt.
15. Athenienſes, Spartanis deluſis, urbem ex integro inſtaurant. Spartani Perſarum fines depopulantur. Pauſanias proditionis reus damnatur. Xerxes a Cimone terreſtri navalique proelio ſuperatur.

CAPUT I.

In relatione rerum ab Scythis geſtarum, quae ſatis amplae magnificaeque fuerunt, principium ab origine repetendum eſt. Non enim minus illuſtria initia, quam imperium habuere: nec virorum magis, quam feminarum, virtutibus claruere; quippe cum ipſi Parthos Bactrianoſque, feminae autem eorum Amazonum regna condiderint: prorſus ut res geſtas virorum mulierumque conſiderantibus incertum ſit, uter apud eos ſexus illuſtrior fuerit. Scytharum gens antiquiſſima ſemper habita: quamquam inter Scythas & Aegyptios diu contentio de generis vetuſtate fuerit; Aegyptiis praedicantibus, *initio rerum, cum aliae terrae nimio fervore ſolis arderent, aliae rigerent frigoris immanitate, ita ut non modo primae generare homines, ſed ne advenas quidem recipere ac tueri poſſent, priuſquam adverſus calorem vel frigus velamenta corporis invenirentur, vel locorum vitia, quaeſitis arte remediis, mollirentur, Ae-*

gyptum ita temperatam ſemper fuiſſe, ut neque hiberna frigora, nec aeſtivi ſolis ardores incolas eius premerent; ſolum ita foecundum, ut alimentorum in uſum hominum nulla terra feracior fuerit. Iure igitur ibi primum homines natos videri debere, ubi educari facillime poſſent. Contra, Scythae coeli temperamentum nullum eſſe vetuſtatis argumentum putabant: *quippe naturam, cum primum incrementa caloris ac frigoris regionibus diſtinxit, ſtatim ad locorum patientiam animalia quaeque generaſſe: ſed & arborum atque frugum pro regionum conditione apte genera variata: & quanto Scythis ſit coelum aſperius, quam Aegyptiis, tanto & corpora & ingenia eſſe duriora. Ceterum ſi mundi, quae nunc partes ſunt, aliquando unitas fuit, ſive illuvies aquarum principio rerum terras obrutas tenuit, ſive ignis, qui & mundum genuit, cuncta poſſedit; utriuſque primordii Scythas origine praeſtare. Nam ſi ignis prima poſſeſſio rerum fuit, qui paullatim exſtinctus, ſedem terris dedit; nullam prius, quam ſeptemtrionalem partem, hiemis rigore ab igne ſecretam: adeo ut nunc quoque nulla magis rigeat frigoribus. Aegyptum vero & totum Orientem tardiſſime temperatum: quippe qui etiam nunc torrenti calore ſolis exaeſtuet. Quod ſi omnes quondam terrae ſubmerſae profundo fuerunt; profecto editiſſimam quamque partem, decurrentibus aquis, primum detectam; humillimo autem ſolo eandem aquam diutiſſime immoratam: & quanto prior quaeque pars terrarum ſiccata ſit, tanto prius animalia generare coepiſſe. Porro Scythiam adeo editiorem omnibus ter-*

ris esse, ut cuncta flumina ibi nata, in Maeotim, tum deinde in Ponticum & Aegyptium mare decurrant. Aegyptum autem, quae tot regum, tot seculorum cura impensaque munita sit, & adversum vim incurrentium aquarum tantis instructa molibus, tot fossis concisa, ut, cum his arceantur, illis recipiantur aquae, nihilominus coli, nisi excluso Nilo, non potuerit, non posse videri hominum vetustate ultimam, quae aggerationibus regum, sive Nili trahentis limum, terrarum recentissima videatur. His igitur argumentis superatis Aegyptiis, antiquiores semper Scythae visi.

Cap. II. Scythia autem in Orientem porrecta, includitur ab uno latere Ponto, & ab altero montibus Rhipaeis; a tergo Asia & Phasi flumine. Multum in longitudinem & latitudinem patet. Hominibus inter se nulli fines. Neque enim agrum exercent: nec domus illis ulla, aut tectum, aut sedes est, armenta & pecora semper pascentibus, & per incultas solitudines errare solitis. Uxores liberosque secum in plaustris vehunt, quibus, coriis imbrium hiemisque causa tectis, pro domibus utuntur. Iustitia gentis ingeniis culta, non legibus. Nullum scelus apud eos furto gravius: quippe sine tecto munimentoque pecora & armenta inter silvas habentibus quid salvum esset, si furari liceret? Aurum & argentum perinde aspernantur, ac reliqui mortales appetunt. Lacte & melle vescuntur. Lanae iis usus ac vestium ignotus: & quamquam continuis rigoribus urantur, pellibus tantum ferinis aut

murinis utuntur. Haec continentia illis morum quoque iuſtitiam dedit, nihil alienum concupiſcentibus. Quippe ibidem divitiarum cupido eſt, ubi & uſus. Atque utinam reliquis mortalibus ſimilis moderatio, abſtinentiaque alieni foret! profecto non tantum bellorum per omnia ſecula terris omnibus continuaretur; neque plus hominum ferrum & arma, quam naturalis fatorum conditio raperet. Prorſus ut admirabile videatur, hoc illis naturam dare, quod Graeci longa ſapientium doctrina, praeceptiſque philoſophorum conſequi nequeunt; cultoſque mores incultae barbariae collatione ſuperari. Tanto plus in illis proficit vitiorum ignoratio, quam in his cognitio virtutis.

Cap. III. Imperium Aſiae ter quaeſivere: ipſi perpetuo ab alieno imperio aut intacti, aut invicti manſere. Darium, regem Perſarum, turpi ab Scythia ſubmoverunt fuga: Cyrum cum omni exercitu trucidaverunt: Alexandri Magni ducem Zopyriona pari ratione cum copiis univerſis deleverunt: Romanorum audivere, non ſenſere, arma. Parthicum & Bactrianum imperium ipſi condiderunt. Gens & laboribus & bellis aſpera: vires corporum immenſae: nihil parare, quod amittere timeant: nihil victores praeter gloriam concupiſcunt. Primus Scythis bellum indixit Seſoſtris rex Aegyptius, miſſis primo legatis, qui hoſtibus parendi legem dicerent. Sed Scythae, iam ante de adventu regis a finitimis certiores facti, legatis reſpondent: *tam opulenti*

populi ducem ſtolide adverſus inopes occupaſſe bellum, quod magis domi fuerit illi timendum; quod belli certamen anceps, praemia victoriae nulla, damna manifeſta ſint. Igitur non exſpectaturos Scythas, dum ad ſe veniatur, cum tanto ſibi plura in hoſte concupiſcenda ſint; ultroque praedae ituros obviam. Nec dicta res morata. Quos cum tanta celeritate venire rex didiciſſet, in fugam vertitur; exercituque cum omni apparatu belli relicto, in regnum trepidus ſe recepit. Scythas ab Aegypto paludes prohibuere. Inde reverſi, Aſiam perdomitam vectigalem fecere, modico tributo, magis in titulum imperii, quam in victoriae praemium, impoſito. Quindecim annis pacandae Aſiae immorati, uxorum flagitatione revocantur, per legatos denuntiantium, *ni redeant, ſobolem ſe ex finitimis quaeſituras, nec paſſuras, ut in poſteritatem Scytharum genus per feminas intercidat.* His igitur Aſia per mille quingentos annos vectigalis fuit. Pendendi tributi finem Ninus, Rex Aſſyriorum, impoſuit.

Cap. IV. Sed apud Scythas medio tempore duo regii iuvenes, Ylinos & Scolopitos, per factionem optimatum domo pulſi, ingentem iuventutem ſecum traxere; & in Cappadociae ora iuxta amnem Thermodonta conſederunt, ſubiectoſque Themiſcyrios campos occupavere. Ibi per multos annos ſpoliare finitimos adſueti, conſpiratione populorum per inſidias trucidantur. Horum uxores, cum viderent exſilio additam orbitatem, arma ſumunt; fineſque ſuos, ſub-

moventes primo, mox etiam inferentes bella, defendunt. Nubendi quoque finitimis animum omisere; servitutem, non matrimonium, appellantes. Singulare omnium seculorum exemplum ausae, rempublicam sine viris, iam etiam cum contemtu virorum se tuentur. Et ne feliciores aliae aliis viderentur, viros, qui domi remanserant, interficiunt. Ultionem quoque caesorum coniugum, excidio finitimorum consequuntur. Tum pace armis quaesita, ne genus interiret, concubitum finitimorum ineunt. Si qui mares nascerentur, interficiebant. Virgines in eundem ipsis morem, non otio, neque lanificio, sed armis, equis, venationibus exercebant, inustis infantum dexterioribus mammis, ne sagittarum iactus impediretur: unde *Amazones* dictae sunt. Duae his reginae fuere, Marpesia & Lampedo, quae in duas partes agmine diviso, inclitae iam opibus, vicibus gerebant bella, soli terminos alternis defendentes: & ne successibus deesset auctoritas, genitas se Marte praedicabant. Itaque maiore parte Europae subacta, Asiae quoque nonnullas civitates occupavere. Ibi Epheso, multisque aliis urbibus conditis, partem exercitus cum ingenti praeda domum dimittunt. Reliquae, quae ad tuendum Asiae imperium remanserant, concursu barbarorum cum Marpesia regina interficiuntur. In huius locum filia eius Orithya regno succedit: cui, praeter singularem belli scientiam, eximia servatae in omne aevum virginitatis admiratio

fuit. Huius virtute tantum additum gloriae & famae Amazonum eſt, ut Herculi rex, cui XII ſtipendia debebat, quaſi impoſſibile, imperaverit, ut arma reginae Amazonum ſibi afferret. Eo igitur profectus longis novem navibus, comitante principum Graeciae iuventute, inopinantes aggreditur. Duae tum ſorores Amazonum regna tractabant, Antiope & Orithya: quarum Orithya foris bellum gerebat. Igitur cum Hercules ad litus Amazonum applicuit, infrequens multitudo cum Antiopa regina, nihil hoſtile metuente, erat. Qua re effectum eſt, ut paucae, repentino tumultu excitae, arma ſumerent, facilemque victoriam hoſtibus darent. Multae itaque caeſae captaěque. In his duae Antiopae ſorores, Menalippe ab Hercule, Hippolyte a Theſeo. Sed Theſeus, obtenta in praemium captiva, eandem in matrimonium aſſumſit, & ex ea genuit Hippolytum. Hercules, poſt victoriam, Menalippen captivam ſorori reddidit, & pretium arma reginae accepit. Atque ita functus imperio, ad regem revertitur. Sed Orithya, ubi comperit bellum ſororibus illatum, & raptorem eſſe Athenienſium principem, hortatur comites in ultionem, *fruſtraque & Ponti ſinum, & Aſiam edomitam eſſe* dicit, *ſi Graecorum non tam bellis, quam rapinis, pateant.* Auxilium deinde a Sagillo, rege Scythiae, petit: *genus ſe Scytharum eſſe; cladem virorum, neceſſitatem armorum, belli cauſas* oſtendit; *aſſecutaſque virtute, ne ſegniores viris feminas habere Scythae viderentur.* Motus ille domeſtica gloria, mittit

cum ingenti equitatu filium Panaſagorum in auxilium. Sed ante proelium diſſenſione orta, ab auxiliis deſertae, bello ab Athenienſibus vincuntur: receptaculum tamen habuere caſtra ſociorum, quorum auxilio intactae ab aliis gentibus, in regnum revertuntur. Poſt Orithyam Pentheſilea regno potita eſt: cuius Troiano bello inter fortiſſimos viros, cum auxilium adverſus Graecos ferret, magna virtutis documenta exſtitere. Interfecta demum Pentheſilea, exercituque eius abſumto, paucae, quae in regno remanſerant, aegre ſe adverſus finitimos defendentes, uſque tempora Alexandri Magni duraverunt. Harum Minithya, ſive Thaleſtris, regina, concubitu Alexandri per dies XIII ad ſobolem ex eo generandam obtento, reverſa in regnum, brevi tempore cum omni Amazonum nomine intercidit.

CAP. V. Scythae autem tertia expeditione Aſiana, cum annis octo a coniugibus & liberis abfuiſſent, ſervili bello domi excipiuntur. Quippe coniuges eorum longa exſpectatione virorum feſſae, nec iam teneri bello, ſed deletos ratae, ſervis ad cuſtodiam pecorum relictis nubunt: qui reverſos cum victoria dominos, velut advenas, armati finibus prohibent. Quibus cum varia victoria fuiſſet, admonentur Scythae mutare genus pugnae, memores, non cum hoſtibus, ſed cum ſervis proeliandum; nec armorum, ſed dominorum iure vincendos: verbera in aciem, non tela adferenda; omiſſoque ferro, virgas ac flagella, ceteraque ſervilis metus paranda inſtru-

menta. Probato omnes consilio, instructi, sicut praeceptum erat, postquam ad hostem accessere, inopinantibus verbera intentant; adeoque illos perculerunt, ut, quos ferro non poterant, metu verberum vincerent; fugamque non ut hostes victi, sed ut fugitivi servi, capesserent. Quicunque capi potuerunt, supplicia crucibus luerunt. Mulieres quoque male sibi consciae, partim ferro, partim suspendio, vitam finierunt. Post haec pax apud Scythas fuit, usque tempora Iancyri regis. Huic Darius, rex Persarum, sicut supra dictum est, cum filiae eius nuptias non obtinuisset, bellum intulit: & armatis septingentis millibus hominum Scythiam ingressus, non facientibus hostibus pugnae potestatem, metuens, ne, interrupto ponte Istri, reditus sibi intercluderetur, amissis octoginta millibus hominum trepidus refugit: quae iactura, abundante multitudine, inter damna numerata non est. Inde Asiam & Macedoniam domuit: Ionas quoque navali proelio superat. Deinde cognito, quod Athenienses Ioniis auxilium contra se tulissent, omnem impetum belli in eos convertit.

Cap. VI. Nunc, quoniam ad bella Atheniensium ventum est, quae non modo ultra spem gerendi, verum etiam ultra gesti fidem, peracta sunt, operaque Atheniensium effectu maiora, quam voto, fuere, paucis urbis origo repetenda est; quia non, ut ceterae gentes, a sordidis initiis ad summa crevere. Soli enim, praeterquam incremento, etiam origine gloriantur. Quippe

non advenae, neque paſſim collecta populi colluvies originem urbi dedit; ſed eodem innati ſolo, quod incolunt: & quae illis ſedes, eadem origo eſt. Primi lanificii, & olei, & vini uſum, docuere. Arare quoque, & ſerere frumenta, glandem veſcentibus monſtrarunt. Literae certe ac facundia, & civilis ordo diſciplinae, veluti templum, Athenas habent. Ante Deucalionis tempora regem habuere Cecropem: quem, ut omnis antiquitas fabuloſa eſt, biformem tradidere, quia primus marem feminae matrimonio iunxit. Huic ſucceſſit Cranaus, cuius filia Atthis regioni nomen dedit. Poſt hunc Amphictyon regnavit, qui primus Minervae urbem ſacravit, & nomen civitati Athenas dedit. Huius temporibus, aquarum illuvies maiorem partem populorum Graeciae abſumſit. Superfuerunt, quos refugia montium receperunt; aut ad regem Theſſaliae Deucalionem ratibus evecti ſunt: a quo propterea genus hominum conditum dicitur. Per ordinem deinde ſucceſſionis regnum ad Erechtheum deſcendit, ſub quo frumenti ſatio apud Eleuſina a Triptolemo reperta eſt: in cuius muneris honorem noctes Initiorum ſacratae. Tenuit & Aegeus, Theſei pater, Athenis regnum: a quo per divortium decedens Medea, propter adultam privigni aetatem, Colchos cum Medio filio, ex Aegeo ſuſcepto, conceſſit. Poſt Aegeum Theſeus, ac deinceps Theſei filius Demophoon, qui auxilium Graecis adverſus Troianos tulit, regnum poſſedit. Erant inter Athe-

nienſes & Dorienſes ſimultatum veteres offenſae: quas vindicaturi bello Dorienſes, de eventu belli oracula conſuluerunt. Reſponſum, *ſuperiores fore, ni regem Athenienſium occidiſſent.* Cum ventum eſſet in bellum, militibus ante omnia cuſtodia regis praecipitur. Athenienſibus eo tempore rex Codrus erat: qui & reſponſo Dei, & praeceptis hoſtium cognitis, permutato regio habitu, pannoſus, ſarmenta collo gerens, caſtra hoſtium ingreditur: ibi in turba obſiſtentium, a milite, quem falce aſtu convulneraverat, interficitur. Cognito regis corpore, Dorienſes ſine proelio diſcedunt. Atque ita Athenienſes virtute ducis, pro ſalute patriae morti ſe offerentis, bello liberantur.

Cap. VII. Poſt Codrum nemo Athenis regnavit: quod memoriae nominis eius tributum eſt. Adminiſtratio reipublicae annuis magiſtratibus permiſſa. Sed civitati nullae tunc leges erant; quia libido regum pro legibus habebatur. Legitur itaque Solon, vir iuſtitiae inſignis, qui velut novam civitatem legibus conderet: qui tanto temperamento inter plebem ſenatumque egit, (cum, ſi quid pro altero ordine tuliſſet, alteri diſpliciturum videretur) ut ab utriſque parem gratiam traheret. Huius viri inter multa egregia & illud memorabile fuit. Inter Athenienſes & Megarenſes de proprietate Salaminae inſulae prope uſque interitum armis dimicatum fuerat. Poſt clades multas capital eſſe apud Athenienſes coepit, ſi quis legem de vindicanda inſula tu-

liſſet. Sollicitus igitur Solon, ne aut tacendo parum reipublicae conſuleret, aut cenſendo, ſibi; ſubitam dementiam ſimulat, cuius venia non dicturus modo prohibita, ſed & facturus erat. Deformis habitu, more vecordium in publicum evolat; factoque concurſu hominum, quo magis conſilium diſſimularet, inſolitis ſibi verſibus ſuadere populo coepit, quod vetabatur: omniumque animos ita cepit, ut extemplo bellum adverſus Megarenſes decerneretur, inſulaque, devictis hoſtibus, Athenienſium fieret.

Cap. VIII. Interea Megarenſes, memores illati Athenienſibus belli, & deſerti, ne fruſtra arma moviſſe viderentur, matronas Athenienſium in Eleuſinis ſacris noctu oppreſſuri, naves conſcendunt. Qua re cognita, dux Athenienſium Piſiſtratus iuventutem in inſidiis locat, iuſſis matronis ſolito clamore ac ſtrepitu, etiam in acceſſu hoſtium, ne intellectos ſe ſentiant, ſacra celebrare: egreſſoſque navibus Magarenſes inopinantes aggreſſus, delevit; ac protinus claſſe captiva intermixtis mulieribus, ut ſpeciem captarum matronarum praeberent, Megara contendit. Illi cum & navium formam, & petitam praedam cognoſcerent, obvii ad portum procedunt: quibus caeſis, Piſiſtratus paullum a capienda urbe abfuit. Ita Megarenſes ſuis dolis hoſti victoriam dedere. Sed Piſiſtratus, quaſi ſibi, non patriae, viciſſet, tyrannidem per dolum occupat: quippe voluntariis verberibus domi affectus, lacerato corpore in publicum progreditur: advocata

concione, vulnera populo oſtendit: de crudelitate principum, a quibus haec ſe paſſum ſimulabat, queritur: adduntur vocibus lacrimae, & invidioſa oratione multitudo credula accenditur: *amore plebis inviſum ſe ſenatui* affirmat: obtinet ad cuſtodiam corporis ſui ſatellitum auxilium; per quos occupata tyrannide, per annos XXXIII regnavit.

CAP. IX. Poſt eius mortem Diocles, alter ex filiis, per vim ſtuprata virgine, a fratre puellae interficitur. Alter, Hippias nomine, cum imperium paternum teneret, interfectorem fratris comprehendi iubet: qui cum per tormenta conſcios caedis nominare cogeretur, omnes amicos tyranni nominavit. Quibus interfectis, quaerenti tyranno, *an adhuc aliqui conſcii eſſent: Neminem*, ait, *ſupereſſe, quem amplius mori geſtiat, quam ipſum tyrannum.* Qua voce eiuſdem ſe tyranni victorem, poſt vindictam pudicitiae ſororis, oſtendit. Huius virtute cum admonita civitas libertatis eſſet, tandem Hippias regno pulſus, in exſilium agitur: qui profectus in Perſas, ducem ſe Dario, inferenti Athenienſibus bellum, ſicuti ſupra ſignificatum eſt, adverſus patriam ſuam offert. Igitur Athenienſes, audito Darii adventu, auxilium a Lacedaemoniis, ſocia tum civitate, petiverunt. Quos ubi viderunt quatridui teneri religione, non exſpectato auxilio, inſtructis decem millibus civium, & Plataeenſibus auxiliaribus mille, adverſus ſexcenta millia hoſtium in campos Marathonios in proelium egrediuntur.

Miltiades & dux belli erat, & auctor non exspectandi auxilii: quem tanta fiducia ceperat, ut plus praesidii in celeritate, quam in sociis, duceret. Magna igitur in pugnam euntibus alacritas animorum fuit, adeo ut, cum mille passus inter duas acies essent, citato cursu ante iactum sagittarum ad hostem venerint. Nec audaciae eius eventus desuit: pugnatum est enim tanta virtute, ut hinc viros, inde pecudes putares. Victi Persae in naves confugerunt: ex quibus multae suppressae, multae captae sunt. In eo proelio tanta virtus singulorum fuit, ut, cuius laus prima esset, difficile iudicium videretur. Inter ceteros tamen Themistoclis adolescentis gloria emicuit, in quo iam tunc indoles futurae imperatoriae virtutis apparuit. Cynaegiri quoque, militis Atheniensis, gloria magnis scriptorum laudibus celebrata est: qui post proelii innumeras caedes, cum fugientes hostes ad naves egisset, onustam navem dextra manu tenuit, nec prius dimisit, quam manum amitteret: tum quoque amputata dextra, navem sinistra comprehendit; quam & ipsam cum amisisset, ad postremum morsu navem detinuit. Tantam in eo virtutem fuisse, ut non tot caedibus fatigatus, non ambabus manibus amissis victus, truncus ad postremum, & veluti rabida fera, dentibus dimicaverit. Ducenta millia Persae eo proelio, sive naufragio, amisere. Cecidit & Hippias, tyrannus Atheniensis, auctor & concitor eius belli, Diis patriae ultoribus poenas repetentibus.

Cap. X. Interea & Darius, cum bellum instauraret, in ipſo apparatu decedit, relictis multis filiis, & in regno, & ante regnum ſuſceptis. Ex his Artemenes maximus natu, aetatis privilegio, regnum ſibi vindicabat, quod ius, & ordo naſcendi, & natura ipſa gentibus dedit. Porro Xerxes controverſiam non de ordine, ſed de naſcendi felicitate, referebat. *Namque Artemenen primum quidem Dario, ſed privato, proveniſſe: ſe regi primum natum. Fratres itaque ſuos, qui ante geniti eſſent, privatum patrimonium, quod eo tempore Darius habuiſſet, non regnum, ſibi vindicare poſſe: ſe eſſe, quem primum in regnum iam rex pater ſuſtulerit. Huc accedere, quod Artemenes non patre tantum, ſed & matre privatae adhuc fortunae, avo quoque materno privato, procreatus ſit: ſe vero & matre regina natum, & patrem non niſi regem vidiſſe: avum quoque maternum Cyrum ſe regem habuiſſe, non heredem, ſed conditorem tanti regni: ita, etſi aequo iure utrumque fratrem pater reliquiſſet, materno tamen ſe iure & avito vincere.* Hoc certamen concordi animo ad patruum ſuum Artaphernen, veluti ad domeſticum iudicem, deferunt; qui domi cognita cauſa, Xerxen praepoſuit: adeoque fraterna contentio fuit, ut nec victor inſultaverit, nec victus doluerit; ipſoque litis tempore invicem munera miſerint; & iucunda quoque inter ſe, non ſolum credula, convivia habuerint; iudicium quoque ipſum ſine arbitris, ſine convicio fuerit. Tanto moderatius tum fratres inter ſe regna maxima dividebant, quam

nunc exigua patrimonia partiuntur. Igitur Xerxes bellum a patre coeptum adverſus Graeciam per quinquennium inſtruxit. Quod ubi primum didicit Demaratus, rex Lacedaemoniorum, qui apud Xerxen exſulabat, amicior patriae poſt fugam, quam regi poſt beneficia, ne inopinato bello opprimerentur, omnia in tabellis ligneis magiſtratibus perſcribit, eademque cera ſuperinducta delet; ne aut ſcriptura ſine tegmine indicium daret, aut recens cera dolum proderet: fido deinde ſervo perferendas tradit magiſtratibus Spartanorum. Quibus perlatis, Lacedaemone quaeſtioni res diu fuit, quod neque ſcriptum aliquid viderent, nec fruſtra miſſas ſuſpicarentur, tantoque rem maiorem, quanto ſit occultior, putabant. Haerentibus in coniectura viris, ſoror regis Leonidae conſilium ſcribentis invenit. Eraſa igitur cera, belli conſilia deteguntur. Iam Xerxes ſeptingenta millia de regno armaverat, & trecenta millia de auxiliis: ut non immerito proditum ſit, flumina ab exercitu eius ſiccata, Graeciamque omnem vix capere exercitum eius potuiſſe. Naves quoque mille ducentas numero habuiſſe dicitur. Huic tanto agmini dux defuit. Ceterum, ſi regem ſpectes; divitias, non ducem, laudes: quarum tanta copia in regno eius fuit, ut, cum flumina multitudine conſumerentur, opes tamen regiae ſupereſſent. Ipſe autem primus in fuga, poſtremus in proelio ſemper viſus eſt; in periculis timidus; ſicubi metus abeſſet, inflatus; denique ante experimen-

tum belli, fiducia virium, veluti naturae ipſius dominus, & montes in planum deducebat, & convexa vallium aequabat, & quaedam maria pontibus ſternebat, quaedam ad navigationis commodum per compendium ducebat.

Cap. XI. Cuius introitus in Graeciam quam terribilis, tam turpis ac foedus diſceſſus fuit. Nam cum Leonida, rex Spartanorum, cum quatuor millibus militum anguſtias Thermopylarum occupaſſet, Xerxes, contemtu paucitatis, *eos pugnam capeſſere* iubet, *quorum cognati Marathonia pugna interfecti fuerant:* qui, dum ulciſci ſuos quaerunt, principium cladis fuere; ſuccedente deinde inutili turba, maior caedes editur. Triduo ibi cum dolore & indignatione Perſarum dimicatum: quarta die, cum nuntiatum eſſet Leonidae, a XX millibus hoſtium ſummum cacumen teneri, tunc hortatur ſocios, *recedant, & ſe ad meliora patriae tempora reſervent: ſibi cum Spartanis fortunam experiendam; plura ſe patriae, quam vitae, debere: ceteros ad praeſidia Graeciae ſervandos.* Audito regis imperio, diſceſſere ceteri, ſoli Lacedaemonii remanſerunt. Initio huius belli ſciſcitantibus Delphis oracula reſponſum fuerat, *aut regi Spartanorum, aut urbi cadendum.* Et idcirco rex Leonida, cum in bellum proficiſceretur, ita ſuos firmaverat, ut ire ſe parato ad moriendum animo ſcirent. Anguſtias propterea occupaverat, ut cum paucis aut maiore gloria vinceret, aut minore damno reipublicae caderet. Dimiſſis igitur ſociis, hortatur Spartanos, *me-*

minerint, qualitercunque proeliantibus cadendum esse: caverent, ne fortius mansisse, quam dimicasse, videantur; nec exspectandum, ut ab hoste circumvenirentur, sed, dum nox occasionem daret, securis & laetis superveniendum: nusquam victores honestius, quam in castris hostium, perituros. Nihil erat difficile persuadere persuasis mori: statim arma capiunt, & sexcenti viri castra quingentorum millium irrumpunt; statimque regis praetorium petunt, aut cum illo, aut si ipsi oppressi essent, in ipsius potissimum sede morituri. Tumultus totis castris oritur. Spartani, posteaquam regem non inveniunt, per omnia castra victores vagantur: caedunt, sternuntque omnia; ut qui sciant se pugnare non spe victoriae, sed in mortis ultionem. Proelium a principio noctis in maiorem partem diei tractum. Ad postremum non victi, sed vincendo fatigati, inter ingentes stratorum hostium catervas occiderunt. Xerxes, duobus vulneribus terrestri proelio acceptis, experiri maris fortunam statuit.

Cap. XII. Sed Atheniensium dux Themistocles, cum animadvertisset, Ionas, propter quos bellum Persarum susceperant, in auxilium regis classe venisse, sollicitare eos in partes suas statuit. Et cum colloquendi copiam non haberet, quo applicituri erant, symbola proponi, & saxis proscribi curat: *Quae vos, Iones, dementia tenet? quod facinus agitatis? bellum inferre olim conditoribus vestris, nuper etiam vindicibus, cogitatis? An ideo moenia vestra condidimus, ut essent, qui nostra delerent? Quid si non haec & Dario prius, &*

nunc Xerxi, belli causa nobiscum foret, quod vos rebellantes non destituimus? Quin vos in haec nostra castra ex ista obsidione transitis? Aut si hoc parum tutum est, at vos, commisso proelio, ite cessim, inhibete remis, & a bello discedite. Ante navalis proelii congressionem miserat Xerxes quatuor millia armatorum Delphos, ad templum Apollinis diripiendum: prorsus, quasi non cum Graecis tantum, sed & cum Diis immortalibus, bellum gereret: quae manus tota imbribus & fulminibus deleta est, ut intelligeret, quam nullae essent hominum adversus Deos vires. Post haec Thespias, & Plataeas, & Athenas vacuas hominibus incendit; & quoniam ferro in homines non poterat, in aedificia igne grassatur. Namque Athenienses post pugnam Marathoniam, praemonente Themistocle, victoriam illam de Persis, non finem, sed causam maioris belli fore, CC naves fabricaverant. Adventante igitur Xerxe, consulentibus Delphis oraculum responsum fuerat, *salutem muris ligneis tuerentur.* Themistocles navium praesidium demonstratum ratus, persuadet omnibus, *patriam municipes esse, non moenia; civitatemque non in aedificiis, sed in civibus positam. Melius itaque salutem navibus, quam urbi, commissuros. Huius sententiae etiam Deum auctorem esse.* Probato consilio, coniuges liberosque, cum pretiosissimis rebus, abditis insulis, relicta urbe, demandant: ipsi naves armati conscendunt. Exemplum Atheniensium & aliae urbes imitatae. Itaque cum adunata omnis sociorum classis, & intenta in bellum

navale eſſet; anguſtiaſque Salaminii freti, ne circumveniri a multitudine poſſent, occupaſſent; diſſenſio inter civitatum principes oritur. Qui cum deſerto bello ad ſua tuenda delabi vellent, timens Themiſtocles, ne diſceſſu ſociorum vires minuerentur, per ſervum fidum Xerxi nuntiat, *uno in loco eum contractam Graeciam capere facillime poſſe. Quod ſi civitates, quae iam abire vellent, diſſipentur, maiore labore ei ſingulas conſectandas.* Hoc dolo impellit regem ſignum pugnae dare. Graeci quoque, adventu hoſtium occupati, proelium collatis viribus capeſſunt. Interea rex, velut ſpectator pugnae, cum parte navium in litore remanet. Artemiſia autem, regina Halicarnaſſi, quae in auxilium Xerxi venerat, inter primores duces bellum acerrime ciebat; *quippe ut in viro muliebrem timorem, ita in muliere virilem audaciam cerneres.* Cum anceps proelium eſſet, Iones iuxta praeceptum Themiſtoclis, pugnae ſe paullatim ſubtrahere coeperunt: quorum defectio animos ceterorum fregit. Itaque circumſpicientes fugam pelluntur Perſae, & mox proelio victi, in fugam vertuntur. In qua trepidatione multae captae naves, multae merſae; plures tamen, non minus ſaevitiam regis, quam hoſtem timentes, domum dilabuntur.

Cap. XIII. Hac clade perculſum & dubium conſilii Xerxen Mardonius aggreditur. Hortatur, *in regnum abeat, ne quid ſeditionis moveat fama adverſi belli, in maius, ſicuti mos eſt, omnia extollens: ſibi* CCC *millia armatorum lecta ex omnibus copiis*

relinquat: qua manu aut cum gloria eius perdomiturum ſe Graeciam; aut, ſi aliter eventus ferat, ſine eiuſdem infamia hoſtibus ceſſurum. Probato conſilio, Mardonio exercitus traditur: reliquas copias rex ipſe reducere in regnum parat. Sed Graeci, audita regis fuga, conſilium ineunt pontis interrumpendi, quem ille Abydo veluti victor maris fecerat; ut, intercluſo reditu, aut cum exercitu deleretur, aut, deſperatione rerum, pacem victus petere cogeretur. Sed Themiſtocles, timens, ne intercluſi hoſtes deſperationem in virtutem verterent, & iter, quod aliter non pateret, ferro patefacerent; *ſatis multos hoſtes in Graecia remanere* dictitans, *nec augeri numerum retinendo oportere;* cum vincere conſilio ceteros non poſſet, eundem ſervum ad Xerxen mittit, certioremque conſilii facit; & occupare tranſitum, maturata fuga, iubet. Ille perculſus nuntio, tradit ducibus milites perducendos: ipſe cum paucis Abydon contendit. Ubi cum ſolutum pontem hibernis tempeſtatibus offendiſſet, piſcatoria ſcapha trepidus traiecit. Erat res ſpectaculo digna, & aeſtimatione ſortis humanae, rerum varietate mirandae, in exiguo latentem videre navigio, quem paullo ante vix aequor omne capiebat; carentem etiam omni ſervorum miniſterio, cuius exercitus propter multitudinem terris graves erant. Nec pedeſtribus copiis, quas ducibus aſſignaverat, felicius iter fuit: ſiquidem quotidiano labori (neque enim ulla eſt metuentibus quies) etiam fames acceſſerat. Multorum deinde dierum

inopia contraxerat & peſtem ; tantaque foeditas morientium fuit, ut viae cadaveribus implerentur, aliteſque & beſtiae, eſcae illecebris ſollicitatae, exercitum ſequerentur.

Cap. XIV. Interim Mardonius in Graecia Olynthum expugnat. Athenienſes quoque in ſpem pacis, amicitiamque regis ſollicitat, ſpondens incenſae eorum urbis etiam in maius reſtitutionem. Poſteaquam nullo pretio libertatem videt his venalem, incenſis quae aedificare coeperant, copias in Boeotiam transfert. Eo & Graecorum exercitus, qui centum millium fuit, ſecutus eſt : ibique proelium commiſſum. Sed fortuna regis cum duce mutata non eſt. Nam victus Mardonius, veluti ex naufragio, cum paucis profugit. Caſtra referta regalis opulentiae capta. Unde primum Graecos, diviſo inter ſe auro Perſico, divitiarum luxuria cepit. Eodem forte die, quo Mardonii copiae deletae ſunt, etiam navali proelio in Aſia ſub monte Mycale adverſus Perſas dimicatum eſt. Ibi ante congreſſionem, cum claſſes ex adverſo ſtarent, fama ad utrumque exercitum venit, viciſſe Graecos, & Mardonii copias occidione occidiſſe. Tantam famae velocitatem fuiſſe, ut, cum matutino tempore proelium in Boeotia commiſſum ſit, meridianis horis in Aſiam, per tot maria, & tantum ſpatii, tam brevi horarum momento, de victoria nuntiatum ſit! Confecto bello, cum de praemiis civitatum ageretur, omnium iudicio, Athenienſium virtus ceteris praelata. Inter duces quoque Themiſtocles, prin-

ceps civitatum teſtimonio iudicatus, gloriam patriae ſuae auxit.

Cap. XV. Igitur Athenienſes, aucti & praemiis belli & gloria, urbem ex integro condere moliuntur. Cum moenia maiora complexi fuiſſent, ſuſpecti eſſe Lacedaemoniis coepere, reputantibus, quibus ruina urbis tantum incrementi dediſſet, quantum ſit datura munita civitas. Mittunt ergo legatos, qui monerent, *ne munimenta hoſtibus & receptacula futuri belli exſtruant.* Themiſtocles, ut vidit ſpei urbis invideri, non exiſtimans abrupte agendum, reſpondit legatis, *ituros Lacedaemona, qui de ea re pariter cum illis conſulant.* Sic dimiſſis Spartanis, hortatur ſuos, *opus maturent.* Dein ipſe interiecto tempore in legationem proficiſcitur; & nunc in itinere infirmitate ſimulata, nunc tarditatem collegarum accuſans, ſine quibus agi iure nihil poſſit, diem de die proferendo ſpatium conſummando operi quaerebat: cum interim nuntiatur Spartanis, opus Athenis maturari; propter quod denuo legatos mittunt ad inſpiciendam rem. Tum Themiſtocles per ſervum magiſtratibus ſcribit Athenienſium, *legatos vinciant, pignuſque teneant, ne in ſe gravius conſulatur.* Adit deinde concionem Lacedaemoniorum: indicat, *permunitas Athenas eſſe, & poſſe iam illatum bellum non armis tantum, ſed etiam muris, ſuſtinere: ſi quid ob eam rem de ſe crudelius ſtatuerent, legatos eorum in hoc pignus Athenis retentos.* Graviter deinde caſtigat eos, *quod non virtute, ſed imbecillitate ſociorum, poten-*

tiam quaererent. Sic dimiſſus, veluti triumphatis Spartanis, a civibus excipitur. Poſt haec Spartani, ne vires otio corrumperent, & ut bis illatum a Perſis Graeciae bellum ulciſcerentur, ultro fines eorum depopulantur. Ducem ſuo ſociorumque exercitui deligunt Pauſaniam. Qui, pro ducatu, regnum Graeciae affectans, proditionis praemium cum Xerxe, nuptias filiae eius paciſcitur, redditis captivis, ut fides regis aliquo beneficio obſtringeretur. Scribit praeterea Xerxi, *quoſcunque ad ſe nuntios miſiſſet, interficeret, ne res loquacitate hominum proderetur.* Sed dux Athenienſium Ariſtides, belli ſocius, collegae conatibus obviam eundo, ſimul & in rem ſapienter conſulendo, proditionis conſilia diſcuſſit. Nec multo poſt accuſatus Pauſanias, damnatur. Igitur Xerxes, cum proditionis dolum publicatum videret, ex integro bellum inſtituit. Graeci quoque ducem conſtituunt Cimona Athenienſem, filium Miltiadis, quo duce apud Marathonem pugnatum eſt, iuvenem, cuius magnitudinem futuram pietatis documenta prodiderunt. Quippe patrem, ob crimen peculatus in carcerem coniectum, ibique defunctum, translatis in ſe vinculis ad ſepulturam redemit. Nec in bello iudicium deligentium fefellit: ſiquidem non inferior virtutibus patris, Xerxen terreſtri navalique bello ſuperatum, trepidum recipere ſe in regnum coëgit.

LIBER III.

BREVIARIUM CAPITUM.

CAPUT I.

Xerxes, rex Persarum, terror ante gentium, bello in Graeciam infeliciter gesto, etiam suis contemtui esse coepit. Quippe Artabanus, praefectus eius, deficiente quotidie regis maiestate, in spem regni adductus, cum septem robustissimis filiis regiam vesperi ingreditur, (nam amicitiae iure semper illi patebat;) trucidatoque rege, voto suo obsistentes filios eius dolo aggredi-

tur. Securior de Artaxerxe, puero admodum, fingit regem a Dario, qui erat adolescens, quo maturius regno potiretur, occisum; impellit Artaxerxen parricidium parricidio vindicare. Cum ventum ad domum Darii esset, dormiens inventus, quasi somnum fingeret, interficitur. Dein cum unum ex regis filiis sceleri suo superesse Artabanus videret, metueretque de regno certamina principum, assumit in societatem consilii Bacabasum: qui, praesenti statu contentus, rem prodit Artaxerxi, *ut pater eius occisus sit, ut frater falsa parricidii suspicione oppressus; ut denique ipsi parentur insidiae.* His cognitis Artaxerxes, verens Artabani numerum filiorum, in posterum diem paratum esse armatum exercitum iubet, recogniturus & numerum militum, & in armis industriam singulorum. Itaque cum inter ceteros & ipse Artabanus armatus assisteret, rex simulat se breviorem loricam habere: iubet Artabanum secum commutare; exuentem se, ac nudatum, gladio traiicit: tum & filios eius corripi iubet. Atque ita egregius adolescens & caedem patris, & se ab insidiis Artabani vindicavit.

Cap. II. Dum haec in Persis geruntur, interea Graecia omnis, ducibus Lacedaemoniis & Atheniensibus, in duas divisa partes, ab externis bellis, velut in viscera sua, arma convertit. Fiunt igitur de uno populo duo corpora; & eorundem castrorum homines, in duos hostiles exercitus dividuntur. Hinc Lacedaemonii communia quondam civitatum auxilia ad vires suas tra-

hebant: inde Athenienſes, & vetuſtate gentis, & geſtis rebus illuſtres, propriis viribus confidebant. Atque ita duo potentiſſimi Graeciae populi, inſtitutis Solonis & Lycurgi legibus pares, ex aemulatione virium in bellum ruebant. Namque Lycurgus cum fratri ſuo Polydectae, Spartanorum regi, ſucceſſiſſet, regnumque ſibi vindicare potuiſſet, Charilao, filio eius, qui natus poſtumus fuerat, cum ad aetatem adultam perveniſſet, regnum ſumma fide reſtituit: ut intelligerent omnes, quanto plus apud bonos pietatis iura, quam omnes opes, valerent. Medio igitur tempore, dum infans convaleſcit, tutelamque eius adminiſtrat, non habentibus Spartanis leges inſtituit, non inventione earum magis, quam exemplo, clarior. Siquidem nihil lege ulla in alios ſanxit, cuius non ipſe primus in ſe documenta daret. Populum in obſequia principum, principes ad iuſtitiam imperiorum, formavit. Parcimoniam omnibus ſuaſit, exiſtimans, laborem militiae aſſidua frugalitatis conſuetudine faciliorem fore. Emi ſingula non pecunia, ſed compenſatione mercium, iuſſit. Auri argentique uſum, velut omnium ſcelerum materiam, ſuſtulit.

Cap. III. Adminiſtrationem reipublicae per ordines diviſit: regibus poteſtatem bellorum; magiſtratibus iudicia per annuas ſucceſſiones; ſenatui cuſtodiam legum; populo ſublegendi ſenatum, vel creandi quos vellet magiſtratus, poteſtatem permiſit. Fundos omnium aequaliter in-

ter omnes divisit, ut aequata patrimonia neminem potentiorem altero redderent. Convivari omnes publice iussit, ne cuius divitiae vel luxuria in occulto essent. Iuvenibus non amplius una veste uti toto anno permisit, nec quemquam cultius, quam alterum, progredi, nec epulari opulentius, ne imitatio in luxuriam verteretur. Pueros puberes non in forum, sed in agrum deduci praecepit, ut primos annos non in luxuria, sed in opere & laboribus, agerent. Nihil eos somni causa substernere, & vitam sine pulmento degere, neque prius in urbem redire, quam viri facti essent, statuit. Virgines sine dote nubere iussit, ut uxores legerentur, non pecuniae; severiusque matrimonia sua viri coërcerent, cum nullis dotis frenis tenerentur. Maximum honorem non divitum & potentium, sed pro gradu aetatis senum, esse voluit. Nec sane usquam terrarum locum honoratiorem senectus habet. Haec quoniam primo, solutis antea moribus, dura videbat esse, *auctorem eorum Apollinem Delphicum* fingit, *& inde se ea ex praecepto numinis detulisse*, ut consuescendi taedium metus religionis vincat. Dein ut aeternitatem legibus suis daret, iureiurando obligat civitatem, nihil eos de eius legibus mutaturos, priusquam reverteretur: & simulat, se ad oraculum Delphicum proficisci, consulturum, quid addendum mutandumque legibus videretur. Proficiscitur autem Cretam, ibique perpetuum exsilium egit, *abiicique in mare ossa sua* moriens iussit, ne relatis

Lacedaemona, ſolutos ſe Spartani religione iuriſiurandi in diſſolvendis legibus arbitrarentur.

Cap. IV. His igitur moribus ita brevi civitas convaluit, ut, cum Meſſeniis, propter ſtupratas virgines ſuas in ſollemni Meſſeniorum ſacrificio, bellum intuliſſent, graviſſima ſe exſecratione obſtrinxerint, *non prius quam Meſſenam expugnaſſent, reverſuros;* tantum ſibi vel de viribus ſuis, vel de fortuna ſpondentes. Quae res initium diſſenſionis Graeciae, & inteſtini belli cauſa & origo fuit. Itaque, cum contra praeſumtionem ſuam annis decem in obſidione urbis tenerentur, & querelis uxorum poſt tam longam viduitatem revocarentur, veriti, ne hac perſeverantia belli gravius ſibi, quam Meſſeniis, nocerent: quippe illis, quantum iuventutis bello intercidat, mulierum foecunditate ſuppleri; ſibi & belli damna aſſidua, & foecunditatem uxorum, abſentibus viris, nullam eſſe: itaque legunt iuvenes ex eo genere militum, qui poſt iusiurandum in ſupplementum venerant, quibus Spartam remiſſis promiſcuos omnium feminarum concubitus permiſere; maturiorem futuram conceptionem rati, ſi eam ſingulae per plures viros experirentur. Ex his nati, ob notam materni pudoris, *Partheniae* vocati. Qui cum ad annos XXX perveniſſent, metu inopiae, (nulli enim pater exſiſtebat, cuius in patrimonium ſucceſſio ſperaretur,) ducem Phalantum aſſumunt, filium Arati, qui auctor Spartanis fuerat iuventutis ad generandam ſobolem domum remittendae: ut,

ſicuti dudum patrem eius naſcendi auctorem habuiſſent, ſic ipſum ſpei ac dignitatis ſuae haberent. Itaque nec ſalutatis matribus, e quarum adulterio infamiam collegiſſe videbantur, ad ſedes inquirendas proficiſcuntur; diuque & per varios caſus iactati, tandem in Italiam deferuntur, & occupata arce Tarentinorum, expugnatis veteribus incolis, ſedes ibi conſtituunt. Sed poſt annos plurimos dux eorum Phalantus, per ſeditionem in exſilium proturbatus, Brunduſium ſe contulit, quo expulſi ſedibus ſuis veteres Tarentini conceſſerant. His moriens perſuadet, *ut oſſa ſua poſtremaſque reliquias conterant, & tacite ſpargi in foro Tarentinorum curent. Hoc enim modo recuperare illos patriam ſuam poſſe, Apollinem Delphis ceciniſſe.* Illi arbitrantes eum in ultionem ſui civium fata prodidiſſe, praeceptis paruere. Sed oraculi diverſa ſententia fuerat. Perpetuitatem enim urbis, non amiſſionem, hoc facto promiſerat. Ita ducis exſulis conſilio, & hoſtium miniſterio, poſſeſſio Tarentina Partheniis in aeternum fundata: ob cuius beneficii memoriam Phalanto divinos honores decrevere.

Cap. V. Interea Meſſenii, cum virtute non poſſent, per inſidias expugnantur. Dein, cum per annos LXXX gravia ſervitutis verbera, plerumque & vincula, ceteraque captivitatis mala perpeſſi eſſent, poſt longam poenarum patientiam, bellum iuſtaurant. Lacedaemonii quoque eo conſpiratius ad arma concurrunt, quod adverſus ſervos dimicandum videbatur. Itaque, cum hinc in-

iuria, inde indignitas animos acueret, Lacedaemonii, de belli eventu oraculo Delphis consulto, iubentur ducem belli ab Atheniensibus petere. Porro Athenienses, cum responsum cognovissent, in contemtum Spartanorum Tyrtaeum poëtam, claudum pede, misere: qui tribus proeliis fusos eo usque desperationis Spartanos adduxit, ut ad supplementum exercitus servos suos manumitterent, hisque interfectorum matrimonia pollicerentur; ut non numero tantum amissorum civium, sed & dignitati, succederent. Sed reges Lacedaemoniorum, ne, contra fortunam pugnando, maiora detrimenta civitati infligerent, reducere exercitum voluerunt; ni intervenisset Tyrtaeus, qui composita carmina exercitui pro concione recitavit, in quibus hortamenta virtutis, damnorum solatia, belli consilia, conscripserat. Itaque tantum ardorem militibus iniecit, ut non de salute, sed de sepultura solliciti, tesseras, insculptis suis & patrum nominibus, dextro brachio deligarent: ut, si omnes adversum proelium consumsisset, & temporis spatio confusa corporum lineamenta essent, ex indicio titulorum tradi sepulturae possent. Cum sic animatum reges exercitum viderent, curant rem hostibus nuntiari. Messeniis autem non timorem res, sed aemulationem mutuam, dedit. Itaque tantis animis concursum est, ut raro unquam cruentius proelium fuerit. Ad postremum tamen victoria Lacedaemoniorum fuit.

Cap. VI. Interiecto tempore, tertium quoque

bellum Meſſenii reparavere: in cuius auxilium Lacedaemonii inter reliquos ſocios etiam Athenienſes adhibuere. Quorum fidem cum ſuſpectam haberent, ſupervacaneos eos ſimulantes, ab eodem bello dimiſerunt. Hanc rem Athenienſes graviter ferentes, pecuniam, quae erat in ſtipendium Perſici belli ab univerſa Graecia collata, a Delo Athenas transferunt, ne, deficientibus a fide ſocietatis Lacedaemoniis, praedae ac rapinae eſſet. Sed nec Lacedaemonii quievere: qui, cum Meſſeniorum bello occupati eſſent, Peloponnenſes immiſere, qui bellum Athenienſibus facerent. Parvae tunc temporis, claſſe in Aegyptum miſſa, vires Athenienſium erant. Itaque navali proelio dimicantes, facile ſuperantur. Interiecto deinde tempore, poſt reditum ſuorum aucti & claſſis & militum robore, proelium reparavere. Iam & Lacedaemonii, omiſſis Meſſeniis, adverſus Athenienſes arma verterant. Diu varia victoria fuit: ad poſtremum aequo Marte utrinque diſceſſum. Inde revocati Lacedaemonii ad Meſſeniorum bellum, ne medium tempus otioſum Athenienſibus relinquerent, cum Thebanis paciſcuntur, ut Boeotiorum imperium his reſtituerent, quod temporibus Perſici belli amiſerant, ut illi Athenienſium bella ſuſciperent. Tantus furor Spartanorum erat, ut, duobus bellis impliciti, ſuſcipere tertium non recuſarent, dummodo inimicis ſuis hoſtes acquirerent. Igitur Athenienſes adverſus tantam tempeſtatem belli duos duces deligunt, Periclen ſpectatae virtutis

virum, & Sophoclen scriptorem tragoediarum: qui, diviso exercitu, & Spartanorum agros vastaverunt, & multas Achaiae civitates Atheniensium imperio adiecerunt.

Cap. VII. His malis fracti Lacedaemonii, in annos XXX pepigerunt pacem: sed tam longum otium inimicitiae non tulerunt. Itaque intra quindecim annos rupto foedere, cum contemtu Deorum hominumque, fines Atticos populantur: &, ne praedam potius, quam pugnam, expetisse viderentur, hostes ad proelium provocant. Sed Athenienses, consilio Periclis ducis, populationis iniuriam differunt in tempus ultionis; supervacuam pugnam existimantes, cum ulcisci hostem sine periculo possent. Deinde interiectis diebus, naves conscendunt, & nihil sentientibus Lacedaemoniis, totam Spartam depraedantur, multoque plura auferunt, quam amiserant: prorsus ut, in comparatione damnorum, longe pluris fuerit ultio, quam iniuria. Clara quidem haec Periclis expeditio habita: sed multo clarior privati patrimonii contemtus fuit. Huius agros, in populatione ceterorum, intactos hostes reliquerant, sperantes acquirere se illi posse aut periculum ex invidia, aut ex suspicione proditionis infamiam. Quod ante prospiciens Pericles, & futurum populo praedixerat; & ad invidiae impetum declinandum, agros ipsos dono reipublicae dederat: atque ita, unde periculum quaesitum fuerat, ibi maximam gloriam invenit. Post haec interiectis diebus, navali proelio

dimicatum eſt: victi Lacedaemonii fugerunt. Nec ceſſatum deinceps eſt, quin aut terra, aut mari, varia proeliorum fortuna invicem ſe trucidarent. Denique feſſi tot malis, pacem in annos quinquaginta fecere, quam non niſi ſex annis ſervaverunt. Nam inducias, quas proprio nomine condixerant, ex ſociorum perſona rumpebant: quippe quaſi minus periurii contraherent, ſi ferentes ſociis auxilia, potius quam ſi ipſi aperto proelio dimicaſſent. Hinc bellum in Siciliam translatum: quod priuſquam expono, de Siciliae ſitu pauca dicenda ſunt.

LIBER IV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Siciliae ſitus, & ſoli natura. Aetnae montis, ac Scyllae & Charybdis miracula.
2. Nomina, incolae veteres, & tyranni Siciliae: ei inhiant Carthaginienſes.
3. Rhegini ab Himerenſibus in auxilium vocatis oppreſſi. Athenienſes imperium Siciliae affectant, & proſpere agunt initio.
4. Catinienſes denuo opem Athenienſium implorant. Syracuſani Lacedaemonios arceſſunt. Graecorum concurſus fit, & bellum in Siciliam transfertur.
5. Athenienſes a Gylippo, Lacedaemoniorum duce, terra marique franguntur, ducibus Demoſthene & Nicia indecoro fato ſublatis.

CAPUT I.

SICILIAM ferunt anguſtis quondam faucibus Italiae adhaeſiſſe; diremtamque velut a corpore, maiore impetu ſuperi maris, quod toto undarum onere illuc vehitur. Eſt autem ipſa terra tenuis ac fragilis; & cavernis quibuſdam fiſtuliſque ita penetrabilis, ut ventorum tota ferme flatibus pateat; nec non & ignibus generandis nutriendiſque ſoli ipſius naturalis materia: quippe intrinſecus ſtratum ſulphure & bitumine traditur: quae res facit, ut ſpiritu cum igne inter interiora luctante, frequenter & compluribus locis nunc flammas, nunc vaporem, nunc fumum eru-

ctet. Inde denique Aetnae montis per tot secula durat incendium. Et ubi acrior per spiramenta cavernarum ventus incubuit, arenarum moles egeruntur. Proximum Italiae promontorium Rhegium dicitur, ideo, quia Graece *abrupta* hoc nomine pronuntiantur. Nec mirum, si fabulosa est loci huius antiquitas, in quem res tot coiere mirae. Primum quod nusquam alias tam torrens fretum, nec solum citato impetu, verum etiam saevo; neque experientibus modo terribile, verum etiam procul visentibus. Undarum porro in se concurrentium tanta pugna est, ut alias veluti terga dantes in imum desidere, alias quasi victrices in sublime ferri, videas: nunc hic fremitum ferventis aestus, nunc illic gemitum in voraginem desidentis exaudias. Accedunt vicini & perpetui Aetnae montis ignes, & insularum Aeolidum, veluti ipsis undis alatur incendium. Neque enim in tam angustis terminis aliter durare tot seculis tantus ignis potuisset, nisi & humoris nutrimentis aleretur. Hinc igitur fabulae Scyllam & Charybdin peperere; hinc latratus auditi; hinc monstri credita simulacra, dum navigantes, magnis vorticibus pelagi desidentis exterriti, latrare putant undas, quas sorbentis aestus vorago collidit. Eadem causa etiam Aetnae montis perpetuos ignes facit. Nam aquarum ille concursus raptum secum spiritum in imum fundum trahit, atque ibi suffocatum tamdiu tenet, donec per spiramenta terrae diffusus, nutrimenta ignis incendat. Iam ipsa Italiae Sici-

liaeque vicinitas, iam promontoriorum altitudo ipſa ita ſimilis eſt, ut, quantum nunc admirationis, tantum antiquis terroris dederit, credentibus, coëuntibus in ſe promontoriis, ac rurſum diſcedentibus, ſolida intercipi abſumique navigia. Neque hoc ab antiquis in dulcedinem fabulae compoſitum, ſed metu & admiratione transeuntium. Ea eſt enim procul inſpicientibus natura loci, ut ſinum maris, non tranſitum, putes: quo cum acceſſeris, diſcedere ac ſeiungi promontoria, quae antea iuncta fuerant, arbitrere.

Cap. II. Siciliae primo Trinacriae nomen fuit: poſtea Sicania cognominata eſt. Haec a principio patria Cyclopum fuit: quibus exſtinctis, Cocalus regnum inſulae occupavit. Poſt quem ſingulae civitates in tyrannorum imperium conceſſerunt, quorum nulla terra feracior fuit. Horum ex numero Anaxilaus iuſtitia cum ceterorum crudelitate certabat; cuius moderationis haud mediocrem fructum tulit. Quippe decedens cum filios parvulos reliquiſſet, tutelamque eorum Micytho, ſpectatae fidei ſervo, commiſiſſet, tantus amor memoriae eius apud omnes fuit, ut parere ſervo, quam deſerere regis filios, mallent; principeſque civitatis, obliti dignitatis ſuae, regni maieſtatem adminiſtrari per ſervum paterentur. Imperium Siciliae etiam Carthaginienſes tentavere; diuque varia victoria cum tyrannis dimicatum. Ad poſtremum amiſſo Hamilcare imperatore cum exercitu, aliquantiſper quievere victi.

Cap. III. Medio tempore cum Rhegini diſcor-

dia laborarent, civitaſque per diſſenſionem diviſa in duas partes eſſet, veterani ab altera parte ab Himera in auxilium vocati, pulſis civitate, contra quos implorati fuerant, & mox caeſis, quibus tulerant auxilium, urbem cum coniugibus & liberis ſociorum occupavere; auſi facinus nulli tyranno comparandum: quippe ut Rheginis melius fuerit vinci, quam viciſſe. Nam ſive victoribus captivitatis iure ſerviſſent, ſive amiſſa patria exſulare neceſſe habuiſſent; non tamen inter aras & patrios lares trucidati, crudeliſſimis tyrannis patriam cum coniugibus ac liberis praedam reliquiſſent. Catinienſes quoque, cum Syracuſanos graves paterentur, diffiſi viribus ſuis, auxilium ab Athenienſibus petivere: qui, ſeu ſtudio maioris imperii, quo Aſiam Graeciamque penitus occupaverant, ſeu metu factae pridem a Syracuſanis claſſis, ne Lacedaemoniis illae vires accederent, Lamponium ducem cum claſſe in Siciliam miſere, ut ſub ſpecie ferendi Catinienſibus auxilii tentarent Siciliae imperium. Et quoniam prima initia, frequenter caeſis hoſtibus, proſpera fuerant; maiore denuo claſſe, & robuſtiore exercitu, Lachete & Chariade ducibus, Siciliam petivere: ſed Catinienſes, ſive metu Athenienſium, ſive taedio belli, pacem cum Syracuſanis, remiſſis Athenienſium auxiliis, fecerunt.

Cap. IV. Interiecto deinde tempore, cum fides pacis a Syracuſanis non ſervaretur, denuo legatos Athenas mittunt, qui ſordida veſte, capillo barbaque promiſſis, & omni ſqualoris habitu ad

misericordiam commovendam acquisito, concionem deformes adeunt; adduntur precibus lacrimae: & ita misericordem populum supplices movent, ut damnarentur duces, qui ab his auxilia deduxerant. Igitur classis ingens decernitur: creantur duces Nicias, & Alcibiades, & Lamachus; tantisque viribus Sicilia repetitur, ut ipsis terrori essent, in quorum auxilia mittebantur. Brevi post tempore, revocato ad reatum Alcibiade, duo proelia pedestria secunda Nicias & Lamachus faciunt: munitionibus deinde circumdatis, hostes etiam marinis commeatibus in urbe clausos intercludunt. Quibus rebus fracti Syracusani, auxilium a Lacedaemoniis petiverunt. Ab his mittitur Gylippus solus, sed in quo instar omnium auxiliorum erat. Is, audito in itinere belli iam inclinato statu, auxiliis partim in Graecia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupat. Duobus deinde proeliis victus, congressus tertio, occiso Lamacho, & hostes in fugam compulit, & socios obsidione liberavit. Sed cum Athenienses a bello terrestri in navale se transtulissent, Gylippus classem Lacedaemone cum auxiliis arcessit. Quo cognito, & ipsi Athenienses in locum amissi ducis Demosthenen & Eurymedonta cum supplemento copiarum mittunt. Peloponnesii quoque, communi civitatum decreto, ingentia Syracusanis auxilia misere: & quasi Graeciae bellum in Siciliam translatum esset, ita ex utraque parte summis viribus dimicabatur.

Cap. V. Prima igitur congreſſione navalis certaminis Athenienſes vincuntur. Caſtra quoque cum omni publica ac privata pecunia amittunt. Super haec mala, cum etiam terreſtri proelio victi eſſent, tunc Demoſthenes cenſere coepit, *ut abirent Sicilia, dum res, quamvis afflictae, nondum tamen perditae forent: neque in bello male auſpicato amplius perſeverandum: eſſe domi graviora & forſitan infeliciora bella, in quae ſervare hos urbis apparatus oporteat.* Nicias, ſeu pudore male actae rei, ſeu metu deſtitutae ſpei civium, ſeu impellente fato, manere contendit. Reparatur igitur navale bellum, & animi a prioris fortunae procella ad ſpem certaminis revocantur: ſed inſcitia ducum, qui inter anguſtias maris tuentes ſe Syracuſanos aggreſſi fuerant, facile vincuntur. Eurymedon dux, in prima acie fortiſſime dimicans, primus cadit: tringinta naves, quibus praefuerat, incenduntur. Demoſthenes & Nicias, & ipſi victi, exercitum in terram deponunt, tutiorem fugam rati itinere terreſtri. Ab his relictas centum triginta naves Gylippus invaſit: ipſos deinde inſequitur; fugientes partim capit, partim caedit. Demoſthenes, amiſſo exercitu, a captivitate gladio & voluntaria morte ſe vindicat: Nicias autem, ne Demoſthenis quidem exemplo, ut ſibi conſuleret, admonitus, cladem ſuorum auxit dedecore captivitatis.

LIBER V.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Alcibiades Siculi belli concitor in exſilium profectus, Lacedaemonios ad bellum Athenienſibus inferendum impellit. Huic bello Darius rex Perſarum accedit ſocius Lacedaemoniis.
2. Alcibiadis res geſtae contra patriam: Lacedaemoniis ſuſpectus, negotium illis faceſſit Tiſaphernis opera.
3. Alcibiades ſtatum reipublicae mutat; deinde claſſe inſtructa, in bellum pergit adverſus Lacedaemonios.
4. Navalis pugna, & de Lacedaemoniis victis ab Alcibiade reportata victoria. Is deſideratus civibus ſuis Athenas reverſus, ſumma cum omnium laetitia excipitur.
5. Lacedaemonii, Perſarum freti auxilio, exercitum Athenienſium in Aſia ſparſum opprimunt. Alcibiades ob rem male geſtam veritus populi impetum, denuo in voluntarium exſilium proficiſcitur.
6. Conon, Alcibiadis ſucceſſor, invalidos & novos milites nactus, infeliciter rem gerit, & navali proelio ſuperatus concedit ad Evagoram.
7. Athenienſium poſt cladem acceptam luctus.
8. Lacedaemonii victores urbe Athenarum deditione potiuntur. Lyſander ſtatum reipublicae mutat: inde XXX tyranni, & caedes Alcibiadis.
9. Theramenes, tyrannorum unus, vir moderatus, a collegis trucidatur. Thraſybulus rempublicam collapſam reſtituit, & proelio commiſſo, XXX tyrannorum ſaeviſſimos, Critiam & Hippolochum, mactat.

10. Thrafybulus populares fugientes placide revocat; fuperftites tyrannos urbe pellit: qui, dum bellum reparare ftudent, comprehenfi trucidantur, ἀμνηστία, id eft, difcordiarum oblivione, inter cives fancita.

11. Darii mors. Inter cuius filios, Artaxerxen & Cyrum, lis de regno. Qua prius in occultum, deinde vero in apertum bellum erumpente, Artaxerxes demum, fratre occifo, & victoria & regno potitur.

CAPUT I.

Dum Athenienfes in Sicilia bellum per biennium cupidius, quam felicius, gerunt, interim concitor & dux eius Alcibiades abfens Athenis infimulatur, myfteria Cereris Initiorum facra, nullo magis quam filentio follemnia, enuntiaviffe: revocatufque a bello ad iudicium, five confcientiam, five indignitatem rei non ferens, tacitus in exfilium Elidem profectus eft. Inde, ubi non damnatum fe tantum, verum etiam diris per omnium facerdotum religiones devotum cognovit, Lacedaemona fe contulit: ibique regem Lacedaemoniorum impellit, turbatis Athenienfibus adverfo Siciliae proelio ultro bellum inferre. Quo facto, omnia Graeciae regna, velut ad exftinguendum commune incendium, concurrunt. Tantum odii Athenienfes immoderati imperii crudelitate contraxerant. Darius quoque, rex Perfarum, memor paterni avitique in hanc urbem odii, facta cum Lacedaemoniis per Tifaphernen, praefectum Lydiae, focietate, omnem fumtum belli pollicetur. Et erat hic quidem titulus cum Graecis coëundi:

re autem vera timebat, ne, victis Athenienfibus, ad fe Lacedaemonii arma transferrent. Quis igitur miretur, tam florentes Athenienfium opes ruiffe, cum ad opprimendam unam urbem, totius Orientis vires concurrerent? Non tamen inerti, neque incruento cecidere bello; fed proeliati ad ultimum, victores etiam interdum, confumti magis fortunae varietate, quam vi victi funt. Principio belli omnes ab his etiam focii defciverant, ut fit: quo fe fortuna, eodem etiam favor hominum inclinat.

Cap. II. Alcibiades quoque motum adverfus patriam bellum, non gregarii militis opera, fed imperatoris virtutibus, adiuvat: quippe acceptis quinque navibus in Afiam contendit, & tributarias Athenienfium civitates, auctoritate nominis fui, ad defectionem compellit. Sciebant enim domi clarum, nec exfilio videbant factum minorem; nec tam ablatum Athenienfibus ducem, quam Lacedaemoniis traditum, partaque cum amiffis imperia penfare. Sed apud Lacedaemonios virtus Alcibiadis plus invidiae quam gratiae contraxit. Itaque cum principes velut aemulum gloriae fuae interficiendum infidiis mandaffent, cognita re Alcibiades per uxorem Agidis regis, quam adulterio cognoverat, ad Tifaphernen, praefectum Darii regis, profugit: cui fe celeriter officii comitate, & obfequendi gratia infinuavit. Erat enim & aetatis flore, & formae veneratione, nec minus eloquentia, etiam inter Athenienfes, infignis: fed in conci-

liandis amicitiarum ſtudiis, quam in retinendis, vir melior; quia morum vitia ſub umbra eloquentiae primo latebant. Igitur perſuadet Tiſapherni, *ne tanta ſtipendia claſſi Lacedaemoniorum praeberet. Vocandos enim in portionem muneris Ionios, quorum pro libertate, cum tributa Athenienſibus penderent, bellum ſuſceptum ſit. Sed nec auxiliis nimis enixe Lacedaemonios iuvandos: quippe memorem eſſe debere, alienam ſe victoriam, non ſuam, inſtruere; & eatenus bellum ſuſtinendum, ne inopia deſeratur. Nam regem Perſarum, diſſidentibus Graecis, arbitrum pacis ac belli ſore; & quos ſuis non poſſit, ipſorum armis victurum: perfecto autem bello, ſtatim ei cum victoribus dimicandum. Domeſticis itaque bellis Graeciam atterendam, ne externis vacet; exaequandaſque vires partium, & inferiores auxilio levandos. Non enim quieturos poſt hanc victoriam Spartanos, qui vindices ſe libertatis Graeciae profeſſi ſint.* Grata oratio Tiſapherni fuit. Itaque commeatus maligne praebere; claſſem regiam non totam mittere; ne aut victoriam daret, aut neceſſitatem deponendi belli imponeret.

Cap. III. Interea Alcibiades hanc operam civibus venditabat: ad quem cum legati Athenienſium veniſſent, pollicetur his amicitiam regis, ſi reſpublica a populo translata ad ſenatum foret; ſperans, ut aut concordante civitate, dux belli ab omnibus legeretur, aut diſcordia inter ordines facta, ab altera parte in auxilium vocaretur. Sed Athenienſibus, imminente periculo belli, maior ſalutis, quam dignitatis, cura

fuit. Itaque, permittente populo, imperium ad senatum transfertur. Qui cum insita genti superbia crudeliter in plebem consuleret, singulis tyrannidis sibi impotentiam vindicantibus, ab exercitu Alcibiades exsul revocatur, duxque classi constituitur. Statim igitur Athenas mittit, *ex continenti se cum exercitu venturum, recepturumque a quadringentis iura populi, ni ipsi redderent.* Hac denuntiatione optimates territi, primo urbem prodere Lacedaemoniis tentavere: dein, cum id nequissent, in exsilium profecti sunt. Igitur Alcibiades, intestino malo patria liberata, summa cura classem instruit; atque ita in bellum adversus Lacedaemonios pergit.

Cap. IV. Iam Sesto Mindarus & Pharnabazus, Lacedaemoniorum duces, instructis navibus exspectabant. Proelio commisso, victoria penes Athenienses fuit. In eo bello maior pars exercitus, & omnes ferme hostium duces caesi: naves octoginta captae. Interiectis quoque diebus, cum bellum Lacedaemonii a mari in terram transtulissent, iterato vincuntur. His malis fracti, pacem petiere: quam ne acciperent, opera eorum effectum est, quibus ea res quaestum praebebat. Interea & Syracusanorum auxilia illatum a Carthaginiensibus Siciliae bellum domum revocavit. Quibus rebus destitutis Lacedaemoniis, Alcibiades cum classe victrici Asiam vastat; multis locis proelia facit; ubique victor recipit civitates, quae defecerant; nonnullas capit, & imperio Atheniensium adiicit: atque

ita prifca navali gloria vindicata, adiecta etiam laude terreftris belli, defideratus civibus fuis Athenas revertitur. His omnibus proeliis ducentae naves hoftium, & praeda ingens capta. Ad hunc redeuntis exercitus triumphum effufa omnis multitudo obviam procedit: & univerfos quidem milites, praecipue tamen Alcibiaden, mirantur: in hunc oculos civitas univerfa, in hunc fufpenfa ora convertit: hunc quafi de coelo miffum, & ut ipfam Victoriam contuentur: laudant quae pro patria, nec minus admirantur, quae exful contra gefferit, excufantes ipfi, iratum provocatumque feciffe. Enimvero tantum in uno viro fuiffe momenti, ut maximi imperii fubverfi, & rurfum recepti, auctor effet; &, unde ftetiffet, eo fe victoria transferret; fieretque cum eo mira quaedam fortunae inclinatio. Igitur omnibus non humanis tantum, verum & divinis eum honoribus onerant: certant fecum ipfi, utrum contumeliofius eum expulerint, an revocaverint honoratius. Ipfos illi Deos gratulantes tulere obviam, quorum exfecrationibus erat devotus. Et cui paullo ante omnem humanam opem interdixerant, eum, fi queant, in coelo pofuiffe cupiunt. Explent contumelias honoribus, detrimenta muneribus, exfecrationes precibus. Non Siciliae illis adverfa pugna in ore eft, fed Graeciae victoria: non claffes per illum amiffae, fed acquifitae: nec Syracufarum, fed Ioniae Hellefpontique, meminerunt. Sic Alcibiades nunquam mediocribus,

nec in offensa, nec in favore, studiis suorum exceptus est.

Cap. V. Dum haec aguntur, a Lacedaemoniis Lysander classi belloque praeficitur; & in locum Tisaphernis Darius, rex Persarum, filium suum Cyrum Ioniae Lydiaeque praeposuit: qui Lacedaemonios auxiliis opibusque ad spem fortunae prioris erexit. Aucti igitur viribus, Alcibiaden cum centum navibus in Asiam profectum, dum agros longa pace divites securius populatur, & praedae dulcedine sine insidiarum metu sparsos milites habet, repentino adventu oppressere: tantaque caedes palantium fuit, ut plus vulneris eo proelio Athenienses acciperent, quam superioribus dederant: & tanta desperatio apud Athenienses erat, ut ex continenti Alcibiaden ducem Conone mutarent; arbitrantes, victos se non fortuna belli, sed fraude imperatoris, apud quem plus prior offensa valuisset, quam recentia beneficia: vicisse autem eum priore bello ideo tantum, ut ostenderet hostibus, quem ducem sprevissent, & ut carius eis ipsam victoriam venderet. Omnia enim credibilia in Alcibiade vigor ingenii & morum luxuria faciebat. Veritus itaque multitudinis impetum, denuo in voluntarium exsilium proficiscitur.

Cap. VI. Itaque Conon Alcibiadi suffectus, habens ante oculos, cui duci successisset, classem maxima industria exornat: sed navibus exercitus deerat, fortissimis quibusque in Asiae

populatione amiſſis. Armantur tamen ſenes, aut impuberes pueri, & numerus militum ſine exercitus robore expletur. Sed non magnam bello moram aetas fecit imbellis; caeduntur paſſim, aut fugientes capiuntur: tantaque ſtrages, aut occiſorum, aut captivorum fuit, ut Athenienſium deletum non imperium tantum, verum etiam nomen videretur. Quo proelio perditis & deſperatis rebus, ad tantam inopiam rediguntur, ut, conſumta militari aetate, peregrinis civitatem, ſervis libertatem, damnatis impunitatem, darent. Ex qua colluvione hominum conſcripto exercitu, domini antea Graeciae, vix libertatem tuebantur. Iterum tamen fortunam maris experiendam decernunt. Tanta virtus animorum erat, ut, cum paullo ante ſalutem deſperaverint, poſt ſperaverint victoriam. Sed neque is miles erat, qui nomen Athenienſium tueretur; neque eae vires, quibus vincere conſuerant; neque ea ſcientia militaris in his, quos vincula, non caſtra continuerant. Itaque omnes aut capti, aut occiſi. Cum dux Conon proelio ſuperfuiſſet ſolus, crudelitatem civium metuens, cum octo navibus ad regem Cyprium concedit Evagoram.

Cap. VII. At dux Lacedaemoniorum, rebus feliciter geſtis, fortunae hoſtium inſultat; captivas naves cum praeda bellica in triumphi modum ornatas mittit Lacedaemona: ac tributarias Athenienſium civitates, quas metus dubiae belli fortunae in fide tenuerat, voluntarias reci-

pit; nec aliud ditionis Athenienſium praeter urbem ipſam reliquit. Quae cuncta cum Athenis nuntiata eſſent, omnes, relictis domibus, per urbem diſcurrere pavidi: alius alium ſciſcitari; auctorem nuntii requirere: non pueros imprudentia, non ſenes debilitas, non mulieres ſexus imbecillitas domi tenet: adeo ad omnem aetatem tanti mali ſenſus penetraverat. In foro deinde coëunt, atque ibi perpeti nocte fortunam publicam queſtibus iterant. Alii fratres, aut filios, aut parentes deflent, cognatos alii, alii amicos cognatis cariores, & cum privatis caſibus querelam publicam miſcent: *iam ſe ipſos, iam ipſam patriam perituram, miſerioremque incolumium, quam amiſſorum, fortunam iudicantes; ſibi quiſque ante oculos obſidionem, famem, & ſuperbum victoremque hoſtem proponentes; iam ruinam urbis & incendia, iam omnium captivitatem & miſerrimam ſervitutem recordantes; feliciores prorſus priores urbis ruinas ducentes, quae, incolumibus filiis parentibuſque, tectorum tantum ruina taxatae ſint. Nunc autem non claſſem, in quam, ſicuti pridem, confugiant, ſupereſſe; non exercitum, cuius virtute ſervati pulchriora poſſent moenia exſtruere.*

Cap. VIII. Sic defletae ac prope perditae urbi hoſtes ſuperveniunt, & obſidione circumdatos fame urgent. Sciebant enim, neque ex advectis copiis multum ſupereſſe, &, ne novae advehi poſſent, providerant. Quibus malis Athenienſes fracti, poſt longam famem, & aſſidua ſuorum funera, pacem petivere: quae an dari

deberet, diu inter Spartanos sociosque deliberatum. Cum multi delendum Atheniensium nomen, urbemque incendio consumendam censerent; negarunt *se* Spartani *ex duobus Graeciae oculis alterum eruturos;* pacem polliciti, *si demissa Piraeeum versus muri brachia deiicerent, navesque, quae reliquae forent, traderent; resque publica ex semet ipsis XXX rectores acciperet.* In has leges traditam sibi urbem Lacedaemonii formandam Lysandro tradiderunt. Insignis hic annus & expugnatione Athenarum, & morte Darii regis Persarum, & exsilio Dionysii Siciliae tyranni fuit. Mutato statu Athenarum, etiam civium conditio mutatur. Triginta rectores reipublicae constituuntur: qui fiunt tyranni; quippe a principio tria millia sibi satellitum statuunt, quantum ex tot cladibus prope nec civium superfuerat; &, quasi parvus hic ad continendam civitatem exercitus esset, septingentos milites a victoribus accipiunt. Caedes deinde civium ab Alcibiade auspicantur, ne iterum rempublicam sub obtentu liberationis invaderet. Quem cum profectum ad Artaxerxen, Persarum regem, comperissent, citato itinere miserunt, qui eum interciperent: a quibus occupatus, cum occidi aperte non posset, vivus in cubiculo, in quo dormiebat, crematus est.

Cap. IX. Liberati hoc ultoris metu tyranni, miseras urbis reliquias caedibus & rapinis exhauriunt. Quod cum displicere uni ex numero suo Therameni didicissent, ipsum quoque ad terro-

rem omnium interficiunt. Fit igitur ex urbe passim omnium fuga, repleturque Graecia Atheniensium exsulibus. Quod etiam ipsum auxilium cum miseris eriperetur, (nam Lacedaemoniorum edicto civitates exsules recipere prohibebantur;) omnes se Argos & Thebas contulere. Ibi non solum tutum exsilium egerunt, verum etiam spem recuperandae patriae receperunt. Erat inter exsules Thrasybulus, vir strenuus, & domi nobilis, qui audendum aliquid pro patria & pro salute communi, etiam cum periculo, ratus, adunatis exsulibus, castellum Phylen Atticorum finium occupat. Nec deerat quarundam civitatum, tam crudeles casus miserantium, favor. Itaque Ismenias, Thebanorum princeps, etsi publicis non poterat, privatis tamen viribus adiuvabat: & Lysias Syracusanus orator, exsul tunc, quingentos milites stipendio suo instructos in auxilium patriae communis eloquentiae misit. Fit itaque asperum proelium. Sed cum hinc pro patria summis viribus, inde pro aliena dominatione securius pugnaretur, tyranni vincuntur: victi in urbem refugiunt; quam exhaustam caedibus suis, etiam armis spoliant. Deinde, cum omnes Athenienses proditionis suspectos haberent, demigrare eos ex urbe iubent, & in brachiis muri, quae diruta fuerant, habitare, extraneis militibus imperium tuentes. Post haec Thrasybulum corrumpere, imperii societatem pollicentes, conantur. Quod cum non contigisset, auxilia a

Lacedaemoniis petivere: quibus accitis, iterato proeliantur. In eo bello Critias & Hippolochus, omnium tyrannorum ſaeviſſimi, cadunt.

Cap. X. Ceteris victis, cum exercitus eorum, ex quibus maior pars Athenienſium erat, fugeret, magna voce Thraſybulus exclamat, *cur ſe victorem fugiant potius, quam ut vindicem communis libertatis adiuvent? Civium illam meminerint aciem, non hoſtium eſſe; nec ſe ideo arma cepiſſe, ut aliqua victis adimat, ſed ut ademta reſtituat: triginta ſe dominis, non civitati, bellum inferre.* Admonens deinde cognationis, legum, ſacrorum communium, tum vetuſti per tot bella commilitii, orat, *miſereantur exſulum civium, ſi tam patienter ipſi ſerviant: reddant ſibi patriam, accipiant libertatem.* His vocibus tantum promotum eſt, ut reverſus in urbem exercitus triginta tyrannos emigrare Eleuſina iuberet, ſubſtitutis decem, qui rempublicam regerent: qui, nihil exemplo prioris dominationis territi, eandem viam crudelitatis aggreſſi ſunt. Dum haec aguntur, nuntiatur Lacedaemone, bellum Athenis exarſiſſe: ad quod comprimendum Pauſanias rex mittitur: qui miſericordia exſulis populi permotus, patriam miſeris civibus reſtituit, & decem tyrannos ex urbe Eleuſina migrare ad ceteros iubet. Quibus rebus cum pax ſtatuta eſſet, interiectis diebus, repente tyranni non minus reſtitutos exſules, quam ſe in exſilium actos indignantes, quaſi vero aliorum libertas ſua ſervitus eſſet, bellum Athenienſibus inferunt:

ſed ad colloquium, veluti dominationem recepturi, progreſſi, per inſidias comprehenſi, ut pacis victimae trucidantur. Populus, quem emigrare iuſſerant, in urbem revocatur. Atque ita per multa membra civitas diſſipata, in unum tandem corpus redigitur; &, ne qua diſſenſio ex ante actis naſceretur, omnes iureiurando obſtringuntur, diſcordiarum oblivionem fore. Interea Thebani Corinthiique legatos ad Lacedaemonios mittunt, qui ex manubiis portionem praedae communis belli periculique peterent. Quibus negatis, non quidem aperte bellum adverſus Lacedaemonios decernunt; ſed tacitis animis tantam iram concipiunt, ut ſubeſſe bellum intelligi poſſet.

Cap. XI. Eodem fere tempore Darius, rex Perſarum, moritur, Artaxerxe & Cyro filiis relictis. Regnum Artaxerxi, Cyro civitates, quarum praefectus erat, teſtamento legavit. Sed Cyro iudicium patris, iniuria videbatur. Itaque occulte adverſus fratrem bellum parabat. Quod cum nuntiatum Artaxerxi eſſet, arceſſitum ad ſe fratrem, & innocentiam diſſimulatione belli ſimulantem, compedibus aureis vinxit; interfeciſſetque, ni mater prohibuiſſet. Dimiſſus igitur Cyrus, iam non occulte bellum, ſed palam; nec per diſſimulationem, ſed aperta profeſſione parare coepit: auxilia undique contrahit. Lacedaemonii, memores, Athenienſi bello enixe ſe eius opera adiutos, velut ignorantes contra quem bellum pararetur, decernunt au-

xilia Cyro mittenda, ubi res eius exegisset; quaerentes apud Cyrum gratiam, & apud Artaxerxen, si vicisset, veniae patrocinia, cum nihil adversus eum aperte decrevissent. Sed cum in bello fors proelii utrumque fratrem pugnae obtulisset, prior Artaxerxes a fratre vulneratur: quem cum equi fuga periculo subtraxisset, Cyrus a cohorte regia oppressus interficitur. Sic victor Artaxerxes, & praeda fraterni belli, & exercitu potitur. In eo proelio decem millia Graecorum in auxilio Cyri fuere: quae & in cornu, in quo steterant, vicerunt; & post mortem Cyri, neque armis a tanto exercitu vinci, neque dolo capi potuerunt; revertentesque inter tot indomitas nationes & barbaras gentes, per tanta itineris spatia, virtute se usque terminos patriae defenderunt.

LIBER VI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Lacedaemonii Asiae imperium affectant. Conon a rege Persarum dux belli navalis eligitur.
2. Lacedaemonii ducem exercitus Agesilaum praeficiunt. Cononis res gestae.
3. Pisandri & Cononis pugna, in qua Lacedaemonii victi.
4. Thebanorum cum Lacedaemoniis bellum. Agesilai ex Asia revocati virtus.
5. Athenienses Iphicraten & Cononem Lacedaemoniis opponunt. Athenae ex Lacedaemoniorum spoliis instaurantur.
6. Graeciae pax a rege Persarum indicta, quam Lacedaemonii magno suo malo turbant.
7. Thebani Spartam oppugnant, quorum vim sustinent pauci senes. Pugna ad Mantineam.
8. Epaminondae, fortissimi Thebanorum ducis, interitus & elogium.
9. Athenienses a pristinis moribus & virtute deficiunt.

CAPUT I.

Lacedaemonii, more ingenii humani, quo plura habent, eo ampliora cupientes, non contenti accessione Atheniensium opum vires sibi duplicatas, totius Asiae imperium affectare coeperunt: sed maior pars sub regno Persarum erat. Itaque Dercyllides dux in hanc militiam electus,

cum videret ſibi adverſus duos praefectos Artaxerxis, Pharnabazum & Tiſaphernen, maximarum gentium viribus ſuccinctos, dimicandum, pacificari cum altero ſtatuit. Aptior viſus Tiſaphernes, vir & induſtria potior, & militibus Cyri quondam regis inſtructior, in colloquium vocatur, &, ſtatutis conditionibus, ab armis dimittitur. Hanc rem Pharnabazus apud communem regem criminatur, *ut Lacedaemonios Aſiam ingreſſos non repulerit armis, ſed impenſis regiis aluerit; merceturque ab his, quae differant bella, quae gerant, tanquam non ad unius ſummam imperii detrimentum omne perveniat. Indignum*, ait, *bella non perfici, ſed redimi; hoſtem pretio, non armis, ſubmoveri.* His vocibus regem a Tiſapherne alienatum hortatur, *ut in locum eius navalis belli ducem eligat Conona Athenienſem, qui, amiſſa bello patria, Cypri exſulabat: quippe Athenienſibus, etſi fractae ſint opes, manere tamen navalem uſum; nec, ſi eligendus ſit ex univerſis, meliorem alium eſſe.* Acceptis igitur quingentis talentis, iuſſus eſt Conona claſſi praeficere.

Cap. II. His cognitis, Lacedaemonii & ipſi a rege Aegypti Hercynione auxilia navalis belli per legatos petunt: a quo centum triremes, & ſexcenta millia modiorum frumenti miſſa: a ceteris quoque ſociis ingentia auxilia contracta ſunt. Sed tanto exercitui, & contra tantum ducem, deerat dignus imperator. Itaque poſtulantibus ſociis Ageſilaum ducem, regem tunc Lacedaemoniorum, propter reſponſa oraculi Delphici, diu

Lacedaemonii, an eum ſummae rei praeponerent, deliberaverunt, quibus *futurus imperii finis* denuntiabatur, *cum regium claudicaſſet imperium:* erat enim pede claudus. Ad poſtremum ſtatuerunt, melius eſſe inceſſu regem, quam imperio regnum claudicare. Poſteaquam Ageſilaum cum ingentibus copiis in Aſiam miſere, non facile dixerim, quod aliud par ducum tam bene comparatum fuerit: quippe aetas, virtus, conſilium, ſapientia utrique prope una, gloria quoque rerum geſtarum eadem: quibus cum paria omnia fortuna dederit, invictum tamen ab altero utrumque ſervavit. Magnus igitur amborum apparatus belli, magnae res geſtae fuerunt. Sed Cononem ſeditio militum invadit, quos praefecti regis fraudare ſtipendio ſoliti erant, eo inſtantius debita poſcentium, quo graviorem ſub magno duce militiam praeſumebant. Itaque Conon, diu rege per epiſtolas fruſtra fatigato, ad poſtremum ipſe ad eum pergit: a cuius aſpectu & colloquio prohibitus eſt, quod eum more Perſarum adorare nollet; agit tamen cum eo per internuntios, & queritur, *opulentiſſimi regis bella inopia dilabi; &, qui exercitum parem hoſtibus habeat, pecunia vinci, qua praeſtet; inferioremque eum ea parte virium inveniri, qua longe ſuperior ſit.* Poſtulat *dari ſibi miniſtrum impenſae, quia pluribus id mandare pernicioſum ſit.* Dato ſtipendio, ad claſſem remittitur: nec moram agendis rebus facit: multa fortiter, multa feliciter agit: agros hoſtiles vaſtat: urbes expugnat: &, quaſi tempeſtas quae-

dam, cuncta prosternit. Quibus rebus territi Lacedaemonii, ad patriae subsidium revocandum ab Asia Agesilaum decernunt.

Cap. III. Interim Pisandrus, ab Agesilao proficiscente dux patriae relictus, ingentem classem summis viribus instruit, fortunam belli tentaturus. Nec non & Conon, tunc primum cum hostium exercitu concursurus, magna cura ordinat suos. Summa igitur tam ducum in eo proelio, quam militum aemulatio fuit. Nam & ipse dux Conon non tam Persis, quam patriae studebat; & sicut, afflictis Atheniensium rebus, auctor amissae dominationis fuerat, sic volebat idem haberi redditae, patriamque vincendo recipere, quam victus amiserat; eo speciosius, quod ne ipsorum quidem Atheniensium, sed alieni imperii viribus dimicet, pugnaturus periculo regis, victurus praemio patriae; gloriamque diversis artibus, quam priores civitatis suae duces, consecuturus: quippe illos vincendo Persas patriam defendisse; se Persas victores faciendo restituturum patriam esse. Porro Pisandrus pro coniunctione Agesilai etiam virtutum aemulator erat; contendebatque, ne a rebus gestis eius & gloriae splendore decederet; neve tot bellis ac seculis quaesitum imperium brevis momenti culpa subverteret. Eadem militum & omnium regum cura erat; quos maior sollicitudo cruciabat, non tam, ne ipsi quaesitas opes amitterent, quam, ne pristinas Athenienses reciperent. Sed quanto maius proelium fuit, tanto & clarior victoria

Cononis. Victi Lacedaemonii fugam capessunt: praesidia hostium Athenis deducuntur: populo restituta dignitate conditio servilis eripitur: multae quoque civitates recipiuntur.

Cap. IV. Hoc initium Atheniensibus resumendae potentiae, & Lacedaemoniis habendae finis fuit. Namque, velut cum imperio etiam virtutem perdidissent, contemni a finitimis coepere. Primi igitur Thebani, auxiliantibus Atheniensibus, bellum his intulere: quae civitas ex infimis incrementis, virtute Epaminondae ducis, ad spem imperii Graeciae erecta est. Fit itaque terrestre proelium, eadem Lacedaemoniorum fortuna, qua pugnatum adversus Conona navali proelio fuerat. In eo bello Lysander, quo duce Athenienses victi a Lacedaemoniis fuerant, interficitur. Pausanias quoque, alter dux Lacedaemoniorum, proditionis accusatus, in exsilium abiit. Igitur Thebani, potiti victoria, universum exercitum ad urbem Lacedaemoniorum ducunt, facilem expugnationem rati, quoniam deserti a sociis omnibus erant. Quod metuentes Lacedaemonii, regem suum Agesilaum ex Asia, qui ibi magnas res gerebat, ad defensionem patriae arcessunt: occiso enim Lysandro, nullius alterius fiduciam ducis habebant. Cuius quoniam serus adventus erat, conscripto exercitu, obviam hosti procedunt. Sed victis adversus paullo ante victores nec animi neque vires pares fuere. Prima igitur congressione funduntur. Deletis iam suorum copiis, supervenit rex

Agesilaus: qui, restituto proelio, non difficulter, recenti & multis expeditionibus indurato milite, hostibus victoriam eripuit; ipse tamen graviter sauciatur.

Cap. V. Quibus rebus cognitis, Athenienses verentes, ne, iterum Lacedaemoniis victoribus, in pristinam sortem servitutis redigerentur, exercitum contrahunt, eumque in auxilium Boeotiorum per Iphicraten, viginti quidem annos natum, sed magnae indolis iuvenem, duci iubent. Huius adolescentis supra aetatem virtus admirabilis fuit: nec unquam ante eum Athenienses, inter tot tantosque duces, aut spei maioris, aut indolis maturioris, imperatorem habuerunt; in quo non imperatoriae tantum, verum & oratoriae artes fuere. Conon quoque, audito reditu Agesilai, & ipse ex Asia ad depopulandos Lacedaemoniorum agros revertitur: atque ita, undique belli formidine circumstrepente, clausi Spartani ad summam desperationem rediguntur. Sed Conon, vastatis hostium terris, Athenas pergit: ubi magno civium gaudio exceptus, plus tamen tristitiae ipse ex incensa & diruta a Lacedaemoniis patria, quam laetitiae ex recuperata post tantum temporis, cepit. Itaque, quae incensa fuerant, praedarum sumtu & exercitu Persarum restituit; quae diruta, reficit. Fatum illud Athenarum fuit, ut ante a Persis crematae, manibus eorum; & nunc a Lacedaemoniis dirutae, ex spoliis Lacedaemoniorum restituerentur: versa quoque vice,

nunc haberent ſocios, quos tunc hoſtes habuerant; & hoſtes nunc paterentur, cum quibus iuncti tunc arctiſſimis ſocietatis vinculis fuerant.

Cap. VI. Dum haec geruntur, Artaxerxes, rex Perſarum, legatos in Graeciam mittit, per quos iubet, *omnes ab armis diſcedere; qui aliter feciſſet, eum ſe pro hoſte habiturum:* civitatibus libertatem ſuaque omnia reſtituit. Quod non Graeciae laboribus, aſſiduiſque bellorum internecivis odiis conſulens fecit; ſed, ne occupato ſibi Aegyptio bello, quod propter auxilia, adverſus praefectos ſuos Lacedaemoniis miſſa, ſuſceperat, exercitus ſui in Graecia diſtinerentur. Feſſi igitur tot bellis Graeci cupide paruere. Hic annus non eo tantum inſignis fuit, quod repente pax tota Graecia facta eſt; ſed etiam eo, quod eodem tempore urbs Romana a Gallis capta eſt. Sed Lacedaemonii ſecuris inſidiantes, abſentiam Arcadum ſpeculati, caſtellum eorum expugnant, occupatoque praeſidium imponunt. Itaque armato inſtructoque exercitu Arcades, adhibitis in auxilium Thebanis, amiſſa bello repetunt. In eo proelio Archidamus dux Lacedaemoniorum vulneratur: qui, cum caedi ſuos iam & victos videret, per praeconem corpora interfectorum ad ſepulturam poſcit. Hoc eſt enim ſignum apud Graecos victoriae traditae. Qua confeſſione contenti Thebani ſignum parcendi dedere.

Cap. VII. Paucis deinde poſt diebus, neutris quidquam hoſtile facientibus, cum quaſi tacito conſenſu induciae eſſent, Lacedaemoniis alia

bella adverſus finitimos gerentibus, Thebani, Epaminonda duce, occupandae urbis eorum ſpem ceperunt. Igitur principio noctis taciti Lacedaemona proficiſcuntur. Non tamen aggredi incautos potuerunt: quippe ſenes, & cetera imbellis aetas, cum adventum hoſtium praeſenſiſſent, in ipſis portarum anguſtiis armati occurrunt; & adverſus quindecim millia militum, non amplius centum iam effoetae aetatis viri pugnae ſe offerunt. Tantum animorum viriumque patriae & penatium conſpectus ſubminiſtrat; tantoque praeſentia, quam recordatione ſui, maiores ſpiritus largiuntur. Nam, ut videre, inter quae & pro quibus ſtarent, aut vincendum ſibi, aut moriendum, cenſuerunt. Pauci igitur ſuſtinuere ſenes aciem, cui par ante dies univerſa iuventus eſſe non potuit. In eo proelio duo duces hoſtium cecidere. Cum interim, Ageſilai adventu nuntiato, Thebani receſſere. Nec bellum diu dilatum: ſiquidem Spartanorum iuventus, ſenum virtute & gloria incenſa, teneri non potuit, quin ex continenti acie decerneret. Cum victoria Thebanorum eſſet, Epaminondas, dum non ducis tantum, verum etiam fortiſſimi militis officio fungitur, graviter vulneratur. Quo audito, his ex dolore metus, illis ex gaudio ſtupor iniicitur: atque ita, veluti ex placito conſenſu, a proelio diſceditur.

Cap. VIII. Poſt paucos deinde dies Epaminondas decedit: cum quo vires quoque reipublicae ceciderunt. Nam ſicuti telo ſi primam

aciem praefregeris, reliquo ferro vim nocendi sustuleris; sic illo, velut mucrone teli, ablato duce, Thebanorum rei quoque publicae vires hebetatae sunt: ut non tam illum amisisse, quam cum illo interiisse omnes viderentur. Nam neque hunc ante ducem ullum memorabile bellum gessere; nec postea virtutibus, sed cladibus insignes fuere: ut manifestum sit, patriae gloriam & natam & exstinctam cum eo fuisse. Fuit autem incertum, vir melior, an dux esset. Nam & imperium non sibi, sed patriae semper quaesivit; & pecuniae adeo parcus fuit, ut sumtus funeri defuerit. Gloriae quoque non cupidior, quam pecuniae: quippe recusanti omnia imperia ingesta sunt: honoresque ita gessit, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati videretur. Iam literarum studium, iam philosophiae doctrina tanta, ut mirabile videretur, unde tam insignis militiae scientia homini inter literas nato. Neque ab hoc vitae proposito mortis ratio dissensit. Nam ut relatus in castra semianimis vocem spiritumque collegit, id unum a circumstantibus requisivit, *num cadenti sibi scutum ademisset hostis?* Quod ut servatum audivit, allatum, velut laborum gloriaeque socium, osculatus est. Iterum quaesivit, *utri vicissent?* Ut audivit, Thebanos, *bene habere se rem*, dixit: atque ita, velut gratulabundus patriae, exspiravit.

Cap. IX. Huius morte etiam Atheniensium virtus intercidit. Siquidem amisso, cui aemulari consueverant, in segnitiam torporemque resolu-

ti, non, ut olim, in classem exercitusque, sed in dies festos apparatusque ludorum, reditus publicos effundunt; & cum actoribus nobilissimis poëtisque theatra celebrant, frequentius scenam, quam castra, visentes; versificatoresque meliores, quam duces laudantes. Tunc vectigal publicum, quo antea milites & remiges alebantur, cum urbano populo dividi coeptum. Quibus rebus effectum est, ut inter otia Graecorum sordidum & obscurum antea Macedonum nomen emergeret; & Philippus, obses triennio Thebis habitus, Epaminondae & Pelopidae virtutibus eruditus, regnum Macedoniae, Graeciae & Asiae cervicibus, velut iugum servitutis, imponeret.

LIBER VII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Macedoniae vetus nomen, populus, & primi reges.
2. Perdiccae regis familia illuſtris, & infantis Aëropi nobile fatum.
3. Legati Perſarum ad Amyntam petulantiae ſuae dant poenas.
4. Pax Macedoniae Bubaris Perſae opera conciliatur. Tragoediae in familia Amyntae, Alexandri Macedonis avi.
5. Philippi Macedonis varii caſus: qui, fratribus dolo materno vita ſublatis, a populo compulſus regnum ſuſcipit.
6. Eiuſdem bella, coniugium, vitia & virtutes.

CAPUT I.

Macedonia ante a nomine Emathionis regis, cuius prima virtutis experimenta in illis locis exſtant, Emathia cognominata eſt. Huius ſicuti incrementa modica, ita termini peranguſti fuere. Populus Pelaſgi, regio Paeonia dicebatur. Sed poſtea, virtute regum & gentis induſtria ſubactis primo finitimis, mox populis longinquis nationibuſque, imperium uſque extremos Orientis terminos prolatum. In regione Paeonia, quae nunc portio eſt Macedoniae, regnaſſe fertur Pelegonus, pater Aſteropaei, cuius Troiano bello, inter clariſſimos vindices urbis, nomen accepimus,

Ex alio latere in Europa regnum Europus nomine tenuit. Sed & Caranus cum magna multitudine Graecorum, ſedes in Macedonia reſponſo oraculi iuſſus quaerere, cum in Emathiam veniſſet, urbem Edeſſam, non ſentientibus oppidanis, propter imbrium & nebulae magnitudinem, gregem caprarum imbrem fugientium ſecutus occupavit; revocatuſque in memoriam oraculi, quo iuſſus erat, *ducibus capris imperium quaerere*, regni ſedem ſtatuit; religioſeque poſtea obſervavit, quocunque agmen moveret, ante ſigna eaſdem capras habere, coeptorum duces habiturus, quas regni habuerat auctores. Urbem Edeſſam, ob memoriam muneris, Aegas; populum Aegeadas vocavit. Pulſo deinde Mida (nam is quoque portionem Macedoniae tenuit) aliiſque regibus, in locum omnium ſolus ſucceſſit; primuſque adunatis gentibus variorum populorum, veluti unum corpus Macedoniae fecit; creſcentique regno, valida incrementorum fundamenta conſtituit.

Cap. II. Poſt hunc Perdicca regnavit, cuius & vita illuſtris, & mortis poſtrema, veluti ex oraculo praecepta, memorabilia fuere: ſiquidem ſenex moriens Argeo filio monſtravit locum, quo condi vellet; ibique non ſua tantum, ſed & ſuccedentium ſibi regum oſſa poni iuſſit; praefatus, *quoad ibi conditae poſterorum reliquiae forent, regnum in familia manſurum*: creduntque hac ſuperſtitione exſtinctam in Alexandro ſtirpem, quia locum ſepulturae mutaverit. Ar-

geus, moderate & cum amore popularium administrato regno, successorem filium Philippum reliquit: qui immatura morte raptus, Aëropum parvulum admodum instituit heredem. Sed Macedonibus assidua certamina cum Thracibus & Illyriis fuere: quorum armis, veluti quotidiano exercitio, indurati, gloria bellicae laudis finitimos terrebant. Igitur Illyrii, infantiam regis pupilli contemnentes, bello Macedones aggrediuntur. Qui proelio pulsi, rege suo in cunis prolato, & pone aciem posito, acrius certamen repetivere: tanquam ideo victi fuissent antea, quod bellantibus sibi regis sui auspicia defuissent; futuri vel propterea victores, quod ex superstitione animum vincendi ceperant: simul & miseratio eos infantis tenebat, quem, si victi forent, captivum de rege facturi videbantur. Conserto itaque proelio, magna caede Illyrios fudere; ostenderuntque hostibus suis, priore bello regem Macedonibus, non virtutem defuisse. Huic Amyntas succedit, & propria virtute, & Alexandri filii egregia indole insigniter clarus: cui Alexandro tanta omnium virtutum natura ornamenta exstitere, ut etiam Olympio certamine, vario ludicrorum genere contenderit.

Cap. III. Cum interim Darius, rex Persarum, turpi ab Scythia fuga submotus, ne ubique deformis militiae damnis haberetur, mittit cum parte copiarum Megabyzum ad subigendam Thraciam, ceteraque eius tractus regna: quibus pro ignobili momento erat accessura Macedonia.

Qui, brevi tempore exſecuto regis imperio, legatis ad Amyntam regem Macedoniae miſſis, obſides in pignus futurae pacis dari ſibi poſtulabat. Sed legati benigne excepti, inter epulas ebrietate creſcente, rogant Amyntam, *ut apparatui epularum adiiciat ius familiaritatis, adhibitis in convivium ſuis ac filii uxoribus: id apud Perſas haberi pignus ac foedus hoſpitii.* Quae ut venerunt, petulantius Perſis eas contrectantibus, filius Amyntae Alexander rogat patrem, reſpectu aetatis ac gravitatis ſuae abiret convivio, pollicitus, ſe hoſpitum temperaturum iocos. Quo digreſſo, mulieres quoque paullulum e convivio evocat, cultius exornaturus, gratioreſque reducturus. In quarum locum matronali habitu exornatos iuvenes ſupponit, eoſque petulantiam legatorum ferro, quod ſub veſte gerebant, compeſcere iubet. Atque ita interfectis omnibus, ignarus rei Megabyzus, cum legati non redirent, mittit eo cum exercitus parte Bubaren, ut in bellum facile & medicore; dedignatus ipſe ire, ne dèhoneſtaretur proelio tam ſordidae gentis. Sed Bubares ante bellum amore filiae Amyntae captus, omiſſo bello, nuptias facit; depoſitiſque hoſtilibus animis, in affinitatis iura ſuccedit.

Cap. IV. Poſt diſceſſum a Macedonia Bubaris Amyntas rex decedit: cuius filio & ſucceſſori Alexandro cognatio Bubaris non Darii tantum temporibus pacem praeſtitit; verum etiam Xerxen adeo conciliavit, ut, cum Graeciam, veluti tempeſtas quaedam, occupaſſet, inter Olym-

pum Haemumque montes totius regionis eum imperio donaverit. Sed nec virtute minus, quam Persarum liberalitate, regnum ampliavit. Per ordinem deinde successionis regnum Macedoniae ad Amyntam, fratris eius Menelai filium, pervenit. Hic quoque insignis industria, & omnibus imperatoriis virtutibus instructus fuit: qui ex Eurydice tres filios sustulit, Alexandrum, Perdiccam, & Philippum, Alexandri Magni Macedonis patrem, & filiam Euryonen: ex Gygaea autem Archelaum, Aridaeum, Menelaum. Cum Illyriis deinde & cum Olynthiis gravia bella gessit. Insidiis autem Eurydices uxoris, quae nuptias generi pacta, occidendum virum, regnumque adultero tradendum susceperat, occupatus fuisset, ni filia pellicatum matris, & sceleris consilia prodidisset. Functus itaque tot periculis, senex decessit, regno maximo ex filiis Alexandro tradito.

Cap. V. Igitur Alexander inter prima initia regni, bellum ab Illyriis, pacta mercede & Philippo fratre dato obside, redemit. Interiecto quoque tempore per eundem obsidem cum Thebanis gratiam pacis reconciliat: quae res Philippo maxima incrementa egregiae indolis dedit. Siquidem Thebis triennio obses habitus, prima pueritiae rudimenta in urbe severitatis antiquae, & in domo Epaminondae, summi & philosophi & imperatoris, deposuit. Nec multo post Alexander insidiis Eurydices matris appetitus occumbit; cui Amyntas in scelere deprehensae, propter communes liberos, ignarus eisdem quandoque exitio-

ſam fore, pepercerat. Frater quoque eius Perdicca pari inſidiarum fraude decipitur. Indignum prorſus, libidinis cauſa liberos a matre vita privatos, quam a ſcelerum ſuorum ſuppliciis liberorum contemplatio vindicaverat. Perdiccae hoc indignior caedes videbatur, quod ei apud matrem miſericordiam ne parvulus quidem filius conciliaverat. Itaque Philippus diu non regem, ſed tutorem pupilli egit. At ubi graviora bella imminebant, ſerumque auxilium in exſpectatione infantis erat, compulſus a populo regnum ſuſcepit.

Cap. VI. Ut eſt ingreſſus imperium, magna de illo ſpes omnibus fuit, & propter ipſius ingenium, quod magnum ſpondebat virum, & propter vetera Macedoniae fata, quae cecinerant, *uno ex Amyntae filiis regnante, florentiſſimum fore Macedoniae ſtatum;* cui ſpei ſcelus matris hunc reſiduum fecerat. Principio regni, cum hinc caedes fratrum indigne peremtorum, inde hoſtium multitudo, hinc inſidiarum metus, inde inopia continuis bellis exhauſti regni, immaturam aetatem tironis urgerent; bella, quae velut conſpiratione quadam, ad opprimendam Macedoniam, multarum gentium ex diverſis locis uno tempore confluebant, quoniam omnibus par eſſe non poterat, diſpenſanda ratus, alia interpoſita pactione componit, alia redimit, facillimis quibuſque aggreſſis, quorum victoria & militum trepidos animos firmaret, & contemtum ſibi hoſtium demeret. Primum illi cum Athenienſibus certamen fuit: quibus per inſidias victis, metu belli gra-

vioris, cum interficere omnes posset, incolumes sine pretio dimisit. Post haec, bello in Illyrios translato, multa millia hostium caedit: urbem nobilissimam Larissam capit. Hinc Thessaliam, non praedae cupiditate, sed quod exercitui suo robur Thessalorum equitum adiungere gestiebat, nihil minus quam bellum metuentem, improvisus expugnat; unumque corpus equitum pedestriumque copiarum invicti exercitus facit. Quibus rebus feliciter provenientibus, Olympiada, Neoptolemi regis Molossorum filiam, uxorem ducit; conciliante nuptias fratre patruele, altore virginis, Arryba, rege Molossorum, qui sororem Olympiadis Troada in matrimonio habebat: quae causa illi exitii, malorumque omnium initium fuit. Nam, dum regni incrementa affinitate Philippi acquisiturum se sperat, proprio regno ab eodem privatus, in exsilio consenuit. His ita gestis, Philippus iam non contentus submovere bella, ultro etiam quietos lacessit. Cum Methonam urbem oppugnaret, in praetereuntem de muris sagitta iacta dextrum oculum regis effodit. Quo vulnere nec segnior in bellum, nec iracundior adversus hostes factus est: adeo ut, interiectis diebus, pacem deprecantibus dederit; nec moderatus tantum, verum etiam mitis adversus victos fuerit.

LIBER VIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

CAPUT I.

Graeciae civitates, dum imperare ſingulae cupiunt, imperium omnes perdiderunt: quippe in mutuum exitium ſine modo ruentes, omnibus perire, quod ſingulae amitterent, non niſi oppreſſae ſenſerunt. Siquidem Philippus, rex Macedoniae, velut e ſpecula quadam, libertati omnium inſidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter victoreſque ſubire regiam ſervitu-

tem coëgit. Causa & origo huius mali Thebani fuere: qui, cum rerum potirentur, secundam fortunam imbecillo animo ferentes, victos armis Lacedaemonios & Phocenses, quasi parva supplicia caedibus & rapinis luissent, apud commune Graeciae concilium superbe accusaverunt. Lacedaemoniis crimini datum, quod arcem Thebanam induciarum tempore occupassent; Phocensibus, quod Boeotiam depopulati essent: prorsus, quasi post arma & bellum, locum legibus reliquissent. Cum iudicium arbitrio victorum exerceretur, tanta pecunia damnantur, quanta exsolvi non posset. Igitur Phocenses, cum agris, liberis, coniugibusque privarentur, desperatis rebus, Philomelo quodam duce, velut Deo irascentes, templum ipsum Apollinis Delphis occupavere. Inde auro & pecunia divites, conducto mercenario milite, bellum Thebanis intulerunt. Factum Phocensium, tametsi omnes exsecrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiae Thebanis, a quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit. Itaque auxilia his & ab Atheniensibus & a Lacedaemoniis missa. Prima igitur congressione Philomelus Thebanos castris exuit. Sequenti proelio primus inter confertissimos dimicans cecidit, & sacrilegii poenas impio sanguine luit. In huius locum dux Onomarchus creatur.

Cap. II. Adversus quem Thebani Thessalique non ex civibus suis, ne victoris potentiam ferre non possent, sed Philippum, Macedoniae re-

gem, ducem eligunt; & externae dominationi, quam in ſuis timuerunt, ſponte ſuccedunt. Igitur Philippus, quaſi ſacrilegii, non Thebanorum ultor eſſet, omnes milites coronas laureas ſumere iubet, atque ita, veluti Deo duce, in proelium pergit. Phocenſes, inſignibus Dei conſpectis, conſcientia delictorum territi, abiectis armis fugam capeſſunt, poenaſque violatae religionis ſanguine & caedibus ſuis pendunt. Incredibile, quantum ea res apud omnes nationes Philippo gloriae dedit. *Illum vindicem ſacrilegii, illum ultorem religionum: quod orbis viribus expiari debuit, ſolum, qui piacula exigeret, exſtitiſſe. Dignum itaque, qui Diis proximus haberetur, per quem Deorum maieſtas vindicata ſit.* Sed Athenienſes, audito belli eventu, ne in Graeciam Philippus tranſiret, anguſtias Thermopylarum, pari ratione, ſicuti antea advenientibus Perſis, occupavere; ſed nequaquam ſimili aut virtute, aut cauſa: ſiquidem tunc pro libertate Graeciae, nunc pro ſacrilegio publico; tunc a rapina hoſtium templa vindicaturi, nunc adverſus vindices templorum raptores defenſuri: aguntque propugnatores ſceleris, cuius turpe erat alios vindices fuiſſe; immemores prorſus, quod in dubiis rebus ſuis illo Deo etiam conſiliorum auctore uſi fuerant; quod illo duce tot bella victores inierant; tot urbes auſpicato condiderant; tantum imperium terra marique quaeſierant; quod nihil ſine maieſtate numinis eius aut privatae unquam, aut publicae rei geſſerant. Tan-

tum facinus admisisse ingenia omni doctrina exculta, pulcherrimis legibus institutisque formata, ut, quid posthac succensere iure barbaris possent, non haberent.

Cap. III. Sed nec Philippus melioris fidei adversus socios fuit: quippe, veluti timens, ne ab hostibus sacrilegii scelere vinceretur, civitates, quarum paullo ante dux fuerat, quae sub auspiciis eius militaverant, quae gratulatae illi sibique victoriam fuerant, hostiliter occupatas diripuit: coniuges liberosque omnium sub corona vendidit: non Deorum immortalium templis, non aedibus sacris, non Diis penatibus publicis privatisque, ad quos paullo ante ingressus hospitaliter fuerat, pepercit: prorsus ut non tam sacrilegii ultor exstitisse, quam sacrilegiorum licentiam quaesisse videretur. Inde, veluti rebus egregie gestis, in Cappadociam traiicit: ubi bello pari perfidia gesto, captisque per dolum & occisis finitimis regibus, universam provinciam imperio Macedoniae adiungit. Deinde ad abolendam perfidiae famam, qua insignis praeter ceteros tunc temporis habebatur, per regna mittit & opulentissimas civitates, qui opinionem sererent, regem Philippum magna pecunia locare & muros per civitates, & fana, & templa facienda; & per praecones susceptores sollicitarent. Qui cum in Macedoniam venissent, variis dilationibus frustrati, vim regiae maiestatis timentes, taciti proficiscebantur. Post haec Olynthios aggreditur: receperant enim per

misericordiam, post caedem unius, duos fratres eius, quos Philippus ex noverca genitos, veluti participes regni, interficere gestiebat. Ob hanc igitur causam urbem antiquam & nobilem exscindit, & fratres olim destinato supplicio tradit, praedaque ingenti pariter & parricidii voto fruitur. Inde, quasi omnia, quae agitasset animo, ei licerent, auraria in Thessalia, argenti metalla in Thracia occupat: &, ne quod ius vel fas inviolatum praetermitteret, piraticam quoque exercere instituit. His ita gestis, forte evenit, ut eum fratres duo, reges Thraciae, non contemplatione iustitiae eius, sed invicem metuentes, ne alterius viribus accederet, disceptationum suarum iudicem eligerent. Sed Philippus, more ingenii sui, ad iudicium, veluti ad bellum, inopinantibus fratribus, instructo exercitu supervenit, & regno utrumque, non iudicis more, sed fraude latronis ac scelere, spoliavit.

Cap. IV. Dum haec aguntur, legati Atheniensium petentes pacem ad eum venerunt. Quibus auditis, & ipse legatos Athenas cum pacis conditionibus misit: ibique ex commodo utrorumque pax facta. Ex ceteris quoque Graeciae civitatibus, non pacis amore, sed belli metu, legationes venere. Siquidem, crudescente ira, Thessali Boeotiique orant, *ut professum adversum Phocenses ducem Graeciae exhibeat;* tanto odio Phocensium ardentes, ut, obliti cladium suarum, perire ipsi, quam non perdere eos, praeoptarent; expertamque Philippi crude-

litatem pati, quam parcere hoſtibus ſuis, mallent. Contra Phocenſium legati, adhibitis Lacedaemoniis & Athenienſibus, bellum deprecabantur, cuius ab eo dilationem ter iam emerant. Foedum prorſus miſerandumque ſpectaculum, Graeciam etiam nunc & viribus, & dignitate, orbis terrarum principem, regum certe gentiumque ſemper victricem, & multarum adhuc urbium dominam, alienis excubare ſedibus, aut rogantem bellum, aut deprecantem: in alterius ope omnem ſpem poſuiſſe orbis terrarum vindices, eo uſque diſcordia ſua civilibuſque bellis redactos, ut adulentur ultro ſordidam paullo ante clientelae ſuae partem: & haec potiſſimum facere Thebanos Lacedaemonioſque, antea inter ſe imperii, nunc gratiae imperantis aemulos. Philippus inter haec venditatione gloriae ſuae, tantarum urbium faſtidium agitat; atque utros potius dignetur, aeſtimat. Secreto igitur auditis utriſque legationibus, his veniam belli pollicetur, iureiurando adactis, reſponſum nemini prodituros; illis contra, venturum ſe, auxiliumque laturum: utroſque vetat parare bellum, aut metuere. Sic variato reſponſo ſecuris omnibus, Thermopylarum anguſtias occupat.

Cap. V. Tunc primum Phocenſes, captos ſe fraude Philippi animadvertentes, trepidi ad arma confugiunt. Sed neque ſpatium erat inſtruendi belli, nec tempus ad contrahenda auxilia: & Philippus excidium minabatur, ni fieret deditio.

Victi igitur necessitate, pacta salute, se dediderunt. Sed pactio eius fidei fuit, cuius ante fuerat deprecati belli promissio. Igitur caeduntur passim rapiunturque: non liberi parentibus, non coniuges maritis, non Deorum simulacra templis suis relinquuntur. Unum tantum miseris solatium fuit, quod, cum Philippus portione praedae socios fraudasset, nihil rerum suarum apud inimicos viderunt. Reversus in regnum, ut pecora pastores nunc in hibernos, nunc in aestivos saltus traiiciunt, sic ille populos & urbes, ut illi vel replenda, vel derelinquenda quaeque loca videbantur, ad libidinem suam transfert. Miseranda ubique facies, & excidio similis erat. Non quidem pavor ille hostilis, nec discursus per urbem militum erat; non tumultus armorum; non bonorum atque hominum rapina: sed tacitus moeror & luctus, verentibus, ne ipsae lacrimae pro contumacia haberentur. Crescit dissimulatione ipsa dolor, hoc altius demissus, quo minus profiteri licet. Nunc sepulcra maiorum, nunc veteres penates, nunc tecta, in quibus geniti erant, in quibusque genuerant, considerabant; miserantes nunc vicem suam, quod in eam diem vixissent; nunc filiorum, quod non post eam diem nati essent.

Cap. VI. Alios populos in finibus ipsis, hostibus opponit; alios in extremis regni terminis statuit: quosdam bello captos in supplementum urbium dividit. Atque ita ex multis gentibus nationibusque unum regnum populumque consti-

tuit. Compoſitis ordinatiſque Macedoniae rebus, Dardanos, ceteroſque finitimos fraude captos expugnat. Sed nec a proximis manus abſtinet: ſiquidem Arrybam, regem Epiri, uxori ſuae Olympiadi arctiſſima cognatione iunctum, pellere regno ſtatuit; atque Alexandrum, privignum eius, uxoris Olympiadis fratrem, puerum honeſtae pulchritudinis, in Macedoniam nomine ſororis arceſſit, omnique ſtudio ſollicitatum ſpe regni, ſimulato amore ad ſtrupri conſuetudinem perpulit, maiora in eo obſequia habiturus, ſive conſcientiae pudore, ſive regni beneficio. Cum igitur ad viginti annos perveniſſet, ereptum Arrybae regnum puero admodum tradit, ſceleſtus in utroque. Nam nec in eo ius cognationis ſervavit, cui ademit regnum; & eum, cui dedit, impudicum fecit antequam regem.

LIBER IX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Philippus cogitat de Graecia fubiuganda: ideo Byzantium, fed fruftra, obfidet.
2. A Scytharum rege variis modis deluditur: unde pugna, & praeda abducta.
3. Triballi Philippum praeda fpoliant. Athenienfes & Thebani a Philippo proelio victi.
4. Philippus victoria moderate utitur; faevit in Thebanos, qui fortiter fe gerunt.
5. Graeciae civitates Corinthum evocat, & ad bellum Perficum fe parat.
6. Dum nuptias filiae celebrat, a Paufania obtruncatur.
7. Idque Olympiade & Alexandro confciis.
8. Philippi elogium, eiufdemque cum Alexandro filio & fucceffore comparatio.

CAPUT I.

In Graeciam Philippus cum veniffet, follicitatus paucarum civitatum direptione, & ex praeda modicarum urbium, quantae opes univerfarum effent, animo profpiciens, bellum toti Graeciae inferre ftatuit. Ad cuius emolumentum egregie pertinere ratus, fi Byzantium, nobilem & maritimam urbem, receptaculum terra marique copiis fuis futurum, in poteftatem redegiffet, eandem claudentem fibi portas obfidione cin-

xit. Haec namque urbs condita primo a Pausania, rege Spatanorum, & per VII annos possessa fuit: deinde, variante victoria, nunc Lacedaemoniorum, nunc Atheniensium iuris habita est. Quae incerta possessio effecit, ut, nemine quasi suam auxiliis iuvante, libertatem constantius tueretur. Igitur Philippus, longa obsidionis mora exhaustus pecunia, commercium de piratica mutuatur. Captis itaque centum septuaginta navibus, mercibusque distractis, anhelantem inopiam paullulum recreavit. Deinde, ne unius urbis oppugnatione tantus exercitus teneretur, profectus cum fortissimis, multas Chersonesi urbes expugnat: filiumque Alexandrum, decem & octo annos natum, ut sub militia patris tirocinii rudimenta deponeret, ad se arcessit. In Scythiam quoque praedandi causa profectus est, more negotiantium, impensas belli alio bello refecturus.

Cap. II. Erat eo tempore rex Scytharum Atheas: qui, cum bello Istrianorum premeretur, auxilium a Philippo per Apollonienses petit, in successionem eum regni Scythiae adoptaturus. Cum interim Istrianorum rex decedens, & metu belli, & auxiliorum necessitate Scythas solvit. Itaque Atheas, remissis Macedonibus, renuntiari Philippo iubet, *neque auxilium eius se petisse, neque adoptionem mandasse. Nam neque vindicta Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent; neque heredem sibi, incolumi filio, deesse.* His auditis, Philippus legatos ad Atheam mittit, *impensae obsidionis portionem* petentes, *ne inopia desere-*

re bellum cogatur. Quod eo promtius eum facere debere, quod missis a se in auxilium eius militibus ne sumtum quidem viae, non modo officii pretia dederit. Atheas, inclementiam coeli & terrae sterilitatem causatus, quae non patrimoniis ditet Scythas, sed vix alimenta exhibeat, respondit: *nullas sibi opes esse, quibus tantum regem expleat; & turpius putare parvo defungi, quam totum abnuere: Scythas autem virtute animi & duritia corporis, non opibus censeri.* Quibus derisus Philippus, soluta obsidione Byzantii, Scythica bella aggreditur, praemissis legatis, quo securiores faceret, qui nuntient Atheae, *dum Byzantium obsidet, vovisse se statuam Herculi, ad quam in ostio Istri ponendam se venire; pacatum accessum ad religionem Dei* petens, *amicus ipse Scythis venturus.* Ille, *si voto fungi vellet, statuam sibi mitti* iubet: *non modo, ut ponatur, verum etiam ut inviolata maneat,* pollicetur: *exercitum autem fines ingredi,* negat *se passurum. Ac, si invitis Scythis statuam ponat, eo digresso sublaturum, versurumque aes statuae in aculeos sagittarum.* His utrimque irritatis animis, proelium committitur. Cum virtute & numero praestarent Scythae, astu Philippi vincuntur. Viginti millia puerorum ac feminarum capta, pecoris magna vis, auri argentique nihil. Ea primum fides inopiae Scythicae fuit. Viginti millia nobilium equarum ad genus faciendum in Macedoniam missa.

Cap. III. Sed revertenti ab Scythia Triballi Philippo occurrunt: negant, *se transitum datu-*

ros, ni portionem accipiant praedae. Hinc iurgium, & mox proelium, in quo ita in femore vulneratus eſt Philippus, ut per corpus eius equus interficeretur. Cum omnes occiſum putarent, praeda amiſſa eſt. Ita Scythica, velut devota, ſpolia paene luctuoſa Macedonibus fuere. Ubi vero ex vulnere primum convaluit, diu diſſimulatum bellum Athenienſibus infert: quorum cauſae Thebani ſe iunxere, metuentes, ne, victis Athenienſibus, bellum, veluti vicinum incendium, ad ſe tranſiret. Facta igitur inter duas paullo ante infeſtiſſimas civitates ſocietate, legationibus Graeciam fatigant; *communem hoſtem* putant *communibus viribus ſubmovendum: neque enim ceſſaturum Philippum, ſi proſpere prima ſucceſſerint, niſi omnem Graeciam domuerit.* Motae quaedam civitates Athenienſibus ſe iungunt; quaſdam autem ad Philippum belli metus traxit. Proelio commiſſo, cum Athenienſes longe maiore militum numero praeſtarent, aſſiduis bellis indurata virtute Macedonum vincuntur. Non tamen immemores priſtinae gloriae cecidere: quippe adverſis vulneribus omnes loca, quae tuenda a ducibus acceperant, morientes corporibus texerunt. Hic dies univerſae Graeciae & gloriam dominationis, & vetuſtiſſimam libertatem finivit.

Cap. IV. Huius victoriae callide diſſimulata laetitia eſt. Denique non ſolita ſacra Philippus illa die fecit; non in convivio riſit; non ludos inter epulas adhibuit; non coronas aut unguenta ſumſit; &, quantum in illo fuit, ita vicit,

ut victorem nemo sentiret. Sed nec *regem se Graeciae, sed ducem appellari* iussit. Atque ita inter tacitam laetitiam & dolorem hostium temperavit, ut neque apud suos exsultasse, neque apud victos insultasse videretur. Atheniensibus, quos passus infestissimos fuerat, & captivos gratis remisit, & bello consumtorum corpora sepulturae reddidit; reliquiasque funerum ut ad sepulcra maiorum deferrent, ultro hortatus est. Super haec Alexandrum filium cum amico Antipatro, qui pacem cum his amicitiamque iungerent, Athenas misit. Thebanorum porro non solum captivos, verum etiam interfectorum sepulturam vendidit. Principes civitatis alios securi percussit, alios in exsilium egit, bonaque omnium occupavit. Pulsos deinde per iniuriam, in patriam restituit. Ex horum numero CCC exsules iudices rectoresque civitati dedit: apud quos cum potentissimi quique rei eius ipsius criminis postularentur, quod per iniuriam se in exsilium egissent, huius constantiae fuerunt, ut omnes *se auctores* faterentur, *meliusque cum republica actum, cum damnati essent, quam cum restituti,* contenderent. Mira prorsus audacia: de iudicibus vitae necisque suae, quemadmodum possunt, sententiam ferunt; contemnuntque absolutionem, quam dare inimici possunt; & quoniam rebus nequeunt ulcisci, verbis usurpant libertatem.

Cap. V. Compositis in Graecia rebus, Philippus omnium civitatum legatos ad formandum

rerum praesentium statum evocari Corinthum iubet. Ibi pacis legem universae Graeciae pro meritis singularum civitatum statuit; conciliumque omnium, veluti unum senatum, ex omnibus legit. Soli Lacedaemonii & legem & regem contemserunt; servitutem, non pacem, rati, quae non ipsis civitatibus conveniret, sed a victore ferretur. Auxilia deinde singularum civitatum describuntur, sive adiuvandus ea manu rex, oppugnante aliquo, foret, seu duce illo bellum inferendum. Neque enim dubium erat, imperium Persarum his apparatibus peti. Summa auxiliorum ducenta millia peditum fuere, & equitum quindecim millia. Extra hanc summam & Macedoniae exercitus erat, & confinis domitarum gentium barbaries. Initio veris tres duces in Asiam Persarum iuris praemittit, Parmenionem, Amyntam, & Attalum, cuius sororem nuper, expulsa Alexandri matre Olympiade propter stupri suspicionem, in matrimonium receperat.

Cap. VI. Interea, dum auxilia a Graecia coëunt, nuptias Cleopatrae filiae & Alexandri, quem regem Epiri fecerat, celebrat. Dies erat pro magnitudine duorum regum, & collocantis filiam, & uxorem ducentis, apparatibus insignis. Sed nec ludorum magnificentia deerat: ad quorum spectaculum Philippus cum sine custodibus corporis, medius inter duos Alexandros, filium generumque, contenderet; Pausanias, nobilis ex Macedonibus adolescens, nemini suspectus,

occupatis anguſtiis, Philippum in tranſitu obtruncat; diemque laetitiae deſtinatum, foedum luctu funeris facit. Hic primis pubertatis annis ſtuprum per iniuriam paſſus ab Attalo fuerat; cuius indignitati haec etiam foeditas acceſſerat: nam perductum in convivium, ſolutumque mero, Attalus non ſuae tantum, verum & convivarum libidini, velut ſcortum vile, ſubiecerat, ludibriumque omnium inter aequales reddiderat. Hanc rem aegre ferens Pauſanias, querelam Philippo ſaepe detulerat. Cum variis fruſtrationibus non ſine riſu differretur, & honoratum inſuper ducatu adverſarium cerneret; iram in ipſum Philippum vertit, ultionemque, quam ab adverſario non poterat, ab iniquo iudice exegit.

Cap. VII. Creditum eſt etiam, immiſſum ab Olympiade, matre Alexandri, fuiſſe; nec ipſum Alexandrum ignarum paternae caedis exſtitiſſe: quippe non minus Olympiada repudium, & praelatam ſibi Cleopatram, quam ſtuprum Pauſaniam doluiſſe. Alexandrum quoque, regni aemulum fratrem ex noverca ſuſceptum timuiſſe; eoque factum, ut in convivio antea primum cum Attalo, mox cum ipſo patre iurgaret: adeo, ut etiam ſtricto gladio eum Philippus conſectatus ſit, aegreque a filii caede amicorum precibus exoratus. Quamobrem Alexander ad avunculum ſe in Epirum cum matre, inde ad regem Illyriorum contulerat; vixque revocanti mitigatus eſt patri, precibuſque cognatorum

aegre redire compulſus. Olympias quoque fratrem ſuum Alexandrum, Epiri regem, in bellum ſubornabat; perviciſſetque, ni filiae nuptiis pater generum occupaſſet. His ſtimulis irarum utrique Pauſaniam, de impunitate ſtupri ſui querentem, ad tantum facinus impuliſſe creduntur. Olympias certe fugienti percuſſori equos quoque praeparatos habuit. Ipſa deinde, audita regis nece, cum titulo officii ad exſequias cucurriſſet, in cruce pendentis Pauſaniae capiti, eadem nocte, qua venit, coronam auream impoſuit: quod nemo alius audere, niſi haec, ſuperſtite Philippi filio, potuiſſet. Paucos deinde poſt dies refixum corpus interfectoris ſuper reliquias mariti cremavit, & tumulum ei eodem fecit in loco, parentarique eidem quotannis, incuſſa populo ſuperſtitione, curavit. Poſt haec Cleopatram, a qua pulſa Philippi matrimonio fuerat, in gremio eius prius filia interfecta, finire vitam ſuſpendio coëgit, ſpectaculoque pendentis ultione potita eſt, ad quam per parricidium feſtinaverat. Noviſſime gladium, quo rex percuſſus eſt, Apollini ſub nomine Myrtales conſecravit: hoc enim nomen ante Olympiadis parvulae fuit. Quae omnia ita palam facta ſunt, ut timuiſſe videatur, ne facinus ab ea commiſſum non probaretur.

Cap. VIII. Deceſſit Philippus XL & VII annorum, cum annis XXV regnaſſet. Genuit ex Lariſſaea ſaltatrice filium Aridaeum, qui poſt Alexandrum regnavit. Habuit & alios multos ex va-

riis matrimoniis regio more fufceptos, qui partim fato, partim ferro periere. Fuit rex armorum quam conviviorum apparatibus ftudiofior; cui maximae opes erant inftrumenta bellorum: divitiarum quaeftu, quam cuftodia follertior. Itaque inter quotidianas rapinas femper inops erat. Mifericordia in eo & perfidia pari iure dilectae. Nulla apud eum turpis ratio vincendi. Blandus pariter & infidiofus alloquio; qui plura promitteret, quam praeftaret; in feria & iocos artifex. Amicitias utilitate, non fide colebat. Gratiam fingere in odio, in gratia offenfam fimulare, inftruere inter concordantes odia, apud utrumque gratiam quaerere, follemnis illi confuetudo. Inter haec eloquentia infignis, oratio acuminis & follertiae plena; ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventionum deeffet ornatus. Huic Alexander filius fucceffit, & virtute & vitiis patre maior. Vincendi ratio utrique diverfa. Hic aperta vi, ille artibus bella tractabat. Deceptis ille gaudere hoftibus, hic palam fufis. Prudentior ille confilio, hic animo magnificentior. Iram pater diffimulare, plerumque etiam vincere: hic ubi exarfiffet, nec dilatio ultionis, nec modus erat. Vini nimis uterque avidus; fed ebrietatis diverfa vitia. Pater de convivio in hoftem procurrere, manum conferere, periculis fe temere offerre: Alexander non in hoftem, fed in fuos faevire. Quamobrem Philippum faepe vulneratum proelia remifere: hic amicorum interfector convivio

frequenter excessit. Regnare ille cum amicis volebat; hic in amicos regna exercebat. Amari pater malle; hic metui. Literarum cultus utrique similis. Sollertiae pater maioris; hic fidei. Verbis atque oratione Philippus, hic rebus moderatior. Parcendi victis filio animus & promtior, & honestior; ille nec sociis abstinebat. Frugalitati pater, luxuriae filius magis deditus erat. Quibus artibus orbis imperii fundamenta pater iecit, operis totius gloriam filius consummavit.

LIBER X.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Artaxerxis Mnemonis filii in patrem conſpirant: ſed, conſpiratione detecta, parricidii poenas dant.
2. Cauſa parricidii ex libidine nata.
3. Ochus, Artaxerxis ſucceſſor, cognatorum principum ſtrage regiam replet. Codomannus Armeniis praefectus, rex Perſarum conſtituitur.

CAPUT I.

ARTAXERXI, regi Perſarum, ex pellicibus CXV filii fuere, ſed tres tantum iuſto matrimonio ſuſcepti, Darius, Ariarathes, & Ochus. Ex his Darium contra morem Perſarum, apud quos rex non niſi morte mutatur, per indulgentiam pater regem vivus fecit; nihil ſibi ablatum exiſtimans, quod in filium contuliſſet, ſinceriuſque gaudium ex procreatione capturus, ſi inſignia maieſtatis ſuae vivus in filio conſpexiſſet. Sed Darius, poſt nova paternae pietatis exempla, interficiendi patris conſilium cepit. Sceleratus, ſi ſolus parricidium cogitaſſet; tanto ſceleratior, quod in ſocietatem facinoris aſſumtos quinquaginta fratres fecit parricidas. Oſtenti prorſus genus, ubi in tanto populo non ſolum ſociari, verum etiam ſileri parricidium potuit; ut ex quinquaginta libe-

ris nemo inventus ſit, quem aut paterna maieſtas, aut veneratio ſenis, aut indulgentia patris, a tanta ſceleris immanitate revocaret. Adeone vile paternum nomen apud tot numero filios fuit, ut, quorum praeſidio tutus etiam adverſus hoſtes eſſe debuerat, eorum inſidiis circumventus, tutior ab hoſtibus, quam a filiis fuerit?

Cap. II. Cauſa parricidii ſceleratior ipſo parricidio fuit. Occiſo quippe Cyro fraterno bello, cuius mentio ſupra habita eſt, Aſpaſiam, pellicem eius, rex Artaxerxes in matrimonium receperat. Hanc patrem cedere ſibi, ſicuti regnum, Darius poſtulaverat: qui pro indulgentia ſua in liberos primo facturum ſe dixerat; mox poenitentia ductus, ut honeſte negaret, quod temere promiſerat, Solis eam ſacerdotio praefecit, quo perpetua illi ab omnibus viris pudicitia imperabatur. Hinc exacerbatus iuvenis, in iurgia primo patris erupit: mox facta cum fratribus coniuratione, dum patri inſidias parat, deprehenſus cum ſociis, poenas parricidii Diis paternae maieſtatis ultoribus dedit. Coniuges quoque omnium cum liberis, ne quod veſtigium tanti ſceleris exſtaret, interfectae. Poſt haec Artaxerxes morbo ex dolore contracto decedit, rex quam pater felicior.

Cap. III. Hereditas regni Ocho tradita: qui timens parem coniurationem, regiam cognatorum caede & ſtrage principum replet, nulla non ſanguinis, non ſexus, non aetatis, miſericordia permotus; ſcilicet ne innocentior fratribus par-

ricidis haberetur. Atque ita veluti purificato regno, bellum Cadusiis infert. In eo cum adversus provocatorem hostium Codomannus quidam omnium favore processisset, hoste caeso, victoriam suis pariter, & prope amissam gloriam restituit. Ob haec decora idem Codomannus praeficitur Armeniis. Interiecto deinde tempore, post mortem Ochi regis, ob memoriam pristinae virtutis, rex a populo constituitur, Darii nomine, ne quid regiae maiestati deesset, honoratus; bellumque cum Alexandro Magno, diu variante fortuna, magna virtute gessit. Postremo victus ab Alexandro, & a cognatis occisus, vitam pariter cum Persarum regno finivit.

LIBER XI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Occiſo Philippo Alexander filius ſuccedit, & Macedones in officio continet.
2. Idem paternas exſequias curat, civitates Graeciae Corinthum evocat, & ab illis dux conſtituitur.
3. Graecos defectionem molientes coërcet.
4. Thebas, victis incolis, evertit, ipſis quoque Athenienſibus infeſtus.
5. In novercae ſuae cognatos, & in conſanguineos ſuos ſaevit: deinde bellum Perſicum aggreditur.
6. Diſciplinam militarem ordinat. Perſas proelio ſuperat.
7. Vitatis inſidiis, nodum Gordium fatalem callide ſolvit.
8. Tauro monte tranſcenſo, in graviſſimum morbum incidit, & ſanitati reſtituitur.
9. Ad alterum proelium apparatus. Atrox pugna. Strages Perſarum & fuga Darii, cuius uxor, mater, filiae, captivae ab Alexandro regie excipiuntur.
10. Perſis ſuperatis, a Perſarum luxu Alexander ſuperatur. Novae victoriae. Tyrus expugnata.
11. Rhodo, Aegypto & Cilicia receptis, pergit ad Iovis Hammonis oraculum.
12. Conditiones pacis a Dario oblatas non accipit, & regnum eius totum poſtulat.
13. Tertium proelium quae praeceſſerint.
14. Eiuſdem proelii deſcriptio. Perſae fugantur: victores praeda ingenti potiuntur.
15. Darius a ſuis vinctus, & multis vulneribus confoſſus, ſalutem dicit Alexandro, & in morte regium animum prodit. Alexander Darii obitum fletu & regia ſepultura decorat.

CAPUT I.

In exercitu Philippi, ficuti variae gentes erant, ita, eo occifo, diverfi motus animorum fuere. Alii quippe iniufta fervitute oppreffi, ad fpem fe libertatis erigebant: alii, taedio longinquae militiae, remiffam fibi expeditionem gaudebant: nonnulli facem, nuptiis filiae accenfam, rogo patris fubditam dolebant. Amicos quoque tam fubita mutatione rerum haud mediocris metus ceperat, reputantes nunc provocatam Afiam; nunc Europam nondum perdomitam; nunc Illyrios, & Thracas, & Dardanos, ceterafque barbaras gentes fidei dubiae, & mentis infidae: qui omnes populi fi pariter deficiant, fifti nullo modo poffe. Quîs rebus veluti medela quaedam interventus Alexandri fuit; qui pro concione ita vulgus omne confolatus hortatufque pro tempore eft, ut & metum timentibus demeret, & in fpem fui omnes impelleret. Erat hic annos XX natus: in qua aetate ita moderate de fe multa pollicitus eft, ut appareret, plura eum experimentis refervare. Macedonibus immunitatem cunctarum rerum, praeter militiae vacationem, dedit: quo facto tantum fibi favoris apud omnes conciliavit, ut corpus hominis, non virtutem regis, mutaffe fe dicerent.

Cap. II. Prima illa cura paternarum exfequiarum fuit: in quibus ante omnia caedis confcios ad tumulum patris occidi iuffit. Soli Alexandro Lynciftae fratri pepercit, fervans in eo

auspicium dignitatis suae: nam regem eum primus salutaverat. Aemulum quoque imperii Caranum fratrem, ex noverca susceptum, interfici curavit. Inter initia multas gentes rebellantes compescuit: orientes nonnullas seditiones exstinxit. Quibus rebus erectus, citato gradu in Graeciam contendit: ubi, exemplo patris Corinthum evocatis civitatibus, dux in locum eius substituitur. Inchoatum deinde a patre Persicum bellum aggreditur. In cuius apparatu occupato nuntiatur, *Athenienses & Thebanos ab eo ad Persas defecisse, auctoremque eius defectionis, magno auri pondere a Persis corruptum, Demosthenem oratorem exstitisse: qui Macedonum deletas omnes cum rege copias a Triballis affirmaverit, producto in concionem auctore, qui in eo proelio, in quo rex ceciderit, se quoque vulneratum diceret. Qua opinione mutatos omnium ferme civitatum animos esse: praesidia Macedonum obsideri.* Quibus motibus occursurus, tanta celeritate instructo paratoque exercitu Graeciam oppressit, ut, quem venire non senserant, videre se vix crederent.

CAP. III. In transitu hortatus Thessalos fuerat, beneficiorumque Philippi patris, maternaeque suae cum his ab Aeacidarum gente necessitudinis admonuerat. Cupide haec Thessalis audientibus, exemplo patris dux universae gentis creatus erat, & vectigalia omnia reditusque suos ei tradiderant. Sed Athenienses, sicuti primi defecerant, ita primi poenitere coeperunt; contemtum hostis in admirationem vertentes, pue-

ritiamque Alexandri ſpretam antea, ſupra virtutem veterum ducum extollentes. Miſſis itaque legatis, bellum deprecantur: quibus auditis & graviter increpatis, Alexander bellum remiſit. Inde Thebas exercitum convertit, eadem indulgentia uſurus, ſi parem poenitentiam inveniſſet. Sed Thebani armis, non precibus, nec deprecatione, uſi ſunt. Itaque victi, graviſſima quaeque ſupplicia miſerrimae captivitatis experti ſunt. In conſilio cum de excidio urbis deliberaretur, Phocenſes, & Plataeenſes, & Theſpienſes, & Orchomenii, Alexandri ſocii, victoriaeque participes, excidia urbium ſuarum, crudelitatemque Thebanorum referebant; ſtudia in Perſas non praeſentia tantum, verum & vetera, adverſus Graeciae libertatem increpantes: *quamobrem odium eos omnium populorum eſſe: quod vel ex eo manifeſtari, quod iureiurando ſe omnes obſtrinxerint, ut victis Perſis Thebas diruerent.* Adiiciunt & ſcelerum priorum fabulas, quibus omnes ſcenas repleverint, ut non praeſenti tantum perfidia, verum & vetere infamia inviſi forent.

Cap. IV. Tunc Cleadas, unus ex captivis, data poteſtate dicendi, *non a rege ſe defeciſſe, quem interfectum audierint, ſed a regis heredibus: quidquid in eo ſit admiſſum, credulitatis, non perfidiae culpam eſſe; cuius tamen iam magna ſe ſupplicia pependiſſe, deleta iuventute: nunc ſenum feminarumque, ſicuti infirmum, ita innoxium reſtare vulgus, quod ipſum ſtupris contumeliiſque ita vexatum eſſe, ut nihil amarius unquam ſint paſſi: nec*

iam pro civibus ſe, qui tam pauci remanſerint, orare; ſed pro innoxio patriae ſolo, & pro urbe, quae non viros tantum, ſed & Deos genuerit. Privata etiam regem ſuperſtitione deprecatur, geniti apud ipſos Herculis, unde originem gens Aeacidarum trahat, actaeque Thebis a patre eius Philippo pueritiae: rogat, *urbi parcat, quae maiores eius partim apud ſe genitos, Deos adoret; partim educatos, ſummae maieſtatis reges viderit.* Sed potentior fuit ira, quam preces. Itaque urbs diruitur: agri inter victores dividuntur: captivi ſub corona venduntur; quorum pretium non ex ementium commodo, ſed ex inimicorum odio, extenditur. Miſeranda res Athenienſibus viſa. Itaque portas refugiis profugorum contra interdictum regis aperuere. Quam rem ita graviter tulit Alexander, ut ſecunda legatione denuo bellum deprecantibus, ita demum remiſerit, ut oratores & duces, quorum fiducia toties rebellent, ſibi dedantur: paratiſque Athenienſibus, ne haec cogantur, ſubire bellum, eo res deducta eſt, ut, retentis oratoribus, duces in exſilium agerentur; qui ex continenti ad Darium profecti, non mediocre momentum Perſarum viribus acceſſere.

Cap. V. Proficiſcens ad Perſicum bellum, omnes novercae ſuae cognatos, quos Philippus in excelſiorem dignitatis locum provehens, imperiis praefecerat, interfecit. Sed nec ſuis, qui apti regno videbantur, pepercit, ne qua materia ſeditionis, procul ſe agente, in Macedonia

remaneret; & reges ſtipendiarios conſpectioris ingenii ad commilitium ſecum trahit, ſegniores ad tutelam regni relinquit. Adunato deinde exercitu naves onerat: unde conſpecta Aſia, incredibili ardore mentis accenſus, duodecim aras Deorum in belli vota ſtatuit. Patrimonium omne ſuum, quod in Macedonia Europaque habebat, amicis dividit, *ſibi Aſiam ſufficere* praefatus. Priuſquam ulla navis litore excederet, hoſtias caedit, petens *victoriam bello, quo toties a Perſis petitae Graeciae ultor electus ſit: quibus longa iam ſatis & matura imperia contigiſſe, quorumque tempus eſſe vices excipere melius acturos.* Sed nec exercitus eius alia, quam regis, animorum praeſumtio fuit: quippe obliti omnes coniugum liberorumque, & longinquae a domo militiae, Perſicum aurum, & totius Orientis opes, iam quaſi ſuam praedam ducebant, nec belli periculorumque, ſed divitiarum, meminerant. Cum delati in continentem eſſent, primus Alexander iaculum velut in hoſtilem terram iecit; armatuſque de navi tripudianti ſimilis proſiluit, atque ita hoſtias caedit, precatus, *ne ſe regem illae terrae invitae accipiant.* In Ilio quoque ad tumulos heroum, qui Troiano bello ceciderant, parentavit.

Cap. VI. Inde hoſtem petens, milites a populatione Aſiae prohibuit, *parcendum ſuis rebus* praefatus, *nec perdenda ea, quae poſſeſſuri venerint.* In exercitu eius fuere peditum XXX duo millia, equitum quatuor millia quingenti, naves centum LXXXII. Hac tam parva manu uni-

verſum terrarum orbem utrum admirabilius vicerit, an aggredi auſus fuerit, incertum eſt. Cum ad tam periculoſum bellum exercitum legeret, non iuvenes robuſtos, nec primum florem aetatis, ſed veteranos, pleroſque etiam emeritae militiae, qui cum patre patruiſque militaverant, elegit: ut non tam milites, quam magiſtros militiae, electos putares. Ordines quoque nemo niſi ſexagenarius duxit: ut, ſi principia caſtrorum cerneres, ſenatum te alicuius priſcae reipublicae videre diceres. Itaque nemo in proelio fugam, ſed victoriam cogitavit; nec in pedibus cuiquam ſpes, ſed in lacertis fuit. Contra rex Perſarum Darius, fiducia virium, nil aſtu agere, affirmans ſuis, *occulta conſilia victoriae furtivae convenire;* nec hoſtem regni finibus arcere, ſed in intimum regnum accipere: glorioſius ratus repellere bellum, quam non admittere. Prima igitur congreſſio in campis Adraſtiae fuit. In acie Perſarum ſexcenta millia militum fuere; quae non minus arte Alexandri, quam virtute Macedonum ſuperata, terga verterunt. Magna itaque caedes Perſarum fuit. De exercitu Alexandri novem pedites, centum viginti equites cecidere; quos rex impenſe, ad ceterorum exemplum, humatos ſtatuis equeſtribus donavit, cognatiſque eorum immunitates dedit. Poſt victoriam maior pars Aſiae ad eum defecit. Geſſit & plura bella cum praefectis Darii, quos iam non tam armis, quam terrore nominis ſui, vicit.

Cap. VII. Dum haec aguntur, interim indicio captivi ad eum defertur, insidias ei ab Alexandro Lyncista, genero Antipatri, qui praepositus Macedoniae erat, parari. Ob quam caussam timens, ne quis, interfecto eo, in Macedonia motus oriretur, in vinculis eum habuit. Post haec Gordium urbem petit, quae posita est inter Phrygiam maiorem & minorem: cuius urbis potiundae non tam propter praedam cupido eum cepit, sed quod audierat, in ea urbe, in templo Iovis, iugum plaustri Gordii positum; cuius nexum si quis solvisset, eum tota Asia regnaturum, antiqua oracula cecinisse. Huius rei causa & origo illa fuit. Gordius cum in his regionibus bubus conductis araret, aves eum omnis generis circumvolare coeperunt. Profectus ad consulendos augures vicinae urbis, obviam in porta habuit virginem eximiae pulchritudinis; percontatusque est eam, quem potissimum augurem consuleret. Illa, audita causa consulendi, gnara artis ex disciplina parentnm, *regnum ei portendi*, respondit: polliceturque se & matrimonii & spei sociam. Tam pulchra conditio prima regni felicitas videbatur. Post nuptias inter Phrygas orta seditio est. Consulentibus de fine discordiarum oracula responderunt, *regem discordiis opus esse.* Iterato quaerentibus de persona regis, iubentur eum regem observare, quem reversi primum in templum Iovis euntem plaustro reperissent. Obvius illis Gordius fuit, statimque eum regem consalutant. Ille plaustrum,

quo vehenti regnum delatum fuerat, in templo Iovis positum, Maiestati regiae consecravit. Post hunc filius Mida regnavit, qui ab Orpheo sacrorum sollemnibus initiatus, Phrygiam religionibus implevit: quibus tutior omni vita, quam armis fuit. Igitur Alexander, capta urbe, cum in templum Iovis venisset, iugum plaustri Gordii requisivit: quo exhibito, cum capita loramentorum intra nodos abscondita reperire non posset, violentius oraculo usus, gladio loramenta caedit: atque ita resolutis nexibus, latentia in nodis capita invenit.

Cap. VIII. Haec illi agenti nuntiatur, Darium cum ingenti exercitu adventare. Itaque timens angustias, magna celeritate Taurum transcendit: in qua festinatione quingenta stadia cursu fecit. Cum Tarsum venisset, captus Cydni fluminis amoenitate, per mediam urbem fluentis, proiectis armis, plenus pulveris ac sudoris in praefrigidam undam se proiecit. Tum repente tantus nervos eius occupavit rigor, ut, interclusa voce, non spes modo remedii, sed nec dilatio periculi, inveniretur. Unus erat ex medicis, nomine Philippus, qui solus remedium polliceretur: sed & ipsum Parmenionis pridie a Cappadocia missae epistolae suspectum faciebant, qui ignarus infirmitatis Alexandri scripserat, *a Philippo medico caveret: nam corruptum illum a Dario ingenti pecunia esse.* Tutius tamen est ratus, dubiae se fidei medici credere, quam indubitato morbo perire. Accepto igitur poculo, epistolas

medico tradidit; atque ita inter bibendum oculos in vultum legentis intendit. Ut securum conspexit, laetior factus est, sanitatemque quarta die recepit.

Cap. IX. Interea Darius cum quadringentis millibus peditum, ac centum millibus equitum, in aciem procedit. Movebat haec multitudo hostium, respectu paucitatis suae, Alexandrum: sed interdum reputabat, quantas res cum ista paucitate gessisset, quantosque populos fudisset. Itaque cum spes metum vinceret, periculosius differre bellum ratus, ne desperatio suis cresceret, circumvectus suos, singulas gentes diversa oratione alloquitur. Illyrios & Thracas opum ac divitiarum ostentatione; Graecos veterum bellorum memoria, internecivique cum Persis odii, accendebat: Macedonas autem nunc Europae victae admonet, nunc Asiae expetitae; nec inventas illis toto orbe pares vires gloriatur. Ceterum & laborum finem hunc, & gloriae cumulum fore. Atque inter haec identidem consistere aciem iubet, ut hac mora consuescant oculis turbam hostium sustinere. Nec Darii segnis opera in ordinanda acie fuit. Quippe omissis ducum officiis, ipse omnia circumire, singulos hortari, veteris gloriae Persarum, imperiique perpetuae a Diis immortalibus datae possessionis admonere. Post haec proelium ingentibus animis committitur. In eo uterque rex vulneratur. Tamdiu certamen anceps fuit, quoad fugeret Darius. Exinde caedes Persarum secuta est. Caesa sunt

peditum unum & sexaginta millia, equitum decem millia; capta quadraginta millia. Ex Macedonibus cecidere pedestres CXXX, equites CL. In castris Persarum multum auri ceterarumque opum inventum. Inter captivos castrorum, mater, & uxor eademque soror, & filiae duae Darii fuere. Ad quas visendas hortandasque cum Alexander venisset; conspectis armatis, invicem se amplexae, velut statim moriturae, complorationem ediderunt. Provolutae deinde genibus Alexandri, non mortem, sed, dum Darii corpus sepeliant, dilationem mortis deprecantur. Motus tanta mulierum pietate Alexander, & Darium vivere dixit, & timentibus mortis metum demsit, easque haberi & salutari, ut reginas, praecepit. Filias quoque non sordidius dignitate patris sperare matrimonium iussit.

Cap. X. Post haec opes Darii, divitiarumque apparatum contemplatus, admiratione tantarum rerum capitur. Tunc primum luxuriosa convivia, & magnificentiam epularum sectari: tunc Barsinen captivam diligere propter formae pulchritudinem coepit; ex qua postea susceptum puerum Herculem vocavit. Memor tamen adhuc Darium vivere, Parmenionem ad occupandam Persicam classem, aliosque amicos ad recipiendas Asiae civitates misit: quae statim audita fama victoriae, ipsis Darii praefectis cum auri magno pondere tradentibus se, in potestatem victorum venerunt. Tunc in Syriam proficiscitur: ubi obvios cum infulis multos Orientis reges habuit. Ex

his pro meritis singulorum alios in societatem recepit; aliis regnum ademit, suffectis in loca eorum novis regibus. Insignis praeter ceteros fuit Abdalonimus, rex ab Alexandro Sidoniae constitutus: quem Alexander, cum operam oblocare ad puteos exhauriendos, hortosque irrigandos, solitus esset, misere vitam exhibentem, regem fecerat, spretis nobilibus, ne generis id, non dantis, beneficium putarent. Tyriorum civitas cum coronam auream magni ponderis per legatos in titulum gratulationis Alexandro misisset, grate munere accepto, *Tyrum se ire velle ad vota Herculi reddenda*, dixit. Cum legati *rectius id eum in Tyro vetere & antiquiore templo facturum* dicerent, in deprecantes eius introitum ita exarsit, ut urbi excidium minaretur: confestimque exercitu insulae applicato, non minus animosis Tyriis fiducia Carthaginiensium, bello excipitur. Augebat enim Tyriis animos Didonis exemplum, quae Carthagine condita, tertiam partem orbis quaesisset; turpe ducentes, si feminis suis plus animi fuisset in imperio quaerendo, quam sibi in tuenda libertate. Amota igitur imbelli aetate Carthaginem, & arcessitis mox auxiliis, non magno post tempore per proditionem capiuntur.

Cap. XI. Inde Rhodum Alexander, Aegyptum, Ciliciamque, sine certamine recipit. Ad Iovem deinde Hammonem pergit, consulturus & de eventu futurorum, & de origine sua. Namque mater eius Olympias confessa viro suo Philippo fuerat, *Alexandrum non ex eo se, sed ex ser-*

pente ingentis magnitudinis, concepiſſe. Denique Philippus ultimo prope vitae ſuae tempore, *filium ſuum non eſſe,* palam praedicaverat. Qua ex cauſa Olympiadem, velut ſtupri compertam, repudio dimiſerat. Igitur Alexander cupiens originem divinitatis acquirere, ſimul & matrem infamia liberare, per praemiſſos ſubornat antiſtites, quid ſibi reſponderi velit. Ingredientem templum, ſtatim antiſtites ut Hammonis filium ſalutant. Ille laetus Dei adoptione, hoc ſe patre cenſeri iubet. Rogat deinde, *an omnes interfectores parentis ſui ſit ultus?* Reſpondetur, *patrem eius nec poſſe interfici, nec mori: regis Philippi peractam plene ultionem eſſe.* Tertia interrogatione poſcenti *victoriam omnium bellorum poſſeſſionemque terrarum, dari* reſpondetur. Comitibus quoque eius reſponſum, *ut Alexandrum pro Deo, non pro rege, colerent.* Hinc illi aucta inſolentia, mirusque animo increvit tumor, exemta comitate, quam & Graecorum literis, & Macedonum inſtitutis, didicerat. Reverſus ab Hammone Alexandriam condidit, & coloniam Macedonum caput eſſe Aegypti iubet.

Cap. XII. Darius, cum Babyloniam profugiſſet, per epiſtolas Alexandrum deprecatur, *redimendarum ſibi captivarum poteſtatem faciat,* inque eam rem magnam pecuniam pollicetur. Sed Alexander in pretium captivarum regnum omne, non pecuniam, petit. Interiecto tempore, aliae epiſtolae Darii Alexandro redduntur, quibus filiae matrimonium & regni portio offertur. Sed Alex-

ander *ſua ſibi dari* reſcripſit; iuſſitque *ſupplicem venire, & regni arbitria victori permittere.* Tum ſpe pacis amiſſa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum, & centum millibus equitum, obviam vadit Alexandro. In itinere nuntiatur, *uxorem eius ex colliſione abiecti partus deceſſiſſe, eiuſque mortem illacrimatum Alexandrum, exequiaſque benigne proſecutum, idque eum non amoris, ſed humanitatis cauſa feciſſe. Nam ſemel tantum eam Alexandro viſam eſſe, cum matrem filiaſque eius parvulas frequenter conſolaretur.* Tunc Darius ſe ratus vere victum, cum poſt proelia etiam beneficiis ab hoſte ſuperaretur, gratumque ſibi eſſe, ſi vincere nequeat, quod a tali potiſſimum vinceretur. Scribit itaque & tertias epiſtolas, & gratias agit, quod nihil in ſuos hoſtile fecerit. Offert deinde maiorem partem regni uſque flumen Euphraten, & alteram filiam uxorem; pro reliquis captivis triginta millia talentûm. Ad haec Alexander, *gratiarum actionem ab hoſte ſupervacaneam eſſe,* reſpondit; *nec a ſe quidquam factum in hoſtis adulationem, nec quod in dubios belli exitus, aut in leges pacis ſibi lenocinia quaereret; ſed animi magnitudine, qua didicerit adverſus vires hoſtium, non adverſus calamitates, contendere;* pollicetur que, *praeſtaturum ſe ea Dario, ſi ſecundus ſibi, non par haberi velit. Ceterum neque mundum poſſe duobus ſolibus regi; neque orbem ſumma duo regna ſalvo ſtatu terrarum habere: proinde aut deditionem ea die, aut in poſteram aciem paret; nec polliceatur ſibi aliam, quam ſit expertus, victoriam.*

Cap. XIII. Poſtera die aciem producunt: cum repente ante proelium, confectum curis Alexandrum ſomnus arripuit. Cum ad pugnam ſolus rex deeſſet, a Parmenione aegre excitatus, quaerentibus ſomni cauſas omnibus inter pericula, cuius etiam in otio ſemper parcior fuerit; *magno ſe aeſtu liberatum*, ait, *ſomnumque ſibi a repentina ſecuritate datum, quod liceat cum omnibus Darii copiis confligere: veritum ſe longam belli moram, ſi Perſae exercitum diviſiſſent.* Ante proelium utraque acies hoſtibus ſpectaculo fuit. Macedones multitudinem hominum, corporum magnitudinem, armorumque pulchritudinem mirabantur: Perſae, a tam paucis victa ſuorum tot millia, ſtupebant. Sed nec duces circumire ſuos ceſſabant. Darius, *vix denis armatis ſingulos hoſtes, ſi diviſio fieret, evenire* dicebat. Alexander Macedonas monebat, *ne multitudine hoſtium, nec corporis magnitudine, vel coloris novitate, moverentur: tantum meminiſſe* iubet, *cum iiſdem ſe tertio pugnare; nec meliores factos putarent fuga, cum in aciem ſecum tam triſtem memoriam caedium ſuarum, & tantum ſanguinis duobus proeliis fuſi ferrent: & quemadmodum Dario maiorem turbam hominum eſſe, ſic virorum ſibi.* Hortatur, *ſpernant illam aciem auro & argento fulgentem, in qua plus praedae, quam periculi ſit; cum victoria non armorum decore, ſed ferri virtute, quaeratur.*

Cap. XIV. Poſt haec proelium committitur. Macedones in ferrum cum contemtu toties a ſe victi hoſtis ruebant: contra Perſae mori, quam

vinci, praeoptabant. Raro in ullo proelio tantum sanguinis fusum est. Darius cum vinci suos videret, mori voluit & ipse; sed a proximis fugere compulsus est. Suadentibus deinde quibusdam, ut pons Cydni fluminis, ad iter hostium impediendum, intercideretur; *non ita se saluti suae velle consultum*, ait, *ut tot millia sociorum hosti obiiciat: debere & aliis fugae viam patere, quae patuerit sibi.* Alexander autem periculosissima quaeque aggrediebatur; & ubi confertissimos hostes acerrime pugnare conspexisset, eo se semper ingerebat, periculaque sua esse, non militis, volebat. Hoc proelio Asiae imperium rapuit, quinto post acceptum regnum anno: cuius tanta felicitas fuit, ut post hoc nemo rebellare ausus sit; patienterque Persae post imperium tot annorum iugum servitutis acceperint. Donatis refectisque militibus, XXXIV diebus praedam recognovit. In urbe deinde Susa XL millia talentûm invenit. Expugnat & Persepolin, caput Persici regni, urbem multis annis illustrem, refertamque orbis terrarum spoliis, quae interitu eius primum apparuere. Inter haec DCCC admodum Graeci occurrunt Alexandro, qui poenam captivitatis truncata corporis parte tulerant, rogantes, ut sicuti Graeciam, se quoque ab hostium crudelitate vindicaret. Data potestate redeundi, agros accipere maluerunt, ne non tam gaudium parentibus, quam detestandum sui conspectum, reportarent.

CAP. XV. Interea Darius in gratiam victoris

a cognatis ſuis aureis compedibus catenisque in vico Parthorum Thara vincitur. Credo ita Diis immortalibus iudicantibus, ut in terra eorum, qui ſucceſſuri imperio erant, Perſarum regnum finiretur. Alexander quoque citato curſu poſtera die ſupervenit; ibique cognovit, Darium clauſo vehiculo per noctem exportatum. Iuſſo itaque exercitu ſubſequi, cum ſex millibus equitum fugientem inſequitur: in itinere multa & periculoſa proelia facit. Emenſus deinde plura millia paſſuum, cum nullum Darii indicium reperiſſet, reſpirandi equis data poteſtate, unus ex militibus, dum ad fontem proximum pergit, in vehiculo Darium, multis quidem vulneribus confoſſum, ſed ſpirantem adhuc, invenit: qui, applicito captivo, cum civem ex voce cognoviſſet, *id ſaltem praeſentis fortunae ſolatium habere ſe* dixit, *quod apud intellecturum locuturus eſſet, nec incaſſum poſtremas voces emiſſurus.* Perferri haec Alexandro iubet, *ſe nullis in eum meritorum officiis maximorum illi debitorem mori, quod in matre liberiſque ſuis regium eius, non hoſtilem, animum expertus, felicius hoſtem, quam cognatos propinquoſque, ſortitus ſit: quippe matri & liberis ſuis ab eodem hoſte vitam datam; ſibi a cognatis ereptam, quibus & vitam, & regna dederit. Quamobrem gratiam illis eam futuram, quam ipſe victor volet. Alexandro referre ſe, quam ſolam moriens poteſt, gratiam: precari ſuperûm inferûmque numina, & regales Deos, ut illi terrarum omnium victori contingat imperium. Pro ſe iuſtam magis, quam gravem, ſepulturae ve-*

niam orare. Quod ad ultionem pertineat, iam non ſuam, ſed exempli, communemque omnium regum eſſe cauſam, quam negligere, illi & indecorum & periculoſum eſſe: quippe cum in altero iuſtitiae eius, in altero etiam utilitatis cauſa verſetur. In quam rem unicum pignus fidei regiae, dextram ſe ferendam Alexandro dare. Poſt haec porrecta manu exſpiravit. Quae ubi Alexandro nuntiata ſunt, viſo corpore defuncti, tam indignam illo faſtigio mortem lacrimis proſecutus eſt, corpuſque regio more ſepeliri, & reliquias eius maiorum tumulis inferri iuſſit.

LIBER XII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Alexandri in retinendo milite follertia. Graeci bellum, abfente Alexandro, reparant.
2. Alexandri, regis Epiri, in Italiam expeditio, & eiufdem interitus. Scythae Zopyriona Alexandri praefectum & exercitum internecione delent.
3. Alexandri fimulatio, ambitio, cum Thaleftri concubitus, libido & luxuria.
4. Qua ratione Macedonas tumultuantes in officio continuerit.
5. In fuos faevit, & nova ratione adverfarios ulcifcitur; populos ad Caucafum montem fubigit, & Beffum Darii interfectorem fratri Darii excruciandum tradit.
6. In convivio trucidat Clitum amicum, quem fruftra defiderat, peccati fera poenitentia ductus.
7. Ad ingenium reverfus, in prudentes confiliarios faevit: ad Orientem ftatuit imperii limites: Bacchi veftigiis delectatur, Herculifque gefta fuperare contendit.
8. Porum, proelio fuperatum, regie excipit, & dimittit: multis populis expugnatis, quietem exercitui concedere velle videtur.
9. Denuo bellum inftaurat. In Sugambrorum urbe de vita certat & periclitatur.
10. Oceani litora peragrat, & terminos imperii ftatuit: Babyloniam reverfus, praefectos devictis gentibus accufatos vita privat, & filiam Darii in matrimonium recipit.
11. Liberalitas, munificentia, & feveritas eiufdem.

CAPUT I.

Alexander in persequendo Dario amissos milites magnis funerum impensis extulit; reliquis expeditionis eius sociis tredecim millia talentûm divisit. Equorum maior pars aestu amissa, inutilesque etiam, qui superfuerant, facti. Pecunia omnis centum nonaginta millia talentûm Ecbatana congesta, eique Parmenio praepositus. Dum haec aguntur, epistolae Antipatri e Macedonia ei redduntur, quibus bellum Agidis, regis Spartanorum, in Graecia; bellum Alexandri, regis Epiri, in Italia; bellum Zopyrionis, praefecti eius, in Scythia, continebatur. Quibus varie affectus, plus tamen laetitiae cognitis mortibus duorum aemulorum regum, quam doloris amissi cum Zopyrione exercitus, cepit. Namque post profectionem Alexandri Graecia ferme omnis, in occasionem recuperandae libertatis, ad arma concurrerat, auctoritatem Lacedaemoniorum secuta, qui Philippi Alexandrique & pacem soli spreverant, & leges respuerant. Dux huius belli Agis, rex Lacedaemoniorum, fuit. Quem motum Antipater, con-

tractis militibus, in ipso ortu oppressit. Magna tamen utrinque caedes fuit. Agis rex, cum suos terga dantes videret, dimissis satellitibus, ut Alexandro felicitate, non virtute, inferior videretur, tantam stragem hostium edidit, ut agmina interdum fugaret. Ad postremum, etsi a multitudine victus, gloria tamen omnes vicit.

Cap. II. Porro Alexander, rex Epiri, in Italiam a Tarentinis, auxilia adversus Bruttios deprecantibus, sollicitatus, ita cupide profectus fuerat, veluti in divisione orbis terrarum, Alexandro, Olympiadis sororis suae filio, Oriens, sibi Occidens sorte contigisset; non minorem rerum materiam in Italia, Africa, Siciliaque, quam ille in Asia & in Persis, habiturus. Huc accedebat, quod, sicut Alexandro Magno Delphica oracula insidias in Macedonia, ita huic responsum Dodonaei Iovis circa urbem Pandosiam amnemque Acherusium praedixerat. Quae utraque cum in Epiro essent, ignarus eadem & in Italia esse, ad declinanda fatorum pericula peregrinam militiam cupidius elegerat. Igitur, cum in Italiam venisset, primum illi bellum cum Apulis fuit: quorum cognito urbis fato, brevi post tempore pacem & amicitiam cum rege eorum fecit. Erat namque tunc temporis urbs Apulis Brundusium, quam Aetoli, secuti dudum fama rerum in Troia gestarum clarissimum ac nobilissimum ducem Diomeden, condiderant: sed pulsi ab Apulis, consulentes oracula, responsum acceperant, *locum, quem*

repetiſſent, perpetuo poſſeſſuros. Hac igitur ex cauſa per legatos, cum belli comminatione, reſtitui ſibi ab Apulis urbem poſtulaverant. Sed ubi Apulis oraculum innotuit, interfectos legatos in urbe ſepelierunt, perpetuam ibi ſedem habituros. Atque ita defuncti reſponſo, diu urbem poſſederunt. Quod factum cum cognoviſſet Alexander, antiquitatis fata veneratus, bello Apulorum abſtinuit. Geſſit & cum Bruttiis Lucaniſque bellum, multaſque urbes cepit; tum & cum Metapontinis, & Poediculis, & Romanis, foedus amicitiamque fecit. Sed Bruttii Lucanique, cum auxilia a finitimis contraxiſſent, acrius bellum repetivere. Ibi rex iuxta urbem Pandoſiam, & flumen Acheronta, non prius fatalis loci cognito nomine, quam occideret, interficitur; morienſque, non in patria fuiſſe ſibi periculoſam mortem, propter quam patriam fugerat, intellexit. Corpus eius Thurii publice redemtum ſepulturae tradiderunt. Dum haec aguntur in Italia, Zopyrion quoque, praefectus Ponti ab Alexandro Magno relictus, otioſum ſe ratus, ſi nihil & ipſe geſſiſſet, adunato XXX millium exercitu, Scythis bellum intulit; caeſuſque cum omnibus copiis, poenas temere illati belli genti innoxiae luit.

Cap. III. Haec cum nuntiata in Parthis Alexandro eſſent, ſimulato moerore, propter Alexandri cognationem, exercitui ſuo tridui luctum indixit. Omnibus deinde, velut perpetrato bello, reditum in patriam ſpectantibus,

coniugesque ac liberos suos animo iam quodammodo complectentibus, ad concionem exercitum vocat: ibi *nihil actum tot egregiis proeliis* ait, *si incolumis Orientalis barbaria relinquatur; nec se corpus, sed regnum Darii, petisse; persequendosque esse eos, qui a regno defecerint.* Hac oratione velut ex integro incitatis militum animis, Hyrcaniam, Mardosque subegit. Ibi ei occurrit Thalestris sive Minithya, Amazonum regina, cum CCC mulieribus, XXV dierum inter infestissimas gentes itinere confecto, ex rege liberos quaesitura: cuius conspectus adventusque admirationi omnibus fuit, & propter insolitum feminis habitum, & propter expetitum concubitum. Ob hoc tredecim diebus otio a rege datis, ut visa est uterum implesse, discessit. Post haec Alexander habitum regum Persarum, & diadema insolitum antea regibus Macedonicis, velut in leges eorum, quos vicerat, transiret, assumit. Quae ne invidiosius in se uno conspicerentur, amicos quoque suos longam vestem auratam purpureamque sumere iubet. Ut luxum quoque, sicuti cultum, Persarum imitaretur, inter pellicum regiarum greges electae pulchritudinis nobilitatisque noctium vices dividit. His rebus ingentes epularum apparatus adiicit, ne ieiuna & destructa luxuria videretur, conviviumque iuxta regiam magnificentiam ludis exornat; immemor prorsus, tantas opes amitti his moribus, non quaeri, solere.

Cap. IV. Inter haec indignatio omnium totis

caſtris erat, a Philippo illum patre tantum degeneraſſe, ut etiam patriae nomen eiuraret, moreſque Perſarum aſſumeret, quos propter tales mores vicerat. Sed ne ſolus vitiis eorum, quos armis ſubegerat, ſuccubuiſſe videretur; militibus quoque ſuis permiſit, ſi quarum captivarum conſuetudine tenerentur, ducere uxores; exiſtimans minorem in patriam reditus cupiditatem futuram, habentibus in caſtris imaginem quandam larium, ac domeſticae ſedis; ſimul & laborem militiae molliorem fore dulcedine uxorum. In ſupplementa quoque militum minus exhauriri poſſe Macedoniam, ſi veteranis patribus tirones filii ſuccederent, militaturi in vallo, in quo eſſent nati; conſtantioreſque futuri, ſi non ſolum tirocinia, verum & incunabula, in ipſis caſtris poſuiſſent. Quae conſuetudo in ſucceſſoribus quoque Alexandri manſit. Igitur & alimenta pueris, & inſtrumenta armorum equorumque iuvenibus data; & patribus, pro numero filiorum, praemia ſtatuta. Si quorum patres occidiſſent, nihilominus pupilli ſtipendia patrum trahebant; quorum pueritia inter varias expeditiones, militia erat. Itaque a parvula aetate laboribus periculiſque indurati, invictus exercitus fuere: neque caſtra aliter quam patriam, neque pugnam aliud unquam quam victoriam duxere. Haec ſoboles nomen habuit *Epigoni*. Parthis deinde domitis, praefectus his ſtatuitur ex nobilibus Perſarum Andragoras; unde poſtea originem Parthorum reges habuere.

CAP. V. Interea Alexander non regio more, sed hoſtili odio, ſaevire in ſuos coepit. Maxime indignabatur, carpi ſe ſermonibus ſuorum, Philippi patris, patriaeque mores ſubvertiſſe. Propter quae crimina Parmenio quoque ſenex, dignitate regi proximus, cum Philota filio, de utroque prius quaeſtionibus habitis, interficitur. Fremere itaque omnes univerſis caſtris coepere, innoxii ſenis filiique caſum miſerantes; interdum, *ſe quoque non debere melius ſperare*, dicentes. Quae cum nuntiata Alexandro eſſent, verens, ne haec opinio etiam in Macedoniam divulgaretur, & ne victoriae gloria ſaevitiae macula infuſcaretur, ſimulat ſe ex amicis quoſdam in patriam victoriae nuntios miſſurum. Hortatur milites ſuis ſcribere, rariorem habituros occaſionem propter militiam remotiorem. Datos faſces epiſtolarum tacite ad ſe deferri iubet: ex quibus cognito de ſe ſingulorum iudicio, in unam cohortem eos, qui de rege durius opinati fuerant, contribuit, aut conſumturus eos, aut in ultimis terris in colonias diſtributurus. Inde Drancas, Evergetas, Parymas, Parapammenos, Adaſpios, ceteroſque populos, qui in radice Caucaſi morabantur, ſubegit. Interea unus ex amicis Darii Beſſus vinctus perducitur, qui regem non ſolum prodiderat, verum & interfecerat. Quem in ultionem perfidiae excruciandum fratri Darii tradidit; reputans, non tam hoſtem ſuum fuiſſe Darium, quam amicum eius, a quo eſſet occiſus. Et ut his terris nomen re-

linqueret, urbem Alexandriam ſuper amnem Tanain condidit, intra diem ſeptimum decimum muro VI millium paſſuum conſummato, translatis eo trium civitatum populis, quas Cyrus condiderat. In Bactrianis quoque Sogdianiſque XII urbes condidit, diſtributis his, quoſcunque in exercitu ſeditioſos habebat.

CAP. VI. His ita geſtis, ſollemni die amicos in convivium vocat. Ubi orta inter ebrios rerum a Philippo geſtarum mentione, praeferre ſe patri ipſe, rerumque ſuarum magnitudinem extollere coelo tenus coepit, aſſentante maiore convivarum parte. Itaque cum unus e ſenibus Clitus, fiducia amicitiae regiae, cuius palmam tenebat, memoriam Philippi tueretur, laudaretque eius res geſtas; adeo regem offendit, ut, telo a ſatellite rapto, eundem in convivio trucidaverit. Qua caede exſultans, mortuo patrocinium Philippi, laudemque paternae militiae obiectabat. Poſtquam ſatiatus caede animus conquievit, & in irae locum ſucceſſit aeſtimatio, modo perſonam occiſi, modo cauſam occidendi conſiderans, pigere eum facti coepit: quippe paternas laudes tam iracunde accepiſſe ſe, quam nec convicia debuiſſet, amicumque ſenem & innoxium a ſe occiſum inter epulas & pocula, dolebat. Eodem igitur furore in poenitentiam, quo pridem in iram, verſus, mori voluit. Primum in fletus progreſſus amplecti mortuum, vulnera tractare, & quaſi audienti confiteri dementiam: arreptum telum in ſe vertit;

peregiſſetque facinus, niſi amici interveniſſent. Manſit haec voluntas moriendi etiam ſequentibus diebus. Acceſſerat enim poenitentiae, nutricis ſuae, ſororis Cliti, recordatio, cuius abſentis eum maxime pudebat: tam foedam illi alimentorum ſuorum mercedem redditam, ut, in cuius manibus pueritiam egerat, huic iuvenis & victor pro beneficiis funera remitteret. Reputabat deinde, quantum in exercitu ſuo, quantum apud devictas gentes fabularum atque invidiae, quantum apud ceteros amicos metum & odium ſui fecerit: quam amarum & triſte reddiderit convivium ſuum; non armatus in acie, quam in convivio terribilior. Tunc Parmenio & Philotas, tunc Amyntas conſobrinus, tunc noverca fratreſque interfecti; tunc Attalus, Eurylochus, Pauſanias, aliique Macedoniae exſtincti principes, occurrebant. Ob haec illi quatriduo perſeverata inedia eſt, donec exercitus univerſi precibus exoratus eſt, precantis, *ne ita mortem unius doleat, ut univerſos perdat, quos in ultimam deductos barbariam, inter infeſtas & irritatas bello gentes, deſtituat.* Multum profuere & Calliſthenis philoſophi preces, quondam condiſcipulatu apud Ariſtotelem familiaris illi, & tunc ab ipſo rege ad prodenda memoriae acta eius accitus. Revocato igitur ad bella animo, Choraſmos & Dahas in deditionem accepit.

Cap. VII. Deinde, quod in primo ex Perſico ſuperbiae regiae more diſtulerat, ne omnia pariter invidioſiora eſſent, non ſalutari, ſed adorari

ſe iubet. Acerrimus inter recuſantes Calliſthenes fuit. Quae res & illi, & multis principibus Macedonum exitio fuit: ſiquidem ſub ſpecie inſidiarum omnes interfecti. Retentus tamen eſt a Macedonibus mos ſalutandi regis, exploſa adoratione. Poſt haec Indiam petit, ut Oceano, ultimoque Oriente, finiret imperium. Cui gloriae ut etiam exercitus ornamenta convenirent, phaleras equorum & arma militum argento inducit; exercitumque ſuum, ab argenteis clypeis, *Argyraſpidas* appellavit. Cum ad Nyſam urbem veniſſet, oppidanis non repugnantibus fiducia religionis Liberi patris, a quo condita urbs erat, parci iuſſit; laetus non militiam tantum, verum & veſtigia ſe Dei ſecutum. Tunc ad ſpectaculum ſacri montis duxit exercitum, naturalibus bonis, vite, hederaque non aliter veſtiti, quam ſi manu cultus, colentiumque induſtria exornatus eſſet. Sed exercitus eius, ubi ad montem acceſſit, repentino impetu mentis in ſacros Dei ululatus inſtinctus, cum ſtupore regis, ſine noxa diſcurrit; ut intelligeret, non tam oppidanis ſe parcendo, quam exercitui ſuo, conſuluiſſe. Inde montes Daedalos, regnaque Cleophidis reginae, petit. Quae cum ſe dediſſet ei, concubitu redemtum regnum ab Alexandro recepit; illecebris conſecuta, quod virtute non potuerat; filiumque ab eo genitum Alexandrum nominavit, qui poſtea regno Indorum potitus eſt. Cleophis regina, propter proſtratam pudicitiam, *ſcortum regium* ab Indis exinde appellata eſt. Peragrata India, cum

ad ſaxum mirae aſperitatis & altitudinis, in quod multi populi confugerant, perveniſſet, cognoſcit, Herculem ab expugnatione eiuſdem ſaxi terrae motu prohibitum. Captus itaque cupidine, Herculis acta ſuperare, cum ſummo labore ac periculo potitus ſaxo, omnes eius loci gentes in deditionem accipit.

Cap. VIII. Unus ex regibus Indorum fuit, Porus nomine, viribus corporis & animi magnitudine pariter inſignis, qui bellum iampridem, audita Alexandri opinione, in adventum eius parabat. Commiſſo itaque proelio, exercitum ſuum Macedonas invadere iubet; ſibi regem eorum privatum hoſtem depoſcit. Nec Alexander pugnae moram fecit: ſed prima congreſſione vulnerato equo, cum praeceps in terram decidiſſet, concurſu ſatellitum ſervatur. Porus multis vulneribus obrutus capitur. Qui victum ſe adeo doluit, ut, cum veniam ab hoſte inveniſſet, neque cibum ſumere voluerit, neque vulnera curari paſſus ſit; aegreque ſit ab eo obtentum, ut vellet vivere. Quem Alexander ob honorem virtutis, incolumem in regnum remiſit. Duas ibi urbes condidit: unam Nicaeam, alteram ex nomine equi Bucephalen vocavit. Inde Adreſtas, Geſteanos, Praeſidas, Gangaridas, caeſis eorum exercitibus, expugnat. Cum ad Cuphites veniſſet, ubi eum ducentis millibus equitum hoſtes opperiebantur, exercitus omnis, non minus victoriarum numero, quam laboribus feſſus, lacrimis eum deprecatur, *finem tandem bellis faceret;*

aliquando patriae, reditusque meminisset; respiceret militum annos, quibus vix aetas ad reditum sufficeret. Ostendere alius canitiem, alius vulnera, alius aetate consumta corpora, alius cicatricibus exhausta: *solos se esse, qui duorum regum, Philippi Alexandrique, continuam militiam pertulerint.* Tandem orare, *ut reliquias saltem suas paternis sepulcris reddat, quorum non studiis deficiatur, quam annis: ac si non militibus, vel ipse sibi parcat, ne fortunam suam nimis onerando fatiget.* Motus his tam iustis precibus, velut in finem victoriae castra solito magnificentiora fieri iussit, quorum molitionibus & hostis terreretur, & posteris admiratio sui relinqueretur. Nullum opus milites laetius fecere. Itaque caesis hostibus, cum gratulatione in eadem reverterunt.

Cap. IX. Inde Alexander ad amnem Acesinen pergit: per hunc in Oceanum devehitur. Ibi Hiacensanas Sileosque, quos Hercules condidit, in deditionem accepit. Hinc in Ambros & Sugambros navigat: quae gentes eum armatis octoginta millibus peditum, & LX millibus equitum excipiunt. Cum proelio victor esset, exercitum ad urbem eorum ducit. Quam desertam a defensoribus, cum de muro, quem primus ceperat, animadvertisset, in urbis planitiem sine ullo satellite desiluit. Itaque cum eum hostes solum conspexissent, clamore edito, undique concurrunt, si possint in uno capite orbis bella finire, & ultionem tot gentibus dare. Nec minus Alexander constanter resistit, & unus adversus tot millia

proeliatur. Incredibile dictu est, ut eum non multitudo hostium, non vis magna telorum, non tantus lacessentium clamor terruerit; solus tot millia ceciderit ac fugaverit. Ubi vero obrui multitudine se vidit, trunco se, qui propter murum stabat, applicuit: cuius auxilio tutus, cum diu agmen sustinuisset, tandem cognito periculo eius, amici ad eum desiliunt; ex quibus multi caesi: proeliumque tamdiu anceps fuit, quoad omnis exercitus, muris deiectis, in auxilium veniret. In eo proelio sagitta sub mamma traiectus, cum sanguinis fluxu deficeret, genu posito tam diu proeliatus est, donec eum, a quo vulneratus fuerat, occideret. Curatio vulneris gravior ipso vulnere fuit.

Cap. X. Itaque ex magna desperatione tandem saluti redditus, Polyperchonta cum exercitu Babyloniam mittit: ipse cum lectissima manu navibus conscensis, Oceani litora peragrat. Cum venisset ad urbem Ambigeri regis, oppidani invictum ferro audientes, sagittas veneno armant; atque ita gemino mortis vulnere, hostem a muris submoventes, plurimos interficiunt. Cum inter multos vulneratus etiam Ptolemaeus esset, moriturusque iamiam videretur, per quietem regi monstrata in remedia veneni herba est, qua in potu accepta, statim periculo liberatus est; maiorque pars exercitus hoc remedio servata. Expugnata deinde urbe, reversus in naves, Oceano libamenta dedit, prosperum in patriam reditum precatus; ac veluti curru circa metam acto, po-

ſitis imperii terminis, quatenus aut terrarum ſolitudines prodire paſſae ſunt, aut mare navigabile fuit, ſecundo aeſtu oſtio fluminis Indi invehitur. Ibi in monumenta rerum a ſe geſtarum urbem Barcen condidit; araſque ſtatuit, relicto ex numero amicorum litoralibus Indis praefecto. Inde iter terreſtre facturus, cum arida loca medii itineris dicerentur, puteos opportunis locis fieri praecipit: quibus ingenti dulci aqua inventa, Babyloniam redit. Ibi multae devictae gentes praefectos ſuos accuſaverunt: quos ſine reſpectu amicitiae Alexander in conſpectu legatorum necari iuſſit. Filiam poſt haec Darii regis, Statiram, in matrimonium recepit: ſed & optimatibus Macedonum lectas ex omnibus gentibus nobiliſſimas virgines tradidit, ut communi facto crimen regis levaretur.

Cap. XI. Hinc ad concionem exercitum vocat, & promittit, ſe aes alienum omnium propria impenſa ſoluturum, ut praedam praemiaque integra domos ferant. Inſignis haec munificentia non ſumma tantum, verum etiam titulo muneris fuit; nec a debitoribus magis, quam a creditoribus gratius excepta, quoniam utriſque exactio pariter ac ſolutio difficilis erat. Viginti millia talentûm in hos ſumtus expenſa. Dimiſſis veteranis, exercitum iunioribus ſupplet. Sed retenti veteranorum diſceſſum aegre ferentes, miſſionem & ipſi flagitabant; nec annos, ſed ſtipendia ſua, numerari iubebant: pariter in militiam lectos, pariter ſacramento ſolvi aequum cenſen-

tes: nec iam precibus, ſed convicio agebant, iubentes eum ſolum cum patre ſuo Hammone inire bella, quatenus milites ſuos faſtidiat. Contra ille nunc caſtigare milites, nunc lenibus verbis monere, ne glorioſam militiam ſeditionibus infuſcarent. Ad poſtremum, cum verbis nihil proficeret, ad corripiendos ſeditionis auctores e tribunali in concionem armatam inermis ipſe deſiluit, &, nemine prohibente, tredecim correptos manu ſua ipſe ad ſupplicia duxit. Tantam vel illis moriendi patientiam metus regis, vel huic exigendi ſupplicii conſtantiam diſciplina militaris dabat.

Cap. XII. Inde ſeparatim auxilia Perſarum in concione alloquitur. Laudat perpetuam illorum, tum in ſe, tum in priſtinos reges, fidem; ſua in illos beneficia commemorat: *ut numquam quaſi victos, ſed veluti victoriae ſocios habuerit: denique ſe in illorum, non illos in gentis ſuae morem transiſſe: affinitatibus connubiorum victos victoribus miſcuiſſe. Nunc quoque,* ait, *cuſtodiam corporis ſui non Macedonibus tantum ſe, verum & illis crediturum.* Atque ita mille ex his iuvenes in numerum ſatellitum legit: auxiliorum quoque portionem, formatam in diſciplinam Macedonum, exercitui ſuo miſcet. Quam rem aegre Macedones tulerunt, iactantes, hoſtes ſuos in officium ſuum a rege ſubiectos. Tunc univerſi flentes regem adeunt: orant, *ſuppliciis ſuis potius ſaturet ſe, quam contumeliis.* Qua modeſtia obtinuerunt, ut undecim millia militum veteranorum

Iuſtinus. K

exauctoraret. Sed ex amicis dimissi senes, Polyperchon, Clitus, Gorgias, Polydamas, Amadas, Antigenes. Dimissis his Crateros praeponitur, iussus praeesse Macedonibus in Antipatri locum; Antipatrumque cum supplemento tironum in locum eius evocat: stipendia revertentibus, veluti militantibus, data. Dum haec aguntur, unus ex amicis eius Hephaestion decedit, dotibus primo formae pueritiaeque, mox obsequiis, regi percarus: quem contra decus regium Alexander diu luxit, tumulumque ei duodecim millium talentûm fecit, eumque post mortem coli ut Deum iussit.

CAP. XIII. Ab ultimis litoribus Oceani Babyloniam revertenti nuntiatur, legationes Carthaginiensium, ceterarumque Africae civitatum, sed & Hispaniarum, Siciliae, Galliae, Sardiniae, nonnullas quoque ex Italia, eius adventum Babyloniae opperiri. Adeo universum terrarum orbem nominis eius terror invaserat, ut cunctae gentes veluti destinato sibi regi adularentur. Hac igitur ex causa Babyloniam festinanti, veluti conventum terrarum orbis acturo, quidam ex Magis praedixit, *ne urbem introiret;* testatus, *hunc locum ei fatalem fore.* Ob hoc omissa Babylonia, in Borsippam urbem trans Euphraten, desertam olim, concessit. Ibi ab Anaxarcho philosopho compulsus est rursum Magorum praedicta contemnere, ut falsa & incerta, &, si fatis constent, ignota mortalibus; at, si naturae debeantur, immutabilia. Reversus igitur Babylo-

niam, multis diebus otio datis, intermiſſum olim convivium ſollemniter inſtituit: totuſque in laetitiam effuſus, cum diei noctem pervigilem iunxiſſet, recedentem iam e convivio Medius Theſſalus, inſtaurata comiſſatione, & ipſum & ſodales eius invitat. Accepto poculo, media potione repente veluti telo confixus ingemuit; elatuſque e convivio ſemianimis, tanto dolore cruciatus eſt, ut ferrum in remedia poſceret, tactumque hominum velut vulnera indoleſceret. Amici cauſam morbi intemperiem ebrietatis diſſeminaverunt: re autem vera inſidiae fuerunt, quarum infamiam ſucceſſorum potentia oppreſſit.

Cap. XIV. Auctor inſidiarum Antipater fuit: qui cum cariſſimos amicos eius interfectos videret; Alexandrum Lynciſtam, generum ſuum, occiſum; ſe magnis rebus in Graecia geſtis, non tam gratum apud regem, quam invidioſum eſſe; a matre quoque eius Olympiade variis ſe criminationibus vexatum. Huc accedebant ante paucos dies ſupplicia in praefectos devictarum nationum crudeliter habita. Ex quibus rebus ſe quoque a Macedonia non ad ſocietatem militiae, ſed ad poenam, evocatum arbitrabatur. Igitur ac occupandum regem, Caſſandrum filium dato veneno ſubornat, qui cum fratribus Philippo & Iolla miniſtrare regi ſolebat; cuius veneni tanta vis fuit, ut non aere, non ferro, non teſta contineretur, nec aliter ferri, niſi in ungula equi, potuerit: praemonito filio, ne alii,

quam Theſſalo & fratribus, crederet. Hac igitur ex cauſa apud Theſſalum paratum repetitumque convivium eſt. Philippus & Iollas, praeguſtare ac temperare potum regis ſoliti, in aqua frigida venenum habuerunt, quam praeguſtatae iam potioni ſupermiſerunt.

Cap. XV. Quarto die Alexander, indubitatam mortem ſentiens, *agnoſcere ſe fatum domus maiorum ſuorum* ait: *nam pleroſque Aeacidarum intra trigeſimum annum defunctos.* Tumultuantes deinde milites, inſidiis periſſe regem ſuſpicantes, ipſe ſedavit; eoſque omnes, cum prolatus in editiſſimum urbis locum eſſet, ad conſpectum ſuum admiſit, oſculandamque dextram ſuam flentibus porrexit. Cum lacrimarent omnes, ipſe non ſine lacrimis tantum, verum etiam ſine ullo triſtioris mentis argumento fuit, ut quoſdam impatientius dolentes conſolatus ſit; quibuſdam mandata ad parentes eorum dederit: adeo, ſicuti in hoſtem, ita & in mortem invictus animus fuit. Dimiſſis militibus, amicos circumſtantes percontatur, *videanturne ſimilem ſibi reperturi regem?* Tacentibus cunctis, tum ipſe, *ut hoc neſciat, ita illud ſcire vaticinarique ſe, ac paene oculis videre* dixit, *quantum ſit in hoc certamine ſanguinis fuſura Macedonia; quantis caedibus, quo cruore, mortuo ſibi parentatura.* Ad poſtremum, corpus ſuum in Hammonis templo condi iubet. Cum deficere eum amici viderent, quaerunt, *quem imperii faciat heredem.* Reſpondit, *digniſſimum.* Tanta illi magnitudo animi

fuit, ut, cum Herculem filium, cum fratrem Aridaeum, cum Roxanen uxorem praegnantem relinqueret; oblitus necessitudinum, dignissimum nuncuparet heredem: prorsus quasi nefas esset, viro forti alium quam virum fortem succedere; aut tanti regni opes aliis, quam probatis, relinqui. Hac voce veluti bellicum inter amicos cecinisset, aut malum discordiae misisset, ita omnes in aemulationem consurgunt, & ambitione vulgi tacitum favorem militum quaerunt. Sexto die praeclusa voce, exemtum digito annulum Perdiccae tradidit: quae res gliscentem amicorum dissensionem sedavit. Nam etsi non voce nuncupatus heres, iudicio tamen electus esse videbatur.

Cap. XVI. Decessit Alexander, mensem unum, annos tres & triginta natus; vir supra humanam potentiam magnitudine animi praeditus. Qua nocte eum mater Olympias concepit, visa per quietem est cum ingenti serpente volutari; nec decepta somnio est: nam profecto maius humana mortalitate opus utero tulit: quam cum Aeacidarum gens ab ultima seculorum memoria, & regna patris, fratris, mariti, ac deinceps maiorum omnium illustraverint; nullius tamen nomine, quam filii, clarior fuit. Prodigia magnitudinis eius in ipso ortu nonnulla apparuere. Nam ea die, qua natus est, duae aquilae tota die perpetes supra culmen domus patris eius sederunt, omen duplicis imperii, Europae Asiaeque, praeferentes. Eadem quoque die nuntium

pater eius duarum victoriarum accepit: alterius, belli Illyrici; alterius, certaminis Olympiaci, in quod quadrigarum currus miserat: quod omen universarum terrarum victoriam infanti portendebat. Puer acerrimus literarum studiis eruditus fuit. Exacta pueritia, per quinquennium sub Aristotele, doctore inclito omnium philosophorum, crevit. Accepto deinde imperio, *regem se terrarum omnium ac mundi* appellari iussit: tantamque fiduciam sui militibus fecit, ut, illo praesente, nullius hostis arma nec inermes timuerint. Itaque cum nullo hostium umquam congressus est, quem non vicerit; nullam urbem obsedit, quam non expugnaverit; nullam gentem adiit, quam non calcaverit. Victus denique ad postremum est, non virtute hostili, sed insidiis suorum & fraude civili.

LIBER XIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

CAPUT I.

Exstincto in ipso aetatis ac victoriarum flore Alexandro Magno, triste apud omnes tota Babylone silentium fuit. Sed nec devictae gentes fidem nuntio habuerunt, quod ut invictum regem, ita immortalem esse crediderant: recordantes, quoties praesenti morti ereptus esset;

quam ſaepe pro amiſſo repente ſe non ſoſpitem tantum ſuis, vérum etiam victorem obtuliſſet. Ut vero mortis eius fides adfuit, omnes barbarae gentes, paullo ante ab eo devictae, non ut hoſtem, ſed ut parentem, luxerunt. Mater quoque Darii regis, quam, amiſſo filio, a faſtigio tantae maieſtatis in captivitatem redactam, indulgentia victoris, in eam diem vitae non poenituerat, audita morte Alexandri, mortem ſibi ipſa conſcivit; non quod hoſtem filio praeferret, ſed quod pietatem filii in eo, quem ut hoſtem timuerat, experta eſſet. Contra Macedones verſa vice, non ut civem, ac tantae maieſtatis regem, verum ut hoſtem amiſſum, gaudebant; & ſeveritatem nimiam, & aſſidua belli pericula exſecrantes. Huc accedebat, quod principes regnum & imperia, vulgus militum theſauros & grande pondus auri, velut inopinatam praedam, ſpectabant; illi ſucceſſionem regni, hi opum ac divitiarum hereditatem, cogitantes. Erant enim in theſauris quinquaginta millia talentûm, & in annuo vectigali tributo tricena millia. Sed nec amici Alexandri fruſtra regnum ſpectabant: nam eius virtutis ac venerationis erant, ut ſingulos reges putares. Quippe ea formae pulchritudo, & proceritas corporis, & virium ac ſapientiae magnitudo in omnibus fuit, ut qui eos ignoraret, non ex una gente, ſed ex toto terrarum orbe electos iudicaret. Neque enim umquam ante Macedonia, vel ulla gens alia, tam clarorum virorum pro-

ventu floruit: quos primo Philippus, mox Alexander, tanta cura legerat, ut non tam ad ſocietatem belli, quam in ſucceſſionem regni, electi viderentur. Quis igitur miretur, talibus miniſtris orbem terrarum victum; cum exercitus Macedonum tot, non ducibus, ſed regibus, regeretur? qui numquam ſibi reperiſſent pares, ſi non inter ſe concurriſſent: multoſque Macedonia pro uno Alexandros habuiſſet, niſi fortuna eos aemulatione virtutis in perniciem mutuam armaſſet.

Cap. II. Ceterum, occiſo Alexandro, non ut laeti, ita & ſecuri fuere, omnibus unum locum competentibus; nec minus milites, quam invicem ſe, timebant, quorum & libertas ſolutior, & favor incertus erat. Inter ipſos vero aequalitas discordiam augebat, nemine tantum ceteros excedente, ut ei aliquis ſe ſubmitteret. Armati itaque in regiam coëunt, ad formandum rerum praeſentium ſtatum. Perdicca cenſet, *Roxanes exſpectari partum, quae exacto menſe octavo matura iam ex Alexandro erat; &, ſi puerum peperiſſet, hunc dari ſucceſſorem patri.* Meleager negat *differenda in partus dubios conſilia: nec exſpectandum, dum reges naſcerentur, cum iam genitis uti liceret. Seu puer illis placeat, eſſe Pergami filium Alexandri, natum ex Barſine, nomine Herculem: ſeu mallent iuvenem, eſſe in caſtris fratrem Alexandri Aridaeum, comem, & cunctis non ſuo tantum, verum & patris Philippi nomine acceptiſſimum. Ceterum Roxanen eſſe originis Perſicae: nec eſſe fas, ut Macedonibus*

ex ſanguine eorum, quorum regna deleverint, reges conſtituantur: quod nec ipſum Alexandrum voluiſſe dicit. *Denique morientem nullam de eo mentionem habuiſſe.* Ptolemaeus recuſabat regem Aridaeum, *non propter maternas modo ſordes, quod ex Lariſſaeo ſcorto naſceretur: ſed etiam propter valetudinem maiorem, quam patiebatur; ne ille nomen regis, alius imperium teneret: melius eſſe ex his legi, qui pro virtute regi ſuo proximi fuerint, qui provincias regant, quibus bella mandentur, quam ſub perſona regis indignorum ſubiiciantur imperio.* Vicit Perdiccae ſententia conſenſu univerſorum. Placuit itaque Roxanes exſpectari partum: & ſi puer natus fuiſſet, tutores Leonatum, & Perdiccam, & Crateron, & Antipatrum conſtituunt; confeſtimque in tutorum obſequia iurant.

Cap. III. Cum equites quoque idem feciſſent, pedites indignati, nullas ſibi conſiliorum partes relictas, Aridaeum, Alexandri fratrem, regem appellant, ſatelliteſque illi ex tribu ſua legunt, & nomine Philippi patris vocari iubent. Quae cum nuntiata equitibus eſſent, legatos ad mitigandum eorum animos, duos ex proceribus, Attalum & Meleagrum, mittunt: qui potentiam ex vulgi adulatione quaerentes, omiſſa legatione, militibus conſentiunt. Statim & ſeditio crevit, ubi caput & conſilium habere coepit. Tunc ad delendum equitatum cuncti armati in regiam irrumpunt: quo cognito, equites trepidi ab urbe diſcedunt; caſtriſque poſitis, & ipſi pedites terrere coeperunt. Sed

nec procerum inter se odia cessabant. Attalus ad interficiendum Perdiccam, ducem partis alterius, mittit: ad quem armatum, & ultro vocantem, cum accedere percussores ausi non fuissent, tanta constantia Perdiccae fuit, ut ultro ad pedites veniret, & in concionem vocatos edoceret, *quod facinus molirentur: respicerent, contra quos arma sumsissent: non illos Persas, sed Macedonas; non hostes, sed cives esse; plerosque etiam cognatos eorum, certe commilitones, eorumdem castrorum ac periculorum socios: edituros deinde egregium hostibus suis spectaculum, ut, quorum armis victos se doleant, eorum mutuis caedibus gaudeant, parentaturosque sanguine suo manibus hostium a se interfectorum.*

Cap. IV. Haec cum pro singulari facundia sua Perdicca perorasset, adeo movit pedites, ut, probato consilio eius, dux ab omnibus legeretur. Tum equites in concordiam revocati, in Aridaeum regem consentiunt. Servata est portio regni Alexandri filio, si natus esset. Haec agebant, posito in medio corpore Alexandri, ut maiestas eius testis decretorum esset. His ita compositis, Macedoniae & Graeciae Antipater praeponitur: regiae pecuniae custodia Cratero traditur: castrorum, exercitus, & rerum cura Meleagro & Perdiccae assignatur: iubeturque Aridaeus rex corpus Alexandri in Hammonis templum deducere. Tunc Perdicca infensus seditionis auctoribus, repente, ignaro collega, lustrationem castrorum, propter mortem regis, in

posterum edicit. Postquam armatum exercitum in campo constituit, consentientibus universis, evocatos, dum transit, de singulis manipulis seditiosos supplicio tradi occulte iubet. Reversus inde, inter principes provincias dividit, simul ut & removeret aemulos, & munus imperii, beneficii sui faceret. Prima Ptolemaeo Aegyptus, & Africae Arabiaeque pars, sorte venit, quem ex gregario milite Alexander virtutis causa provexerat: cui ad tradendam provinciam Cleomenes, qui Alexandriam aedificaverat, datur. Confinem huic provinciae Syriam Laomedon Mitylenaeus, Ciliciam Philotas, Philo Illyrios, accipiunt. Mediae maiori Atropatus, minori socer Perdiccae praeponitur. Susiana gens Scyno, Phrygia maior Antigono, Philippi filio, assignatur. Lyciam & Pamphyliam Nearchus, Cariam Cassander, Lydiam Menander, sortiuntur. Leonato minor Phrygia evenit: Thracia & regiones Pontici maris Lysimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data. Summus castrorum tribunatus Seleuco, Antiochi filio, cessit. Stipatoribus regis satellitibusque Cassander, filius Antipatri, praeficitur. In Bactriana ulteriore, & Indiae regionibus, priores praefecti retenti. Terras inter amnes Hydaspen & Indum Taxiles habebat. In colonias in Indis conditas Pithon, Agenoris filius, mittitur. Paropamisios, & fines Caucasi montis, Extarches accepit. Arachosii Gedrosique Sibyrtio traduntur: Drancae & Arei Stasanori. Bactrianos Amyntas sortitur, Sogdia-

nos Scythaeus, Nicanor Parthos, Philippus Hyrcanos, Phrataphernes Armenios, Tlepolemus Perſas, Peuceſtes Babylonios, Archon Pelaſgos, Arceſilaus Meſopotamiam. Cum haec diviſio, veluti fatale munus, ſingulis contigiſſet, ita magna incrementorum materia plurimis fuit: ſiquidem non magno poſt tempore, quaſi regna, non praefecturas, diviſiſſent, ſic reges ex praefectis facti, magnas opes non ſibi tantum paraverunt, verum etiam poſteris reliquerunt.

Cap. V. Dum haec in Oriente aguntur, in Graecia Athenienſes & Aetoli bellum, quod iam vivo Alexandro moverant, ſummis viribus inſtruebant. Cauſae belli erant, quod reverſus ab India Alexander epiſtolas in Graeciam ſcripſerat, quibus omnium civitatum exſules, praeter caedis damnati, reſtituebantur. Quae recitatae praeſente univerſa Graecia in mercatu Olympiaco magnos motus fecerunt; quod plurimi non legibus pulſi patria, ſed per factionem principum fuerant, verentibus iiſdem principibus, ne revocati potentiores in republica fierent. Palam igitur iam tunc multae civitates libertatem bello vindicandam fremebant. Principes tamen omnium Athenienſes & Aetoli fuere. Quod cum nuntiatum Alexandro eſſet, mille naves longas ſociis imperari praeceperat, quibus in Occidente bellum gereret; excurſuruſque cum valida manu fuerat ad Athenas delendas. Igitur Athenienſes, contracto triginta millium exercitu, & CC navibus, bellum cum Antipatro, cui Grae-

cia forte evenerat, gerunt; eumque detrectantem proelium, & Heracleae urbis moenibus tuentem se, obsidione cingunt. Eodem tempore Demosthenes, Atheniensis orator, pulsus patria ob crimen accepti ab Harpalo auri, qui crudelitatem Alexandri fugerat, quod civitatem in eiusdem Alexandri bellum impelleret, forte Megaris exsulabat: qui ut missum ab Atheniensibus Hyperiden legatum cognovit, qui Peloponnenses in societatem armorum sollicitaret, secutus eum, Sicyona, Argos & Corinthum, ceterasque civitates, eloquentia sua Atheniensibus iunxit. Ob quod factum missa ab Atheniensibus obviam nave, ab exsilio revocatur. Interim in obsidione Antipatri, Leosthenes, dux Atheniensium, telo e muris in transeuntem iacto, occiditur. Quae res tantum animorum Antipatro dedit, ut etiam vallum rescindere auderet. Auxilium deinde a Leonato per legatos petit: qui cum venire cum exercitu nuntiatus esset, obvii ei Athenienses cum instructis copiis fuere, ibique equestri proelio gravi vulnere ictus exstinguitur. Antipater, tametsi auxilia sua videret victa, morte tamen Leonati laetatus est: quippe & aemulum sublatum, & vires eius accessisse sibi gratulabatur. Statim igitur exercitu eius recepto, cum par hostibus etiam proelio videretur, solutus obsidione, in Macedoniam concessit. Graecorum quoque copiae, finibus Graeciae hoste pulso, in urbes dilapsae.

Cap. VI. Interea Perdicca, bello Ariarathi re-

gi Cappadocum illato, proelioque victor, nihil praemii praeter vulnera & pericula retulit: quippe hostes ab acie in urbem recepti, occisis coniugibus & liberis, domos quisque suas cum omnibus copiis incenderunt. Eodem congestis etiam servitiis, & semetipsi praecipitant, ut nihil hostis victor suarum rerum, praeter incendii spectaculo frueretur. Inde, ut viribus auctoritatem regiam acquireret, ad nuptias Cleopatrae, sororis Alexandri Magni, & alterius Alexandri quondam uxoris, non aspernante Olympiade matre eius, intendit: sed prius Antipatrum sub affinitatis obtentu capere cupiebat. Itaque fingit, se in matrimonium filiam eius petere, quo facilius ab eo supplementum tironum ex Macedonia obtineret. Quem dolum praesentiente Antipatro, dum duas eodem tempore uxores quaerit, neutram obtinuit. Post haec bellum inter Antigonum & Perdiccam oritur. Antigono Crateros & Antipater auxilium ferebant; qui, facta cum Atheniensibus pace, Polyperchonta Graeciae & Macedoniae praeponunt. Perdicca, alienatis rebus, Aridaeum, & Alexandri Magni filium in Cappadocia, quorum cura illi mandata fuerat, de summa belli in consilium adhibet. Quibusdam placebat bellum in Macedoniam transferri, ad ipsum fontem & caput regni, ubi & Olympias esset, mater Alexandri, non mediocre momentum partium, & civium favor, propter Alexandri Philippique nomina: sed in rem visum est, ab Aegypto incipere, ne in Macedoniam profectis, Asia a Ptole-

maeo occuparetur. Eumeni, praeter provincias, quas acceperat, Paphlagonia, & Caria, & Lycia, & Phrygia adiiciuntur. Ibi Crateron & Antipatrum opperiri iubetur: adiutores ei dantur cum exercitibus frater Perdiccae Alcetas, & Neoptolemus: Clito cura claſſis traditur: Cilicia Philotae ademta, Philoxeno datur: ipſe Perdicca Aegyptum cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes diſcurrentibus ducibus, in ſua viſcera armatur; ferrumque ab hoſtili bello in civilem ſanguinem vertit, exemplo furentium, manus ac membra ſua ipſa caeſura. Sed Ptolemaeus in Aegypto ſollerti induſtria magnas opes parabat: quippe & Aegyptios inſigni moderationes in favorem ſui ſollicitaverat, & reges finitimos beneficiis obſequiiſque devinxerat: terminos quoque imperii, acquiſita Cyrene urbe, ampliaverat; factuſque iam tantus erat, ut non tam timeret hoſtes, quam timendus ipſe hoſtibus eſſet.

Cap. VII. Cyrene autem condita fuit ab Ariſtaeo, cui nomen Battos propter linguae obligationem fuit. Huius pater Grinus, rex Therae inſulae, cum ad oraculum Delphos, propter dedecus adoleſcentis filii nondum loquentis, Deum deprecaturus veniſſet, reſponſum accepit, quo iubebatur filius eius Battos *Africam petere, & urbem Cyrenen condere, uſum linguae ibi accepturus.* Cum reſponſum ludibrio ſimile videretur, propter ſolitudinem Therae inſulae, ex qua coloni ad urbem condendam in Africam tam vaſtae regionis proficiſci iubebantur, res omiſſa eſt. In-

teriecto deinde tempore, velut contumaces, pestilentia Deo parere compelluntur: quorum tam insignis paucitas fuit, ut vix unam navem complerent. Cum venissent in Africam, pulsis accolis, montem Cyram, & propter amoenitatem loci, & propter fontium ubertatem, occupavere. Ibi Battos, dux eorum, linguae nodis solutis, loqui primum coepit: quae res animos eorum, ex promissis Dei iam parte percepta, in reliquam spem condendae urbis accendit. Positis igitur castris, opinionem veteris fabulae accipiunt, Cyrenen, eximiae pulchritudinis virginem, a Thessaliae monte Pelio ab Apolline raptam, perlatamque in eiusdem montis iuga, cuius collem occupaverant, a Deo repletam, quatuor pueros peperisse, Nomium, Aristaeum, Autochum, Agreum: missos a patre Hypseo, rege Thessaliae, qui perquirerent virginem, loci amoenitate captos in iisdem terris cum virgine resedisse: ex his pueris tres adultos in Thessaliam reversos, avita regna recepisse: Aristaeum in Arcadia late regnasse, eumque primum & apium & mellis usum, & lactis ad coagula, hominibus tradidisse, solstitialesque ortus sideris primum invenisse. Quibus auditis Battos, virginis nomine ex responsis agnito, urbem Cyrenen condidit.

Cap. VIII. Igitur Ptolemaeus huius urbis auctus viribus, bellum in adventum Perdiccae parabat. Sed Perdiccae plus odium arrogantiae, quam vires hostium nocebant: quam exosi et-

iam ſocii, ad Antipatrum gregatim profugiebant. Neoptolemus quoque, in auxilium Eumeni relictus, non ſolum transfugere, verum etiam prodere partium exercitum voluit. Quam rem cum praeſenſiſſet Eumenes, cum proditore decernere proelio neceſſe habuit. Victus Neoptolemus ad Antipatrum & Polyperchonta profugit; hiſque perſuadet, ut continuatis manſionibus, laeto ex victoria & ſecuro fugae ſuae Eumeni ſuperveniant. Sed res Eumenen non latuit. Itaque inſidiae in inſidiatores verſae: & qui ſecurum aggreſſuros ſe putabant, ſecuris in itinere, & pervigilio noctis fatigatis, occurſum eſt. In eo proelio Polyperchon occiditur. Neoptolemus quoque, cum Eumene congreſſus, diu mutuis vulneribus acceptis colluctatus eſt: in ſumma victus, occumbit. Victor igitur duobus proeliis continuis Eumenes, afflictas partes tranſitione ſociorum paullulum ſuſtentavit. Ad poſtremum tamen, Perdicca occiſo, ab exercitu hoſtis cum Pithone, & Illyrio, & Alceta, fratre Perdiccae, appellatur; bellumque adverſus eos Antigono decernitur.

LIBER XIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

CAPUT I.

EUMENES, ut Perdiccam occiſum, ſe hoſtem a Macedonibus iudicatum, bellumque Antigono decretum cognovit, ultro ea militibus ſuis indicavit, ne fama aut rem in maius extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret; ſimul ut, quomodo circa ſe animati eſſent, cognoſceret, ſumturus conſilium ex motu univerſorum. Conſtanter tamen praefatus eſt, *ſi cui haec terrori eſſent, habere eum diſcedendi poteſta-*

tem. Qua voce adeo cunctos in ſtudium partium ſuarum induxit, ut ultro bellum omnes hortarentur, *reſciſſuroſque ſe ferro decreta Macedonum* affirmarent. Tunc exercitu in Aetuliam promoto, pecunias civitatibus imperat; recuſantes dare, hoſtiliter diripit. Inde Sardis profectus eſt ad Cleopatram, ſororem Alexandri Magni, ut eius voce centuriones principeſque confirmaret, exiſtimaturos, ibi maieſtatem regiam verti, unde ſoror Alexandri ſtaret. Tanta veneratio magnitudinis Alexandri erat, ut etiam per veſtigia mulierum favor ſacrati eius nominis quaereretur. Cum reverſus in caſtra eſſet, epiſtolae totis caſtris abiectae inveniuntur, quibus iis, qui Eumenis caput ad Antigonum detuliſſent, magna praemia definiebantur. His cognitis, Eumenes vocatis ad concionem militibus, primo gratias agit, *quod nemo inventus eſſet, qui ſpem cruenti praemii fidei ſacramenti anteponeret:* deinde callide ſubnectit, *confictas has a ſe epiſtolas ad experiundos ſuorum animos eſſe. Ceterum ſalutem ſuam in omnium poteſtate eſſe; nec Antigonum, nec quemquam ducum ſic velle vincere, ut ipſe in ſe exemplum peſſimum ſtatuat.* Hoc facto & in praeſenti labantium animos retinuit, & in futurum providit, ut, ſi quid ſimile accidiſſet, non ſe ab hoſte corrumpi, ſed ab duce tentari arbitrarentur. Omnes igitur operam ſuam certatim ad cuſtodiam ſalutis eius offerunt.

Cap. II. Cum interim Antigonus cum exercitu ſupervenit, caſtriſque poſitis, poſtera die

in aciem procedit. Nec Eumenes moram proelio fecit; qui victus, in munitum quoddam castellum confugit: ubi cum videret se fortunam obsidionis subiturum, maiorem exercitus partem dimisit, ne aut consensu multitudinis hosti traderetur, aut obsidio ipsa multitudine gravaretur. Legatos deinde ad Antipatrum, qui solus par Antigoni viribus videbatur, supplices mittit: a quo cum auxilia Eumeni missa Antigonus didicisset, ab obsidione recessit. Erat quidem solutus ad tempus metu mortis Eumenes: sed nec salutis, dimisso exercitu, magna spes erat. Omnia igitur circumspicienti optimum visum est, ad Alexandri Magni Argyraspidas, invictum exercitum, & tot victoriarum praefulgentem gloria, decurrere. Sed Argyraspides post Alexandrum omnes duces fastidiebant, sordidam militiam sub aliis, post tanti regis memoriam, existimantes. Itaque Eumenes blandimentis agere, suppliciter singulos alloqui, nunc *commilitones suos*, nunc *patronos* appellans, nunc *periculorum & operum Orientalium socios;* nunc *refugia salutis suae, & unica praesidia* commemorans: *solos esse, quorum virtute Oriens sit domitus; solos, qui militiam Liberi patris, qui Herculis monumenta, superarint: per hos Alexandrum magnum factum; per hos divinos honores, & immortalem gloriam consecutum:* orat, *ut non tam ducem se, quam commilitonem, recipiant, unumque ex corpore suo esse velint.* Receptus hac lege, paullatim imperium, primum monendo singulos, mox, quae

perperam facta erant, blande corrigendo, usurpat: nihil in castris sine illo agi, nihil administrari sine sollertia illius poterat.

Cap. III. Ad postremum, cum Antigonum venire cum exercitu nuntiatum esset, compellit eos in aciem descendere. Ibi dum ducis imperia contemnunt, hostium virtute superantur. In eo proelio non gloriam tantum tot bellorum, cum coniugibus & liberis, sed & praemia longa militia parta, perdiderunt. Sed Eumenes, qui auctor cladis erat, nec aliam spem salutis reliquam habebat, victos hortabatur. Nam *& virtute eos superiores fuisse* affirmabat: *quippe ab his quinque millia hostium caesa; & si in bello perstent, ultro hostes pacem petituros. Damna, quibus se victos putent, duo millia mulierum, & paucos infantes, & servitia esse, quae melius vincendo possint reparare, quam deserendo victoriam.* Porro Argyraspides *neque fugam se tentaturos* dicunt, *post damna patrimoniorum, & post coniuges amissas, neque bellum gesturos contra liberos suos;* ultroque eum conviciis agitant, *quod se post tot annos emeritorum stipendiorum, redeuntes domum cum praemiis tot bellorum, ab ipsa missione rursus in novam militiam immensaque bella revocaverit, & a laribus iam quodammodo suis, & ab ipso limine patriae abductos, inanibus promissis deceperit: nunc quoque amissis omnibus felicis militiae quaestibus, ne victos quidem in misera & inopi senecta quiescere sinat.* Ignaris deinde ducibus, confestim ad Antigonum legatos mittunt, petentes, *ut sua reddi iubeat.* Is

redditurum ſe pollicetur, *ſi Eumenen ſibi tradant.* Quibus cognitis, Eumenes cum paucis fugere tentavit: ſed retractus, deſperatis rebus, cum concurſus multitudinis factus eſſet, petit, ut poſtremum ſibi alloqui exercitum liceret.

Cap. IV. Iuſſus ab univerſis dicere, facto ſilentio, laxatiſque vinculis, prolatam, ſicut erat catenatus, manum oſtendit: *Cernitis, milites,* inquit, *habitum atque ornamenta ducis veſtri, quae mihi non hoſtium quiſquam impoſuit: nam hoc etiam ſolatio foret. Vos me ex victore victum, vos me ex imperatore captivum feciſtis: quater intra hunc annum in mea verba iureiurando obſtricti eſtis. Sed iſta omitto: neque enim miſeros convicia decent. Unum oro, ſi propoſitorum Antigoni in meo capite ſumma conſiſtit, inter vos me velitis mori. Nam neque illius intereſt, quemadmodum aut ubi cadam; & ego fuero ignominia mortis liberatus. Hoc ſi impetro, ſolvo vos iureiurando, quo toties vos ſacramento mihi devoviſtis. Aut ſi ipſos pudet roganti vim adhibere, ferrum huc date, & permittite, quod vos facturos pro imperatore iuraſtis, imperatorem pro vobis ſine religione iurisiurandi facere.* Cum non obtineret, preces in iram vertit. *At vos,* ait, *devota capita, reſpiciant Dii periuriorum vindices; taleſque vobis exitus dent, quales vos ducibus veſtris dediſtis. Nempe vos iidem paullo ante & Perdiccae ſanguine eſtis adſperſi, & in Antipatrum eadem moliti. Ipſum denique Alexandrum, ſi fas fuiſſet eum mortali manu cadere, interemturi; quod maximum erat, ſeditionibus agitaſtis. Ultima nunc ego perfidorum victima, has vobis diras atque*

inferias dico, ut inopes extorresque omne aevum in hoc castrensi exsilio agatis; devorentque vos arma vestra, quibus plures vestros, quam hostium duces, absumsistis. Plenus deinde irae, custodes suos praecedere ad Antigoni castra coepit. Sequitur exercitus, prodito imperatore suo & ipse captivus, triumphumque de se ipso ad victoris sui castra ducit; omnia auspicia regis Alexandri, & tot bellorum palmas laureasque una secum victori tradens: & ne quid deesset pompae, elephanti quoque & auxilia Orientalia subsequuntur. Tanto pulchrior haec Antigono, quam Alexandro tot victoriae fuerunt; ut cum ille Orientem vicerit, hic etiam eos, a quibus Oriens victus fuerat, superaverit. Igitur Antigonus domitores illos orbis exercitui suo dividit, redditis, quae in victoria ceperat. Eumenen vero, verecundia prioris amicitiae, in conspectum suum venire prohibitum, assignari custodibus praecepit.

Cap. V. Interea Eurydice, uxor Aridaei regis, ut Polyperchonta a Graecia redire in Macedoniam cognovit, & ab eo arcessitam Olympiadem; muliebri aemulatione perculsa, abutens valetudine viri, cuius officia sibi vindicabat, scribit regis nomine Polyperchonti, *Cassandro exercitum tradat, in quem regni administrationem rex transtulerit:* eadem & in Asiam Antigono per epistolas nuntiat. Quo beneficio devinctus Cassander, nihil non ex arbitrio muliebris audaciae gerit. Deinde profectus in Graeciam, multis civitatibus bellum infert: quarum excidio, veluti vicino

incendio, territi Spartani, urbem quam ſemper armis, non muris, defenderant, tum contra reſponſa fatorum & veterem maiorum gloriam, armis diffiſi, murorum praeſidio includunt. Tantum eos degeneraviſſe a maioribus, ut, cum multis ſeculis murus urbi civium virtus fuerit, tunc cives ſalvos ſe fore non exiſtimaverint, niſi intra muros laterent. Dum haec aguntur, Caſſandrum a Graecia turbatus Macedoniae ſtatus domum revocavit. Namque Olympias, mater Alexandri Magni regis, cum Epiro in Macedoniam, proſequente Aeacide, rege Moloſſorum, veniret, prohiberique finibus ab Eurydice & Aridaeo rege coepiſſet; ſeu memoria mariti, ſeu magnitudine filii, & indignitate rei, moti Macedones, ad Olympiadem tranſiere: cuius iuſſu & Eurydice, & rex occiditur, ſex annis poſt Alexandrum potitus regno.

Cap. VI. Sed nec Olympias diu regnavit. Nam cum principum paſſim caedes, muliebri magis, quam regio more feciſſet, ſavorem ſui in odium vertit. Itaque audito Caſſandri adventu, diffiſa Macedonibus, cum nuru Roxane, & nepote Hercule, in Pydnam urbem concedit. Proficiſcenti Deidamia, Aeacidae regis filia, & Theſſalonice privigna, & ipſa clara Philippi patris nomine, multaeque aliae principum matronae, ſpecioſus magis quam utilis grex, comites fuere. Haec cum nuntiata Caſſandro eſſent, ſtatim citato curſu Pydnam venit, & urbem obſidione cingit. Cum fame ferroque urgeretur Olympias, longae ob-

ſidionis taedio, pacta ſalute, victori ſe tradidit. Sed Caſſander, ad concionem vocato populo, ſciſcitaturus, *quid de Olympiade fieri velint*, ſubornat parentes interfectorum, qui ſumta lugubri veſte, crudelitatem mulieris accuſarent. A quibus accenſi Macedones, ſine reſpectu priſtinae maieſtatis, occidendam decernunt; immemores prorſus, quod per filium eius virumque non ſolum vitam ipſi inter finitimos tutam habuiſſent, verum etiam tantas opes imperiumque orbis quaeſiſſent. Sed Olympias ubi obſtinatos venire ad ſe armatos vidit, veſte regali, duabus ancillis innixa, ultro obviam procedit. Qua viſa, percuſſores attoniti fortuna maieſtatis prioris, & tot in ea memoriae occurrentibus regum ſuorum nominibus, ſubſtiterunt; donec a Caſſandro miſſi ſunt, qui eam confoderent, non refugientem gladium, nec vulnera, aut muliebriter vociferantem, ſed virorum more fortium, pro gloria veteris proſapiae, morti ſuccumbentem, ut Alexandrum poſſes etiam in moriente matre cognoſcere. Inſuper exſpirans, capillis & veſte crura contexiſſe fertur, ne quid poſſet in corpore eius indecorum videri. Poſt haec Caſſander Theſſalonicen, regis Aridaei filiam, uxorem ducit: filium Alexandri cum matre in arcem Amphipolitanam cuſtodiendos mittit.

LIBER XV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Antigoni bellum adverſus ſocios, in quo Demetrius F. ſuperatur.
2. Caſſandri in familiam Alexandri M. ſaevitia. Antigoni proſperi ſucceſſus in bello.
3. Lyſimachi, Antigono oppoſiti, virtutes & praeclare geſta.
4. Novus hoſtis Antigono accedit Seleucus: cuius origo & res geſtae ſubiiciuntur. Antigonus in proelio occumbit.

CAPUT I.

PERDICCA, & fratre eius, Eumene ac Polyperchonte, ceteriſque ducibus diverſae partis occiſis, finitum certamen inter ſucceſſores Alexandri Magni videbatur; cum repente inter ipſos victores nata diſcordia eſt: quippe poſtulantibus Ptolemaeo, & Caſſandro, & Lyſimacho, *ut pecunia in praeda capta provinciaeque dividerentur;* Antigonus negavit, *ſe in eius belli praemia ſocios admiſſurum, in cuius periculum ſolus deſcenderit.* Et ut honeſtum adverſus ſocios bellum ſuſcipere videretur, divulgat, *ſe Olympiadis mortem, a Caſſandro interfectae, ulciſci velle, & Alexandri regis ſui filium cum matre obſidione Amphipolitana liberare.* His cognitis, Ptolemaeus & Caſſander, inita cum Lyſimacho & Seleuco ſocietate, bellum terra marique enixe inſtruunt. Tenebat Pto-

lemaeus Aegyptum cum Africae parte maiore, & Cypro, & Phoenice. Caſſandro parebat Macedonia cum Graecia. Aſiam & partes Orientis occupaverat Antigonus, cuius filius Demetrius, prima belli congreſſione a Ptolemaeo apud Gamalam vincitur. In quo proelio maior Ptolemaei moderationis gloria, quam ipſius victoriae, fuit. Siquidem & amicos Demetrii non ſolum cum ſuis rebus, verum etiam additis inſuper muneribus, dimiſit; & ipſius Demetrii privatum omne inſtrumentum ac familiam reddidit, adiecto honore verborum, *non ſe propter praedam, ſed propter dignitatem iniſſe bellum; indignatum, quod Antigonus, devictis diverſae factionis ducibus, ſolus communis victoriae praemia corripuiſſet.*

Cap. II. Dum haec aguntur, Caſſander ab Apollonia rediens, incidit in Autariatas, qui, propter ranarum muriumque multitudinem relicto patriae ſolo, ſedes novas quaerebant: veritus, ne Macedoniam occuparent, facta pactione in ſocietatem eos recipit; agroſque iis ultimos Macedoniae aſſignat. Deinde, ne Hercules, Alexandri filius, qui fere annos quatuordecim exceſſerat, favore paterni nominis in regnum Macedoniae vocaretur, occidi eum tacite cum matre Barſine iubet, corporaque eorum terra obrui, ne caedes ſepultura proderetur; & quaſi parum facinoris in ipſo primum rege, mox in matre eius Olympiade ac filio admiſiſſet, alterum quoque filium cum matre Roxane pari fraude interficit: ſcilicet, quaſi regnum Macedoniae, quod

affectabat, aliter consequi, quam scelere, non posset. Interea Ptolemaeus cum Demetrio navali proelio, iterato congreditur; & amissa classe, hostique concessa victoria, in Aegyptum refugit. Demetrius filium Ptolemaei Leontiscum, & fratrem Menelaum, amicosque eius cum privati instrumenti ministerio, pari provocatus antea munere, Aegyptum remittit: &, ut appareret, eos non odio, sed dignitatis gloria accensos, donis muneribusque inter ipsa bella contendebant. Tanto honestius tunc bella gerebantur, quam nunc amicitiae coluntur. Hac victoria elatus Antigonus, regem se cum Demetrio filio appellari a populo iubet. Ptolemaeus quoque, ne minoris apud suos auctoritatis haberetur, rex ab exercitu cognominatur. Quibus auditis, Cassander & Lysimachus & ipsi regiam sibi maiestatem vindicaverunt. Huius honoris ornamentis tamdiu omnes abstinuerunt, quamdiu filii regis sui superesse potuerunt. Tanta in illis verecundia fuit, ut, cum opes regias haberent, regum tamen nominibus aequo animo caruerint, quoad Alexandro iustus heres fuit. Sed Ptolemaeus & Cassander, ceterique factionis alterius duces, cum carpi se singulos ab Antigono viderent, dum privatum singulorum, non commune universorum bellum ducunt, nec auxilium ferre alter alteri volunt, quasi victoria unius, non omnium foret; per epistolas se invicem confirmantes, tempus & locum coëundi condicunt, bellumque communibus viribus instruunt. Cui cum Cassander interesse propter fi-

nitimum bellum non poſſet, Lyſimachum cum ingentibus copiis in auxilium ſociis mittit.

Cap. III. Erat hic Lyſimachus illuſtri quidem Macedoniae loco natus, ſed virtutis experimentis omni nobilitate clarior: quae tanta in illo fuit, ut animi magnitudine, philoſophia ipſa, viriumque gloria omnes, per quos Oriens domitus eſt, vicerit. Quippe cum Alexander Magnus Calliſthenen philoſophum, propter ſalutationis Perſicae interpellatum morem, inſidiarum, quae ſibi paratae fuerant, conſcium fuiſſe iratus finxiſſet; eumque, truncatis crudeliter omnibus membris, abſciſiſque auribus, ac naſo, labiiſque, deforme ac miſerandum ſpectaculum reddidiſſet, inſuper cum cane in cavea clauſum, ad metum ceterorum, circumferret: tunc Lyſimachus, audire Calliſthenen, & praecepta ab eo virtutis accipere ſolitus, miſertus tanti viri, non culpae, ſed libertatis poenas pendentis, venenum ei in remedium calamitatum dedit. Quod adeo aegre Alexander tulit, ut eum obiici ferociſſimo leoni iuberet. Sed cum ad conſpectum eius concitatus leo impetum feciſſet, manum amiculo involutam Lyſimachus in os leonis immerſit, abreptaque lingua, feram exanimavit. Quod cum nuntiatum regi eſſet, admiratio in ſatisfactionem ceſſit; carioremque eum propter conſtantiam tantae virtutis habuit. Lyſimachus quoque magno animo, regis, veluti parentis, contumeliam tulit. Denique omni ex animo huius facti memoria exturbata, poſtea in India

insectanti regi quosdam palantes hostes, cum a satellitum turba equi sui celeritate desertus esset, solus ei per immensas arenarum moles cursus comes fuit. Quod idem antea Philippus frater eius cum facere voluisset, inter manus regis exspiraverat. Sed Lysimachum desiliens equo Alexander hastae cuspide ita in fronte vulneravit, ut sanguis aliter cludi non posset, quam diadema sibi demtum rex, alligandi vulneris caussa, capiti eius imponeret. Quod auspicium primum regalis maiestatis Lysimacho fuit. Sed & post mortem Alexandri, cum inter successores eius provinciae dividerentur, ferocissimae gentes, quasi omnium fortissimo, assignatae sunt: adeo etiam consensu universorum palmam virtutis inter ceteros tulit.

Cap. IV. Priusquam bellum inter Ptolemaeum sociosque eius adversus Antigonum committeretur, repente ex Asia maiore digressus Seleucus, novus Antigono hostis accesserat. Huius quoque & virtus clara, & origo admirabilis fuit. Siquidem mater eius Laodice, cum nupta esset Antiocho, claro inter Philippi duces viro, visa est sibi per quietem ex concubitu Apollinis concepisse: gravidamque factam, munus concubitus, annulum a Deo accepisse, in cuius gemma ancora sculpta esset; iussaque donum filio, quem peperisset, dare. Admirabilem fecit hunc visum & annulus, qui postera die, eiusdem sculpturae, in lecto inventus est; & figura ancorae, quae in femore Seleuci nata cum ipso parvulo fuit. Quam-

obrem Laodice annulum Seleuco, eunti cum Alexandro Magno ad Persicam militiam, edocto de origine sua, dedit. Ubi post mortem Alexandri, occupato regno Orientis, urbem condidit, ibique geminae originis memoriam consecravit. Nam & urbem ex Antiochi patris nomine Antiochiam vocavit, & campos vicinos urbi Apollini dicavit. Originis eius argumentum etiam in posteris mansit: siquidem filii nepotesque eius ancoram in femore, veluti notam generis naturalem, habuere. Multa in Oriente, post divisionem inter socios regni Macedonici, bella gessit. Principio Babyloniam cepit: inde auctis ex victoria viribus, Bactrianos expugnavit. Transitum deinde in Indiam fecit, quae post mortem Alexandri, veluti cervicibus iugo servitutis excusso, praefectos eius occiderat. Auctor libertatis Sandrocottus fuerat: sed titulum libertatis post victoriam in servitutem verterat: siquidem occupato regno, populum, quem ab externa dominatione vindicaverat, ipse servitio premebat. Fuit hic quidem humili genere natus, sed ad regni potestatem maiestate numinis impulsus: quippe cum procacitate sua Alexandrum regem offendisset, interfici a rege iussus, salutem pedum celeritate quaesierat. Ex qua fatigatione cum somno captus iaceret, leo ingentis formae ad dormientem accessit, sudoremque profluentem lingua ei detersit, expergefactumque blande reliquit. Hoc prodigio primum ad spem regni impulsus, contractis latronibus, Indos ad no-

vitatem regni ſollicitavit. Molienti deinde bellum adverſus praefectos Alexandri, elephantus ferus infinitae magnitudinis ultro ſe obtulit, & veluti domita manſuetudine eum tergo excepit, duxque belli & proeliator inſignis fuit. Sic acquiſito regno, Sandrocottus ea tempeſtate, qua Seleucus futurae magnitudinis fundamenta iaciebat, Indiam poſſidebat: cum quo facta pactione Seleucus, compoſitiſque in Oriente rebus, in bellum Antigoni deſcendit. Adunatis igitur omnium ſociorum copiis, proelium committitur: in eo Antigonus occiditur, Demetrius filius eius in fugam vertitur. Sed ſocii, profligato hoſtili bello, denuo in ſemet ipſos arma verterunt; &, cum de praeda non convenirent, iterum in duas factiones diducuntur. Seleucus Demetrio, Ptolemaeus Lyſimacho, iunguntur. Caſſandro defuncto Philippus filius ſuccedit. Sic quaſi ex integro nova Macedoniae bella naſcuntur.

LIBER XVI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Antipater, Caſſandri filius, fit parricida. Demetrius Alexandrum, Caſſandri filium, interficit, & Macedoniam occupat.
2. Demetrius proelio fuſus fugatur. Antipater parricida foede perit. In Caſſandri familiam numinis vindicta. Ptolemaei placidum fatum.
3. Bellum Pyrrhi & Lyſimachi. De Heracleae origine & ſtatu digreſſio.
4. Clearchi, tyranni Heraclienſis, artes.
5. Quibus rationibus Clearchus tyrannidem firmaverit. Clearchus tandem a Chione & Leonide, iuvenibus nobiliſſimis, obtruncatur. Poſt Clearchi ſupplicium Heracleae conditio.

CAPUT I.

POST Caſſandri regis filiique eius Philippi continuas mortes, Theſſalonice regina, uxor Caſſandri, non magno poſt tempore, ab Antipatro filio, cum vitam etiam per ubera materna deprecaretur, occiditur. Cauſa parricidii fuit, quod poſt mortem mariti, in diviſione inter fratres regni, propenſior fuiſſe Alexandro videbatur. Quod facinus eo gravius omnibus viſum eſt, quod nullum maternae fraudis veſtigium fuit. Quamquam in parricidio nulla ſatis iuſta cauſa ad ſceleris patrocinia praetexi poteſt. Ob haec igi-

tur Alexander, in ultionem maternae necis gesturus cum fratre bellum, auxilium a Demetrio petit: nec Demetrius, ſpe invadendi Macedonici regni, moram fecit. Cuius adventum verens Lyſimachus, perſuadet genero ſuo Antipatro, ut malit cum fratre in gratiam reverti, quam paternum hoſtem in Macedoniam admitti. Inchoatam igitur inter fratres reconciliationem cum praeſenſiſſet Demetrius, per inſidias Alexandrum interficit; occupatoque Macedoniae regno, caedem apud exercitum excuſaturus, in concionem vocat. Ibi *priorem ſe petitum ab Alexandro* allegat; *nec feciſſe ſe, ſed occupaſſe inſidias. Regem autem ſe Macedoniae vel aetatis experimentis, vel cauſis iuſtiorem eſſe. Patrem enim ſuum & Philippo regi & Alexandro Magno ſocium in omni militia fuiſſe; liberorum deinde Alexandri miniſtrum, & ad perſequendos defectores ducem exſtitiſſe. Contra, Antipatrum, avum horum adoleſcentium, amariorem ſemper miniſtrum regni, quam ipſos reges fuiſſe. Caſſandrum vero patrem, exſtinctorem regiae domus, non feminis, non pueris peperciſſe; nec ceſſaſſe, quoad omnem ſtirpis regiae ſobolem deleret. Horum ſcelerum ultionem, quia nequiſſet ab ipſo Caſſandro exigere, ad liberos eius translatam. Quamobrem etiam Philippum, Alexandrumque, ſi quis manium ſenſus eſt, non interfectores ſuos, ac ſtirpis ſuae, ſed ultores eorum, Macedoniae regnum tenere malle.* Per haec mitigato populo, rex Macedoniae appellatur. Lyſimachus quoque, cum bello Dromichaetis, regis Thracum, premeretur, ne eodem tem-

pore & adverſus eum dimicare neceſſe haberet, tradita ei altera parte Macedoniae, quae Antipatro eius genero obvenerat, pacem cum eo fecit.

Cap. II. Igitur Demetrius, totis Macedoniae regni viribus inſtructus, cum Aſiam occupare ſtatuiſſet, iterato Ptolemaeus, Seleucus, & Lyſimachus, experti priore certamine, quantae vires eſſent concordiae, pacta ſocietate adunatiſque exercitibus, bellum adverſus Demetrium transferunt in Europam. His comitem ſe & belli ſocium iungit Pyrrhus, rex Epiri, ſperans non difficilius Demetrium amittere Macedoniam poſſe, quam acquiſierat. Nec ſpes fruſtra fuit: quippe exercitu eius corrupto, ipſoque in fugam acto, regnum Macedoniae occupavit. Dum haec aguntur, Lyſimachus generum ſuum Antipatrum, regnum Macedoniae ademtum ſibi fraude soceri querentem, interficit; filiamque ſuam Eurydicen, querelarum ſociam, in cuſtodiam tradit: atque ita univerſa Caſſandri domus Alexandro Magno, ſeu necis ipſius, ſeu ſtirpis exſtinctae poenas, partim caede, partim ſupplicio, partim parricidio luit. Demetrius quoque a tot exercitibus circumventus, cum poſſet honeſte mori, turpiter ſe dedere Seleuco maluit. Finito bello, Ptolemaeus cum magna rerum geſtarum gloria moritur. Is contra ius gentium minimo natu ex filiis ante infirmitatem regnum tradiderat, eiuſque rei populo rationem reddiderat: cuius non minor favor in accipiendo, quam patris in tradendo regno, fuerat. Inter cetera patris &

filii mutuae pietatis exempla, etiam ea res amorem populi iuveni conciliaverat, quod pater, regno ei publice tradito, privatus officium regi inter satellites fecerat, omnique regno pulchrius regis esse patrem duxerat.

Cap. III. Sed inter Lysimachum & Pyrrhum regem, socios paullo ante adversus Demetrium, assiduum inter pares discordiae malum bellum moverat. Victor Lysimachus, pulso Pyrrho, Macedoniam occupaverat. Inde Thraciae, ac deinceps Heracleae bellum intulerat, cuius urbis & initia & exitus admirabiles fuere: quippe Boeotiis pestilentia laborantibus oraculum Delphis responderat, *coloniam in Ponti regione sacram Herculi conderent.* Cum propter metum longae ac periculosae navigationis, mortem in patria omnibus praeoptantibus, res omissa esset, bellum his Phocenses intulerunt: quorum cum adversa proelia paterentur, iterato ad oraculum decurrunt: responsum, *idem belli quod pestilentiae remedium fore.* Igitur conscripta colonorum manu, in Pontum delati, urbem Heracleam condiderunt; & quoniam fatorum auspiciis in eas sedes delati erant, brevi tempore magnas opes paravere. Multa deinde huius urbis adversus finitimos belli, multae etiam domesticae dissensionis mala fuere. Inter cetera magnifica vel praecipue illud memorabile fuit. Cum rerum potirentur Athenienses, victisque Persis, Graeciae & Asiae tributum in tutelam classis descripsissent, omnibus cupide ad praesidium salutis suae conferentibus, soli He-

raclienſes, ob amicitiam regum Perſicorum, collationem abnuerant. Miſſus itaque ab Athenienſibus Lamachus cum exercitu ad extorquendum quod negabatur, dum, relictis in litore navibus, agros Heracleenſium populatur, claſſem cum maiore parte exercitus naufragio repentinae tempeſtatis amiſit. Itaque cum neque mari poſſet, amiſſis navibus, neque terra auderet cum parva manu inter tot ferociſſimas gentes reverti; Heraclienſes honeſtiorem beneficii, quam ultionis occaſionem rati, inſtructos commeatibus auxiliiſque dimittunt; bene agrorum ſuorum populationem impenſam exiſtimantes, ſi quos hoſtes habuerant, amicos reddidiſſent.

Cap. IV. Paſſi ſunt inter plurima mala etiam tyrannidem: ſiquidem cum plebs & novas tabulas, & diviſionem agrorum divitum impotenter flagitaret, diu re in ſenatu tractata, cum exitus rei non inveniretur, ad poſtremum adverſus plebem nimio otio laſcivientem auxilia a Timotheo Athenienſium duce, mox ab Epaminonda Thebanorum, petivere. Utriſque negantibus, ad Clearchum, quem ipſi in exſilium egerant, decurrunt. Tanta calamitatum neceſſitas fuit, ut, cui patriam interdixerant, eum ad tutelam patriae revocarent. Sed Clearchus exſilio facinoroſior redditus, & diſſenſionem populi occaſionem invadendae tyrannidis exiſtimans, primo tacitus cum Mithridate, civium ſuorum hoſte, colloquitur; & inita ſocietate paciſcitur, ut revocatus in patriam, prodita ei urbe, praefectus eius conſtitue-

retur. Poſtea autem inſidias, quas civibus paraverat, in ipſum Mithridaten verterat. Namque cum velut arbiter civilis diſcordiae de exſilio reverſus eſſet, ſtatuto tempore, quo urbem Mithridati traderet, ipſum cum amicis ſuis cepit; captumque, accepta ingenti pecunia, dimiſit. Atque ut in illo ſubitum ſe ex ſocio fecit hoſtem, ſic ex defenſore ſenatoriae cauſae repente patronus plebis evaſit; & adverſus auctores potentiae ſuae, a quibus revocatus in patriam, per quos in arce collocatus fuerat, non ſolum plebem accendit, verum etiam nefandiſſima quaeque tyrannicae crudelitatis exercuit. Igitur populo ad concionem vocato, *neque adſuturum ſe amplius graſſanti in populum ſenatui* ait; *interceſſurum etiam, ſi in priſtina ſaevitia perſeveret: quod ſi pares ſe crudelitati ſenatorum arbitrarentur, abiturum cum militibus ſuis, neque civilibus diſcordiis interfuturum: ſin vero diffidant viribus propriis, vindictae ſe civium non defuturum. Proinde conſulant ſibi ipſi: iubeant abire ſe, an malint cauſae popularis ſocium remanere.* His verbis ſollicitata plebs ſummum ad eum imperium defert; & dum ſenatus potentiae iraſcitur, in ſervitutem ſe tyrannicae dominationis cum coniugibus & liberis tradit. Igitur Clearchus LX ſenatores comprehenſos (nam ceteri in fugam dilapſi erant) in vincula compingit. Laetari plebs, quod a duce potiſſimum ſenatorum ſenatus deleretur, verſaque vice auxilium eorum in exitium converſum eſſet. Quibus dum mortem paſ-

ſim omnibus minatur, cariora eorum pretia facit: ſiquidem Clearchus magna pecunia, quaſi minis populi occulte eos ſubtracturus, accepta, ſpoliatos fortunis vita quoque ſpoliavit.

Cap. V. Cognito deinde, quod bellum ſibi ab iis, qui profugerant, miſericordia in auxilium ſollicitatis civitatibus, pararetur, ſervos eorum manumittit; &, ne quid mali afflictis honeſtiſſimis domibus deeſſet, uxores eorum filiaſque nubere ſervis ſuis, propoſita recuſantibus morte, compellit, ut eos ſibi fidiores, & dominis infeſtiores redderet. Sed matronis tam lugubres nuptiae graviores repentinis funeribus fuere. Itaque multae ſe ante nuptias, multae in ipſis nuptiis, occiſis prius novis maritis, interficiunt, & ſe tam funeſtis calamitatibus, virtute ingenui pudoris, eripiunt. Proelium deinde committitur: quo victor tyrannus captivos ſenatores in triumphi modum per ora civium trahit. Reverſus in urbem, alios vincit, torquet alios, alios occidit: nullus locus urbis a crudelitate tyranni vacat. Accedit ſaevitiae inſolentia, crudelitati arrogantia. Interdum ex ſucceſſu continuae felicitatis obliviſcitur ſe hominem: interdum Iovis ſe filium dicit. Eunti per publicum aurea aquila velut argumentum generis praeferebatur: veſte purpurea, & cothurnis regum tragicorum, & aurea corona utebatur: filium quoque ſuum Ceraunon vocat, ut Deos non mendacio tantum, verum etiam nominibus, illudat. Haec illum facere duo nobiliſſimi iuvenes Chion

& Leonides indignantes, patriam liberaturi in necem tyranni conſpirant. Erant hi diſcipuli Platonis philoſophi, qui virtutem, ad quam quotidie praeceptis magiſtri erudiebantur, patriae exhibere cupientes, quinquaginta cognatos, veluti clientes, in inſidiis locant. Ipſi more iurgantium ad tyrannum, veluti ad regem, in arcem contendunt: qui iure familiaritatis admiſſi, dum alterum priorem dicentem intentus audit tyrannus, ab altero obtruncatur. Sed & ipſi, ſociis tardius auxilium ferentibus, a ſatellitibus obruuntur. Quare factum eſt, ut tyrannus quidem occideretur, ſed patria non liberaretur. Nam frater Clearchi Satyrus eadem via tyrannidem invadit; multiſque annis, per gradus ſucceſſionis, Heraclienſes regnum tyrannorum fuere.

LIBER XVII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Lyſimachi regis tragoedia.
2. Idem amiſſis XV liberis in proelio occumbit. Seleucus per inſidias occiditur a Ptolemaeo. Ptolemaeus principum amicitiam, praeſertim Pyrrhi, ſibi conciliat.
3. De Epirotarum regno, eiuſdemque origine ac regibus digreſſio. Pyrrhi varia fortuna.

CAPUT I.

PER idem ferme tempus in Helleſponti & Cherſoneſi regionibus terrae motus fuit: maxime tamen Lyſimachia urbs, ante duos & viginti annos a Lyſimacho rege condita, everſa eſt. Quod portentum dira Lyſimacho ſtirpique eius, ac regni ruinam, cum clade vexatarum regionum, portendebat. Nec oſtentis fides defuit: nam brevi poſt tempore Agathoclen filium ſuum, quem in ſucceſſionem regni ordinaverat, per quem multa bella proſpere geſſerat, non ſolum ultra patrium, verum etiam humanum ultra morem peroſus, miniſtra Arſinoë noverca, veneno interfecit. Haec illi prima mali labes, hoc initium impendentis ruinae fuit. Nam parricidium principum ſecutae caedes ſunt, luentium ſupplicia, quod occiſum iuvenem dolebant. Itaque & hi,

qui caedibus ſuperſuerant, & hi, qui exercitibus praeerant, certatim ad Seleucum deficiunt; eumque pronum iam ex aemulatione gloriae, bellum Lyſimacho inferre compellunt. Ultimum hoc certamen commilitonum Alexandri fuit, &, velut ad exemplum fortunae, par reſervatum. Lyſimachus quatuor & ſeptuaginta annos natus erat, Seleucus ſeptem & ſeptuaginta. Sed in hac aetate utrique animi iuveniles erant, imperiique cupiditatem inſatiabilem gerebant: quippe cum orbem terrarum duo ſoli tenerent, anguſtis ſibi metis incluſi videbantur, vitaeque finem non annorum ſpatio, ſed imperii terminis metiebantur.

CAP. II. In eo bello Lyſimachus, amiſſis ante variis caſibus XV liberis, non inſtrenue moriens, poſtremus domus ſuae ruinae cumulus acceſſit. Laetus tanta victoria Seleucus, & quod maius victoria putabat, ſolum ſe de cohorte Alexandri remanſiſſe, victoremque victorum exſtitiſſe, *non humanum eſſe opus, ſed divinum munus*, gloriatur; ignarus prorſus, non multo poſt fragilitatis humanae ſe ipſum exemplum futurum: quippe poſt menſes admodum ſeptem a Ptolemaco, cuius ſororem Lyſimachus in matrimonio habuerat, per inſidias circumventus occiditur; regnumque Macedoniae, quod Lyſimacho eripuerat, cum vita pariter amittit. Igitur Ptolemaeus cum & in gratiam memoriae magni Ptolemaei patris, & in favorem ultionis Lyſimachi ambitioſus ad populares eſſet, primo Lyſimachi filios conciliare ſibi ſtatuit; nuptiaſque Arſi-

noës sororis suae, matris eorum, petit, puerorum adoptione promissa; ut, cum in locum patris eorum successisset, nihil illi moliri vel verecundia matris, vel appellatione patris auderent. Fratris quoque regis Aegypti concordiam per epistolas deprecatur, professus, *deponere se offensam erepti paterni regni, neque amplius a fratre quaesiturum, quod honestius a paterno hoste perceperit:* omnique arte adulatur eum, ne Antigono Demetrii, Antiochoque, filio Seleuci, cum quibus bellum habiturus erat, tertius sibi hostis accederet. Sed nec Pyrrhus rex Epiri omissus, ingens momentum futurus, utri parti socius accessisset: qui & ipse spoliare singulos cupiens, omnibus se partibus venditabat. Itaque Tarentinis adversus Romanos laturus auxilium, ab Antigono naves, ad exercitum in Italiam deportandum, mutuo petit; ab Antiocho pecuniam, qui opibus, quam militibus, instructior erat; a Ptolemaeo Macedonum militum auxilia. Sed Ptolemaeus, cui nulla dilationis ex infirmitate virium venia esset, quinque millia peditum, equitum quatuor millia, elephantos quinquaginta, non amplius quam in biennii usum dedit. Ob haec Pyrrhus, filia Ptolemaei in matrimonium accepta, vindicem eum regni reliquit, pacificatus cum omnibus finitimis, ne, abducta in Italiam iuventute, praedam hostibus regnum relinqueret.

Cap. III. Sed quoniam ad Epiri mentionem ventum est, de origine regni eius pauca narranda sunt. Molossorum primum in ea regione regnum

fuit. Poſt Pyrrhus, Achillis filius, amiſſo per abſentiam Troianis temporibus paterno regno, in his locis conſedit, qui *Pyrrhidae* primo, poſtea *Epirotae* dicti ſunt. Sed Pyrrhus, cum in templum Dodonaei Iovis ad conſulendum veniſſet, ibi Lanaſſam, neptem Herculis, rapuit: ex cuius matrimonio octo liberos ſuſtulit. Ex his nonnullas virgines nuptum finitimis regibus tradidit, opesque affinitatum auxilio magnas paravit: atque ita Heleno, filio Priami regis, ob induſtriam ſingularem, regnum Chaonum, & Andromachen Hectoris e matrimonio ſuo, quam ipſe in diviſione Troianae praedae acceperat, uxorem tradidit; brevique poſt tempore Delphis inſidiis Oreſtis, filii Agamemnonis, inter altaria Dei interiit. Succeſſor huic Pielus filius fuit. Per ordinem deinde regnum ad Arrybam deſcendit: cui, quoniam pupillus & unicus ex gente nobili ſupereſſet, intentiore omnium cura ſervandi eius educandique, publice tutores conſtituuntur. Athenas quoque erudiendi gratia miſſus, quanto doctior maioribus ſuis, tanto & gratior populo fuit. Primus itaque & leges, & ſenatum, annuoſque magiſtratus, & reipublicae formam compoſuit: & ut a Pyrrho ſedes, ſic vita cultior populo ab Arryba ſtatuta. Huius filius Neoptolemus fuit: ex quo nata eſt Olympias, mater Alexandri Magni, & Alexander, qui poſt eum regnum Epiri tenuit, &, in Italia bello geſto, in Bruttiis interiit. Poſt eius mortem frater Aeacides regno ſucceſſit, qui, aſſiduis adverſus Macedonas bellorum cer-

taminibus populum fatigando, offenſam civium contraxit; ac propterea in exſilium actus, Pyrrhum filium unicum admodum parvulum in regno reliquit. Qui & ipſe cum a populo propter odium patris ad necem quaereretur, furtim ſubtractus in Illyrios defertur; traditusque eſt Beroae, Glauciae regis uxori, nutriendus, quae & ipſa genus Aeacidarum erat. Ibi eum, ſeu miſericordia fortunae eius, ſeu infantilibus blandimentis inductus rex, adverſum Caſſandrum, Macedoniae regem, qui eum ſub belli comminatione depoſcebat, diu protexit, addito in auxilium etiam adoptionis officio. Quibus rebus moti Epirotae, odio in miſericordiam verſo, annorum XI eum in regnum revocaverunt, datis tutoribus, qui regnum uſque adultam eius aetatem tuerentur. Adoleſcens deinde multa bella geſſit; tantuſque rerum ſucceſſu haberi coeptus eſt, ut Tarentinos ſolus adverſus Romanos tueri poſſe videretur.

LIBER XVIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Pyrrho, Tarentinis adverſus Romanos ſuppetias ferenti, Valerius Laevinus occurrit: unde proelia & ſtrages.
2. Carthaginienſium auxilium Romani remittunt. Pax cum Pyrrho componitur. Romanorum continentia. Pyrrhus Siciliam occupat.
3. De Carthaginis origine & veteribus incolis digreſſio, in qua etiam de Sidonis & Tyri conditoribus.
4. Incolae Tyri, inter quos Eliſſa, quae a Pygmalione fratre recedit, ut rebus ſuis conſuleret.
5. Eliſſa, agnomine Dido, Cyprum appellit: deinde in ſinum Africae defertur, & Carthaginem condit.
6. Eliſſa propter Iarbae votum ſibi vim infert. Carthaginienſium crudelis ſuperſtitio.
7. Clades Carthaginienſium in Sardinia. Superſtites in exſilium pulſi, patriam armis recuperare nituntur: unde Malchi patris in Cartalonem filium ſeveritas, & paullo poſt cruentus interitus.

CAPUT I.

IGITUR Pyrrhus, rex Epiri, cum iterata Tarentinorum legatione, additis Samnitium & Lucanorum precibus, & ipſis auxilia adverſus Romanos pollicentibus, fatigaretur, non tam ſupplicum precibus, quam ſpe invadendi Italiae imperii inductus, venturum ſe cum exercitu pollicetur. In quam rem inclinatum ſemel animum praecipitem agere coeperant exempla maiorum;

ne aut inferior patruo ſuo Alexandro videretur, quo defenſore iidem Tarentini adverſus Bruttios uſi fuerant; aut minores animos Magno Alexandro habuiſſe, qui tam longa a domo militia Orientem ſubegerat. Igitur relicto cuſtode regni filio Ptolemaeo, annos XV nato, exercitum in portu Tarentino exponit, duobus parvulis filiis, Alexandro & Heleno, in ſolatia longinquae ſecum expeditionis adductis. Cuius audito adventu, conſul Romanus Valerius Laevinus, feſtinans, ut prius cum eo congrederetur, quam auxilia ſociorum convenirent, exercitum in aciem educit. Nec rex, tametſi numero militum inferior eſſet, certamini moram fecit. Sed Romanos vincentes iam, inviſitata ante elephantorum forma ſtupere primo, mox cedere proelio coëgit; victoreſque iam nova Macedonum monſtra repente vicerunt. Nec hoſtibus incruenta victoria fuit. Nam & ipſe Pyrrhus graviter vulneratus eſt, & magna pars militum eius caeſa; maioremque gloriam eius victoriae, quam laetitiam, habuit. Huius pugnae eventum multae civitates ſecutae, Pyrrho ſe tradunt. Inter ceteras etiam Locri, prodito praeſidio Romano, ad Pyrrhum deficiunt. Ex ea praeda Pyrrhus CC captivos milites Romam gratis remiſit, ut, cognita virtute eius, Romani cognoſcerent etiam liberalitatem. Interiectis deinde diebus, cum ſociorum exercitus ſuperveniſſet, iterato proelium cum Romanis facit, in quo par fortuna priori bello fuit.

CAP. II. Interea Mago, dux Carthaginienſium,

in auxilium Romanorum cum CXX navibus misſus, ſenatum adiit, *aegre tuliſſe Carthaginienſes* affirmans, *quod bellum in Italia a peregrino rege paterentur. Ob quam cauſam miſſum ſe, ut, quoniam externo hoſte oppugnarentur, externis auxiliis iuvarentur.* Gratiae a ſenatu Carthaginienſibus actae, auxiliaque remiſſa. Sed Mago Punico ingenio poſt paucos dies tacitus, quaſi pacificator Carthaginienſium, Pyrrhum adiit, ſpeculaturus conſilia eius de Sicilia, quo eum arceſſi fama erat. Nam Romanis eadem cauſa mittendi auxilii Carthaginienſibus fuerat, ut Romano bello, ne in Siciliam tranſire poſſet, Pyrrhus in Italia detineretur. Dum haec aguntur, legatus a ſenatu Romano Fabricius Luſcinus miſſus, pacem cum Pyrrho compoſuit. Ad quam confirmandam, Cyneas Romam cum ingentibus a Pyrrho donis miſſus, neminem, cuius domus muneribus pateret, invenit. Huic continentiae Romanorum ſimile exemplum iiſdem ferme temporibus fuit. Nam miſſi a ſenatu in Aegyptum legati cum ingentia ſibi a Ptolemaeo rege miſſa munera ſpreviſſent, interiectis diebus ad coenam invitatis aureae coronae miſſae ſunt: quas illi honoris cauſa receptas, poſtera die ſtatuis regis impoſuerunt. Igitur Cyneas, cum turbatam cum Romanis pacem ab Appio Claudio renuntiaſſet, interrogatus a Pyrrho, *qualis Roma eſſet,* reſpondit, *regum urbem ſibi viſam.* Poſt haec legati Siculorum ſuperveniunt, tradentes Pyrrho totius inſulae imperium, quae aſſiduis

Carthaginiensium bellis vexabatur. Itaque relicto Locris Alexandro filio, firmatisque sociorum civitatibus valido praesidio, in Siciliam exercitum traiecit.

Cap. III. Et quoniam ad Carthaginiensium mentionem ventum est, de origine eorum pauca dicenda sunt, repetitis Tyriorum paulo altius rebus, quorum casus etiam dolendi fuerunt. Tyriorum gens condita a Phoenicibus fuit: qui terrae motu vexati, relicto patriae solo, Assyrium stagnum primo, mox mari proximum litus incoluerunt, condita ibi urbe, quam a piscium ubertate *Sidona* appellaverunt: nam piscem Phoenices *sidon* vocant. Post multos deinde annos a rege Ascaloniorum expugnati, navibus appulsi Tyron, urbem ante annum Troianae cladis condiderunt. Ibi Persarum bellis diu varieque fatigati, victores quidem fuere; sed, attritis viribus, a servis suis multitudine abundantibus indigna supplicia perpessi sunt: qui, conspiratione facta, omnem liberum populum cum dominis interficiunt; atque ita potiti urbe, lares dominorum occupant, rempublicam invadunt, coniuges ducunt, &, quod ipsi non erant, liberos procreant. Unus ex tot millibus servorum fuit, qui miti ingenio, senis domini parvulique filii eius fortuna moveretur, dominosque non truci feritate trucidaret, sed piae misericordiae humanitate respiceret. Itaque cum velut occisos alienasset, servisque de statu reipublicae deliberantibus placuisset regem ex suo corpore

creari, eumque potiſſimum quaſi acceptiſſimum Diis, qui ſolem orientem primus vidiſſet, rem ad Stratonem (hoc enim ei nomen erat) dominum occulte latentem detulit. Ab eo formatus, cum medio noctis omnes in unum campum proceſſiſſent, ceteris in Orientem ſpectantibus, ſolus Occidentis regionem intuebatur. Id primum aliis videri furor, in Occidente ſolis ortum quaerere: ubi vero dies adventare coepit, editiſſimiſque culminibus urbis oriens ſplendere; exſpectantibus aliis, ut ipſum ſolem adſpicerent, hic primus omnibus fulgorem ſolis in ſummo faſtigio civitatis oſtendit. Non ſervilis ingenii ratio viſa; requirentibuſque auctorem, de domino confitetur. Tunc intellectum eſt, quantum ingenua ſervilibus ingenia praeſtarent; malitiaque ſervos, non ſapientia, vincere. Igitur venia ſeni filioque data eſt: & velut numine quodam reſervatos arbitrantes, regem Stratonem creaverunt. Poſt cuius mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes tranſiit. Celebre hoc ſervorum facinus, metuendumque exemplum toto orbe terrarum fuit. Itaque Alexander Magnus, cum interiecto tempore in Oriente bellum gereret, velut ultor publicae ſecuritatis, expugnata eorum urbe, omnes, qui proelio ſuperfuerant, ob memoriam veteris caedis crucibus affixit: genus tantum Stratonis inviolatum ſervavit, regnumque ſtirpi eius reſtituit, ingenuis & innoxiis incolis inſulae attributis, ut, exſtirpato ſervili germine, genus urbis ex integro conderetur.

Cap. IV. Hoc igitur modo Tyrii Alexandri auſpiciis conditi, parcimonia & labore quaerendi cito convaluere. Ante cladem dominorum cum & opibus & multitudine abundarent, miſſa in Africam iuventute, Uticam condidere; cum interim rex Mutgo Tyro decedit, filio Pygmalione, & Eliſſa filia, inſignis formae virgine, heredibus inſtitutis. Sed populus Pygmalioni admodum puero regnum tradidit. Eliſſa quoque Acerbae avunculo ſuo, ſacerdoti Herculis, qui honos ſecundus a rege erat, nubit. Huic magnae, ſed diſſimulatae opes erant: aurumque, metu regis, non tectis, ſed terrae crediderat; quam rem etſi homines ignorabant, fama tamen loquebatur. Qua incenſus Pygmalion, oblitus iuris humani, avunculum ſuum, eumdemque generum, ſine reſpectu pietatis occidit. Eliſſa, diu fratrem propter ſcelus averſata, ad poſtremum diſſimulato odio, mitigatoque interim vultu, fugam tacita molitur, aſſumtis quibuſdam principibus in ſocietatem, quibus par odium in regem eſſe, eandemque fugiendi cupiditatem, arbitrabatur. Tunc fratrem dolo aggreditur: fingit, *ſe ad eum migrare velle, ne amplius ei mariti domus, cupidae oblivionis, gravem luctus imaginem renovet, nec ultra amara admonitio oculis eius occurrat.* Non invitus Pygmalion verba ſororis audivit, exiſtimans cum ea & aurum Acerbae ad ſe venturum. Sed Eliſſa miniſtros migrationis a rege miſſos, navibus cum omnibus opibus ſuis prima veſpera imponit, provectaque in altum, compellit

eos onera arenae, pro pecunia involucris involuta, in mare deiicere. Tunc deflens ipsa lugubrique voce Acerbam ciet: orat, *ut libens opes suas recipiat, quas reliquerat; habeatque inferias, quas habuerat causas mortis.* Tunc ipsos ministros aggreditur: *sibi quidem* ait *optatam olim mortem; sed illis acerbos cruciatus & dira supplicia imminere, qui Acerbae opes, quarum spe parricidium rex fecerit, avaritiae tyranni subtraxerint.* Hoc metu omnibus iniecto, comites fugae accepit. Iunguntur & senatorum in eam noctem praeparata agmina; atque ita sacris Herculis, cuius sacerdos Acerbas fuerat, repetitis, exsilio sedes quaerunt.

Cap. V. Primus illis appulsus terrae, Cyprus insula fuit: ubi sacerdos Iovis cum coniuge & liberis, Deorum monitu, comitem se Elissae sociumque fortunae praebuit, pactus sibi posterisque perpetuum honorem sacerdotii. Conditio pro manifesto omine accepta. Mos erat Cypriis, virgines ante nuptias statutis diebus, dotalem pecuniam quaesituras, in quaestum ad litus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas. Harum igitur ex numero LXXX admodum virgines raptas navibus imponi Elissa iubet, ut & iuventus matrimonia, & urbs sobolem habere posset. Dum haec aguntur, Pygmalion, cognita sororis fuga, cum impio bello fugientem persequi pararet, aegre precibus matris, & Deorum minis victus, quievit: cui cum inspirati vates canerent, *non impune laturum, si incrementa urbis toto orbe auspicatissimae interpellasset,* hoc mo-

do ſpatium reſpirandi fugientibus datum. Itaque Eliſſa delata in Africae ſinum, incolas loci eius, adventu peregrinorum, mutuarumque rerum commercio gaudentes, in amicitiam ſollicitat: deinde emto loco, qui corio bovis tegi poſſet, in quo feſſos longa navigatione ſocios, quoad proficiſceretur, reficere poſſet, corium in tenuiſſimas partes ſecari iubet, atque ita maius loci ſpatium, quam petierat, occupat: unde poſtea ei loco *Byrſae* nomen fuit. Confluentibus deinde vicinis locorum, qui ſpe lucri multa hoſpitibus venalia inferebant, ſedeſque ibi ſtatuentibus, ex frequentia hominum velut inſtar civitatis effectum eſt. Uticenſium quoque legati dona ut conſanguineis attulerunt; hortatique ſunt, *urbem ibi conderent, ubi ſedes ſortiti eſſent.* Sed & Afros detinendi advenas amor cepit. Itaque, conſentientibus omnibus, Carthago conditur, ſtatuto annuo vectigali pro ſolo urbis. In primis fundamentis caput bubulum inventum eſt; quod auſpicium quidem fructuoſae terrae, ſed laborioſae, perpetuoque ſervae urbis fuit: propter quod in alium locum urbs translata. Ibi quoque equi caput repertum, bellicoſum potentemque populum futurum ſignificans, urbi auſpicatam ſedem dedit. Tunc ad opinionem novae urbis concurrentibus gentibus, brevi & populus, & civitas magna facta.

Cap. VI. Cum ſucceſſu rerum florentes Carthaginis opes eſſent, rex Maxitanorum Iarbas, decem Poenorum principibus ad ſe arceſſitis, Eliſ-

ſae nuptias ſub belli denuntiatione petit. Quod legati reginae referre metuentes, Punico cum ea ingenio egerunt, nuntiantes, *regem aliquem poſcere, qui cultiores victus eum, Afroſque perdoceat: ſed quem inveniri poſſe, qui ad barbaros & ferarum more viventes tranſire a conſanguineis velit?* Tunc a regina caſtigati, *ſi pro ſalute patriae aſperiorem vitam recuſarent, cui etiam ipſa vita, ſi res exigat, debeatur;* regis mandata aperuere, dicentes, *quae praecipiat aliis, ipſi facienda eſſe, ſi velit urbi conſultum.* Hoc dolo capta, diu Acerbae viri nomine cum multis lacrimis & lamentatione flebili invocato, ad poſtremum, *ituram ſe, quo ſua & urbis fata vocarent,* reſpondit. In hoc trium menſium ſumto ſpatio, pyra in ultima parte urbis exſtructa, velut placatura viri manes, inferiaſque ante nuptias miſſura, multas hoſtias caedit, & ſumto gladio pyram conſcendit; atque ita ad populum reſpiciens, *ituram ſe ad virum, ſicut praeceperant,* dixit, vitamque gladio finivit. Quamdiu Carthago invicta fuit, pro Dea culta eſt. Condita eſt urbs haec LXXII annis ante, quam Roma: cuius virtus ſicut bello clara fuit, ita domi ſtatus variis diſcordiarum caſibus agitatus eſt. Cum inter cetera mala etiam peſte laborarent, cruenta ſacrorum religione, & ſcelere pro remedio uſi ſunt: quippe homines ut victimas immolabant, & impuberes (quae aetas etiam hoſtium miſéricordiam provocat) aris admovebant, pacem Deorum ſanguine eorum expoſcentes, pro quorum vita Dii rogari maxime ſolent.

N 4

Cap. VII. Itaque averſis tanto ſcelere numinibus, cum in Sicilia diu feliciter dimicaſſent, translato in Sardiniam bello, amiſſa maiore exercitus parte, gravi proelio victi ſunt: propter quod ducem ſuum Malchum, cuius auſpiciis & Siciliae partem domuerant, & adverſus Afros magnas res geſſerant, cum parte exercitus, quae ſuperfuerat, exſulare iuſſerunt. Quam rem aegre ferentes milites, legatos Carthaginem mittunt, qui reditum primo, veniamque infelicis militiae petant; tum denuntient, *quod precibus nequeant, armis ſe conſecuturos*. Cum & preces & minae legatorum ſpretae eſſent, interiectis diebus, conſcenſis navibus, armati ad urbem veniunt: ibi Deos hominesque teſtati, *non ſe expugnatum, ſed reciperatum, patriam venire; oſtenſuroſque civibus ſuis, non virtutem ſibi priore bello, ſed fortunam, defuiſſe;* prohibitis commeatibus, obſeſſaque urbe, in ſummam deſperationem Carthaginienſes adduxerunt. Interea Cartalo, Malchi exſulis ducis filius, cum praeter caſtra patris a Tyro, quo decimas Herculi ferre ex praeda Sicilienſi, quam pater eius ceperat, a Carthaginienſibus miſſus fuerat, reverteretur, arceſſituſque a patre eſſet, *prius publicae ſe religionis officia exſecuturum, quam privatae pietatis*, reſpondit. Quam rem etſi indigne ferret pater, non tamen vim afferre religioni auſus eſt. Interiectis deinde diebus Cartalo, petito commeatu a populo, cum reverſus ad patrem eſſet, ornatuſque purpura & infulis ſacerdotii, omnium ſe oculis ingereret, tunc in

ſecretum abducto pater ait: *Auſuſne es, nefandiſſimum caput, iſta purpura & auro ornatus, in conſpectum tot miſerorum civium venire? & moeſta ac lugentia caſtra, circumfluentibus quietae felicitatis inſignibus, velut exſultabundus intrare? Nuſquamne te aliis iactare potuiſti? Nullus locus aptior, quam ſordes patris, & exſilii infelicis aerumnae fuerunt? Quid, quod paullo ante vocatus, non dico patrem, ducem certe civium tuorum, ſuperbe ſprevisti? Quid porro tu in purpura iſta coroniſque aliud, quam victoriarum mearum titulos, geris? Quoniam igitur tu in patre nihil niſi exſulis nomen agnoſcis, ego quoque imperatorem me magis, quam patrem, cogitabo; ſtatuamque in te exemplum, ne quis poſthac infelicibus miſeriis patris illudat.* Atque ita eum cum ornatu ſuo in altiſſimam crucem in conſpectu urbis ſuffigi iuſſit. Poſt paucos deinde dies Carthaginem capit; evocatoque populo ad concionem, exſilii iniuriam queritur, belli neceſſitatem excuſat; *contentumque victoria ſua, punitis auctoribus miſerorum civium iniurioſi exſilii, omnibus ſe veniam dare* dicit. Atque ita decem ſenatoribus interfectis, urbem legibus ſuis reddidit. Nec multo poſt ipſe affectati regni accuſatus, duplicis, & in filio & in patria, parricidii poenas dedit. Huic Mago imperator ſucceſſit, cuius induſtria & opes Carthaginienſium, & imperii fines, & bellicae gloriae laudes, creverunt.

LIBER XIX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Magoni, Carthaginienſium imperatori, ſuccedunt filii Haſdrubal & Hamilcar. Haſdrubal in Sardinia perit. Inde Siculum bellum. Perſarum ad Carthaginienſes legatio.
2. Horum filii, & Carthaginienſis clades exercitus in Sicilia.
3. Imilco, dux huius exercitus, Carthaginem reverſus, ſpe omni abiecta mortem ſibi infert.

CAPUT I.

MAGO, Carthaginienſium imperator, cum primus omnium, ordinata diſciplina militari, imperium Poenorum condidiſſet, vireſque civitatis non minus bellandi arte, quam virtute, firmaſſet, diem fungitur, relictis duobus filiis, Haſdrubale & Hamilcare: qui, per veſtigia paternae virtutis decurrentes, ſicuti generi, ita & magnitudini patris ſucceſſerunt. His ducibus Sardiniae bellum illatum: adverſus Afros quoque, vectigal pro ſolo urbis multorum annorum repetentes, dimicatum. Sed Afrorum ſicuti cauſa iuſtior, ita & fortuna ſuperior fuit; bellumque cum his ſolutione pecuniae, non armis, finitum. In Sardinia quoque Haſdrubal graviter vulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interiit:

cuius mortem cum luctus civitatis, tum & dictaturae undecim, & triumphi quatuor insignem fecere. Hostibus quoque crevere animi, veluti cum duce vires Poenorum cecidissent. Itaque Siciliae populis propter assiduas Carthaginiensium iniurias ad Leonidam, fratrem regis Spartanorum, concurrentibus, grave bellum natum: in quo & diu, & varia victoria proeliatum fuit. Dum haec aguntur, legati a Dario Persarum rege Carthaginem venerunt, adferentes edictum, quo Poeni humanas hostias immolare, & canina vesci prohibebantur; mortuorumque corpora cremare potius, quam terra obruere, [a rege iubebantur;] petentes simul auxilia adversus Graeciam, cui illaturus bellum Darius erat. Sed Carthaginienses auxilia negantes propter assidua finitimorum bella, ceteris, ne per omnia contumaces viderentur, cupide paruere.

Cap. II. Interea Hamilcar bello Siciliensi interficitur, relictis tribus filiis, Imilcone, Hannone, Giscone. Hasdrubali quoque par numerus filiorum fuit, Hannibal, & Hasdrubal, & Sapho. Per hos res Carthaginiensium ea tempestate gerebantur. Itaque & Mauris bellum illatum, & adversus Numidas pugnatum, & Afri compulsi stipendium urbis conditae Carthaginiensibus remittere. Deinde cum familia tanta imperatorum gravis liberae civitati esset, omniaque ipsi agerent simul & iudicarent, centum ex numero senatorum iudices deliguntur, qui reversis a bello ducibus, rationem rerum gestarum

exigerent, ut hoc metu ita in bello imperia agitarent, ut domi iudicia legesque respicerent. In Sicilia in locum Hamilcaris imperator Imilco succedit: qui cum navali terrestrique bello secunda proelia fecisset, multasque civitates cepisset, repente pestilentis sideris vi exercitum amisit. Quae res cum nuntiata Carthagine esset, moesta civitas fuit: omnia ululatibus, non secus ac si urbs ipsa capta esset, personabant: clausae privatae domus, clausa Deorum templa, intermissa omnia sacra, omnia privata officia damnata. Cuncti deinde ad portum congregantur, egredientesque paucos e navibus, qui cladi superfuerant, de suis percontantur. Ut vero dubia antea spe, & suspenso metu, incerta orbitatis exspectatione, casus suorum miseris eluxit, tunc toto litore plangentium gemitus, tunc infelicium matrum ululatus, & flebiles querelae audiebantur.

Cap. III. Inter haec procedit inops e navi sua imperator, sordida servilique tunica, discinctus: ad cuius conspectum plangentium agmina iunguntur. Ipse quoque manus ad coelum tendens, nunc sortem suam, nunc publicam fortunam deflet; nunc *Deos* accusat, *qui tanta belli decora, & tot ornamenta victoriarum, quae ipsi dederant, abstulerint: qui, captis tot urbibus, totiesque hostibus terrestri navalique proelio victis, exercitum victorem non bello, sed peste, deleverint. Deferre se tamen civibus suis non modica solatia, quod malis eorum hostes gaudere, non gloriari, possent: quippe*

cum neque eos, qui mortui ſunt, a ſe occiſos, neque eos, qui reverſi ſunt, a ſe fugatos poſſint dicere. Praedam, quam relictis a ſe caſtris abſtulerint, non eſſe talem, quam velut ſpolium victi hoſtis oſtentent; ſed quam, poſſeſſione vacua fortuitis dominorum mortibus, ſicuti caducam occuparint. Quod ad hoſtes pertineat, victores ſe receſſiſſe; quod ad peſtem, victos. Nihil tamen ſe gravius ferre, quam quod inter fortiſſimos viros mori non potuerit, ſervatuſque ſit non ad vitae iucunditatem, ſed ad ludibrium calamitatis. Quamquam ubi miſeras copiarum reliquias Carthaginem reduxerit, ſe quoque ſecuturum commilitones ſuos: oſtenſurumque patriae, non ideo ſe in eam diem vixiſſe, quoniam velit vivere; ſed ne hos, quibus nefanda lues pepercerat, inter hoſtium exercitus relictos morte ſua proderet. Tali vociferatione per urbem ingreſſus, ut ad limina domus ſuae venit, proſecutam multitudinem velut poſtremo alloquio dimiſit; obſeratiſque foribus, ac nemine ad ſe, ne filiis quidem, admiſſis, mortem ſibi conſcivit.

LIBER XX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Dionyſius, Siciliae tyrannus, Graeciam Magnam invadit.
2. Metapontinorum origo & fata.
3. Crotonienſium & Locrenſium bella.
4. Pythagoras philoſophus Crotonienſes ad frugalitatem revocat.
5. Dionyſius, victis Locrenſibus, Crotonienſes bello aggreditur; ſed fruſtra. Eiusdem cum Gallis ſocietas. Galli quas urbes in Italia condiderint. Dionyſius propter adventum Carthaginienſium in Siciliam redit, & tandem ſuorum inſidiis opprimitur.

CAPUT I.

DIONYSIUS, e Sicilia Carthaginienſibus pulſis, occupatoque totius inſulae imperio, grave otium regno ſuo, periculoſamque deſidiam tanti exercitus ratus, copias in Italiam traiecit: ſimul ut & militum vires continuo labore acuerentur, & regni fines proferrentur. Prima illi militia adverſus Graecos, qui proxima Italici maris litora tenebant, fuit: quibus devictis, finitimos quoſque aggreditur, omneſque Graeci nominis Italiam poſſidentes, hoſtes ſibi deſtinat: quae gentes non partem, ſed univerſam ferme Italiam, ea tempeſtate occupaverant. Denique multae urbes adhuc poſt tantam vetuſtatem veſtigia Graeci moris oſtentant. Namque Tuſcorum populi,

qui oram inferi maris poſſident, a Lydia venerunt: & Venetos, quos incolas ſuperi maris videmus, capta & expugnata Troia, Antenore duce, miſit: Hadria quoque Illyrico mari proxima, quae & Hadriatico mari nomen dedit, Graeca urbs eſt: & Arpos Diomedes, exciſo Ilio, naufragio in ea loca delatus, condidit. Sed & Piſae in Liguribus Graecos auctores habent: & in Tuſcis Tarquinii a Theſſalis, & Spina in Umbris; Peruſini quoque originem ab Achaeis ducunt. Quid Caere urbem dicam? Quid Latinos populos, qui ab Aenea conditi videntur? Iam Faliſci, Nolani, Abellani, nonne Chalcidenſium coloni ſunt? Quid tractus omnis Campaniae? Quid Bruttii, Sabinique? Quid Samnites? Quid Tarentini? quos Lacedaemone profectos, Spurioſque vocatos accepimus? Thurinorum urbem condidiſſe Philocteten ferunt; ibique adhuc monumentum eius viſitur; & Herculis ſagittae in Apollinis templo, quae fatum Troiae fuere.

Cap. II. Metapontini quoque in templo Minervae ferramenta, quibus Epeos, a quo conditi ſunt, equum Troianum fabricavit, oſtentant: propter quod omnis illa pars Italiae, *Maior Graecia* appellata eſt. Sed principio originum Metapontini cum Sybaritanis & Crotonienſibus pellere ceteros Graecos Italia ſtatuerunt. Cum primum urbem Sirim cepiſſent, in expugnatione eius quinquaginta iuvenes amplexos Minervae ſimulacrum, ſacerdotemque Deae velatum

ornamentis, inter ipſa altaria trucidaverunt. Ob haec cum peſte & ſeditionibus vexarentur, priores Crotonienſes Delphicum oraculum adierunt. Reſponſum his eſt, *finem mali fore. ſi violatum Minervae numen, & interfectorum manes placaſſent.* Itaque cum ſtatuas iuvenibus iuſtae magnitudinis, & in primis Minervae fabricare coepiſſent, Metapontini, cognito oraculo Deorum, occupandam manium & Deae pacem rati, iuvenibus modica & lapidea ſimulacra ponunt, & Deam panificiis placant. Atque ita peſtis utrobique ſedata eſt, cum alteri magnificentia, alteri velocitate certaſſent. Reciperata ſanitate, non diu Crotonienſes quievere. Itaque indignantes, in oppugnatione Siris auxilium contra ſe a Locrenſibus latum, bellum his intulerunt. Quo metu territi Locrenſes, ad Spartanos decurrunt: auxilium ſupplices deprecantur. Illi longinqua militia gravati, *auxilium a Caſtore & Polluce petere eos* iubent. Neque legati reſponſum ſociae urbis ſpreverunt: profectique in proximum templum, facto ſacrificio, auxilium Deorum implorant. Litatis hoſtiis, obtentoque, ut rebantur, quod petebant, haud ſecus laeti, quam ſi Deos ipſos ſecum avecturi eſſent, pulvinaria iis in navi componunt; fauſtiſque profecti ominibus, ſolatia ſuis pro auxiliis deportant.

Cap. III. His cognitis, Crotonienſes & ipſi legatos ad oraculum Delphos mittunt, victoriae facultatem bellique proſperos eventus deprecantes. Reſponſum, *prius votis hoſtes, quam armis,*

vincendos. Cum vovissent Apollini decimas praedae, Locrenses, & voto hostium, & responso Dei cognito, nonas voverunt; tacitamque eam rem habuere, ne votis vincerentur. Itaque cum in aciem processissent, & Crotoniensium centum viginti millia armatorum constitissent, Locrenses paucitatem suam circumspicientes, (nam sola quindecim millia militum habebant,) omissa spe victoriae, in destinatam mortem conspirant: tantusque ardor ex desperatione singulos cepit, ut victores se putarent, si non inulti morerentur. Sed dum mori honeste quaerunt, feliciter vicerunt: nec alia causa victoriae fuit, quam quod desperaverunt. Pugnantibus Locris, aquila ab acie numquam recessit, eosque tam diu circumvolavit, quoad vincerent. In cornibus quoque duo iuvenes diverso a ceteris armorum habitu, eximia magnitudine, & albis equis, & coccineis paludamentis, pugnare visi sunt, nec ultra apparuerunt, quam pugnatum est. Hanc admirationem auxit incredibilis famae velocitas. Nam eadem die, qua in Italia pugnatum est, & Corinthi, & Athenis, & Lacedaemone nuntiata est victoria.

Cap. IV. Post haec Crotoniensibus nulla virtutis exercitatio, nulla armorum cura fuit. Oderant enim quae infeliciter sumserant; mutassentque vitam luxuria, ni Pythagoras philosophus fuisset. Hic Sami Demarato, locuplete negotiatore, patre natus, magnisque sapientiae incrementis formatus, Aegyptum primo, mox Baby-

loniam, ad perdiſcendos ſiderum motus, originemque mundi ſpectandam, profectus, ſummam ſcientiam conſecutus erat. Inde regreſſus, Cretam & Lacedaemona, ad cognoſcendas Minois & Lycurgi inclytas ea tempeſtate leges, contenderat. Quibus omnibus inſtructus, Crotona venit, populumque in luxuriam lapſum auctoritate ſua ad uſum frugalitatis revocavit. Laudabat quotidie virtutem; & vitia luxuriae, caſuſque civitatum, ea peſte perditarum, enumerabat; tantumque ſtudium ad frugalitatem multitudinis provocavit, ut aliquos ex his luxuriatos incredibile videretur. Matronarum quoque ſeparatam a viris doctrinam, & puerorum a parentibus, frequenter habuit. Docebat nunc has pudicitiam, & obſequia in viros; nunc illos modeſtiam, & literarum ſtudium. Inter haec velut genitricem virtutum frugalitatem omnibus ingerebat; conſecutuſque diſputationum aſſiduitate erat, ut matronae auratas veſtes, ceteraque dignitatis ſuae ornamenta, velut inſtrumenta luxuriae, deponerent; eaque omnia delata in Iunonis aedem ipſi Deae conſecrarent, prae ſe ferentes, vera ornamenta matronarum pudicitiam, non veſtes, eſſe. In iuventute quoque quantum profligatum ſit, victi feminarum contumaces animi manifeſtant. Sed CCC ex iuvenibus, cum ſodalitii iuris ſacramento quodam nexi, ſeparatam a ceteris civibus vitam exercerent, quaſi coetum clandeſtinae coniurationis haberent, civitatem in ſe converterunt; quae eos, cum in

unam domum conveniſſent, cremare voluit. In quo tumultu LX ferme periere: ceteri in exſilium profecti. Pythagoras autem cum annos XX Crotone egiſſet, Metapontum migravit, ibique deceſſit: cuius tanta admiratio fuit, ut ex domo eius templum facerent, eumque pro Deo colerent.

CAP. V. Igitur Dionyſius tyrannus, quem ſupra a Sicilia exercitum in Italiam traieciſſe, bellumque Graecis intuliſſe memoravimus, expugnatis Locris, Crotonienſes, vix vires longo otio ex prioris belli clade reſumentes, aggreditur: qui fortius cum paucis tanto exercitui eius, quam antea cum tot millibus Locrenſium paucitati, reſtiterunt. Tantum virtutis paupertas adverſus inſolentes divitias habet, tantoque inſperata interdum ſperata victoria certior eſt. Sed Dionyſium gerentem bellum legati Gallorum, qui ante menſes Romam incenderant, ſocietatem amicitiamque petentes adeunt: *gentem ſuam inter hoſtes eius poſitam eſſe, magnoque uſui ei futuram vel in acie bellanti, vel de tergo intentis in proelium hoſtibus*, affirmant. Grata legatio Dionyſio fuit. Ita pacta ſocietate, & auxiliis Gallorum auctus, bellum velut ex integro inſtaurat. His autem Gallis cauſa in Italiam veniendi, ſedeſque novas quaerendi, inteſtina diſcordia & aſſiduae domi diſſenſiones fuere: quarum taedio cum in Italiam veniſſent, ſedibus Tuſcos expulerunt; & Mediolanum, Comum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Tridentum, Vicentiam

condiderunt. Tuſci quoque, duce Raeto, avitis ſedibus amiſſis, Alpes occupavere, & ex nomine ducis gentes Raetorum condiderunt. Sed Dionyſium in Siciliam adventus Carthaginienſium revocavit: qui, reparato exercitu, bellum, quod lue deſeruerant, auctis viribus repetebant. Dux belli Hanno Carthaginienſis erat: cuius inimicus Suniatus, potentiſſimus ea tempeſtate Poenorum, cum odio eius, Graecis literis, Dionyſio adventum exercitus & ſegnitiam ducis familiariter praenuntiaſſet, comprehenſis epiſtolis, proditionis damnatur; facto ſenatuſconſulto, *ne quis poſtea Carthaginienſis, aut literis Graecis, aut ſermoni ſtuderet: ne aut loqui cum hoſte, aut ſcribere ſine interprete poſſet.* Nec multo poſt Dionyſius, quem paullo ante non Sicilia, non Italia capiebat, aſſiduis belli certaminibus victus fractuſque, inſidiis ad poſtremum ſuorum interficitur.

LIBER XXI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Dionyſii iunioris artes tyrannicae.
2. Eiuſdem luxuria, crudelitas, doli, exſilium, tyrannis in Locrenſes.
3. Callido commento Locrenſium matronas ſpoliat, & quarundam maritos obtruncat. A Locrenſibus pulſus, in Siciliam redit, & Syracuſas per proditionem recipit.
4. Hannonis, tyrannide Carthaginem occupare tentantis, tragoedia.
5. Dionyſius iunior, Sicilia pulſus, miſere vitam agit Corinthi.
6. Hamilcar, cognomine Rhodanus, ad ſpeculandos Alexandri M. animos a Carthaginienſibus miſſus, & Carthaginem reverſus, interficitur.

CAPUT I.

Exstincto in Sicilia Dionyſio tyranno, in locum eius milites maximum natu ex filiis eius, nomine Dionyſium, ſuffecere; & naturae ius ſecuti, & quod firmius futurum eſſe regnum, ſi penes unum remanſiſſet, quam ſi portionibus inter plures filios divideretur, arbitrabantur. Sed Dionyſius inter initia regni, avunculos fratrum ſuorum, veluti aemulos imperii ſui, hortatoreſque puerorum ad diviſionem regni, tollere geſtiebat. Qua re paulliſper diſſimulata, animum

prius ad favorem popularium conciliandum intendit; excuſatius facturus quod ſtatuerat, ſi probatus ante omnibus foret. Igitur nexorum tria millia e carcere dimittit, tributa populo per triennium remittit; & quibuſcunque delinimentis poteſt, animos omnium ſollicitat. Tunc ad deſtinatum facinus converſus, non cognatos tantum fratrum, ſed etiam ipſos interficit: ut, quibus conſortium regni debebat, ne ſpiritus quidem conſortium relinqueret, tyrannidem in ſuos prius, quam in exteros, auſpicatus.

Cap. II. Sublatis deinde aemulis, in ſegnitiam lapſus, ſaginam corporis ex nimia luxuria, oculorumque valetudinem contraxit, adeo ut non ſolem, non pulverem, non denique ſplendorem ferre lucis ipſius poſſet. Propter quae dum contemni ſe putat, ſaevitia graſſatur; nec, ut pater, carcerem nexis, ſed caedibus civitatem, replet. Ob quae non contemtior omnibus, quam inviſior fuit. Itaque cum bellum adverſus eum Syracuſani decreviſſent, diu dubitavit, imperium deponeret, an bello reſiſteret. Sed a militibus, praedam & urbis direptionem ſperantibus, deſcendere in proelium cogitur. Victus, cum iterato non felicius fortunam tentaſſet, legatos ad Syracuſanos mittit, ſpondens, *ſe depoſiturum tyrannidem, ſi mitterent ad eum, quibuſcum ſibi de pace conveniret.* In quam rem miſſos primores in carcere retinet, atque ita incautis omnibus, nec quidquam hoſtile metuentibus, exercitum ad delendam civitatem mittit. Fit

igitur in ipſa urbe anceps proelium: in quo oppidanis multitudine ſuperantibus, Dionyſius pellitur: qui cum obſidionem arcis timeret, cum omni regio apparatu in Italiam profugit tacitus. Exſul a Locrenſibus ſociis exceptus, velut iure regnaret, arcem occupat; ſolitamque ſibi ſaevitiam exercet. Coniuges principum ad ſtuprum rapi iubebat: virgines ante nuptias abducebat, ſtupratasque ſponſis reddebat: locupletiſſimos quosque aut civitate pellebat, aut occidi imperabat, bonaque eorum invadebat.

Cap. III. Dein cum rapinae occaſio deeſſet, univerſam civitatem callido commento circumvenit. Cum Rheginorum tyranni Leophronis bello Locrenſes premerentur, voverant, ſi victores forent, ut die feſto Veneris virgines ſuas proſtituerent. Quo voto intermiſſo, cum adverſa bella cum Lucanis gererent, in concionem eos Dionyſius vocat: hortatur, *ut uxores filiasque ſuas in templum Veneris, quam poſſint ornatiſſimas, mittant: ex quibus ſorte ductae centum, voto publico fungantur, religioniſque gratia uno ſtent in lupanari menſe, omnibus ante iuratis viris, ne quis ullam attaminet. Quae res ne virginibus, voto civitatem ſolventibus, fraudi eſſet, decretum facerent, Ne qua virgo nuberet, priusquam illae maritis traderentur.* Probato conſilio, quo & ſuperſtitioni & pudicitiae virginum conſulebatur, certatim omnes feminae impenſius exornatae, in templum Veneris conveniunt: quas omnes Dionyſius immiſſis militibus ſpoliat, ornamentaque

matronarum in praedam ſuam vertit. Quarundam viros ditiores interficit: quaſdam ad prodendas virorum pecunias torquet. Cum his artibus per annos ſex regnaſſet, conſpiratione Locrorum civitate pulſus, in Siciliam redit. Ibi Syracuſas, ſecuris omnibus, poſt longam intercapedinem pacis, per proditionem recipit.

Cap. IV. Dum haec in Sicilia geruntur, interim in Africa princeps Carthaginienſium Hanno opes ſuas, quibus vires reipublicae ſuperabat, ad occupandam dominationem intendit, regnumque invadere, interfecto ſenatu, conatus eſt. Cui ſceleri ſollemnem nuptiarum diem filiae ſuae legit, ut religione votorum nefanda commenta facilius tegerentur. Itaque plebi epulas in publicis porticibus, ſenatui in domo ſua parat, ut poculis veneno infectis, ſecretius ſenatum, & ſine arbitris, interficeret, orbamque rempublicam facilius invaderet. Qua re magiſtratibus per miniſtros prodita, ſcelus declinatum, non vindicatum eſt, ne in viro tam potenti plus negotii faceret res cognita, quam cogitata. Contenti itaque cohibuiſſe, decreto modum nuptiarum ſumtibus ſtatuunt; idque obſervari non ab uno, ſed ab univerſis, iubent, ne perſona deſignata, ſed vitia correcta viderentur. Hoc conſilio praeventus, iterum ſervitia concitat, ſtatutaque rurſus caedium die, cum denuo ſe proditum videret, timens iudicium, munitum quoddam caſtellum cum viginti millibus ſervorum armatis occupat. Ibi dum Afros

regemque Maurorum concitat, capitur, virgisque caesus, effossis oculis, & manibus cruribusque fractis, velut a singulis membris poenae exigerentur, in conspectu populi occiditur; corpus verberibus lacerum in cruce figitur. Filii quoque, cognatique omnes, etiam innoxii, supplicio traduntur, ne quisquam aut ad imitandum scelus, aut ad mortem ulciscendam, ex tam nefaria domo superesset.

Cap. V. Interea Dionysius Syracusis receptus, cum gravior crudeliorque in dies civitati esset, iterata conspiratione obsidetur. Tunc deposito imperio, arcem Syracusanis cum exercitu tradit; receptoque privato instrumento, Corinthum in exsilium proficiscitur. Ibi humillima quaeque tutissima existimans, in sordidissimum vitae genus descendit: non contentus in publico vagari, sed potare: nec conspici in popinis lupanaribusque, sed totis diebus desidere: cum perditissimo quoque de minimis rebus disceptare: pannosus & squalidus incedere: risum libentius praebere, quam captare: in macello perstare: quod emere non poterat, oculis devorare: apud Aediles adversus lenones iurgari: omniaque ista facere, ut contemnendus magis, quam metuendus, videretur. Novissime ludimagistrum professus, pueros in trivio docebat, ut aut a timentibus semper in publico videretur, aut a non timentibus facilius contemneretur. Nam licet tyrannicis vitiis semper abundaret, tamen simulatio haec vitiorum, non naturae

erat; magisque haec arte, quam amisso regali pudore faciebat, expertus, quam invisa tyrannorum forent etiam sine opibus nomina. Laborabat itaque invidiam praeteritorum contemtu praesentium demere; neque honesta, sed tuta, consilia circumspiciebat. Inter has tamen simulationum artes insimulatus est affectatae tyrannidis; nec aliter, quam dum contemnitur, liberatus est.

Cap. VI. Inter haec Carthaginienses tanto successu rerum Alexandri Magni exterriti, verentes, ne Persico regno & Africam vellet adiungere, mittunt ad speculandos eius animos Hamilcarem cognomento Rhodanum, virum sollertia facundiaque praeter ceteros insignem. Augebant enim metum & Tyrus urbs, auctor originis suae, capta; & Alexandria, aemula Carthaginis, in terminis Africae & Aegypti condita; & felicitas regis, apud quem nec cupiditas, nec fortuna ullo modo terminabantur. Igitur Hamilcar, per Parmenionem aditu regis obtento, profugisse se ad regem expulsum patria fingit, militemque se expeditionis offert. Atque ita consiliis eius exploratis, in tabellis ligneis, vacua desuper cera inducta, civibus suis omnia perscribebat. Sed Carthaginienses post mortem regis reversum in patriam, quasi urbem regi venditasset, non ingrato tantum, verum etiam invido & crudeli animo, necaverunt.

LIBER XXII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Agathoclis, Siciliae tyranni, pueritia, adolefcentia, mifera conditio, felicitas bellica, nova dignitas, perfidia, crudelitas, tyrannis.
2. Carthaginienfes in Hamilcarem proditorem tacita fuffragia ferunt.
3. Bella Agathoclis.
4. Syracufis a Carthaginienfibus obfeffis, Agathocles audaci confilio bellum in Africam infert.
5. Expofito in litore Africae exercitu, gravi oratione fuos ad pugnam accendit.
6. Difcuffa fuperftitionis nebula, & navibus incenfis, Carthaginienfes proelio fuperat, & urbes nobiliffimas recipit.
7. Siciliam Carthaginienfes relinquere coguntur, & infeliciter cum Agathocle pugnant in Africa. Fatum acerbum Ophellae & Bomilcaris.
8. Agathocles totius Siciliae imperium occupat: in Africam reverfus infeliciter pugnat; caftra deferit: unde militum defectio, & filiorum Agathoclis interitus; & Agathoclis pax inita cum Carthaginienfibus.

CAPUT I.

AGATHOCLES, Siciliae tyrannus, qui magnitudini prioris Dionyfii fucceffit, ad regni maieftatem ex humili & fordido genere pervenit. Quippe in Sicilia patre figulo natus, non hone-

ſtiorem pueritiam, quam principia originis, habuit: ſiquidem forma & corporis pulchritudine egregius, diu vitàm ſtupri patientia exhibuit. Annos deinde pubertatis egreſſus, libidinem a viris ad feminas tranſtulit. Poſt haec apud utrumque ſexum famoſus, vitam latrociniis mutavit. Interiecto tempore, cum Syracuſas conceſſiſſet, adſcituſque in civitatem inter incolas eſſet, diu ſine fide fuit; quoniam nec in fortunis quod amitteret, nec in verecundia quod inquinaret, habere videbatur: in ſumma, gregariam militiam ſortitus, non minus tunc ſeditioſa, quam antea turpi vita, in omne facinus promtiſſimus erat. Nam & manu ſtrenuus, & in concionibus perfacundus habebatur. Brevi itaque centurio, ac deinceps tribunus militum factus eſt. Primo bello adverſus Aetnaeos magna experimenta ſui Syracuſanis dedit. Sequenti Campanorum, tantam de ſe ſpem omnibus fecit, ut in locum demortui ducis Damaſconis ſufficeretur: cuius uxorem adulterio cognitam poſt mortem viri in matrimonium recepit. Nec contentus, quod ex inope repente dives factus eſſet, piraticam adverſus patriam exercuit. Saluti ei fuit, quod ſocii capti tortique de illo negaverunt. Bis occupare imperium Syracuſarum voluit: bis in exſilium actus eſt.

Cap. II. A Murgantinis, apud quos exſulabat, odio Syracuſanorum, primo praetor, mox dux creatur. In eo bello & urbem Leontinorum capit, & patriam ſuam Syracuſas obſidere coe-

pit: ad cuius auxilium Hamilcar, dux Poenorum, imploratus, depofitis hoftilibus odiis, praefidia militum mittit. Ita uno eodemque tempore Syracufae & ab hofte, civili amore defenfae; & a cive, hoftili odio impugnatae funt. Sed Agathocles, cum videret fortius defendi urbem, quam oppugnari, precibus per internuntios Hamilcarem exorat, ut inter fe & Syracufanos pacis arbitria fufcipiat, peculiaria in ipfum officia fui repromittens. Qua fpe impletus Hamilcar, focietatem cum eo, metu potentiae eius, iungit; ut, quantum virium Agathocli adverfus Syracufanos dediffet, tantum ipfe ad incrementa domefticae potentiae reciperaret. Igitur non pax tantum Agathocli conciliatur, verum etiam praetor Syracufis conftituitur. Tunc Hamilcari, expofitis ignibus Cereris tactifque, in obfequia Poenorum iurat. Deinde acceptis ab eo quinque millibus Afrorum, potentiffimos quofque ex principibus interficit: atque ita veluti reipublicae ftatum formaturus, populum in theatrum ad concionem vocari iubet, contracto in gymnafium fenatu, quafi quaedam prius ordinaturus. Sic compofitis rebus, immiffis militibus populum obfidet, fenatum trucidat: cuius peracta caede, ex plebe quoque locupletiffimos & promtiffimos interficit.

Cap. III. His ita geftis, militem legit, exercitumque confcribit: quo inftructus, finitimas civitates, nihil hoftile metuentes, ex improvifo aggreditur. Poenorum quoque focios, permit-

tente Hamilcare, foede vexat: propter quod querelas Carthaginem focii non tam de Agathocle, quam de Hamilcare, detulerunt; *hunc ut dominum & tyrannum, illum ut proditorem*, arguentes: *a quo infeftiffimo hofti fortunae fociorum, interpofita pactione, donatae fint: ficut ab initio Syracufae in pignus focietatis fint traditae, urbs femper Poenis infefta, & de imperio Siciliae Carthaginis aemula; nunc infuper civitates fociorum eidem titulo pacis addictas. Denuntiare igitur fe, haec brevi ad ipfos redundatura, ac propediem fenfuros, quantum mali non Siciliae magis, quam ipfi Africae, attulerint.* His querelis fenatus in Hamilcarem accenditur. Sed quoniam in imperio effet, tacita de eo fuffragia tulerunt, & fententias, priufquam recitarentur, in urnam coniectas obfignari iufferunt, dum alter Hamilcar, Gifconis filius, a Sicilia reverteretur. Sed haec callida commenta Poenorum, & fententias inauditas, mors Hamilcaris praevenit; liberatufque eft fati munere, quem fui per iniuriam cives inauditum damnaverant. Quae res Agathocli adverfus Poenos occafionem movendi belli dedit. Prima igitur illi cum Hamilcare, Gifconis filio, proelii congreffio fuit: a quo victus, maiore mole reparaturus bellum, Syracufas conceffit. Sed fecundi certaminis eadem fortuna, quae & prioris, fuit.

Cap. IV. Cum igitur victores Poeni Syracufas obfidione cinxiffent, Agathoclefque fe neque viribus parem, neque ad obfidionem ferendam

instructum videret; super haec a sociis, crudelitate eius offensis, desertus esset, statuit bellum in Africam transferre: mira prorsus audacia, ut, quibus in solo urbis suae par non erat, eorum urbi bellum inferret; & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena, victusque victoribus insultaret. Huius consilii non minus admirabile silentium, quam commentum, fuit. Populo hoc solum professus, *invenisse se victoriae viam: animos illi tantum in brevem obsidionis patientiam firmarent: vel, si cui status praesentis fortunae displiceret, dare se ei discedendi liberam potestatem.* Cum mille sexcenti discessissent, ceteros ad obsidionis necessitatem frumento & stipendio instruit: quinquaginta tantum secum talenta ad praesentem usum aufert, cetera ex hoste melius, quam ex sociis paraturus. Omnes deinde servos militaris aetatis, libertate donatos, sacramento adegit, eosque, & maiorem partem ferme militum, navibus imponit; ratus, exaequata utriusque ordinis conditione, mutuam inter eos virtutis aemulationem futuram: ceteros omnes ad tutelam patriae reliquit.

Cap. V. Septimo igitur imperii anno, comitibus duobus adultis filiis, Archagatho & Heraclida, nullo militum sciente quo veheretur, cursum in Africam dirigit. Cum omnes aut in Italiam praedatum se, aut in Sardiniam ituros crederent, tum primum, exposito in Africae litore exercitu, consilium suum omnibus aperit. Quo in loco Syracusae positae sint, ostendit,

quibus aliud nullum auxilium supereſſet, quam ut hoſtibus faciant, quae ipſi patiantur. Quippe aliter domi, aliter foris, bella tractari. Domi ea ſola auxilia eſſe, quae patriae vires ſubminiſtrent: foris hoſtem etiam ſuis viribus vinci, deficientibus ſociis, & odio diuturni imperii extera auxilia circumſpicientibus. Huc accedere, quod urbes caſtellaque Africae non muris cinctae, non in montibus poſitae ſint, ſed in planis campis ſine ullis munimentis iaceant: quas omnes metu excidii facile ad belli ſocietatem perlici poſſe. Maius igitur Carthaginienſibus ab ipſa Africa, quam ex Sicilia, exarſurum bellum, coituraque auxilia omnium adverſus unam urbem, nomine quam opibus ampliorem, & quas non attulerit vires, inde ſumturum. Nec in repentino Poenorum metu modicum momentum victoriae fore, qui tanta audacia hoſtium perculſi, terpidaturi ſint. Acceſſura & villarum incendia, caſtellorum urbiumque contumacium direptionem, tum ipſius Carthaginis obſidionem. Quibus omnibus non ſibi tantum in alios, ſed & aliis in ſe ſentient patere bella. His non ſolum Poenos vinci, ſed & Siciliam liberari poſſe: nec enim moraturos in eius obſidione hoſtes, cum ſua urgeantur. Nuſquam igitur alibi facilius bellum, ſed nec praedam uberiorem inveniri poſſe: nam capta Carthagine, omnem Africam Siciliamque praemium victorum fore. Gloriam certe tam honeſtae militiae tantam in omne aevum futuram, ut terminari nullo tempore oblivione poſſit; ut dicatur, eos ſolos mortalium eſſe, qui bella, quae domi ferre non poterant, ad hoſtes tranſtulerint, ultroque vi-

cti victores insecuti sint, & obsessores urbis suae obsederint. Omnibus igitur forti ac laeto animo bellum ineundum, quo nullum aliud possit aut praemium victoribus uberius, aut victis monumentum illustrius dare.

CAP. VI. His quidem adhortationibus animi militum erigebantur: sed terrebat eos portenti religio, quod navigantibus sol defecerat. Cuius rei rationem non minore cura rex, quam belli, reddebat, affirmans, *si prius, quam proficiscerentur, factum esset, crediturum adversum profecturos prodigium esse: nunc, quia egressis acciderit, illis, ad quos eatur, portendere. Porro defectus naturalium siderum semper praesentem rerum statum mutare: certumque esse, florentibus Carthaginiensium opibus, & laboribus adversisque rebus suis commutationem significari.* Sic consolatis militibus, universas naves, consentiente exercitu, incendi iubet, ut omnes scirent, auxilio fugae ademto, aut vincendum, aut moriendum esse. Deinde cum omnia, quacunque ingrederentur, prosternerent, villas castellaque incenderent, obvius eis fuit cum XXX millibus Poenorum Hanno: sed proelio commisso, duo de Siculis, tria millia de Poenis cum ipso duce cecidere. Hac victoria & Siculorum animi eriguntur, & Poenorum franguntur. Agathocles, victis hostibus, urbes castellaque expugnat, praedas ingentes agit, hostium multa millia trucidat. Castra deinde in quinto lapide a Carthagine statuit, ut damna carissimarum rerum, vastitatemque agrorum, & incendia vil-

larum, de muris ipsius urbis specularentur. Interea ingens tota Africa deleti Poenorum exercitus fama, occupatarumque urbium, divulgatur. Stupor itaque omnes & admiratio incessit, unde tanto imperio tam subitum bellum, praesertim ab hoste iam victo: admiratio deinde paullatim in contemtum Poenorum vertitur. Nec multo post non Afri tantum, verum etiam urbes tributariae nobilissimae novitatem secutae, ad Agathoclen defecere; frumentoque & stipendio victorem instruxere.

Cap. VII. His Poenorum malis etiam deletus in Sicilia cum imperatore exercitus, velut quidam aerumnarum cumulus accessit. Nam post profectionem a Sicilia Agathoclis, in obsidione Syracusarum Poeni segniores redditi, ab Antandro, fratre regis Agathoclis, occidione caesi nuntiabantur. Itaque cum domi forisque eadem fortuna Carthaginiensium esset, iam non tributariae tantum ab his urbes, verum etiam socii reges deficiebant, amicitiarum iura non fide, sed successu ponderantes. Erat inter ceteros rex Cyrenarum Ophellas, qui spe improba regnum totius Africae amplexus, societatem cum Agathocle per legatos iunxerat, pactusque cum eo fuerat, ut Siciliae illi, sibi Africae imperium, victis Carthaginiensibus, cederet. Itaque cum ad belli societatem cum ingenti exercitu ipse venisset, Agathocles blando alloquio & humili adulatione, cum saepius simul coenassent, adoptatusque filius eius ab Ophella esset, incautum

interficit; occupatoque exercitu eius, iterato Carthaginienfes, omnibus viribus bellum cientes, magno utriufque exercitus fanguine, gravi proelio fuperat. Hoc certaminis difcrimine tanta defperatio illata Poenis eft, ut, nifi in exercitu Agathoclis orta feditio fuiffet, tranfiturus ad eum Bomilcar, rex Poenorum, cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro a Poenis patibulo fuffixus eft, ut idem locus monumentum fuppliciorum eius effet, qui ante fuerat ornamentum honorum. Sed Bomilcar magno animo crudelitatem civium tulit: adeo ut de fumma cruce, veluti de tribunali, in Poenorum fcelera concionaretur; obiectans illis, nunc *Hannonem falfa affectati regni invidia circumventum;* nunc *Gifconis innocentis exfilium;* nunc *in Hamilcarem patruum fuum tacita fuffragia, quod Agathoclen focium illis facere, quam hoftem maluerit.* Haec cum in maxima populi concione vociferatus effet, exfpiravit.

Cap. VIII. Interea Agathocles profligatis in Africa rebus, tradito Archagatho filio exercitu, in Siciliam recurrit; nihil actum in Africa exiftimans, fi amplius Syracufae obfiderentur. Nam poft occifum Hamilcarem, Gifconis filium, novus eo a Poenis miffus exercitus fuerat. Statim igitur primo adventu eius omnes Siciliae urbes, auditis rebus, quas in Africa gefferat, certatim fe ei tradunt: atque ita pulfis e Sicilia Poenis, totius infulae imperium occupavit. In Africam deinde reverfus, feditione militum excipitur. Nam fti-

pendiorum ſolutio in adventum patris dilata a filio fuerat. Igitur ad concionem vocatos blandis verbis permulſit: *ſtipendia illis non a ſe flagitanda eſſe, ſed ab hoſte quaerenda: communem victoriam, communem praedam futuram. Paullum modo anniterentur, dum belli reliquiae peraguntur; cum ſciant, Carthaginem captam ſpes omnium expleturam.* Sedato militari tumultu, interiectis diebus ad caſtra hoſtium exercitum ducit: ibi inconſultius proelium committendo, maiorem partem exercitus perdidit. Cum itaque in caſtra fugiſſet, verſamque in ſe invidiam temere commiſſi belli videret, priſtinamque offenſam non depenſi ſtipendii metueret; concubia nocte ſolus a caſtris cum Archagatho filio profugit. Quod ubi milites cognovere, haud ſecus, quam ſi ab hoſte capti eſſent, trepidavere; *bis ſe a rege ſuo in mediis hoſtibus relictos eſſe,* proclamantes; *ſalutemque ſuam deſertam ab eo eſſe, quorum ne ſepultura quidem relinquenda fuerit.* Cum perſequi regem vellent, a Numidis excepti, in caſtra revertuntur; comprehenſo tamen reductoque Archagatho, qui a patre noctis errore diſceſſerat. Agathocles autem navibus, quibus reverſus a Sicilia fuerat, cum cuſtodibus earundem Syracuſas defertur. Exemplum flagitii ſingulare, rex exercitus ſui deſertor, filiorumque pater proditor. Interim in Africa poſt fugam regis, milites pactione cum hoſtibus facta, interfectis Agathoclis liberis, Carthaginienſibus ſe tradidere. Archagathus cum occideretur

ab Arcesilao, amico antea patris, rogavit eum, *quidnam liberis eius facturum Agathoclen putet, per quem ipse liberis careat?* Tunc respondit, *satis habere se, quod superstites eos esse Agathoclis liberis sciat.* Post haec Poeni ad persequendum belli reliquias duces in Siciliam miserunt, cum quibus Agathocles pacem aequis conditionibus fecit.

LIBER XXIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Agathoclis in Italiam expeditio adverſus Bruttios: quorum origo & potentia paucis perſtringitur.
2. Agathocles, vi morbi expugnatus, revertitur in Siciliam: ubi turbae domeſticae, quae uxorem & liberos Agathoclis in Aegyptum pellunt. Agathoclis obitus.
3. Pyrrhi Epirotae bella & res geſtae, cum in Sicilia, tum in Italia.
4. Hieronis, Siciliae principis laudatiſſimi, dignitas & virtus.

CAPUT I.

Agathocles, rex Siciliae, pacificatus cum Carthaginienſibus, partem civitatum a ſe fiducia virium diſſidentium armis ſubegit. Dein quaſi anguſtis inſulae terminis clauderetur, cuius imperii partem primis incrementis ne ſperaverat quidem, in Italiam tranſcendit; exemplum Dionyſii ſecutus, qui multas civitates Italiae ſubegerat. Primi igitur hoſtes illi Bruttii fuere, qui & fortiſſimi tum, & opulentiſſimi videbantur, ſimul & ad iniurias vicinorum promti. Nam multas civitates Graeci nominis Italia expulerant: auctores quoque ſuos Lucanos bello vicerant, & pacem cum his aequis legibus fe-

cerant. Tanta feritas animorum erat, ut nec origini ſuae parcerent. Namque Lucani iiſdem legibus liberos ſuos, quibus & Spartani, inſtituere ſoliti erant. Quippe ab initio pubertatis in ſilvis inter paſtores habebantur, ſine miniſterio ſervili, ſine veſte, quam induerent, vel cui incubarent; ut a primis annis duritiae parcimoniaeque, ſine ullo uſu urbis, aſſueſcerent. Cibus his praeda venatica, potus aut lactis, aut fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur. Horum igitur ex numero quinquaginta primo ex agris finitimorum praedari ſoliti, confluente deinde multitudine, ſollicitati praeda, cum plures facti eſſent, infeſtas regiones reddebant. Itaque fatigatus querelis ſociorum Dionyſius, Siciliae tyrannus, ſexcentos Afros ad compeſcendos eos miſerat: quorum caſtellum, proditum ſibi per Bruttiam mulierem, expugnaverunt; ibique civitatem, concurrentibus ad opinionem novae urbis paſtoribus, ſtatuerunt; *Bruttios*que ſe ex nomine mulieris vocaverunt. Primum illis cum Lucanis, originis ſuae auctoribus, bellum fuit: cuius victoria erecti, cum pacem aequo iure feciſſent, ceteros finitimos armis ſubegerunt; tantaſque opes brevi confecuti ſunt, ut perniciosi etiam regibus haberentur. Denique Alexander, rex Epiri, cum in auxilium Graecarum civitatum cum magno exercitu in Italiam veniſſet, cum omnibus copiis ab his deletus eſt. Quare feritas eorum ſucceſſu felicitatis incenſa, diu terri-

bilis finitimis fuit. Ad poſtremum imploratus Agathocles, ſpe ampliandi regni, a Sicilia in Italiam traiecit.

Cap. II. Principio adventus eius opinione concuſſi, legatos ad eum, ſocietatem amicitiamque petentes, miſerunt. Quos Agathocles ad coenam invitatos, ne exercitum traiici viderent, in poſterum ſtatuta his die, conſcenſa nave fruſtratus eſt. Sed fraudis haud laetus eventus fuit: ſiquidem reverti eum in Siciliam, interiectis paucis diebus, vis morbi coëgit; quo toto corpore comprehenſus, per omnes nervos articuloſque humore peſtifero graſſante, velut inteſtino ſingulorum membrorum bello impugnabatur. Ex qua deſperatione bellum inter filium nepotemque eius, regnum iam quaſi mortui vindicantes, oritur; occiſoque filio, regnum nepos occupavit. Igitur Agathocles, cum morbi cura & aegritudo graviores eſſent, & inter ſe alterum alterius malo creſceret, deſperatis rebus, uxorem ſuam Texenam, genitoſque ex ea duos parvulos, cum omni pecunia, & familia, regalique inſtrumento, quo praeter illum nemo regum ditior fuit, navibus impoſitos, Aegyptum, unde uxorem acceperat, remittit; timens, ne praedonem regni ſui hoſtem paterentur. Quamquam uxor diu, ne ab aegro divelleretur, deprecata eſt, ne diſceſſus ſuus adiungi nepotis parricidio poſſet, & tam cruente haec deſeruiſſe virum, quam ille impugnaſſe avum, videretur: *Nubendo ſe non proſperae tan-*

tum, ſed omnis fortunae iniſſe ſocietatem: nec invitam periculo ſpiritus ſui emturam, ut extremos viri ſpiritus exciperet, & exſequiarum officium, in quod, profecta ſe, nemo ſit ſucceſſurus, obſequio debitae pietatis impleret. Diſcedentes parvuli flebili ululatu amplexi patrem tenebant. Ex altera parte uxor maritum non amplius viſura oſculis fatigabat. Nec minus ſenis lacrimae miſerabiles erant. Flebant hi morientem patrem; ille exſules liberos: hi diſceſſu ſuo ſolitudinem patris, aegri ſenis; ille in ſpem regni ſuſceptos relinqui in egeſtate lugebat. Inter haec regia omnis, aſſiſtentium fletibus tam crudelis diſcidii impleta, reſonabat. Tandem finem lacrimis neceſſitas profectionis impoſuit, & mors regis proficiſcentes filios inſecuta eſt. Dum haec aguntur, Carthaginienſes, cognitis quae in Sicilia agebantur, occaſionem totius inſulae occupandae datam ſibi exiſtimantes, magnis viribus eo traiiciunt, multaſque civitates ſubigunt.

Cap. III. Eo tempore & Pyrrhus adverſus Romanos bellum gerebat: qui imploratus a Siculis in auxilium, ſicuti dictum eſt, cum Syracuſas veniſſet, multaſque civitates ſubegiſſet, rex Siciliae, ſicut Epiri, appellatur. Quarum rerum felicitate laetus, Heleno filio Siciliae, velut avitum, (nam ſuſceptus ex filia Agathoclis regis erat,) Alexandro autem Italiae regnum deſtinat. Poſt haec multa ſecunda proelia cum Carthaginienſibus facit. Interiecto deinde tempore legati ab Italicis ſociis venere, nuntiantes, *Ro-*

manis resisti non posse, deditionemque futuram, nisi subveniat. Anxius tam ambiguo periculo, incertusque, quid ageret, vel quibus primum subveniret, in utrumque pronus consultabat. Quippe instantibus hinc Carthaginiensibus, inde Romanis, periculosum videbatur, exercitum in Italiam non traiicere: periculosius, a Sicilia deducere; ne aut illi non lata ope, aut hi deserti amitterentur. In hoc aestu periculorum tutissimus portus consiliorum visus est, omnibus viribus decernere in Sicilia, & profligatis Carthaginiensibus, victorem exercitum transponere in Italiam. Itaque conserto proelio, cum superior fuisset, quoniam tamen a Sicilia abiret, pro victo fugere visus est: ac propterea socii ab eo defecerunt; & imperium Siciliae tam cito amisit, quam facile quaesierat. Sed nec in Italia meliore felicitate usus, in Epirum revertitur. Admirabilis utriusque rei casus in exemplum fuit. Nam sicut ante secunda fortuna, rebus supra vota fluentibus, Italiae Siciliaeque imperium, & tot de Romanis victorias adstruxerat: ita nunc adversa, velut in ostentationem fragilitatis humanae, destruens quae cumulaverat, Siciliensi ruinae naufragium maris, & foedam adversus Romanos pugnam, turpemque ab Italia discessum adiecit.

Cap. IV. Post profectionem a Sicilia Pyrrhi, magistratus Hiero creatur: cuius tanta moderatio fuit, ut, consentiente omnium civitatum favore, dux adversus Carthaginienses primum,

mox rex crearetur. Huius futurae maieſtatis ipſa infantis educatio quaſi praenuntia fuit: quippe genitus erat patre Hierocle, nobili viro, cuius origo a Gelone, antiquo Siciliae tyranno, manabat: ſed maternum illi genus ſordidum, atque adeo pudendum fuit. Nam ex ancilla natus, ac propterea a patre, velut dehoneſtamentum generis, expoſitus erat. Sed parvulum, & humanae opis egentem, apes, congeſto circa iacentem melle, multis diebus aluere. Ob quam rem reſponſo haruſpicum admonitus pater, qui *regnum infanti portendi* canebant, parvulum recolligit, omnique ſtudio ad ſpem maieſtatis, quae promittebatur, inſtituit. Eidem in ludo inter coaequales diſcenti lupus tabulam, in turba puerorum repente conſpectus, eripuit. Adoleſcenti quoque, prima bella ineunti, aquila in clypeo, noctua in haſta, conſedit. Quod oſtentum & conſilio cautum, & manu promtum, regemque futurum ſignificabat. Denique adverſus provocatores ſaepe pugnavit, ſemperque victoriam reportavit: a Pyrrho rege multis militaribus donis donatus eſt. Pulchritudo ei corporis inſignis, vires quoque in homine admirabiles fuere. In alloquio blandus, in negotio iuſtus, in imperio moderatus; prorſus ut nihil ei regium deeſſe, praeter regnum, videretur.

LIBER XXIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Graeciae civitates aliae in alias affurgunt.
2. Ptolemaei Macedonis in fororem Arfinoën confpiratio.
3. Ptolemaei & Arfinoës nuptiae tragicis cafibus folvuntur.
4. Gallorum, qui Ptolemaeum vicerunt & interfecerunt, in Macedoniam irruptio.
5. Quo ftrategemate Ptolemaeum aggreffi fint, & opprefferint. Macedonum luctus & inftauratio.
6. Alia Gallorum, Brenno duce, in Graeciam expeditio, & de fpoliando Delphico templo confilium. Huius templi & oraculi defcriptio.
7. Brenni & aliorum confultatio de templi oppugnatione, & hortatio ad milites.
8. Gallorum Delphos oppugnantium clades, ipfiufque Brenni interitus.

CAPUT I.

Dum haec in Sicilia geruntur, interim in Graecia, diffidentibus inter fe bello Ptolemaeo Ceranno, & Antiocho, & Antigono regibus, omnes ferme Graeciae civitates, ducibus Spartanis, velut occafione data, ad fpem libertatis erectae, miffis invicem legatis, per quos in focietatis foedera alligarentur, in bellum prorumpunt; &, ne cum Antigono, fub cuius regno erant, bellum cepiffe viderentur, focios eius Aetolos aggrediuntur, caufas belli praetendentes, quod confenfu

Graeciae ſacratum Apollini Cirrhaeum campum per vim occupaſſent. Huic bello ducem deligunt Arean: qui, adunato exercitu, urbem, ſataque in his campis poſita, depopulatur; quae auferri non poterant, incendit. Quod cum e montibus conſpicati Aetolorum paſtores eſſent, congregati admodum quingenti, ſparſos hoſtes, ignorantesque quanta manus eſſet, quoniam conſpectum illis metus & incendiorum fumus abſtulerat, conſectantur; trucidatiſque admodum novem millibus, praedones in fugam verterunt. Reparantibus deinde Spartanis bellum auxilium multae civitates negaverunt, exiſtimantes, dominationem eos, non libertatem Graeciae, quaerere. Interea inter reges bellum finitur: nam Ptolemaeus, pulſo Antigono, cum regnum totius Macedoniae occupaſſet, pacem cum Antiocho facit; affinitatemque cum Pyrrho, data ei in matrimonium filia ſua, iungit.

Cap. II. Exinde externo metu depoſito, impium & facinoroſum animum ad domeſtica ſcelera convertit, inſidiaſque Arſinoae ſorori ſuae inſtruit, quibus & filios eius vita, & ipſam Caſſandreae urbis poſſeſſione privaret. Primus ei dolus fuit, ſimulato amore, ſororis matrimonium petere: aliter enim ad ſororis filios, quorum regnum occupaverat, quam concordiae fraude, pervenire non poterat. Sed nota ſcelerata Ptolemaei voluntas ſorori erat. Itaque non credenti mandat, *velle ſe cum filiis eius regni conſortium iungere: cum quibus non ideo ſe armis contendiſſe, quo-*

niam eripere his regnum, sed quod id facere sui muneris vellet. In hoc mitteret arbitrum iurisiurandi; quo praesente apud Deos patrios, quibus vellet obsecrationibus, se obligaret. Incerta Arsinoë, quid ageret: si mitteret, decipi periurio; si non mitteret, provocare rabiem fraternae crudelitatis timebat. Itaque plus liberis, quam sibi, timens, quos matrimonio suo protecturam se arbitrabatur, mittit ex amicis suis Chodionem: quo perducto in sanctissimum Iovis templum, veterrimae Macedonum religionis, Ptolemaeus, sumtis in manus altaribus, contingens ipsa simulacra & pulvinaria Deorum, inauditis ultimisque exsecrationibus adiurat, *se sincera fide matrimonium sororis petere; nuncupaturumque se eam reginam; neque in contumeliam eius se aliam uxorem, aliosve, quam filios eius, liberos habiturum.* Arsinoë postquam & spe impleta est, & metu soluta, ipsa cum fratre colloquitur: cuius vultus, & blandientes oculi cum fidem non minorem, quam iusiurandum, promitterent, reclamante Ptolemaeo filio *fraudem subesse*, in matrimonium fratris concedit.

Cap. III. Nuptiae magno apparatu, laetitiaque omnium celebrantur. Ad concionem quoque vocato exercitu, capiti sororis diadema imponit, reginamque eam appellat. Quo nomine in laetitiam effusa Arsinoë, quia, quod morte Lysimachi prioris mariti amiserat, recepisset, ultro virum in urbem suam Cassandream invitat; cuius urbis cupiditate fraus struebatur. Praegressa igi-

tur virum, diem festum urbi in adventum eius indicit: domos, templa, ceteraque omnia exornari iubet: aras ubique hostiasque disponi: filios quoque suos, Lysimachum sexdecim annos natum, Philippum triennio minorem, utrumque forma insignem, coronatos occurrere iubet. Quos Ptolemaeus, ad celandam fraudem, cupide & ultra modum verae affectionis amplexus, osculis diu fatigat. Ubi ad portam ventum est, occupari arcem iubet, pueros interfici. Qui cum ad matrem confugissent, in gremio eius inter ipsa oscula trucidantur, proclamante Arsinoë, *quod tantum nefas aut nubendo, aut post nuptias contraxisset.* Pro filiis saepe se percussoribus obtulit; frequenter corpore suo puerorum corpora amplexata protexit; vulneraque excipere, quae liberis intendebantur, voluit. Ad postremum etiam spoliata funeribus filiorum, scissa veste, & crinibus sparsis, cum duobus servulis ex urbe protracta, Samothraciam in exsilium abiit; eo miserior, quod mori cum filiis ei non licuit. Sed nec Ptolemaeo inulta scelera fuerunt. Quippe Diis immortalibus tot periuria, & tam cruenta parricidia vindicantibus, brevi post a Gallis spoliatus regno, captusque, vitam ferro, ut meruerat, amisit.

CAP. IV. Namque Galli, abundante multitudine, cum eos non caperent terrae, quae genuerant, trecenta millia hominum ad sedes novas quaerendas, veluti ver sacrum, miserunt. Ex his portio in Italia consedit, quae & urbem Ro-

manam captam incendit; & portio Illyricos sinus, ducibus avibus, (nam augurandi studio Galli praeter ceteros callent,) per strages barbarorum penetravit, & in Pannonia consedit: gens aspera, audax, bellicosa, quae prima post Herculem, cui ea res virtutis admirationem & immortalitatis fidem dedit, Alpium invicta iuga, & frigore intractabilia loca transcendit: ibi domitis Pannoniis, per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt. Hortante deinde successu, divisis agminibus, alii Graeciam, alii Macedoniam, omnia ferro prosternentes, petivere. Tantusque terror Gallici nominis erat, ut etiam reges non lacessiti, ultro pacem ingenti pecunia mercarentur. Solus rex Macedoniae Ptolemaeus adventum Gallorum intrepidus audivit; hisque cum paucis & incompositis, quasi bella non difficilius, quam scelera, patrarentur, parricidiorum furiis agitatus, occurrit. Dardanorum quoque legationem, viginti millia armatorum in auxilium offerentem, sprevit; addita insuper contumelia, *actum de Macedonia* dicens, *si, cum totum Orientem soli domuerint, nunc in vindictam finium Dardanis egeant: milites se habere filios eorum, qui sub Alexandro rege stipendia, toto orbe terrarum victores, fecerint.* Quae ubi Dardano regi nuntiata sunt, *inclytum illud Macedoniae regnum brevi, immaturi iuvenis temeritate, casurum* dixit.

Cap. V. Igitur Galli, duce Belgio, ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemaeum

mittunt, offerentes pacem, ſi emere velit: ſed Ptolemaeus inter ſuos, *belli metu pacem Gallos petere*, gloriatus eſt. Nec minus halafetociter ſe legatis, quam inter amicos, iactavit, *aliter ſe pacem daturum* negando, *niſi principes ſuos obſides dederint, & arma tradiderint: non enim fidem ſe, niſi inermibus, habiturum.* Renuntiata legatione, riſere Galli, undique acclamantes, *brevi ſenſurum, ſibi an illi conſulentes pacem obtulerint.* Interiectis diebus, proelium conſeritur, victique Macedones caeduntur. Ptolemaeus multis vulneribus ſaucius capitur: caput eius amputatum, & lancea fixum, tota acie ad terrorem hoſtium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga ſervavit: ceteri aut capti, aut occiſi. Haec cum nuntiata per omnem Macedoniam eſſent, portae urbium clauduntur, luctu omnia replentur: nunc orbitatem amiſſorum filiorum dolebant; nunc excidia urbium metuebant; nunc Alexandri Philippique regum ſuorum nomina, ſicuti numinum, in auxilium vocabant: *ſub illis ſe non ſolum tutos, verum etiam victores orbis terrarum, exſtitiſſe: ut tuerentur patriam ſuam, quam gloria rerum geſtarum coelo proximam reddidiſſent; ut opem afflictis ferrent, quos furor & temeritas Ptolemaei regis perdidiſſet*, orabant. Deſperantibus omnibus, non votis agendum Soſthenes, unus de Macedonum principibus, ratus, contracta iuventute, & Gallos victoria exſultantes compeſcuit, & Macedoniam ab hoſtili populatione defendit. Ob quae virtutis beneficia multis nobi-

libus regnum Macedoniae affectantibus ignobilis ipse praeponitur: & cum rex ab exercitu appellatus esset, ipse non in regis, sed ducis nomen iurare milites compulit.

CAP. VI. Interea Brennus, quo duce portio Gallorum in Graeciam se effuderat, audita victoria suorum, qui Belgio duce Macedonas vicerant, indignatus parta victoria opimam praedam, & Orientis spoliis onustam, tam facile relictam esse, ipse adunatis CL millibus peditum, & XV millibus equitum, in Macedoniam irrumpit. Cum agros villasque popularetur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonum Sosthenes: sed pauci a pluribus, trepidi a valentibus, facile vincuntur. Itaque cum victi se Macedones intra muros urbium condidissent; victor Brennus, nemine prohibente, totius Macedoniae agros depraedatur. Inde, quasi terrena iam spolia sorderent, animum ad Deorum immortalium templa convertit, scurriliter iocatus, *locupletes Deos largiri hominibus oportere.* Statim igitur Delphos iter vertit, praedam religioni, aurum offensae Deorum immortalium praeferens; *quos nullis opibus egere, ut qui eas largiri hominibus soleant,* affirmabat. Templum autem Apollinis Delphis positum est in monte Parnaso, in rupe undique impendente: ibi civitatem frequentia hominum fecit, qui ad affirmationem maiestatis undique concurrentes, in eo saxo consedere. Atque ita templum & civitatem non muri, sed praecipitia; nec manu facta, sed naturalia

praesidia defendunt: prorsus ut incertum sit, utrum munimentum loci, an maiestas Dei plus hic admirationis habeat. Media saxi rupes in formam theatri recessit. Quamobrem & hominum clamor, & si quando accedit tubarum sonus, personantibus & respondentibus inter se rupibus, multiplex audiri, ampliorque, quam editur, resonare solet. Quae res maiorem maiestatis terrorem ignaris rei & admiratione stupentibus plerumque adfert. In hoc rupis anfractu, media ferme montis altitudine, planities exigua est, atque in ea profundum terrae foramen, quod in oracula patet: ex quo frigidus spiritus vi quadam, velut vento, in sublime expulsus, mentes vatum in vecordiam vertit; impletasque Deo, responsa consulentibus dare cogit. Multa igitur ibi & opulenta regum populorumque visuntur munera; quaeque magnificentia sui reddentium vota gratam voluntatem, & Deorum responsa manifestant.

Cap. VII. Igitur Brennus cum in conspectu haberet templum, diu deliberavit, an confestim rem aggrederetur; an vero fessis via militibus noctis spatium ad resumendas vires daret. Emanus & Thessalorus duces, qui se ad praedae societatem iunxerant, *amputari moras* iubent, *dum imparati hostes, & recens adventus sui terror esset: interiecta nocte & animos hostibus, forsitan & auxilia accessura; & vias, quae tunc pateant, obstructum iri.* Sed Gallorum vulgus ex longa inopia, ubi primum vino ceterisque commeatibus referta

rura invenit, non minus abundantia, quam victoria laetum per agros se sparserat; desertisque signis, ad occupanda omnia pro victoribus vagabantur. Quae res dilationem Delphis dedit. Prima namque opinione adventus Gallorum prohibiti agrestes oraculis feruntur, messes vinaque villis efferre. Cuius rei salutare praeceptum non prius intellectum est, quam vini ceterarumque copiarum abundantia, velut mora Gallis obiecta, auxilia finitimorum convenere. Prius itaque urbem suam Delphi, aucti viribus sociorum, permunivere, quam Galli vino, velut praedae, incubantes, ad signa revocarentur. Habebat Brennus lecta ex omni exercitu peditum sexaginta quinque millia: Delphorum sociorumque non nisi quatuor millia militum erant; quorum contemtu Brennus ad acuendos suorum animos praedae ubertatem omnibus ostendebat, statuasque cum quadrigis, quarum ingens copia procul visebatur, solido auro fusas esse, plusque in pondere, quam in specie, habere praedae affirmabat.

Cap. VIII. Hac asseveratione incitati Galli, simul & hesterno mero saucii, sine respectu periculorum in bellum ruebant. Contra Delphi plus in Deo, quam in viribus reponentes, cum contemtu hostium resistebant; scandentesque Gallos e summo montis vertice partim saxo, partim armis, obruebant. In hoc partium certamine, repente universorum templorum antistites, simul & ipsi vates, sparsis crinibus, cum

insignibus atque infulis, pavidi vecordesque in primam pugnantium aciem procurrunt: *advenisse Deum* clamant, *eumque se vidisse desilientem in templum per culminis aperta fastigia. Dum omnes opem Dei suppliciter implorant, iuvenem supra humanum modum insignis pulchritudinis, comitesque ei duas armatas virgines, ex propinquis duabus Dianae Minervaeque aedibus occurrisse: nec oculis tantum haec se perspexisse; audisse etiam stridorem arcus, ac strepitum armorum. Proinde ne cunctarentur, Diis antesignanis, hostem caedere, & victoriae Deorum socios se adiungere*, summis obsecrationibus monebant. Quibus vocibus incensi, omnes certatim in proelium prosiliunt. Praesentiam Dei & ipsi statim sensere: nam & terrae motu portio montis abrupta Gallorum stravit exercitum, & confertissimi cunei non sine vulneribus hostium dissipati ruebant. Insecuta deinde tempestas est, quae grandine & frigore saucios ex vulneribus absumsit. Dux ipse Brennus, cum dolorem vulnerum ferre non posset, pugione vitam finivit. Alter ex ducibus, punitis belli auctoribus, cum decem millibus sauciorum citato agmine Graecia excedit. Sed nec fugientibus fortuna commodior fuit: siquidem pavidis nulla sub tectis acta nox, nullus sine labore & periculo dies; assidui imbres, & gelu nix concreta, & fames, & lassitudo, & super haec maximum pervigiliae malum, miseras infelicis belli reliquias obterebant. Gentes quoque nationesque, per quas iter habebant, palantes velut praedam se-

ctabantur. Quo pacto evenit, ut nemo ex tanto exercitu, qui paullo ante fiducia virium etiam adverſus Deos contendebat, vel ad memoriam tantae cladis ſupereſſet.

LIBER XXV.

BREVIARIUM CAPITUM.

CAPUT I.

INTER duos reges, Antigonum & Antiochum, ſtatuta pace, cum in Macedoniam Antigonus reverteretur, novus eidem repente hoſtis exortus eſt. Quippe Galli, qui a Brenno duce, cum in Graeciam proficiſceretur, ad terminos gentis tuendos relicti fuerant, ne ſoli deſides viderentur, peditum quindecim millia, equitum tria millia armaverunt; fugatiſque Getarum Triballorumque copiis, Macedoniae imminentes, legatos ad regem miſerunt, qui pacem ei venalem offerrent, ſimul & regis caſtra ſpecularentur. Quos Antigonus, pro regali munificentia, ingenti apparatu epularum ad coenam invita-

vit. Sed Galli expofitum grande auri argentique pondus admirantes, atque praedae ubertate follicitati, infeftiores, quam venerant, revertuntur. Quibus & elephantos ad terrorem, velut invifitatas barbaris formas, rex oftendi iufferat, & naves onuftas copiis demonftrari; ignarus, quod, quibus oftentatione virium metum fe iniicere exiftimabat, eorum animos ut ad opimam praedam follicitabat. Itaque legati ad fuos reverfi, omnia in maius extollentes, opes pariter & negligentiam regis oftendunt: *referta auro & argento caftra; fed neque vallo foffave munita: & quafi fatis munimenti in divitiis haberent, ita eos omnia officia militaria intermififfe: prorfus quafi ferri auxilio non indigerent, quoniam abundarent auro.*

Cap. II. Hac relatione avidae gentis animi fatis ad praedam incitabantur. Accedebat tamen & exemplum Belgii, qui non magno ante tempore Macedonum exercitum cum rege trucidaverat. Itaque, confentientibus omnibus, nocte caftra regis aggrediuntur: qui praefentiens tantam tempeftatem, fignum pridie dederat, ut, omnibus rebus ablatis, in proxima filva taciti fe occultarent. Neque aliter fervata caftra, quam quod deferta funt: fiquidem Galli, ubi omnia vacantia, nec fine defenforibus modo, verum etiam fine cuftodibus vident, non fugam hoftium, fed dolum arbitrantes, diu intrare portas timuerunt. Ad poftremum integris & intactis munimentis, fcrutantes potius quam diripientes,

caſtra occupaverunt. Tunc ablatis quae invenerant, ad litus convertuntur. Ibi dum naves incautius diripiunt, a remigibus & ab exercitus parte, quae eo cum coniugibus & liberis confugerat, nihil tale metuentes trucidantur: tantaque caedes Gallorum fuit, ut Antigono pacem opinio huius victoriae non a Gallis tantum, verum etiam a finitimorum feritate, praeſtiterit. Quamquam Gallorum ea tempeſtate tantae foecunditatis iuventus fuit, ut Aſiam omnem velut examine aliquo implerent. Denique neque reges Orientis ſine mercenario Gallorum exercitu ulla bella geſſerunt; neque pulſi regno, ad alios, quam ad Gallos, confugerunt. Tantus terror Gallici nominis, & armorum invicta felicitas erat, ut aliter neque maieſtatem ſuam tutari, neque amiſſam reciperare ſe poſſe niſi Gallica virtute arbitrarentur. Itaque in auxilium a Bithyniae rege vocati, regnum cum eo parta victoria diviſerunt; eamque regionem *Gallograeciam* cognominaverunt.

Cap. III. Dum haec in Aſia geruntur, interim in Sicilia Pyrrhus a Poenis navali proelio victus, ab Antigono Macedoniae rege ſupplementum militum per legatos petit; denuntians, *ni mittat, redire ſe in regnum neceſſe habere, incrementa rerum, quae de Romanis voluerit, de ipſo quaeſiturum.* Quod ubi negatum legati retulerunt, diſſimulatis cauſſis, repentinam fingit profectionem. Socios interim parare bellum iubet: arcis Tarentinae cuſtodiam Heleno filio & ami-

co Miloni tradit. Reverſus in Epirum, ſtatim fines Macedoniae invadit: cui Antigonus cum exercitu occurrit; victuſque proelio in fugam vertitur. Atque ita Pyrrhus Macedoniam in deditionem accipit; &, veluti damna amiſſae Siciliae Italiaeque acquiſito Macedoniae regno penſaſſet, relictum Tarenti filium & amicum arceſſit. Antigonus autem cum paucis equitibus, fugae comitibus, repente fortunae ornamentis deſtitutus, amiſſi regni ſpeculaturus eventum, Theſſalonicam ſe recepit, ut inde cum conducta Gallorum mercenaria manu bellum repararet. Rurſus a Ptolemaeo, Pyrrhi filio, funditus victus, cum ſeptem comitibus fugiens, non iam reciperandi regni ſpem, ſed ſalutis latebras, ac fugae ſolitudines, captat.

Cap. IV. Igitur Pyrrhus in tanto faſtigio regni collocatus, iam nec eo, ad quod votis perveniendum fuerat, contentus, Graeciae Aſiaeque regna meditatur. Neque illi maior ex imperio, quam ex bello, voluptas erat: nec quiſquam Pyrrhum, qua tuliſſet impetum, ſuſtinere valuit. Sed ut ad devincenda regna invictus habebatur, ita devictis acquiſitiſque celeriter carebat. Tanto melius ſtudebat acquirere imperia, quam retinere. Itaque cum copias Cherroneſo tranſpoſuiſſet, legationibus Athenienſium, & Achaeorum, Meſſeniorumque excipitur. Sed & Graecia omnis admiratione nominis eius, ſimul & rerum adverſus Romanos Poenoſque geſtarum gloria attonita, adventum eius

exſpectabat. Primum illi bellum adverſus Spartanos fuit: ubi maiore mulierum, quam virorum, virtute exceptus, Ptolemaeum filium & exercitus partem robuſtiſſimam amiſit: quippe oppugnanti urbem, ad tutelam patriae tanta multitudo feminarum concurrit, ut non fortius victus, quam verecundius, recederet. Porro Ptolemaeum, filium eius, adeo ſtrenuum & manu fortem fuiſſe tradunt, ut urbem Corcyram cum ſexageſimo ceperit: idem proelio navali quinqueremem ex ſcapha cum ſeptimo inſiluerit, captamque tenuerit: in oppugnatione quoque Spartanorum uſque in mediam urbem equo procurrerit; ibique concurſu multitudinis interfectus ſit. Cuius corpus ut relatum patri eſt, dixiſſe Pyrrhum ferunt, *aliquanto tardius eum, quam timuerit ipſe, vel temeritas eius meruerit, occiſum eſſe.*

CAP. V. Repulſus a Spartanis Pyrrhus, Argos petit: ibi, dum Antigonum in urbe clauſum expugnare conatur, inter confertiſſimos violentiſſime dimicans, ſaxo de muris ictus occiditur. Caput eius Antigono refertur: qui victoria mitius uſus, filium eius Helenum, cum Epirotis ſibi deditum, in regnum remiſit, eique inſepulti patris oſſa in patriam referenda tradidit. Satis conſtans inter omnes auctores fama eſt, nullum nec eius, nec ſuperioris aetatis regem comparandum Pyrrho fuiſſe; raroque non inter reges tantum, verum etiam inter illuſtres viros, aut vitae ſanctioris, aut iuſtitiae proba-

tioris, visum fuisse : scientiam certe rei militaris in illo viro tantam fuisse, ut cum Lysimacho, Demetrio, Antigono, tantis regibus, bella gerens, invictus semper fuerit: Illyriorum quoque, Siculorum, Romanorumque, & Carthaginiensium bellis, numquam inferior, plerumque etiam victor exstiterit: qui patriam certe suam angustam ignobilemque, fama rerum gestarum, & claritate nominis sui, toto orbe illustrem reddiderit.

LIBER XXVI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Peloponnesii per proditionem Antigono traduntur. Aristotimus tyrannus Epirotas affligit, & Hellanici prudentia opprimitur.
2. Antigonus Gallis occurrit, qui in furorem versi, coniuges & liberos suos trucidant: deinde numinis vindicta omnes internecione delentur. Antigoni bellum cum Atheniensibus.
3. Alexander, Pyrrhi filius, in regnum restituitur. Regni Cyrenarum turbulentus status.

CAPUT I.

Post mortem Pyrrhi non in Macedonia tantum, verum etiam in Asia Graeciaque magni bellorum motus fuere. Nam & Peloponnesii per proditionem Antigono traditi: & variante hominum partim dolore, partim gaudio, prout singulae civitates aut auxilium de Pyrrho speraverant, aut metus sustinuerant, ita aut cum Antigono societatem iungebant, aut mutuis inter se odiis in bellum ruebant. Inter hunc turbatarum provinciarum motum, Epirorum quoque urbs ab Aristotimo principe per tyrannidem occupatur: a quo cum multi ex primoribus occisi, plures in exsilium acti essent, Aetolis per legatos postulantibus, *coniuges liberosque exsulum redderet*, primo negavit: postea, quasi poeniteret, proficiscendi ad suos omnibus matronis potestatem dedit; diemque profectionis statuit. Il-

lae, quasi in perpetuum cum viris exsulaturae, pretiosissima quaeque auferentes, cum ad portam, quasi uno agmine profecturae, convenissent, omnibus rebus exspoliatae, in carcerem recluduntur; occisis prius in gremio matrum parvulis liberis, virginibusque ad stuprum direptis. Ad tam saevam dominationem stupentibus omnibus, princeps eorum Hellanicus, senex & liberis orbus, ut qui nec aetatis nec pignoris respectu timeret, contractos domum fidissimos amicorum in vindictam patriae hortatur. Cunctantibus privato periculo publicum finire, & deliberandi spatium postulantibus, arcessitis servis iubet obserari fores, tyrannoque nuntiari, *mitteret qui coniuratos apud se comprehenderet;* obiectans singulis, *se, quia liberandae patriae auctor esse non possit, desertae ultorem futurum.* Tunc illi ancipiti periculo circumventi, honestiorem viam eligentes, coniurant in tyranni necem: atque ita Aristotimus, quinto postquam tyrannidem occupaverat mense, opprimitur.

Cap. II. Interea Antigonus cum multiplici bello & Ptolemaei regis, & Spartanorum, premeretur, novusque illi hostis Gallograeciae exercitus adfluxisset, in speciem castrorum parva manu adversus ceteros relicta, adversus Gallos totis viribus proficiscitur. Quibus cognitis Galli, cum & ipsi se proelio pararent, in auspicia pugnae hostias caedunt: quarum extis cum magna caedes, interitusque omnium praediceretur, non in timorem, sed in furorem versi, sperantesque

Deorum minas expiari caede ſuorum poſſe, coniuges & liberos ſuos trucidant, auſpicia belli a parricidio incipientes. Tanta rabies feros animos invaſerat, ut non parcerent aetati, cui etiam hoſtes peperciſſent, bellumque internecivum cum liberis liberorumque matribus gererent, pro quibus bella ſuſcipi ſolent. Itaque quaſi ſcelere vitam victoriamque redemiſſent, ſicut erant cruenti ex recenti ſuorum caede, in proelium non meliore eventu, quam omine, proficiſcuntur: ſiquidem pugnantes, prius parricidiorum furiae, quam hoſtes circumvenere; obverſantibuſque ante oculos manibus interemtorum, omnes occidione caeſi. Tanta ſtrages fuit, ut pariter cum hominibus Dii conſenſiſſe in exitium parricidarum viderentur. Poſt huius pugnae eventum Ptolemaeus & Spartani, victorem hoſtium exercitum declinantes, in tutiora ſe recipiunt. Antigonus quoque, ubi eorum diſceſſum videt, recenti adhuc ex priori victoria militum ardore, bellum Athenienſibus infert. In quo cum occupatus eſſet, interim Alexander, rex Epiri, ulciſci mortem patris Pyrrhi cupiens, fines Macedoniae depopulatur. Adverſus quem cum reverſus a Graecia Antigonus eſſet, tranſitione militum deſtitutus, regnum Macedoniae cum exercitu amittit. Huius filius Demetrius, puer admodum, abſente patre, reparato exercitu, non ſolum amiſſam Macedoniam recipit, verum etiam Epiri regno Alexandrum ſpoliat. Tanta vel mobilitas militum,

vel fortunae varietas erat, ut viciſſim reges, nunc exſules, nunc reges viderentur.

Cap. III. Igitur Alexander, cum exſul ad Acarnanas confugiſſet, non minore Epirotarum deſiderio, quam ſociorum auxilio, in regnum reſtituitur. Per idem tempus rex Cyrenarum Magas decedit: qui ante infirmitatem Beronicen unicam filiam, ad finienda cum Ptolemaeo fratre certamina, filio eius deſponderat. Sed poſt mortem regis, mater virginis Arſinoë, ut invita ſe contractum matrimonium ſolveretur, miſit qui ad nuptias virginis, regnumque Cyrenarum, Demetrium fratrem regis Antigoni a Macedonia arceſſerent: qui & ipſe ex filia Ptolemaei procreatus erat. Sed nec Demetrius moram fecit. Itaque cum ſecundante vento celeriter Cyrenas advolaſſet, fiducia pulchritudinis, qua nimis placere ſocrui coeperat, ſtatim a principio ſuperbus, regiae familiae, militibuſque impotens erat; ſtudiumque placendi a virgine in matrem contulerat. Quae res ſuſpecta primo virgini, dein popularibus militibuſque inviſa fuit. Itaque verſis omnium animis in Ptolemaei filium, inſidiae Demetrio comparantur: cui, cum in lectum ſocrus conceſſiſſet, percuſſores immittuntur. Sed Arſinoë, audita voce filiae ad fores ſtantis, & praecipientis, *ut matri parceretur*, adulterum paulliſper corpore ſuo protexit. Quo interfecto Beronice & ſtupra matris, ſalva pietate, ulta eſt, & in matrimonio ſortiendo iudicium patris ſecuta.

LIBER XXVII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Seleucus Callinicus novercam & fratrem infantem interficit.
2. Classe naufragio amissa, civitates amissas recipit: proelio victus aufugit: auxilium noxium a fratre Antiocho Hierace petit, & impetrat.
3. Asiae turbulentus status. In Antiochum Hieracem & Seleucum numinis vindicta.

CAPUT I.

Mortuo Syriae rege Antiocho, cum in locum eius filius Seleucus successisset, hortante matre Laodice, quae prohibere debuerat, auspicia regni a parricidio coepit: quippe Beronicen novercam suam, sororem Ptolemaei regis Aegypti, cum parvulo fratre ex ea suscepto interficit. Quo facinore perpetrato, & infamiae maculam subiit, & Ptolemaei bello se implicuit. Porro Beronice, cum ad se interficiendam missos didicisset, Daphnae se claudit. Ubi cum obsideri eam cum parvulo filio nuntiatum Asiae civitatibus esset, recordatione paternae, maiorumque eius, dignitatis, casum tam indignae fortunae miserantes, auxilia ei omnes misere.

Frater quoque Ptolemaeus periculo ſororis exterritus, relicto regno, cum omnibus viribus advolat. Sed Beronice ante adventum auxiliorum, cum vi expugnari non poſſet, dolo circumventa trucidatur. Indigna res omnibus viſa. Itaque cum univerſae civitates, quae defecerant, ingentem claſſem comparaſſent, repente exemplo crudelitatis exterritae, ſimul & in ultionem eius, quam defenſuri erant, Ptolemaeo ſe tradunt: qui, niſi in Aegyptum domeſtica ſeditione revocatus eſſet, totum regnum Seleuci occupaſſet. Tantum vel illi odium parricidale ſcelus, vel huic favorem indigne peremtae mors ſororis, attulerat.

Cap. II. Poſt diſceſſum Ptolemaei, Seleucus cum adverſus civitates, quae defecerant, ingentem claſſem comparaſſet, repente veluti Diis ipſis parricidium vindicantibus, orta tempeſtate, claſſem naufragio amittit: nec quidquam illi ex tanto apparatu, praeter nudum corpus, & ſpiritum, & paucos naufragii comites reſiduos fortuna fecit. Miſera quidem res, ſed optanda Seleuco fuit: ſiquidem civitates, quae odio eius ad Ptolemaeum tranſierant, velut Diis arbitris ſatisfactum ſibi eſſet, repentina animorum mutatione in naufragii miſericordiam verſae, imperio ſe eius reſtituunt. Laetus igitur malis ſuis, & damnis ditior redditus, veluti par viribus, bellum Ptolemaeo infert: ſed quaſi ad ludibrium tantum fortunae natus eſſet, nec propter aliud opes regni recepiſſet, quam ut amitteret,

victus proelio, non multo quam post naufragium comitatior, trepidus Antiochiam confugit. Inde ad Antiochum fratrem literas facit, quibus auxilium eius implorat, oblata ei Asia, intra fines Tauri montis, in praemium latae opis. Antiochus autem cum esset annos XIV natus, supra aetatem regni avidus, occasionem non tam pio animo, quam offerebatur, arripuit; sed latronis more totum fratri eripere cupiens, puer sceleratam virilemque sumit audaciam. Unde *Hierax* est cognominatus: quia non hominis, sed accipitris ritu, in alienis eripiendis vitam sectaretur. Interea Ptolemaeus Evergetes, cum Antiochum in auxilium Seleuco venire cognovisset, ne cum duobus uno tempore dimicaret, in annos decem cum Seleuco pacem facit: sed pax ab hoste data interpellatur a fratre, qui conducto Gallorum mercenario exercitu, pro auxilio bellum, pro fratre hostem, imploratus exhibuit. In eo proelio virtute Gallorum victor quidem Antiochus fuit: sed Galli, arbitrantes Seleucum in proelio cecidisse, in ipsum Antiochum arma vertere; liberius depopulaturi Asiam, si omnem stirpem regiam exstinxissent. Quod ubi sensit Antiochus, velut a praedonibus, auro se redimit, societatemque cum mercenariis suis iungit.

Cap. III. Interea rex Bithyniae Eumenes, sparsis consumtisque fratribus bello intestinae discordiae, quasi vacantem Asiae possessionem invasurus, victorem Antiochum, Gallosque ag-

greditur. Nec difficile ſaucios adhuc ex ſuperiore congreſſione, integer ipſe viribus, ſuperat. Ea namque tempeſtate omnia bella in exitium Aſiae gerebantur: uti quiſque fortior fuiſſet, Aſiam velut praedam occupabat. Seleucus & Antiochus fratres bellum propter Aſiam gerebant: Ptolemaeus, rex Aegypti, ſub ſpecie ſororiae ultionis Aſiae inhiabat. Hinc Bithynus Eumenes, inde Galli, humiliorum ſemper mercenaria manus, Aſiam depopulabantur: cum interea nemo defenſor Aſiae inter tot praedones inveniebatur. Victo Antiocho, cum Eumenes maiorem partem Aſiae occupaſſet, ne tunc quidem fratres, perdito praemio, propter quod bellum gerebant, concordare potuerunt: ſed, omiſſo externo hoſte, in mutuum exitium bellum reparant. In eo Antiochus denuo victus, multorum dierum fuga fatigatus, tandem ad ſocerum ſuum Ariamenen, regem Cappadociae, provehitur. A quo cum primum benigne exceptus eſſet, interiectis diebus, cognito quod inſidiae ſibi pararentur, ſalutem fuga quaeſivit. Igitur cum profugo nuſquam tutus locus eſſet, ad Ptolemaeum hoſtem, cuius fidem tutiorem quam fratris exiſtimabat, decurrit; memor vel quae facturus fratri eſſet, vel quae meruiſſet a fratre. Sed Ptolemaeus non amicior dedito, quam hoſti, factus, ſervari eum arctiſſima cuſtodia iubet. Hinc quoque Antiochus, opera cuiuſdam meretricis adiutus, quam familiarius noverat, deceptis cuſtodibus elabitur; fugienſ-

que a latronibus interficitur. Seleucus quoque iifdem ferme diebus, amiffo regno, equo praecipitatus, finitur. Sic fratres, quafi & germanis cafibus exfules ambo, poft regna, fcelerum fuorum poenas luerunt.

LIBER XXVIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Olympias, Alexandri Epirotae vidua, Demetrio Macedoni Phthiam filiam dat uxorem: unde tragoedia & bellorum initia.
2. Aetoli ſuperbe reſpondent Romanis, qui Acarnanibus auxilium praebebant, & arma movent intrepide.
3. Filiis duobus morbo ſublatis Olympias non diu ſupervivit. Laodamia filia interfecta. Epirus graviter affligitur. Demetrius Macedo moritur. Huius filii Philippi Antigonus tutelam ſuſcipit, quam prudenter adminiſtrat.
4. Bellum Antigoni adverſus Spartanos: quorum rex Cleomenes, viribus attritis, in Aegyptum profugit, ubi interficitur. Antigono mortuo, Philippus regnat.

CAPUT I.

Olympias, Pyrrhi Epirotae regis filia, amiſſo marito, eodemque germano fratre, Alexandro, cum tutelam filiorum ex eo ſuſceptorum, Pyrrhi & Ptolemaei, regnique adminiſtrationem in ſe recepiſſet, Aetolis partem Acarnaniae, quam in portionem belli pater pupillorum acceperat, eripere volentibus, ad regem Macedoniae Demetrium decurrit; eique, habenti uxorem Antiochi regis Syriae ſororem, filiam ſuam Phthiam in matrimonium tradit: ut auxilium,

quod misericordia non poterat, iure cognationis obtineret. Fiunt igitur nuptiae, quibus & novi matrimonii gratia acquiritur, & veteris offensa contrahitur. Nam prior uxor, velut matrimonio pulsa, sponte sua ad fratrem Antiochum discedit, eumque in mariti bellum impellit. Acarnanes quoque diffisi Epirotis, adversus Aetolos auxilium Romanorum implorantes, obtinuerunt a Romano senatu, ut legati mitterentur, qui denuntiarent Aetolis, *praesidia ab urbibus Acarnaniae deducerent; paterenturque esse liberos, qui soli quondam adversus Troianos, auctores originis suae, auxilia Graecis non miserint.*

Cap. II. Sed Aetoli legationem Romanorum superbe audivere; Poenos illis & Gallos, a quibus tot bellis occidione caesi sint, exprobrantes; dicentesque, *prius illis portas adversus Carthaginienses aperiendas, quas clauserit metus Punici belli, quam in Graeciam arma transferenda.* *Meminisse* deinde iubent, *qui quibus minentur. Adversus Gallos urbem eos suam tueri non potuisse; captamque non ferro defendisse, sed auro redemisse: quam gentem se aliquanto maiore manu Graeciam ingressam, non solum nullis externis viribus, sed ne domesticis quidem totis adiutos, universam delesse, sedemque sepulcris eorum praebuisse, quam illi urbibus imperioque suo proposuerant. Contra, Italiam, trepidis ex recenti urbis suae incendio Romanis, universam ferme a Gallis occupatam. Prius igitur illis Gallos Italia pellendos, quam minentur Aetolis: priusque sua defendenda, quam aliena ap-*

petenda. Quos autem homines Romanos esse? nempe pastores, qui latrocinio iustis dominis ademtum solum teneant: qui uxores, cum propter originis dehonestamenta non invenirent, vi publica rapuerint: qui denique urbem ipsam parricidio condiderint, murorumque fundamenta fraterno sanguine adsperserint. Aetolos autem principes Graeciae semper fuisse; & sicut dignitate, ita & virtute ceteris praestitisse: solos denique esse, qui Macedonas, imperio terrarum florentes, semper contemserint; qui Philippum regem non timuerint; qui Alexandri Magni post Persas Indosque devictos, cum omnes nomen eius horrerent, edicta spreverint. Monere igitur se Romanos, contenti sint fortuna praesenti, nec provocent arma, quibus & Gallos caesos, & Macedonas contemtos videant. Sic dimissa legatione Romanorum, ne fortius locuti, quam fecisse, viderentur, fines Epiri regni & Acarnaniae depopulantur.

Cap. III. Iam Olympias filiis regna tradiderat; & in locum Pyrrhi fratris defuncti Ptolemaeus successerat: qui cum hostibus instructo exercitu obvius processisset, infirmitate correptus in itinere decedit. Olympias quoque non magno post tempore, gemino funerum vulnere afflicta, aegrum spiritum trahens, non diu filiis supervixit. Cum ex gente regis sola Nereis virgo cum Laodamia sorore superesset, Nereis nubit Geloni, Siciliae regis filio: Laodamia autem, cum in aram Dianae confugisset, concursu populi interficitur. Quod facinus Dii im-

mortales affiduis cladibus gentis, & prope interitu totius populi, vindicaverunt. Nam fterilitatem famemque paffi, & inteftina difcordia vexati, externis ad poftremum bellis paene confumti funt: Miloque, Laodamiae percuffor, in furorem verfus, nunc ferro, nunc faxo, in fumma dentibus laceratis vifceribus, duodecima die interiit. His in Epiro geftis, interim in Macedonia Demetrius rex, relicto filio Philippo, parvulo admodum, decedit: cui Antigonus tutor datus, accepta in matrimonium matre pupilli, regem fe conftitui laborabat. Interiecto deinde tempore, cum feditione minaci Macedonum, claufus in regia teneretur, in publicum fine fatellitibus procedit; proiectoque in vulgus diademate ac purpura, *dare haec* eos *alteri* iubet, *qui aut imperare illis nefciat, aut cui parere ipfi fciant: fe adhuc invidiofum illud regnum, non voluptatibus, fed laboribus ac periculis, fentire.* Commemorat deinde beneficia fua: *ut defectionem fociorum vindicaverit; ut Dardanos, Theffalofque exfultantes morte Demetrii regis compefcuerit; ut denique dignitatem Macedonum non folum defenderit, verum etiam auxerit. Quorum fi illos poeniteat, deponere fe imperium, & reddere illis munus fuum: ipfi regem quaerant, cui imperent.* Cum populus pudore motus, recipere eum regnum iuberet, tamdiu recufavit, quoad feditionis auctores fupplicio traderentur.

Cap. IV. Poft haec bellum Spartanis infert, qui foli Philippi Alexandrique bellis, & impe-

rium Macedonum, & omnibus metuenda arma contemſerant. Inter duas nobiliſſimas gentes bellum ſummis utrimque viribus fuit: cum hi pro vetere Macedonum gloria, illi non ſolum pro illibata libertate, ſed etiam pro ſalute certarent. Victi Lacedaemonii, non ipſi tantum, ſed etiam coniuges liberique, magno animo fortunam tulere. Nemo quippe in acie ſaluti pepercit: nulla amiſſum coniugem flevit: filiorum mortem ſenes laudabant: patribus in acie caeſis filii gratulabantur: ſuam vicem omnes dolebant, quod non & ipſi pro patriae libertate cecidiſſent. Patentibus omnes domibus ſaucios excipiebant, vulnera curabant, laſſos reficiebant. Inter haec nullus in urbe ſtrepitus, nulla trepidatio: magis omnes publicam, quam privatam fortunam lugebant. Inter haec Cleomenes rex poſt multas hoſtium caedes, toto corpore, ſuo pariter & hoſtium cruore madens, ſupervenit; ingreſſuſque urbem non humi conſedit, non cibum aut potum popoſcit, non denique armorum onus depoſuit: ſed acclinis parieti, cum quatuor millia ſola ex pugna ſuperfuiſſe conſpexiſſet, hortatur, *ut ſe ad meliora reipublicae tempora reſervarent.* Tum cum coniuge & liberis Aegyptum ad Ptolemaeum proficiſcitur: a quo honorifice ſuſceptus, diu in ſumma dignatione regis vixit. Poſtremo poſt Ptolemaei mortem a filio eius cum omni familia interficitur. Antigonus autem, caeſis occidione Spartanis, fortunam tantae urbis miſeratus, a direptione milites prohibuit; veniamque his, qui

ſuperfuerant, dedit, praefatus, *bellum ſe cum Cleomene, non cum Spartanis habuiſſe, cuius fuga omnis ira eius finita ſit: nec minori ſibi gloriae fore, ſi ab eo ſervata Lacedaemon, a quo ſolo capta ſit, proderetur. Parcere igitur ſe ſolo urbis ac tectis, quoniam homines, quibus parceret, non ſuperfuiſſent.* Nec multo poſt ipſe decedit, regnumque Philippo pupillo, annos XIV nato, tradidit.

LIBER XXIX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Orbis multa imperia nova regum fucceffione mutantur, nominatim in Africa, Aegypto, Macedonia.
2. Philippum, regem Macedoniae, Demetrius impellit, ut, omiffis Aetolis, bellum inferret Romanis.
3. Philippi hanc in rem oratio.
4. Philippus tandem apertus hoftis apparet: unde cruentum bellum, ipfique perniciofum fimul ac ignominiofum.

CAPUT I.

Iisdem ferme temporibus prope univerfi orbis imperia, nova regum fucceffione mutata funt. Nam & in Macedonia Philippus, mortuo Antigono, tutore eodemque vitrico, annorum quatuordecim regnum fufcepit: & in Afia, interfecto Seleuco, impubes adhuc rex Antiochus conftitutus eft: Cappadociae quoque regnum Ariarathi, puero admodum, pater ipfe tradiderat: Aegyptum, patre ac matre interfectis, occupaverat Ptolemaeus, cui ex facinoris crimine cognomentum *Philopatori* fuit. Sed & Spartani in locum Cleomenis fuffecerunt Lycurgum. Et ne qua temporibus mutatio deeffet, apud Carthaginienfes quoque aetate immatura dux Hannibal conftituitur, non penuria feniorum, fed

odio Romanorum, quo imbutum eum a pueritia ſciebant; fatale non tam Romanis, quam ipſi Africae, malum. His regibus pueris etſi nulli ſenioris aetatis rectores erant, tamen in ſuorum quibuſque maiorum veſtigia nitentibus magna indoles virtutis enituit. Solus Ptolemaeus, ſicut ſceleſtus in occupando regno, ita & ſegnis in adminiſtrando fuit. Philippum Dardani, ceterique omnes finitimi populi, quibus velut immortale odium cum Macedonum regibus erat, contemtu aetatis aſſidue laceſſebant. Contra ille, ſubmotis hoſtibus, non contentus ſua defendiſſe, ultro etiam Aetolis bellum inferre geſtiebat.

Cap. II. Quae agitantem illum Demetrius, rex Illyriorum, nuper a Paulo Romano conſule victus, ſupplicibus precibus aggreditur, *iniuriam Romanorum* querens: *qui non contenti Italiae terminis, imperium ſpe improba totius orbis amplexi, bellum cum omnibus regibus gerant. Sic illos Siciliae, ſic Sardiniae Hiſpaniaeque, ſic denique totius Africae imperium affectantes, bellum cum Poenis & Hannibale ſuſcepiſſe: ſibi quoque non aliam ob cauſam, quam quod Italiae finitimus videbatur, bellum illatum: quaſi nefas eſſet, aliquem regem iuxta imperii eorum terminos eſſe. Sed & ipſi cavendum eſſe exemplum, cuius quanto propius nobiliuſque ſit regnum, tanto ſit Romanos acriores hoſtes habiturus.* Super haec, *cedere ſe illi regno, quod Romani occupaverint,* profitetur; *gratius habiturus, ſi in poſſeſſione imperii ſui ſocium potius, quam hoſtes, videret.* Huiuſcemodi oratione im-

pulit Philippum, ut, omiſſis Aetolis, bellum Romanis inferret, minus negotii exiſtimantem, quod iam victos ab Hannibale apud Traſimenum lacum audierat. Itaque ne eodem tempore multis bellis diſtineretur, pacem cum Aetolis facit; non quaſi alio bellum translaturus, ſed ut Graeciae quieti conſulturus, *quam nunquam in maiori periculo fuiſſe* affirmabat. *Siquidem conſurgentibus ab Occidente novis Poenorum & Romanorum imperiis, quibus una haec a Graecia atque Aſia ſit mora, dum inter ſe bello diſcrimen imperii faciunt; ceterum ſtatim victoribus tranſitum in Orientem fore.*

CAP. III. *Videre ſe itaque*, ait, *conſurgentem in Italia nubem illam trucis & cruenti belli: videre tonantem ac fulminantem ab Occaſu procellam, quam in quaſcunque terrarum partes victoriae tempeſtas detulerit, magno cruoris imbre omnia foedaturam. Frequenter Graeciam ingentes motus paſſam, nunc Perſarum, nunc Gallorum, nunc Macedonum bellis: ſed omnia illa ludum fuiſſe exiſtimaturos, ſi ea, quae nunc in Italia concurrat manus, extra terram illam ſe effuderit. Cernere ſe, quam cruenta & ſanguinaria inter ſe bella utrique populi & viribus copiarum, & ducum artibus, gerant: quae rabies finiri ſolo partis alterius interitu, ſine ruina finitimorum, non poſſit. Feros igitur animos victorum minus quidem Macedoniae, quam Graeciae, timendos, quia & remotior, & in vindictam ſui robuſtior ſit: ſcire tamen ſe, eos, qui tantis viribus concurrant, non contentos hoc fine victoriae fore; metuendumque*

ſibi quoque certamen eorum, qui ſuperiores exſtiterint. Hoc praetextu finito cum Aetolis bello, nihil aliud quam Poenorum Romanorumque bella reſpiciens, ſingulorum vires perpendebat. Sed nec Romani, tametſi Poeni & Hannibal in cervicibus erant, ſoluti metu Macedonico videbantur: quippe terrebat eos & vetus Macedonum virtus, & devicti Orientis gloria, & Philippus ſtudio Alexandri aemulationis incenſus, quem promtum in bella, induſtriumque cognoverant.

Cap. IV. Igitur Philippus, cum iterato proelio victos a Poenis Romanos didiciſſet, aperte hoſtem ſe his profeſſus, naves, quibus in Italiam exercitum traiiceret, fabricare coepit. Legatum deinde ad Hannibalem iungendae societatis gratia cum epiſtolis mittit: qui comprehenſus, & ad ſenatum perductus, incolumis dimiſſus eſt, non in honorem regis, ſed ne dubius adhuc, indubitatus hoſtis redderetur. Poſtea vero, cum Romanis nuntiatum eſſet, in Italiam Philippum copias traiecturum, Laevinum praetorem cum inſtructis navibus ad prohibendum tranſitum mittunt. Qui cum in Graeciam traiecisset, multis promiſſis impellit Aetolos bellum adverſus Philippum ſuſcipere. Philippus quoque Achaeos in Romanorum bella ſollicitat. Interea & Dardani Macedoniae fines vaſtare coeperunt, abductiſque XX millibus captivorum, Philippum a Romano bello ad tuendum regnum revocaverunt. Dum haec aguntur, Laevinus praetor,

iuncta cum Attalo rege societate, Graeciam populatur. Quibus cladibus perculsae civitates, auxilium petentes, Philippum legationibus fatigant: nec non & Illyriorum rex, lateri eius haerens, assiduis precibus promissa exigebat. Super haec vastati Macedones ultionem flagitabant. Quibus tot tantisque rebus obsessus, cui rei primum occurreret, ambigebat: omnibus tamen propediem auxilia se missurum pollicetur; non quia facere posset, quae promittebat, sed ut spe impletos in societatis iure retineret. Prima tamen illi expeditio adversus Dardanos fuit: qui absentiam eius aucupantes, maiore belli mole Macedoniae imminebant. Cum Romanis quoque pacem facit, contentis interim bellum Macedonicum distulisse: Philopoemeni Achaeorum duci, quem ad Romanos sociorum animos sollicitare didicerat, insidias praetendit. Quibus ille cognitis vitatisque, discedere ab eo Achaeos auctoritate sua coëgit.

LIBER XXX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Ptolemaei, regis Aegypti, luxuria, vecordia, & parricidia, bellum cum Antiocho.
2. Miserrimus Aegypti status sub turpissimo principe. Eius meretrix & lenones crudeli fato pereunt.
3. Mortuo Ptolemaeo, Romani tutelam pupilli adversus Antiochum Syrum, & Philippum Macedonem suscipiunt; Philippumque prius bello reducunt ad humiliorem mentem.
4. Terrae motus ingentes. Romani pacem repudiant. Philippus & Flamininus suos ad pugnam accendunt. Macedonas Romana fortuna vincit; & Philippus, Graeciae urbibus amissis, solam Macedoniam retinet.

CAPUT I.

PHILIPPO in Macedonia magnis rebus intento, in Aegypto Ptolemaei diversi mores erant: quippe regno parricidio parto, & ad necem utriusque parentis caede etiam fratris adstructa, velut rebus feliciter gestis, luxuriae se tradiderat; regisque mores omnis secuta regia erat. Itaque non amici tantum praefectique, verum etiam omnis exercitus, depositis militiae studiis, otio ac desidia corrupti marcebant. Quibus re-

bus cognitis, Antiochus rex Syriae, veteri inter ſe regnorum odio ſtimulante, repentino bello multas urbes eius oppreſſit, ipſamque Aegyptum aggreditur. Trepidare igitur Ptolemaeus: legationibus miſſis, quoad vires pararet, morari Antiochum. Magno deinde in Graecia exercitu conducto, ſecundum proelium facit; ſpoliaſſetque regno Antiochum, ſi fortunam virtute iuviſſet. Sed contentus reciperatione urbium, quas amiſerat, facta pace, avide materiam quietis arripuit; revolutuſque in luxuriam, occiſa Eurydice uxore, eademque ſorore ſua, Agathocliae meretricis illecebris capitur; atque ita omnem magnitudinem nominis ac maieſtatis oblitus, noctes in ſtupris, dies in conviviis conſumit. Adduntur inſtrumenta luxuriae, tympana & crepundia: nec iam ſpectator rex, ſed magiſter nequitiae, nervorum oblectamenta modulatur. Haec primo laborantis regiae tacitae peſtes, & occulta mala fuere.

Cap. II. Deinde creſcente licentia, iam nec parietibus regiae domus contineri meretricis audacia poteſt: quam proterviorem ſociata cum Agathocle fratre, ambitioſae pulchritudinis ſcorto, quotidiana regis ſtupra faciebant. Accedebat & mater Oenanthe, quae geminae ſobolis illecebris devinctum regem tenebat. Itaque non contentae rege, iam etiam regnum poſſident, iam in publico viſuntur, iam ſalutantur, iam comitantur. Agathocles regis lateri iunctus, civitatem regebat: tribunatus, praefecturas, & du-

catus mulieres ordinabant; nec quiſquam in regno ſuo minus, quam ipſe rex, poterat. Cum interim, relicto quinquenni ex Eurydice ſorore filio, moritur: ſed mors eius, dum pecuniam regiam mulieres rapiunt, & imperium, inita cum perditiſſimis ſocietate, occupare conantur, diu occultata fuit. Re tamen cognita, concurſu multitudinis & Agathocles occiditur, & mulieres in ultionem Eurydices patibulis ſuffiguntur. Morte regis, ſupplicio meretricum velut expiata regni infamia, legatos Alexandrini ad Romanos miſere, orantes, *ut tutelam pupilli ſuſciperent; tuerenturque regnum Aegypti, quod iam Philippum & Antiochum, facta inter ſe pactione, diviſiſſe* dicebant.

Cap. III. Grata legatio Romanis fuit, cauſas belli adverſus Philippum quaerentibus, qui inſidiatus eis temporibus Punici belli fuerat. Huc accedebat, quod, Poenis & Hannibale ſuperato, nullius magis arma metuebant, reputantibus, quantum motum Pyrrhus parva manu Macedonum in Italia feciſſet, quantaſque res Macedones in Oriente geſſiſſent. Mittuntur itaque legati, qui Antiocho & Philippo denuntient, *regno Aegypti abſtineant.* Mittitur & M. Lepidus in Aegyptum, qui tutorio nomine regnum pupilli adminiſtret. Dum haec aguntur, interim legationes Attali regis, & Rhodiorum, iniurias Philippi querentes, Romam venerunt. Quae res omnem cunctationem Macedonici belli ſenatui exemit. Statim igitur, titulo ferendi ſociis auxilii, bellum adverſus Philippum decernitur, legioneſque

cum consule in Macedoniam mittuntur. Nec multo post tempore tota Graecia, fiducia Romanorum, adversus Philippum spe pristinae libertatis erecta, bellum ei intulit: atque ita cum rex undique urgeretur, pacem petere compellitur. Deinde cum expositae conditiones pacis a Romanis essent, repetere sua & Attalus, & Rhodii, & Achaei, & Aetoli coepere. Contra Philippus, *adduci se posse, ut Romanis pareat,* concedebat; *ceterum indignum esse, Graecos a Philippo & Alexandro maioribus suis victos, & sub iugum Macedonici imperii subactos, veluti victores, leges pacis sibi dicere, quibus prius sit servitutis ratio reddenda, quam libertas vindicanda.* Ad postremum tamen, petente eo, induciae duorum mensium datae, ut pax, quae in Macedonia non conveniebat, Romae a senatu peteretur.

Cap. IV. Eodem anno inter insulas Theram & Therasiam, medio utriusque ripae & maris spatio, terrae motus fuit. In quo, cum admiratione navigantium, repente ex profundo cum calidis aquis insula emersit. In Asia quoque eadem die idem motus terrae Rhodum, multasque alias civitates, gravi ruinarum labe concussit: quasdam solidas absorbuit. Quo prodigio territis omnibus, vates cecinere, *oriens Romanorum imperium, vetus Graecorum ac Macedonum voraturum.* Interim a senatu repudiata pace, Philippus in societatem belli Nabin tyrannum sollicitat. Atque ita, cum in aciem exercitum instructis e diverso hostibus produxisset, hortari

ſuos coepit, referendo, *Perſas, Bactros, Indoſque, & omnem Aſiam Orientis fine a Macedonibus perdomitam; tantoque fortius hoc bellum, quam illa, ſuſtinendum, quanto ſit libertas imperio carior.* Sed & Flamininus Romanus conſul, relatione rerum recentiſſime geſtarum, ſuos ſtimulabat in proelium, oſtendendo, *hinc Carthaginem cum Sicilia, inde Italiam & Hiſpaniam Romana virtute perdomitas: nec Hannibalem quidem Alexandro Magno poſtponendum; quo Italia pulſo, Africam ipſam, tertiam partem mundi, ſuperaverint. Sed nec Macedonas veteri fama, ſed praeſentibus viribus, aeſtimandos: quia non cum Alexandro Magno, quem invictum audiant, nec cum exercitu eius, qui totum Orientem devicerit, bellum gerant; ſed cum Philippo, puero immaturae aetatis, qui regni terminos adverſus finitimos aegre defendat; & cum his Macedonibus, qui non ita pridem praedae Dardanis fuerint. Illos maiorum decora, ſe ſuorum militum commemorare. Non enim alio exercitu Hannibalem & Poenos, & totum ferme Occidentem, ſed his ipſis, quos in acie habeat, militibus, ſubactos.* His adhortationibus utrinque concitati milites, proelio concurrunt, alteri Orientis, alteri Occidentis imperio gloriantes; ferenteſque in bellum, alii maiorum ſuorum antiquam & obſoletam gloriam, alii virentem recentibus experimentis virtutis florem. Sed Macedonas Romana fortuna vicit. Fractus itaque bello Philippus, pace a Flaminino conſule petita, nomen quidem regium retinuit; ſed omnibus Graeciae urbibus, velut regni mem-

bris extra terminos antiquae possessionis, amissis, solam Macedoniam retinuit. Offensi tamen Aetoli, quod non arbitrio eorum Macedonia quoque ademta regi, & data sibi in praemium belli esset, legatos ad Antiochum mittunt, qui eum adulatione magnitudinis in Romana bella, spe societatis universae Graeciae, impellerent.

LIBER XXXI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Romani Antiochum Syrum legatione coërcent: a Nabide Graeciam liberari iubent. Hannibalis nomen Romanis formidabile.
2. Hannibal Romanorum insidias fugiens, ad Antiochum cursum dirigit.
3. Nabis duobus proeliis fractus, post Romanorum discessum arma movet. Hannibalis ad Antiochum de opprimendis Romanis consilium.
4. Carthaginienses ab Antiocho sollicitati, rem Romanis significant; qui politico strategemate Hannibalem ab Antiocho divellunt.
5. Iteratum Hannibalis consilium de bello in Italia Romanis inferendo.
6. Antiochi adulatores Hannibalis sana consilia rident: inde subversio Antiochi, qui terrestri & navali proelio a Romanis superatur.
7. Scipiones, ducto in Africam exercitu, pacis leges Antiocho praescribunt, quas ipse repudiat.
8. Bello reparato, & pugna commissa, caesis quinquaginta Asiaticorum millibus, Antiochus subactus pacem petit & obtinet.

CAPUT I.

Mortuo Ptolemaeo Philopatore, rege Aegypti, contemtaque parvuli filii eius aetate, qui in spem regni relictus, praedae etiam domesticis erat, Antiochus, rex Syriae, occupare Aegy-

ptum ſtatuit. Itaque Phoenicen, ceteraſque Syriae quidem, ſed iuris Aegypti, civitates cum invaſiſſet, legatos ad eum ſenatus mittit, qui denuntiarent ei, *abſtineret regno pupilli, poſtremis patris precibus fidei ſuae traditi.* Quibus ſpretis, interiecto tempore alia legatio ſupervenit, quae, omiſſa pupilli perſona, *civitates, iure belli factas populi Romani, in integrum reſtitui* iubebat. Abnuenti bellum denuntiatum: quod ille facile ſuſceptum, infeliciter geſſit. Eodem tempore & Nabis tyrannus multas Graeciae civitates occupaverat. Igitur ſenatus, ne uno tempore duplici bello Romanae vires diſtinerentur, ſcripſit Flaminino, *ſi ei videatur, ſicuti Macedoniam a Philippo, ita Graeciam a Nabide liberet.* Ob quam cauſam imperium ei prorogatum eſt. Terribile quippe Antiochi bellum Hannibalis nomen faciebat, *quem* aemuli eius occultis mandatis *cum Antiocho iniſſe ſocietatem* apud Romanos criminabantur; negantes, *eum aequo animo ſub legibus vivere, aſſuetum imperio, & immoderata licentia militari; ſemperque, taedio quietis urbanae, novas belli cauſas circumſpicere.* Quae etſi falſa nuntiata fuiſſent, apud timentes tamen pro veris habebantur.

Cap. II. Denique ſenatus metu perculſus, ad ſpeculandos actus Hannibalis, legatum in Africam Cnaeum Servilium mittit; eique tacitis mandatis praecipit, *ſi poſſet, eum per aemulos eius interficeret, metuque inviſi nominis tandem populum Romanum liberaret.* Sed res Hannibalem non diu latuit, virum ad proſpicienda cavendaque pericu-

la paratum, nec minus in ſecundis adverſa, quam in adverſis ſecunda, cogitantem. Igitur cum tota die in oculis principum, legatique Romani, in foro Carthaginienſium obverſatus in ſupremum fuiſſet, appropinquante veſpere equum conſcendit, & rus urbanum, quod propter litus maris habebat, ignaris ſervis, iuſſiſque ad portam revertentem opperiri, contendit. Habebat ibi naves cum remigibus, occulto ſinu litoris abſconditas: erat & grandis pecunia in eo agro praeparata, ut, cum res exegiſſet, nec facultas fugam, nec inopia, moraretur. Lecta igitur ſervorum iuventute, quorum copiam Italicorum captivorum numerus augebat, navem conſcendit, curſumque ad Antiochum dirigit. Poſtera die civitas principem ſuum, ac tum temporis conſulem, in foro exſpectabat. *Quem* ut *profectum* nuntiatum eſt, non aliter, quam ſi urbs capta eſſet, omnes trepidavere, exitioſamque ſibi fugam eius ominati ſunt. Legatus vero Romanus, quaſi bellum iam illatum Italiae ab Hannibale eſſet, tacitus Romam regreditur, trepidumque nuntium refert.

Cap. III. Interim in Graecia Flamininus, iuncta cum quibuſdam civitatibus ſocietate, Nabidem tyrannum duobus continuis proeliis ſubegit, & graviter fractum, velut exſanguem, in regno reliquit. Sed libertate Graeciae reſtituta, deductiſque ab urbibus praeſidiis, cum Romanus exercitus in Italiam reportatus eſſet, velut vacua rurſus poſſeſſione ſollicitatus, multas civitates repentino bello invaſit. Quibus rebus ex-

territi Achaei, ne vicinum malum etiam ad se serperet, bellum adversus Nabidem decernunt, ducemque praetorem suum Philopoemenem, insignis industriae virum, constituunt: cuius in eo bello tanta virtus enituit, ut opinione omnium Flaminino Romano imperatori compararetur. Eodem tempore Hannibal, cum ad Antiochum pervenisset, velut Deorum munus excipitur: tantusque eius adventu ardor animis regis accessit, ut non tam de bello, quam de praemiis victoriae cogitaret. Sed Hannibal, cui nota Romana virtus erat, negabat *opprimi Romanos, nisi in Italia, posse.* Ad hoc sibi centum naves, & decem millia peditum, & mille equites poscebat, promittens, *hac manu non minus bellum, quam gesserit, Italiae instauraturum; & in Asia regi sedenti aut victoriam de Romanis, aut aequas pacis conditiones relaturum: quippe & Hispanis bello flagrantibus ducem tantum deesse; & Italiam notiorem sibi nunc, quam pridem fuisset: sed nec Carthaginem quieturam, sociamque se ei sine mora praebituram.*

Cap. IV. Cum regi consilia placuissent, mittitur Carthaginem unus ex comitibus Hannibalis, qui in bellum cupidos hortetur, *Hannibalemque cum copiis adfuturum* nuntiet: *nihil,* dicat, *partibus, nisi animos Carthaginiensium, deesse: Asiam & vires belli & sumtum praebituram.* Haec cum perlata Carthaginem essent, nuntius ipse ab inimicis Hannibalis comprehenditur, & perductus in senatum cum interrogaretur, *ad quem*

missus esset? Punico ingenio respondit, *se ad universum senatum missum: nec enim hoc opus singulorum, sed universorum esse.* Dum multis diebus deliberant, an eum Romam ad purgandam publicam conscientiam mittant, tacitus conscensa nave ad Hannibalem revertitur: quo cognito, Carthaginienses ultro rem Romam per legatum deferunt. Romani quoque ad Antiochum legatos misere, qui sub specie legationis, & regis apparatum specularentur, & Hannibalem aut Romanis mitigarent, aut assiduo colloquio suspectum invisumque regi redderent. Itaque legati cum Ephesi convenissent ad Antiochum, mandata ei senatus tradunt. Dum responsum exspectant, omnibus diebus assidui circa Hannibalem fuere, dicentes, *timide eum a patria recessisse, cum pacem Romani, non tam cum republica eius, quam cum eo factam, summa fide custodiant: nec bella eum Romanorum magis odio, quam patriae amore, gessisse, cui ab optimo quoque etiam spiritus ipse debeatur. Has enim publicas inter populos, non privatas inter duces, bellandi causas esse.* Inde res gestas eius laudare. Quorum sermone laetus, saepius cupidiusque cum legatis colloquebatur, ignarus, quod familiaritate Romana odium sibi apud regem crearet. Quippe Antiochus tam assiduo colloquio reconciliatam eius cum Romanis gratiam existimans, nihil ad eum, sicuti solebat, referre; expertemque totius consilii, veluti hostem proditoremque suum, odisse coepit. Quae res tantum apparatum belli, cessante im-

peratoria arte, corrupit. Senatus mandata fuerant, *ut contentus terminis Asiae esset, ne ipsis ingrediendi Asiam necessitatem imponeret.* Quibus spretis, non accipiendum bellum statuit, sed inferendum.

Cap. V. Dicitur, cum frequenter de bello consilium habuisset, remoto Hannibale, tandem eum vocari iussisse, non ut ex sententia eius aliquid ageret, sed ne per omnia eum sprevisse videretur; omnibusque perrogatis postremum interrogasse. Quo ille animadverso, *intelligere se* professus est, *non quia egeat consilio, sed ad supplendum numerum sententiarum se vocatum; tamen & odio Romanorum, & amore regis, apud quem solum tutum sibi exsilium relictum sit, se viam gerendi belli edisserturum.* Veniam deinde libertati praefatus, *nihil se aut consiliorum, aut coeptorum praesentium, probare* ait: *neque sedem belli Graeciam sibi placere, cum Italia uberior materia sit: quippe Romanos vinci non nisi armis suis posse; nec Italiam aliter, quam Italicis viribus subigi: siquidem diversum ceteris mortalibus esse illud & hominum & belli genus. Aliis bellis plurimum momenti habere, priorem aliquam cepisse occasionem loci temporisque, agros diripuisse, urbes aliquas expugnasse: cum Romano, seu occupaveris prior aliqua, seu viceris, tamen etiam cum victo & iacente luctandum esse. Quamobrem si quis eos in Italia lacessat, suis eos opibus, suis viribus, suis armis posse vincere, sicut ipse fecerit. Sin vero quis illis Italia velut fonte virium cesserit, perinde falli, ac si quis amnes non ab ipsis*

fontium primordiis derivare, ſed concretis iam aquarum molibus avertere, vel exſiccare velit. Haec & ſecreto ſe cenſuiſſe, ultroque miniſterium conſilii ſui obtuliſſe; & nunc praeſentibus amicis ideo repetiſſe, ut ſcirent omnes rationem gerendi cum Romanis belli; eoſque foris invictos, domi fragiles eſſe. Nam prius illos urbe quam imperio, prius Italia quam provinciis exui poſſe: quippe & a Gallis captos, & a ſe prope deletos eſſe: neque ſe umquam victum prius, quam terris eorum ceſſerit. Reverſo Carthaginem, ſtatim cum loco fortunam belli mutatam.

Cap. VI. Huic ſententiae obtrectatores amici regis erant, non utilitatem rei cogitantes, ſed verentes, ne, probato conſilio eius, primum apud regem locum gratiae occuparet. Et Antiocho non tam conſilium, quam auctor, diſplicebat, ne gloria victoriae Hannibalis, non ſua eſſet. Omnia igitur variis aſſentationum adulationibus corrumpebantur: nihil conſilio vel ratione agebatur. Rex ipſe per hiemem in luxuriam lapſus, novis quotidie nuptiis deditus erat. Contra Acilius Romanus conſul, qui ad hoc bellum miſſus erat, copias, arma, ceteraque bello neceſſaria, ſumma induſtria parabat; civitates ſocias confirmabat, dubias illiciebat: nec alius exitus belli, quam apparatus utriuſque partis, fuit. Itaque prima belli congreſſione cum cedentes ſuos rex cerneret, non laborantibus auxilium tulit, ſed fugientibus ſe ducem praebuit, caſtraque ditia victoribus reliquit. Deinde cum in Aſiam, praeda Romanis occupatis, fugiendo

perveniſſet, poenitere neglecti conſilii coepit; revocatoque in amicitiam Hannibale, omnia ex ſententia eius agere. Interim nuntiatur, Aemilium, Romanum ducem, cum octoginta roſtratis navibus in bellum navale a ſenatu miſſum, adventare: quae res illi ſpem reſtituendae fortunae dedit. Itaque priuſquam ſociae civitates ad hoſtes deficerent, decernere navali proelio ſtatuit, ſperans cladem, in Graecia acceptam, nova poſſe victoria aboleri. Tradita igitur Hannibali claſſe, proelium committitur. Sed nec Aſiani milites Romanis, neque naves eorum pares roſtratis navibus fuere; minor tamen clades ducis ſollertia fuit. Romam nondum opinio victoriae venerat, & idcirco in conſulibus creandis ſuſpenſa civitas erat.

Cap. VII. Sed adverſus Hannibalem ducem quis melior quam Africani frater crearetur, cum vincere Poenos opus Scipionum eſſet? Creatur igitur conſul Lucius Scipio: eique datur legatus frater Africanus, ut intelligeret Antiochus, non maiorem fiduciam ſe in Hannibale victo, quam Romanos in victore Scipione, habere. Traiicientibus in Aſiam Scipionibus exercitum, iam utrobique profligatum bellum nuntiatum eſt; victumque Antiochum terreſtri, Hannibalem navali bello invenerunt. Primo igitur adventu eorum, legatos pacem petentes ad eos Antiochus mittit, peculiare donum Africano ferentes ipſius filium, quem rex parvo navigio traiicientem ceperat. Sed Africanus, *privata beneficia a rebus*

publicis ſecreta eſſe, dixit; *aliaque eſſe patris officia, alia patriae iura, quae non liberis tantum, verum etiam vitae ipſi, praeponantur. Proinde gratum ſe munus accipere, privatoque impendio munificentiae regis reſponſurum. Quod ad bellum pacemque pertineat, nihil neque gratiae dari, neque de iure patriae decidi poſſe,* reſpondit. Nam neque de redimendo filio umquam tractavit, nec ſenatum de eo agere permiſit; ſed, ut dignum maieſtate eius erat, *armis ſe recepturum filium* dixerat. Poſt haec leges pacis dicuntur: *ut Aſia Romanis cederet: contentus Syriae regno eſſet: naves univerſas, captivos & transfugas traderet; ſumtumque omnem belli Romanis reſtitueret.* Quae cum nuntiata Antiocho eſſent, *nondum ita victum ſe eſſe* reſpondit, *ut ſpoliari ſe regno pateretur; belliquε ea irritamenta, non pacis blandimenta, eſſe.*

Cap. VIII. Igitur cum ab utriſque bellum pararetur, ingreſſique Aſiam Romani Ilion veniſſent, mutua gratulatio Ilienſium ac Romanorum fuit; Ilienſibus *Aeneam, ceteroſque cum eo duces a ſe profectos;* Romanis, *ſe ab his procreatos,* referentibus. Tantaque laetitia omnium fuit, quanta eſſe poſt longum tempus inter parentes & liberos ſolet. Iuvabat Ilienſes, nepotes ſuos, Occidente & Africa domita, Aſiam ut avitum regnum vindicare, *optabilem Troiae ruinam fuiſſe* dicentes, *ut tam feliciter renaſceretur.* Contra Romanos, avitos lares, & incunabula maiorum, templaque ac Deorum ſimulacra, inexplebile deſiderium videndi tenebat. Profectis ab Ilio

Romanis Eumenes rex cum auxiliis occurrit: nec multo poſt proelium cum Antiocho commiſſum. Cum in dexteriore cornu pulſa legio Romana maiore dedecore, quam periculo, ad caſtra fugeret, M. Aemilius tribunus militum, ad tutelam caſtrorum relictus, *armare ſe milites ſuos, & extra vallum progredi* iubet, ſtrictiſque gladiis fugientibus minari, *morituros* dicens, *niſi in proelium revertantur; infeſtioraque ſua, quam hoſtium, caſtra inventuros.* Attonita tam ambiguo periculo legio, comitantibus commilitonibus, qui fugere eos prohibuerant, in proelium revertitur, magnaque caede edita, initium victoriae fuit. Caeſa hoſtium quinquaginta millia, capta undecim. Antiocho pacem petenti, nihil ad ſuperiores conditiones additum, Africano praedicante, *Romanos neque ſi vincantur animis minui; neque ſi vincant, ſecundis rebus inſoleſcere.* Captas civitates inter ſocios diviſere Romani, aptiorem gloriam, quam poſſeſſiones voluptarias, iudicantes: quippe victoriae gloriam Romano nomini vindicandam; opum luxuriam ſociis relinquendam.

LIBER XXXII.

BREVIARUM CAPITUM.

1. Aetoli libertate ſpoliantur. Bellum inter Meſſenios & Achaeos. Philopoemen captus & veneno interemtus: unde Meſſeniorum clades.
2. Antiochus Syrus, dum ſacrilegio ſibi providere putat, interficitur. Senatus Romanus Philippo parcit ob Demetrii filii virtutem: cui Perſeus frater invidet, & Demetrium impiis artibus de medio tollit.
3. Philippi obitus, & belli apparatus adverſus Romanos, Gallis ad huius belli ſocietatem pertractis: de quorum migrationibus ſubiicitur narratio.
4. Bellum inter Pruſiam & Eumenen, in quo Hannibalis opera Pruſias ſuperior evadit. Pace inter reges ſancita, Romani Hannibalem perſequuntur. Is hauſto veneno legationem morte praevenit. Adiunctum eiuſdem Hannibalis elogium.

CAPUT I.

Aetoli, qui Antiochum in bella Romana impulerant, victo eodem, ſoli adverſus Romanos, & viribus impares, & omni auxilio deſtituti, remanſerunt: nec multo poſt victi, libertatem, quam illibatam adverſus dominationem Athenienſium & Spartanorum, inter tot Graeciae civitates ſoli retinuerant, amiſerunt. Quae condi-

tio tanto amarior illis, quanto ſerior fuit, reputantibus tempora illa, quibus tantis Perſarum opibus, domeſticis viribus reſtiterint; quibus Gallorum violentiam, Aſiae Italiaeque terribilem, Delphico bello fregerint. Quae glorioſa recordatio magis deſiderium libertatis augebat. Dum haec aguntur, medio tempore inter Meſſenios & Achaeos de principatu primo diſſenſio, mox bellum ortum eſt. In eo nobilis Achaeorum imperator Philopoemen capitur: non quia pugnando vitae pepercerit, ſed dum ſuos in proelium revocat, in tranſitu foſſae equo praecipitatus, a multitudine hoſtium oppreſſus eſt. Quem iacentem Meſſenii, ſeu metu virtutis, ſeu verecundia dignitatis, interficere auſi non fuerunt. Itaque velut in illo omne bellum confeciſſent, captivum per univerſam civitatem, in modum triumphi, circumduxerunt, effuſo obviam populo, ac ſi ſuus, non hoſtium, imperator adventaret. Nec victorem Achaei avidius vidiſſent, quam victum hoſtes viderunt. Igitur eundem in theatrum duci iuſſerunt, ut omnes contuerentur, quem potuiſſe capi incredibile ſingulis videbatur. Inde in carcerem ducto, verecundia magnitudinis eius, venenum dederunt: quod ille laetus, ac ſi viciſſet, accepit, quaeſito prius, *an Lycortas praefectus Achaeorum*, quem ſecundum a ſe eſſe ſcientia rei militaris ſciebat, *incolumis effugiſſet?* Quem ut accepit evaſiſſe, *non in totum* dicens *conſultum male Achaeis*, exſpiravit. Nec multo poſt, reparato

bello, Messenii vincuntur, poenasque interfecti Philopoemenis pependerunt.

Cap. II. Interea in Syria rex Antiochus, cum gravi tributo pacis, a Romanis victus, oneratus esset, seu inopia pecuniae compulsus, seu avaritia sollicitatus, quia sperabat, se, sub specie tributariae necessitatis, excusatius sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, nocte templum Elymaei Iovis aggreditur. Qua re prodita, concursu insularium, cum omni militia interficitur. Romae, cum multae Graeciae civitates questum de iniuriis Philippi regis Macedonum venissent, & disceptatio in senatu inter Demetrium Philippi filium, quem pater ad satisfaciendum senatui miserat, & legatos civitatum esset; turba querelarum confusus adolescens, repente obticuit. Tunc senatus, verecundia eius motus, quae probata etiam antea, cum obses Romae esset, omnibus fuerat, causam illi donavit: atque ita modestia sua Demetrius veniam patri, non iure defensionis, sed patrocinio pudoris, obtinuit: quod ipsum decreto senatus significatum est, ut appareret, non tam absolutum regem, quam donatum filio patrem. Quae res Demetrio non gratiam legationis, sed odium obtrectationis, comparavit. Nam & apud fratrem Perseum aemulatio illi invidiam contraxit; & apud patrem nota absolutionis causa offensae fuit, indignante Philippo, plus momenti apud senatum personam filii, quam auctoritatem patris, ac dignitatem regiae maiestatis, habuisse. Igitur Per-

ſeus, perſpecta patris aegritudine, quotidie abſentem Demetrium apud eum criminari; & primo inviſum, poſt etiam ſuſpectum reddere: nunc amicitiam Romanorum, nunc proditionem ei patris obiectare. Ad poſtremum inſidias ſibi ab eo paratas confingit: ad cuius rei probationem immittit indices, teſtes ſubornat, & facinus, quod obiicit, admittit. Quibus rebus compulſo ad parricidium patre, funeſtam omnem regiam facit.

Cap. III. Occiſo Demetrio, ſublatoque aemulo, non negligentior tantum Perſeus in patrem, verum etiam contumacior erat; nec heredem regni, ſed regem, gerebat. His rebus offenſus Philippus, impatientius in dies mortem Demetrii dolebat: tunc & inſidiis ſe circumventum ſuſpicari, teſtes indiceſque torquere. Atque ita cognita fraude, non minus ſcelere Perſei, quam innoxii Demetrii morte, cruciabatur; peregiſſetque ultionem, niſi morte praeventus fuiſſet. Nam brevi poſt tempore, morbo ex aegritudine animi contracto, deceſſit, relicto magno belli apparatu adverſus Romanos, quo poſtea Perſeus uſus eſt. Nam & Gallos Scordiſcos ad belli ſocietatem perpulerat: feciſſetque Romanis grave bellum, niſi deceſſiſſet. Namque Galli, bello adverſus Delphos infeliciter geſto, in quo maiorem vim numinis, quam hoſtium, ſenſerant, amiſſo Brenno duce, pars in Aſiam, pars in Thraciam extorres fugerant. Inde per eadem veſtigia, qua venerant, antiquam patriam

repetivere. Ex his manus quaedam in confluente Danubii & Savi consedit, *Scordiscos*que se appellari voluit. Tectosagi autem, cum in antiquam patriam Tolosam venissent, comprehensique pestifera lue essent, non prius sanitatem reciperavere, quam haruspicum responsis moniti, aurum argentumque, bellis sacrilegiisque quaesitum, in Tolosensem lacum mergerent: quod omne magno post tempore Caepio Romanus consul abstulit. Fuere autem argenti pondo centum decem millia, auri pondo quinquies decies centum millia. Quod sacrilegium causa excidii Caepioni exercituique eius postea fuit. Romanos quoque Cimbrici belli tumultus, velut ultio sacrae pecuniae, insecutus est. Ex gente Tectosagorum non mediocris populus, praedae dulcedine, Illyricum repetivit, spoliatisque Istris, in Pannonia consedit. Istrorum gentem fama est originem a Colchis ducere, missis ab Aeëta rege ad Argonautas raptoresque filiae persequendos: qui ut a Ponto intraverunt Istrum, alveo Savi fluminis penitus invecti, vestigia Argonautarum insequentes, naves suas humeris per iuga montium usque ad litus Hadriatici maris transtulerunt; cognito quod Argonautae idem propter magnitudinem navis priores fecissent: quos ut avectos Colchi non reperiunt, sive metu regis, sive taedio longae navigationis, iuxta Aquileiam consedere, *Istri*que ex vocabulo amnis, quo a mari concesserant, appellati. Daci quoque soboles Getarum sunt: qui cum, Orole rege, adver-

ſus Baſtarnas male pugnaſſent, ad ultionem ſegnitiae, capturi ſomnum capita loco pedum ponere iuſſu regis cogebantur; miniſteriaque uxoribus, quae ipſis antea fieri ſolebant, facere. Neque haec ante mutata ſunt, quam ignominiam bello acceptam virtute delerent.

Cap. IV. Igitur Perſeus, cum imperio Philippi patris ſucceſſiſſet, omnes has gentes adverſus Romanos in ſocietatem belli ſollicitabat. Interim inter Pruſiam regem, ad quem Hannibal poſt pacem Antiocho a Romanis datam profugerat, & Eumenen bellum ortum eſt; quod Pruſias, Hannibalis fiducia rupto foedere, prior intulit. Namque Hannibal, cum ab Antiocho Romani, inter ceteras conditiones pacis, deditionem eius depoſcerent, admonitus a rege, in fugam verſus, Cretam defertur. Ibi cum diu quietam vitam egiſſet, invidioſumque ſe propter nimias opes videret, amphoras plumbo repletas in templo Dianae, quaſi fortunae ſuae praeſidia, deponit; atque ideo nihil de illo ſollicita civitate, quoniam velut pignus opes eius tenebat, ad Pruſiam contendit, auro ſuo ſtatuis, quas ſecum portabat, infuſo, ne conſpectae opes vitae nocerent. Dein, cum Pruſias terreſtri bello ab Eumene victus eſſet, & proelium in mare tranſtuliſſet, Hannibal novo commento auctor victoriae fuit: quippe omne ſerpentium genus in fictiles lagenas coniici iuſſit, medioque proelio in naves hoſtium mitti. Id primum Ponticis ridiculum viſum, fictilibus dimicare, qui ferro ne-

queant. Sed ubi ſerpentibus repleri naves coepere, ancipiti periculo circumventi, hoſti victoriam ceſſere. Quae ubi Romam nuntiata ſunt, miſſi a ſenatu legati ſunt, qui utrumque regem in pacem cogerent, Hannibalemque depoſcerent. Sed Hannibal, re cognita, ſumto veneno, legationem morte praevenit. Inſignis his annus trium toto orbe maximorum imperatorum mortibus fuit, Hannibalis, & Philopoemenis, & Scipionis Africani. Ex quibus conſtat, Hannibalem nec tum, cum Romano tonantem bello Italia contremuit, nec cum reverſus Carthaginem ſummum imperium tenuit, aut cubantem coenaſſe, aut plus quam ſextario vini indulſiſſe; pudicitiamque eum tantam inter tot captivas habuiſſe, ut in Africa natum quivis negaret. Moderationis certe eius fuit, ut, cum diverſarum gentium exercitus rexerit, neque inſidiis ſuorum militum ſit petitus unquam, neque fraude proditus, cum utrumque hoſtes ſaepe tentaſſent.

LIBER XXXIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Macedonicum bellum. Persei & consulum Romanorum animus.
2. Pugna, in qua Macedones fusi fugatique sunt. Perseus & filii capti in fuga. Macedonia in provinciam redacta, & Aetoli oppressi.

CAPUT I.

Minore quidem rerum motu Romani Macedonicum, quam Punicum, bellum gesserunt; sed tanto clarius, quanto nobilitate Macedones Poenos antecesserunt: quippe cum gloria Orientis domiti, tum & auxiliis omnium regum iuvabantur. Itaque Romani & legiones plures numero conscripserunt; & auxilia a Masinissa, rege Numidarum, ceterisque sociis omnibus, acciverunt; & Eumeni, regi Bithyniae, denuntiatum, ut bellum summis viribus iuvaret. Perseo, praeter Macedonicum invictae opinionis exercitum, decennis belli sumtus, a patre paratus, in thesauris & horreis erat. Quibus rebus inflatus, oblitus fortunae paternae, veterem Alexandri gloriam considerare suos iubebat. Prima equitum congressio fuit, qua victor

Perseus suspensam omnium exspectationem in favorem sui traxit: misit tamen legatos ad consulem, qui pacem peterent, quam patri suo Romani etiam victo dedissent, impensas belli lege victi suscepturus. Sed consul Sulpicius non minus graves quam victo leges dixit. Dum haec aguntur, metu tam periculosi belli Romani Aemilium Paulum consulem creant, eique extra ordinem Macedonicum bellum decernunt: qui cum ad exercitum venisset, non magnam moram pugnae fecit. Pridie quam proelium consereretur, luna nocte defecit; triste id ostentum Perseo omnibus praesagientibus, finemque Macedonici regni portendi vaticinantibus.

Cap. II. In ea pugna M. Cato, Catonis oratoris filius, dum inter confertissimos hostes insigniter dimicat, equo delapsus, pedestre proelium aggreditur. Nam cadentem manipulus hostium cum horrido clamore, veluti iacentem obtruncaturus, circumsteterat: at ille citius corpore collecto, magnas strages edidit. Cum ad unum opprimendum undique hostes convolarent, dum procerum quendam petit, gladius ei e manu elapsus, in mediam cohortem hostium decidit: ad quem reciperandum umbone se protegens, inspectante utroque exercitu, inter mucrones se hostium immersit; recollectoque gladio, multis vulneribus exceptis, ad suos cum clamore hostium revertitur. Huius audaciam ceteri imitati, victoriam peperere.

Perſeus rex fuga cum decem millibus talentûm Samothraciam defertur: quem Cnaeus Octavius, ad perſequendum miſſus a conſule, cum duobus filiis, Alexandro & Philippo, cepit; captumque ad conſulem duxit. Macedonia a Carano, qui primus in ea regnavit, uſque Perſeum triginta reges habuit. Quorum ſub regno fuit quidem annis noningentis & viginti tribus; ſed rerum nonniſi centum nonaginta duobus annis potita. Ita cum in ditionem Romanorum ceſſiſſet, magiſtratibus per ſingulas civitates conſtitutis, libera facta eſt; legeſque, quibus adhuc utitur, a Paulo accepit. Aetolorum univerſarum urbium ſenatus, cum coniugibus & liberis, qui dubia fide fuerant, Romam miſſus, ibique, ne in patria aliquid novaret, diu detentus, aegreque, per multos annos legationibus civitatum ſenatu fatigato, in patriam quiſque ſuam remiſſus eſt.

LIBER XXXIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

CAPUT I.

Poenis ac Macedonibus ſubactis, Aetolorumque viribus principum captivitate debilitatis, ſoli adhuc ex Graecia univerſa Achaei nimis potentes tunc temporis Romanis videbantur; non propter ſingularum civitatum nimias opes, ſed propter conſpirationem univerſarum. Namque Achaei, licet per civitates, veluti per membra, diviſi ſint, unum tamen corpus & unum imperium habent; ſingularumque urbium pericula mutuis viribus propulſant. Quaerentibus igitur Romanis cauſas belli, tempeſtive fortuna querelas Spartanorum obtulit, quorum agros Achaei propter mutuum odium populabantur. Spartanis a ſenatu reſponſum eſt, *legatos ſe ad inſpi-*

ciendas res sociorum, & ad iniuriam demendam in Graeciam missuros: sed legatis occulta mandata data sunt, *ut corpus Achaeorum dissolverent, singulasque urbes proprii iuris facerent, quo facilius ad obsequia cogerentur; &, si quae urbes contumaces essent, frangerentur.* Igitur legati, omnium civitatum principibus Corinthum evocatis, decretum senatus recitant: quid consilii habeant, aperiunt: *expedire omnibus* dicunt, *ut singulae civitates sua iura & suas leges habeant.* Quod ubi omnibus innotuit, velut in furorem versi, universum peregrinum populum trucidant: legatos quoque ipsos Romanorum violassent, nisi, audito tumultu, trepidi fugissent.

Cap. II. Haec ubi Romae nuntiata sunt, statim senatus Mummio consuli bellum Achaicum decernit: qui extemplo exercitu deportato, & omnibus strenue provisis, pugnandi copiam hostibus fecit. Sed Achaei, velut nihil negotii Romano bello suscepissent, ita apud eos neglecta omnia & soluta fuere. Itaque praedam, non proelium, cogitantes, & vehicula ad spolia hostium reportanda duxerunt, & coniuges liberosque suos, ad spectaculum certaminis, in montibus posuerunt. Sed proelio commisso, ante oculos suorum caesi, lugubre his spectaculum, & gravem luctus memoriam reliquerunt. Coniuges quoque liberique eorum, de spectatoribus captivi facti, praeda hostium fuere. Urbs ipsa Corinthus diruitur: populus omnis sub corona venditur: ut hoc exemplo ceteris

civitatibus metus novarum rerum incuteretur. Dum haec aguntur, rex Syriae Antiochus Ptolemaeo, maioris ſororis ſuae filio, regi Aegypti, bellum infert, ſegni admodum, & quotidiana luxuria ita marcenti, ut non ſolum regiae maieſtatis officia intermitteret, verum etiam ſenſu hominis nimia ſagina careret. Pulſus igitur regno, ad fratrem minorem Ptolemaeum Alexandriam confugit: participatoque cum eo regno, legatos Romam ad ſenatum mittunt, auxilia petunt, fidem ſocietatis implorant. Movere ſenatum preces fratrum.

Cap. III. Mittitur itaque legatus Popilius ad Antiochum, qui *abſtinere illum Aegypto, aut, ſi iam inceſſiſſet, excedere* iuberet. Cum in Aegypto eum inveniſſet, oſculumque ei rex obtuliſſet; (nam coluerat inter ceteros Popilium Antiochus, cum Romae obſes eſſet;) tunc Popilius *faceſſere interim privatam amicitiam* iubet, *cum mandata patriae intercedant:* prolatoque ſenatus decreto, & tradito, cum cunctari eum videret, conſultationemque ad amicos referre; ibi Popilius virga, quam in manu gerebat, amplo circulo incluſum, ut & amicos caperet, *conſulere* iubet; *nec prius inde exire, quam reſponſum ſenatui daret, aut pacem, aut bellum cum Romanis habiturum.* Adeoque haec aſperitas animum regis fregit, *ut pariturum ſe ſenatui* reſponderet. Reverſus in regnum Antiochus decedit, relicto parvulo admodum filio: cui cum tutores dati a populo eſſent, patruus eius Demetrius, qui

obſes Romae erat, cognita morte Antiochi fratris, ſenatum adiit: *obſidem ſe vivo fratre veniſſe; quo mortuo, cuius obſes ſit, ſe ignorare. Dimitti igitur ſe ad regnum petendum aequum eſſe, quod ſicuti iure gentium maiori fratri ceſſerit, ita nunc ſibi, qui pupillum aetate antecedat, deberi.* Cum ſe non dimitti animadverteret a ſenatu, tacito iudicio, tutius apud pupillum, quam apud eum, regnum futurum, arbitrante; ſpecie venandi ab urbe profectus, Hoſtiae tacitus cum fugae comitibus navem conſcendit. Delatus in Syriam, ſecundo favore omnium excipitur: regnumque ei, occiſo pupillo, a tutoribus traditur.

Cap. IV. Eodem fere tempore Pruſias, rex Bithyniae, conſilium cepit interficiendi Nicomedis filii, dum conſulere ſtudet minoribus filiis, quos ex noverca eius ſuſceperat, & Romae habebat. Sed res adoleſcenti ab his, qui facinus ſuſceperant, proditur: hortatique ſunt, *ut crudelitate patris provocatus, occupet inſidias, & in auctorem retorqueat ſcelus.* Nec difficilis perſuaſio fuit. Igitur, cum accitus in patris regnum veniſſet, ſtatim rex appellatur. Pruſias regno ſpoliatus a filio, privatuſque redditus, etiam a ſervis deſeritur. Cum in latebris ageret, non minori ſcelere, quam filium occidi iuſſerat, a filio interficitur.

LIBER XXXV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Demetrius Soter Ariarathi infestus fratrem eius in regnum Cappadociae restituere statuit. Antiochenses a Demetrio deficiunt, & Alexandrum Balam regem appellant.
2. Demetrii filius Demetrius Nicator, auxiliantibus Cretensibus, Alexandrum proelio superat, & interficit.

CAPUT I.

Demetrius, occupato Syriae regno, novitati suae otium periculosum ratus, ampliare fines regni, & opes augere finitimorum bellis statuit. Itaque Ariarathi, regi Cappadociae, propter fastiditas sororis nuptias infestus, fratrem eius Orophernen, per iniuriam regno pulsum, supplicem recepit; datumque sibi honestum belli titulum gratulatus, restituere eum in regnum statuit. Sed Orophernes ingrato animo, inita cum Antiochensibus pactione, offensis tunc Demetrio, pellere ipsum regno, a quo restituebatur, consilium cepit. Quo cognito, Demetrius vitae quidem eius, ne Ariarathes metu fraterni belli liberaretur, pepercit: ipsum autem comprehensum, vinctum Seleuciae custodiri iubet. Nec Antiochenses indicio territi, a defectione desti-

terunt. Itaque adiuvantibus & Ptolemaeo rege Aegypti, & Attalo rege Asiae, & Ariarathe Cappadociae, bello a Demetrio lacessiti, subornant Balam quendam, sortis extremae iuvenem, qui Syriae regnum, velut paternum, armis repeteret; & ne quid contumeliae deesset, nomen ei *Alexandri* inditur, genitusque ab Antiocho rege dicitur. Tantum odium Demetrii apud omnes erat, ut aemulo eius non vires regiae tantum, verum etiam generis nobilitas consensu omnium tribueretur. Igitur Alexander, admirabili rerum varietate pristinarum sordium oblitus, totius ferme Orientis viribus succinctus, bellum Demetrio infert, victumque vita pariter ac regno spoliat. Quamquam nec Demetrio animus in propulsando bello defuit. Nam & primo proelio hostem fugavit, &, regibus bellum restituentibus, multa millia in acie cecidit. Ad postremum tamen invicto animo inter confertissimos fortissime dimicans cecidit.

Cap. II. Initio belli Demetrius duos filios apud Gnidium hospitem suum cum magno auri pondere commendaverat, ut belli periculis eximerentur, &, si ita fors tulisset, paternae ultioni servarentur. Ex his maior Demetrius, annos pubertatis egressus, audita Alexandri luxuria, quem insperatae opes, & alienae felicitatis ornamenta, velut captum, inter scortorum greges desidem in regia tenebant, auxiliantibus Cretensibus, securum ac nihil hostile metuentem aggreditur. Antiochenses quoque, veterem

patris offenſam novis meritis correcturi, ſe ei tradunt: ſed & milites paterni, favore iuvenis accenſi, prioris ſacramenti religionem novi regis ſuperbiae praeferentes, ſigna ad Demetrium transferunt: atque ita Alexander non minori impetu fortunae deſtructus, quam elatus, primo proelio victus interficitur; deditque poenas & Demetrio, quem occiderat, & Antiocho, cuius mentitus originem fuerat.

LIBER XXXVI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Demetrius Nicator bellum Parthis infert, & infeliciter persequitur. Trypho regnum Syriae invadit: sed tandem ab Antiocho, Demetrii fratre, opprimitur; qui etiam Iudaeos subigit.
2. Iudaeorum origo, incrementa, & res gestae.
3. Iudaeorum opes. Mare Mortuum. A quibus domiti sint Iudaei.
4. Attali, Asiae regis, scelera, mors, testamentum. Asia Romanorum fit propria; divitias autem & vitia sua Romam transmittit.

CAPUT I.

Reciperato paterno regno Demetrius, & ipse rerum successu corruptus, vitiis adolescentiae in segnitiam labitur; tantumque contemtum apud omnes inertiae, quantum odium ex superbia pater habuerat, contraxit. Itaque cum ab imperio eius passim civitates deficerent, ad abolendam segnitiae maculam, bellum Parthis inferre statuit: cuius adventum non inviti Orientis populi videre, & propter Arsacidae regis Parthorum crudelitatem, & quod veteri Macedonum imperio assueti, novi populi superbiam indigne ferebant. Itaque cum & Persarum, & Elymaeorum, Bactrianorumque auxiliis iuvaretur, multis proeliis Parthos fudit. Ad postremum tamen, pacis simulatione deceptus, capitur; tra-

ductusque per ora civitatum, populis, qui desciverant, in ludibrium favoris ostenditur. Missus deinde in Hyrcaniam, benigne & iuxta cultum pristinae fortunae habetur. Dum haec aguntur, interim in Syria Trypho, qui se tutorem Antiocho, Demetrii privigno, substitui a populo laboraverat, occiso pupillo, regnum Syriae invadit. Quo diu potitus, tandem exolescente favore recentis imperii, ab Antiocho puero admodum, Demetrii fratre, qui in Asia educabatur, bello vincitur; rursusque regnum Syriae ad sobolem Demetrii revertitur. Igitur Antiochus, memor, quod & pater propter superbiam invisus, & frater propter segnitiam contemtus fuisset, ne in eadem vitia incideret, recepta in matrimonium Cleopatra, uxore fratris, civitates, quae vitio fraterni imperii defecerant, summa industria persequitur, domitasque rursus regni terminis adiicit. Iudaeos quoque, qui in Macedonico imperio sub Demetrio patre armis se in libertatem vindicaverant, subigit. Quorum vires tantae fuere, ut post hunc nullum Macedonum regem tulerint, domesticisque imperiis usi, Syriam magnis bellis infestaverint.

CAP. II. Namque Iudaeis origo Damascena, Syriae nobilissima civitas: unde & Assyriis regibus genus, & reginae Semiramidi fuit. Nomen urbi a Damasco rege inditum: in cuius honorem Syrii sepulcrum Arathis, uxoris eius, pro templo coluere, Deamque exinde sanctissimae religionis habent. Post Damascum Azelus, mox

Adores, & Abraham, & Israhel reges fuere. Sed Israhelem felix decem filiorum proventus maioribus suis clariorem fecit. Itaque populum in decem regna divisum filiis tradidit, omnesque ex nomine Iudae, qui post divisionem decesserat, *Iudaeos* appellavit; colique eius memoriam ab omnibus iussit, cuius portio omnibus accesserat. Minimus aetate inter fratres Ioseph fuit: cuius excellens ingenium veriti fratres, clam interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Aegyptum, cum magicas ibi artes sollerti ingenio percepisset, brevi ipsi regi percarus fuit. Nam & prodigiorum sagacissimus erat, & somniorum primus intelligentiam condidit; nihilque divini iuris humanique ei incognitum videbatur: adeo, ut etiam sterilitatem agrorum ante multos annos providerit: perissetque omnis Aegyptus fame, nisi monitu eius rex edicto servari per multos annos fruges iussisset: tantaque experimenta eius fuerunt, ut non ab homine, sed a Deo, responsa dari viderentur. Filius eius Moses fuit, quem praeter paternae scientiae hereditatem etiam formae pulchritudo commendabat. Sed Aegyptii, cum scabiem & vitiliginem paterentur, responso moniti, eum cum aegris, ne pestis ad plures serperet, terminis Aegypti pellunt. Dux igitur exsulum factus, sacra Aegyptiorum furto abstulit: quae repetentes armis Aegyptii, domum redire tempestatibus compulsi sunt. Itaque Moses, Damascena antiqua patria repetita, mon-

tem Synae occupat: quo, ſeptem dierum ieiunio per deſerta Arabiae cum populo ſuo fatigatus, cum tandem veniſſet, ſeptimum diem more gentis *Sabbata* appellatum in omne aevum ieiunio ſacravit, quoniam illa dies famem illis erroremque finierat. Et quoniam metu contagionis pulſos ſe ab Aegypto meminerant, ne eadem cauſa inviſi apud incolas forent, caverunt, ne cum peregrinis communicarent: quod ex cauſa factum, paullatim in diſciplinam religionemque convertit. Poſt Moſen etiam filius eius Aruas, ſacerdos ſacris Aegyptiis, mox rex creatur; ſemperque exinde hic mos apud Iudaeos fuit, ut eoſdem reges & ſacerdotes haberent; quorum iuſtitia religione permixta, incredibile quantum coaluere.

Cap. III. Opes genti ex vectigalibus opobalſami crevere, quod in his tantum regionibus gignitur. Eſt namque vallis, quae continuis montibus, velut muro quodam, ad inſtar caſtrorum clauditur. Spatium loci ducenta iugera, nomine Hierichus dicitur. In ea valle ſilva eſt & ubertate & amoenitate inſignis: ſiquidem palmeto & opobalſameto diſtinguitur. Arbores opobalſami formam ſimilem piceis arboribus habent, niſi quod ſunt humiles magis, & in vinearum morem excoluntur. Hae certo anni tempore balſamum ſudant. Sed non minor loci eius apricitatis, quam ubertatis, admiratio eſt: quippe cum toto orbe regionis eius ardentiſſimus ſol ſit, ibi tepidi aëris naturalis quaedam ac perpe-

tua apricitas ineſt. In ea regione lacus eſt Aſphaltites, qui propter magnitudinem & aquae immobilitatem *Mortuum mare* dicitur. Nam neque ventis movetur, reſiſtente turbinibus bitumine, quo aqua omnis ſtagnatur; neque navigationis patiens eſt, quoniam omnia vita carentia in profundum merguntur; nec materiam ullam ſuſtinet, niſi quae alumine illinatur. Primum Xerxes, rex Perſarum, Iudaeos domuit: poſtea cum ipſis Perſis in ditionem Alexandri Magni venere, diuque in poteſtate Macedonici imperii ſubiecti Syriae regno fuere. A Demetrio cum deſciviſſent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex Orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.

Cap. IV. Per eadem tempora, quibus in Syria regni mutatio inter novos reges alternabatur, in Aſia rex Attalus florentiſſium ab Eumene patruo acceptum regnum caedibus amicorum & cognatorum ſuppliciis foedabat, nunc matrem anum, nunc Beronicen ſponſam maleficiis eorum necatas confingens. Poſt hanc ſceleſtam violentiae rabiem, ſqualidam veſtem ſumit: barbam capillumque in modum reorum ſubmittit: non in publicum prodire, non populo ſe oſtendere, non domi laetiora convivia inire, aut aliquod ſignum ſani hominis habere, prorſus ut poenas pendere manibus interfectorum videretur. Omiſſa deinde regni adminiſtratione, hortos fodiebat, gramina ſeminabat, & noxia innoxiis permiſcebat; eaque omnia vene-

ni ſucco infecta, velut peculiare munus, amicis mittebat. Ab hoc ſtudio, aerariae artis fabricae ſe tradit, cerisque fingendis, & aere fundendo procudendoque oblectabatur. Matri deinde ſepulcrum facere inſtituit: cui operi intentus, morbum ex ſolis fervore contraxit, & ſeptima die deceſſit. Huius teſtamento heres populus Romanus tunc inſtituitur. Sed erat ex Eumene Ariſtonicus, non iuſto matrimonio, ſed ex pellice Epheſia, cithariſtae cuiuſdam filia, genitus, qui poſt mortem Attali velut paternum regnum Aſiam invaſit. Cum multa ſecunda proelia adverſus civitates, quae metu Romanorum tradere ſe ei nolebant, feciſſet, iuſtuſque rex iam videretur, Aſia Licinio Craſſo conſuli decernitur: qui intentior Attalicae praedae, quam bello, cum extremo anni tempore inordinata acie proelium conſeruiſſet, victus poenas inconſultae avaritiae ſanguine dedit. In huius locum miſſus Perperna conſul, prima congreſſione Ariſtonicum ſuperatum in poteſtatem ſuam redegit; Attalicaſque gazas, hereditarias populi Romani, navibus impoſitas, Romam deportavit. Quod aegre ferens ſucceſſor eius Manius Aquilius conſul, ad eripiendum Ariſtonicum Perpernae, veluti ſui potius triumphi munus eſſe deberet, feſtinata velocitate contendit. Sed contentionem conſulum mors Perpernae diremit. Sic Aſia Romanorum facta, cum opibus ſuis vitia quoque Romam tranſmiſit.

LIBER XXXVII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Massilienses pro Phocaeënsibus apud Romanos deprecantur. Regibus, qui adversus Aristonicum auxilia tulerant, praemia a Romanis persoluta. Tragoediae in Cappadocia & Ponto. Mithridati Euergetae, Ponti regi, succedit Mithridates Eupator.
2. Eiusdem futura magnitudo praedicta, occupationes, vindicta.
3. Eiusdem res gestae, & domi ab uxore periculum.
4. Eiusdem exercitia militaria, Cappadociae & Galatiae occupatio, atque superbum Romanis responsum.

CAPUT I.

Capto Aristonico, Massilienses pro Phocaeënsibus, conditoribus suis, quorum urbem senatus, & omne nomen, quod & tunc, & antea Antiochi bello, infesta contra populum Romanum arma tulerant, deleri iusserat, legatos Romam deprecatum misere, veniamque his a senatu obtinuere. Post haec regibus, qui adversus Aristonicum auxilia tulerant, praemia persoluta: Mithridati Pontico Phrygia maior; filiis Ariarathis, regis Cappadociae, qui eodem bello occiderat, Lycaonia & Cilicia datae; fideliorque populus Romanus in socii filios, quam mater in liberos, fuit: quippe hinc parvulis auctum regnum, in-

de vita ademta. Namque Laodice ex numero sex filiorum, quos virilis sexus ex Ariarathe rege susceperat, timens ne non diutina regni administratione adultis quibusdam potiretur, quinque parricidali veneno necavit: unum parvulum sceleri matris cognatorum custodia eripuit, qui post necem Laodices (nam propter crudelitatem populus eam exstinxerat) solus regno potitus est. Mithridates quoque repentina morte interceptus, filium, qui & ipse Mithridates dictus est, reliquit: cuius ea postea magnitudo fuit, ut non sui tantum temporis, verum etiam superioris aetatis, omnes reges maiestate superaverit, bellaque cum Romanis per XLVI annos varia victoria gesserit: cum eum summi imperatores, Sylla, Lucullus, ceterique, in summa Cnaeus Pompeius, ita vicerint, ut maior clariorque in restaurando bello resurgeret, damnisque suis terribilior redderetur. Denique ad postremum, non vi hostili, sed voluntaria morte, in avito regno, senex, herede filio, decessit.

Cap. II. Huius futuram magnitudinem etiam coelestia ostenta praedixerant. Nam & eo quo genitus est anno, & eo, quo regnare primum coepit, stella cometes per utrumque tempus septuaginta diebus ita luxit, ut coelum omne flagrare videretur. Nam & magnitudine sui quartam partem coeli occupaverat, & fulgore sui solis nitorem vicerat; & cum oriretur occumberetque, quatuor spatium horarum consumebat. Puer tutorum insidias passus est, qui eum fero equo im-

positum equitare iaculari que cogebant: qui conatus cum eos fefelliſſent, ſupra aetatem regente equum Mithridate, veneno eum appetivere. Quod metuens, antidota ſaepius bibit, & ita ſe adverſus inſidias exquiſitioribus remediis ſtagnavit, ut ne volens quidem ſenex veneno mori potuerit. Timens deinde, ne inimici, quod veneno non potuerant, ferro peragerent, venandi ſtudium finxit: quo per ſeptem annos neque urbis, neque ruris tecto uſus eſt; ſed per ſilvas vagatus, diverſis montium regionibus pernoctabat, ignaris omnibus, quibus eſſet locis; aſſuetus feras curſu aut fugere, aut perſequi, cum quibuſdam etiam viribus congredi. Quibus rebus & inſidias vitavit, & corpus ad omnem virtutis patientiam duravit.

Cap. III. Ad regni deinde adminiſtrationem cum acceſſiſſet, ſtatim non de regendo, ſed de augendo regno cogitavit. Itaque Scythas, invictos antea, qui Zopyriona, Alexandri Magni ducem, cum triginta millibus armatorum deleverant, qui Cyrum, Perſarum regem, cum ducentis millibus trucidaverant, qui Philippum, Macedonum regem, fugaverant, ingenti felicitate perdomuit. Auctus igitur viribus, Pontum quoque, ac deinceps Cappadociam, occupavit. Cum de Aſia tractaret, tacitus cum quibuſdam amicis regno profectus, univerſam nemine ſciente pervagatus eſt, omniumque urbium ſitum ac regiones cognovit. Inde in Bithyniam tranſcendit, & quaſi dominus Aſiae, opportuna quaeque victo-

riae ſuae metatus eſt. Poſt haec in regnum, cum iam periſſe crederetur, reverſus eſt, invento parvulo filio, quem per abſentiam eius Laodice ſoror uxorque enixa fuerat. Sed inter gratulationem adventus ſui, & filii geniti, veneno periclitatus eſt: ſiquidem Laodice ſoror, cum periſſe eum crederet, in concubitus amicorum proiecta, quaſi admiſſum facinus maiore ſcelere tegere poſſet, venenum advenienti paravit. Quod cum ex ancilla Mithridates cognoviſſet, facinus in auctores vindicavit.

Cap. IV. Hieme deinde appetente, non in convivio, ſed in campo; non in vacationibus, ſed in exercitationibus; nec inter ſodales, ſed inter aequales, aut equo, aut curſu, aut viribus contendebat. Exercitum quoque ſuum ad parem laboris patientiam quotidiana exercitatione durabat: atque ita invictus ipſe inexpugnabilem exercitum fecerat. Inita deinde cum Nicomede ſocietate, Paphlagoniam invadit, victamque cum ſocio dividit. Quam cum teneri a regibus ſenatui nuntiatum eſſet, legatos ad utrumque miſit, qui *gentem reſtitui in priſtinum ſtatum* iuberent. Mithridates, cum ſe iam parem magnitudini Romanorum crederet, ſuperbo reſponſo, *hereditarium patri ſuo regnum obveniſſe*, reſpondit; *mirarique ſe, quod quae ei relata controverſia non fuerit, ſibi referatur.* Nec territus minis, Galatiam quoque occupat. Nicomedes, quoniam ſe tueri iure non potuerat, *iuſto regi redditurum* reſpondit. Atque ita filium ſuum, mutato nomine,

Pylaemenen Paphlagonum regum nomine appellat, & quaſi ſtirpi regiae reddidiſſet regnum, falſo nomine tenet. Sic ludibrio habiti legati, Romam revertuntur.

LIBER XXXVIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Mithridates regni ſui auſpicia parricidiis polluit; & callidis artibus Ariarathen Cappadocem trucidat.
2. Novae Mithridatis & Nicomedis tragoediae, quas ſenatus Romanus utcunque ſedat.
3. Mithridates Tigranen in ſocietatem belli adverſus Romanos trahit; & proconſulibus Romanis fuſis, ingenti civitatum Aſianarum favore excipitur.
4. Oratio Mithridatis, in qua rationes ſuas exponit, cur bellum ſit Romanis inferendum.
5. Romanos, dum occupati eſſent, adoriundos eſſe cenſet, iuſtum bellum illud oſtendens.
6. Malas eorundem artes & originem detegit.
7. Stirpis ſuae nobilitatem, ſuorumque libertatem ac fortitudinem opponit; nec non belli facilitatem, liberalitate ac munificentia milites alliciens.
8. Ptolemaeus Phyſcon in Aegypto multiplici ſcelere omnia turbat, & a ſuis pellitur.
9. Demetrii Syriae regis, fortunae ludibrii, caſus varii.
10. Antiochus, Demetrii frater, Parthos bello aggreditur, & in proelio a ſuis deſertus occiditur.

CAPUT I.

Mithridates, parricidia a nece uxoris auſpicatus, ſororis alterius Laodices filios, cuius virum Ariarathen, regem Cappadociae, per Gor-

dium insidiis occiderat, tollendos statuit; nihil actum morte patris existimans, si adolescentes paternum regnum, cuius ille cupiditate flagrabat, occupassent. Igitur dum in his cogitationibus versatur, interim Nicomedes, rex Bithyniae, vacuam morte regis Cappadociam invadit. Quod cum nuntiatum Mithridati fuisset, per simulationem pietatis auxilia sorori ad expellendum Cappadocia Nicomeden mittit. Sed iam Laodice per pactionem se Nicomedi in matrimonium tradiderat. Quod aegre ferens Mithridates, praesidia Nicomedis Cappadocia expellit, regnumque sororis filio restituit: egregium prorsus factum, ni subsecuta fraus esset. Siquidem interiectis mensibus simulat, se Gordium, quo ministro usus in Ariarathe interficiendo fuerat, restituere in patriam velle, sperans, si obsisteret adolescens, causas belli futuras; aut, si permitteret, per eundem filium tolli posse, per quem interfecerat patrem. Quod ubi Ariarathes iunior moliri cognovit, graviter ferens interfectorem patris per avunculum potissimum ab exsilio revocari, ingentem exercitum contrahit. Igitur cum in aciem eduxisset Mithridates peditum octoginta millia, equitum decem millia, currus falcatos sexcentos; nec Ariarathi, auxiliantibus finitimis regibus, minores copiae essent: incertum belli timens, consilia ad insidias transfert; sollicitatoque iuvene ad colloquium, cum ferrum occultatum inter fascias gereret, scrutatori ab Ariarathe regio more misso, curiosius imum ven-

trem pertractanti, ait, *caveret, ne aliud telum inveniret, quam quaereret.* Atque ita risu protectis insidiis, sevocatum ab amicis velut ad secretum sermonem, inspectante utroque exercitu, interficit: regnum Cappadociae octo annorum filio, imposito *Ariarathis* nomine, additoque ei rectore Gordio, tradidit.

CAP. II. Sed Cappadoces, crudelitate ac libidine praefectorum vexati, a Mithridate deficiunt; fratremque regis, & ipsum Ariarathen nomine, ab Asia, ubi educabatur, revocant: cum quo Mithridates proelium renovat, victumque Cappadociae regno expellit. Nec multo post adolescens, ex aegritudine collecta infirmitate, decedit. Post huius mortem Nicomedes timens, ne Mithridates accessione Cappadociae etiam Bithyniam finitimam invaderet, subornat puerum eximiae pulchritudinis, quasi Ariarathes tres, non duos filios genuisset, qui a senatu Romano paternum regnum peteret. Uxorem quoque Laodicen Romam mittit, ad testimonium trium ex Ariarathe susceptorum filiorum. Quod ubi Mithridates cognovit, & ipse pari impudentia Gordium Romam mittit, qui senatui asseveret, *puerum, cui Cappadociae regnum tradiderat, ex eo Ariarathe genitum, qui bello Aristonici auxilia Romanis ferens cecidisset.* Sed senatus, studio regum intellecto, aliena regna falsis nominibus furantium, & Mithridati Cappadociam, & Nicomedi, ad solatium eius, Paphlagoniam ademit. Ac ne contumelia regum foret, ademtum illis,

quod daretur aliis, uterque populus libertate donatus eſt. Sed Cappadoces munus libertatis abnuentes, negant *vivere gentem ſine rege poſſe.* Atque ita rex illis a ſenatu Ariobarzanes conſtituitur.

Cap. III. Erat eo tempore Tigranes rex Armeniae, obſes Parthis ante multum temporis datus, ſed olim ab iiſdem in regnum paternum remiſſus. Hunc Mithridates mire ad ſocietatem Romani belli, quod olim meditabatur, pellicere cupiebat. Nihil igitur de offenſa Romanorum ſentientem per Gordium impellit, ut Ariobarzani, ſegni admodum, bellum inferat; & ne quis dolus ſubeſſe videretur, filiam ſuam ei Cleopatram in matrimonium tradit. Primo igitur adventu Tigranis Ariobarzanes, ſublatis rebus ſuis, Romam contendit. Atque ita per Tigranen rurſus Cappadocia iuris eſſe Mithridatis coepit. Eodem tempore, mortuo Nicomede, etiam filius eius & ipſe Nicomedes regno a Mithridate pellitur: qui cum ſupplex Romam veniſſet, decernitur in ſenatu, ut uterque in regnum reſtituantur: in quod tum miſſi Aquilius & Manlius Maltinus legati. His cognitis Mithridates ſocietatem cum Tigrane, bellum adverſus Romanos geſturus, iungit: pactique inter ſe ſunt, ut urbes agrique Mithridati, homines vero & quaecunque auferri poſſent, Tigrani cederent. Poſt haec Mithridates, intellecto, quantum bellum ſuſcitaret, legatos ad Cimbros, alios ad Gallograecos, & Sarmatas, Baſtarnaſque, auxilium

petitum mittit. Nam omnes has gentes, Romanum meditabundus bellum, variis beneficiorum muneribus iam ante illexerat. Ab Scythia quoque exercitum venire iubet, omnemque Orientem adversus Romanos armat. Non magno igitur labore Aquilium & Maltinum, Asiano exercitu instructos, vincit: quibus simul cum Nicomede pulsis, ingenti favore civitatum excipitur; multum ibi auri argentique, studio veterum regum, magnumque belli apparatum invenit: quibus instructus, debita civitatibus publica privataque remittit, & vacationem quinquennii concedit. Tunc ad concionem milites vocat, eosque variis exhortationibus ad Romana bella sive Asiana incitat. Quam orationem dignam duxi, cuius exemplum brevitati huius operis insererem: quam obliquam Pompeius Trogus exposuit; quoniam in Livio & in Sallustio reprehendit, quod conciones directas pro sua oratione operi suo inserendo, historiae modum excesserint.

CAP. IV. *Optandum sibi fuisse* ait, *ut de eo liceret consulere, bellumne sit cum Romanis, an pax habenda: quin vero sit resistendum impugnantibus, ne eos quidem dubitare, qui spe victoriae careant. Quippe adversus latronem, si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua, omnes ferrum stringere. Ceterum quia non id agatur, an liceat quiescere, non tantum animo hostiliter, sed etiam proelio congressis, consulendum, qua ratione ac spe coepta bella sustineant. Esse autem sibi victoriae fiduciam, si sit illis ani-*

mus: Romanosque vinci posse, cognitum non sibi magis, quam ipsis militibus, qui & in Bithynia Aquilium, & Maltinum in Cappadocia fuderint. At si quem aliena magis exempla, quam sua experimenta moveant, audire se, a Pyrrho, rege Epiri, non amplius quam quinque millibus Macedonum instructo, fusos tribus proeliis Romanos. Audire, Hannibalem sexdecim annis Italiae victorem immoratum: & quin ipsam caperet urbem, non Romanorum illi vires obstitisse, sed domesticae aemulationis atque invidiae studium. Audire, populos Transalpinae Galliae, Italiam ingressos, maximis eam plurimisque urbibus possidere; & latius aliquanto solum finium, quam in Asia, quae dicatur imbellis, eosdem Gallos occupasse: nec victam solum dici sibi Romam a Gallis, sed etiam captam, ita ut unius illis montis tantum cacumen relinqueretur; nec bello hostem, sed pretio remotum. Gallorum autem nomen, quod semper Romanos terruit, in partem virium suarum ipse numeret. Nam hos, qui Asiam incolunt, Gallos, ab illis, qui Italiam occupaverant, sedibus tantum distare; originem quidem ac virtutem, genusque pugnae idem habere: tantoque his sagaciora esse, quam illis, ingenia, quanto longiori ac difficiliori spatio per Illyricum Thraciamque prodierint, paene operosius transitis eorum finibus, quam ubi consedere, possessis. Iam ipsam Italiam audire se nunquam, ut Roma condita sit, satis illi pacatam, sed assidue per omnes annos pro libertate alios, quosdam etiam pro iure imperii, bellis continuis perseverasse: & a multis civitatibus Italiae deletos Romanorum exercitus fer-

ro, a quibusdam novo contumeliae more sub iugum missos. Ac ne veteribus immoretur exemplis, hoc ipso tempore universam Italiam bello Marsico consurrexisse, non iam libertatem, sed consortium imperii civitatisque, poscentem. Nec gravius vicino Italiae bello, quam domesticis principum factionibus urbem premi, multoque periculosius accessisse Italico civile bellum. Simul & a Germania Cimbros, immensa millia ferorum atque immitium populorum, more procellae, inundasse Italiam: quorum tametsi singula bella sustinere Romani possent, universis tamen obruantur, ut ne vacaturos quidem bello suo putet.

CAP. V. *Utendum igitur occasione, & rapienda incrementa virium, ne, si illis occupatis quieverint, mox adversus vacuos & quietos maius negotium habeant. Non enim quaeri, an capienda sint arma, sed utrum sua potius occasione, an illorum. Nam bellum equidem iam tunc secum ab illis geri coeptum, cum sibi pupillo maiorem Phrygiam ademerint, quam patri suo praemium dati adversus Aristonicum auxilii concesserant, gentem quam & proavo suo Mithridati Seleucus Callinicus in dotem dedisset. Quid, cum Paphlagonia se decedere iusserint, non alterum illud genus belli fuisse? quae non vi, non armis, sed adoptione testamenti, & regum domesticorum interitu, hereditaria patri suo obvenisset: cum inter hanc decretorum amaritudinem parendo non tamen eos mitigarit, quin acerbius se in dies gerant, non obtinuisse. Quod enim a se non praebitum illis obsequium? non Phrygiam, Paphlagoniamque dimissas? non Cappadocia filium eductum, quam iure gentium*

victor occupaverat? Raptum tamen sibi esse victoriae ius ab illis, quorum nihil est nisi bello quaesitum. Non regem Bithyniae Chreston, in quem senatus arma decreverat, a se in gratiam illorum occisum? tamen nihilominus imputari sibi, si qua Gordius aut Tigranes faciat: libertatem etiam in contumeliam sui a senatu ultro delatam Cappadociae, quam reliquis gentibus abstulerunt: deinde populos Cappadocum, pro libertate oblata Gordium regem orantes, ideo tantum, quoniam amicus suus esset, non obtinuisse. Nicomeden praecepto illorum bellum sibi intulisse: quia ultum ierit se, ab ipsis ventum obviam, & nunc eam secum bellandi illis causam fore, quod non impune se Nicomedi lacerandum, saltatricis filio, praebuerit.

CAP. VI. *Quippe non delicta regum illos, sed vires ac maiestatem insequi: neque in se uno, sed in aliis quoque omnibus, hac semper arte grassatos. Sic & avum suum Pharnacen, per cognationum arbitria, succedaneum regi Pergameno Eumeni datum: sic rursus Eumenen, cuius classibus primum in Asiam fuere transvecti; cuius exercitu magis, quam suo, & Magnum Antiochum, & Gallos in Asia, & mox in Macedonia regem Persen domuerant; & ipsum pro hoste habitum, eique interdictum Italia: & quod cum ipso deforme sibi putaverant, cum filio eius Aristonico bellum gessisse. Nullius apud eos maiora, quam Masinissae, regis Numidarum, haberi merita. Huic imputari victum Hannibalem, huic captum Syphacem, huic Carthaginem deletam; hunc inter duos illos Africanos tertium servatorem*

urbis referri: tamen cum huius nepote bellum modo in Africa gestum adeo inexpiabile, ut ne victum quidem memoriae avi donarent, quin carcerem ac triumphi spectaculum experiretur. Hanc illos regibus omnibus legem odiorum dixisse, scilicet quia ipsi tales reges habuerint, quorum etiam nominibus erubescant, aut pastores Aboriginum, aut haruspices Sabinorum, aut exsules Corinthiorum, aut servos vernasque Tuscorum, aut, quod honoratissimum nomen fuit inter haec, Superbos: atque, ut ipsi ferunt, conditores suos lupae uberibus altos; sic omnem illum populum luporum animos, inexplebiles sanguinis atque imperii, divitiarumque avidos ac ieiunos habere.

CAP. VII. *Se autem, seu nobilitate illis comparetur, clariorem illa colluvie convenarum esse, qui paternos maiores suos a Cyro Darioque, conditoribus Persici regni, maternos a Magno Alexandro ac Nicatore Seleuco, conditoribus imperii Macedonici, referat: seu populus illorum conferatur suo, earum se gentium esse, quae non modo Romano imperio sint pares, sed Macedonico quoque obstiterint. Nullam subiectarum sibi gentium expertam peregrina imperia; nullis unquam, nisi domesticis, regibus paruisse: Cappadociam velint, an Paphlagoniam, recensere; rursus Pontum, an Bithyniam, itemque Armeniam maiorem minoremque: quarum gentium nullam neque Alexander ille, qui totam pacavit Asiam, nec quispiam successorum eius, aut posterorum, attigisset. Scythiam duos umquam ante se reges, non pacare, sed tantum intrare ausos, Darium & Philippum, aegre inde fugam sibi expedis-*

ſe, unde ipſe magnam partem adverſus Romanos virium haberet. Multoque ſe timidius ac diffidentius bella Pontica ingreſſum, cum ipſe rudis ac tiro eſſet. Scythas praeter arma, virtutemque animi, locorum quoque ſolitudinibus vel frigoribus inſtructos, per quae denuntiaretur ingens militiae labor ac periculum. Inter quas difficultates ne ſpes quidem praemii foret ex hoſte vago, nec tantum pecuniae, ſed etiam ſedis, inope. Nunc ſe diverſam belli conditionem ingredi. Nam neque coelo Aſiae eſſe temperatius aliud, nec ſolo fertilius, nec urbium multitudine amoenius; magnamque temporis partem, non ut militiam, ſed ut feſtum diem, acturos, bello dubium facili magis an uberi: ſi modo aut proximas regni Attalici opes, aut veteres Lydiae Ioniaeque audierint, quas non expugnatum eant, ſed poſſeſſum: tantumque ſe avida exſpectet Aſia, ut etiam vocibus vocet: adeo illis odium Romanorum incuſſit rapacitas proconſulum, ſectio publicanorum, calumniae litium. Sequantur ſe modo fortiter; & colligant, quid ſe duce poſſit efficere tantus exercitus, quem ſine cuiuſquam militum auxilio, ſuamet unius opera, viderint Cappadociam, caeſo rege, cepiſſe; qui ſolus mortalium Pontum omnem Scythiamque pacaverit, quam nemo ante tranſire tuto atque adire potuerit. Nam iuſtitiae atque liberalitatis ſuae nec ipſos milites, qui experiantur, teſtes refugere; & illa indicia habere, quod ſolus regum omnium non paterna ſolum, verum etiam externa regna, hereditatibus propter munificentiam acquiſita, poſſideat, Colchos, Paphlagoniam, Boſporum.

CAP. VIII. Sic excitatis militibus, poſt annos tres & viginti ſumti regni, in Romana bella deſcendit. At in Aegypto, mortuo rege Ptolemaeo, ei, qui Cyrenis regnabat, Ptolemaeo, per legatos regnum & uxor Cleopatra regina, ſoror ipſius, defertur. Laetus igitur hoc ſolo Ptolemaeus, quod ſine certamine fraternum regnum recepiſſet, in quod ſubornari & a matre Cleopatra, & favore principum, fratris filium cognoverat; ceterum infeſtus omnibus, ſtatim ubi Alexandriam ingreſſus eſt, fautores pueri trucidari iuſſit. Ipſum quoque die nuptiarum, quibus matrem eius in matrimonium recipiebat, inter apparatus epularum & ſollemnia religionum, in complexu matris interficit, atque ita torum ſororis, caede filii eius cruentus, adſcendit. Poſt quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocaverant, fuit: ſiquidem peregrinis militibus licentia caedis data, omnia ſanguine quotidie manabant: ipſam quoque ſororem, filia eius virgine per vim ſtuprata, & in matrimonium adſcita, repudiat. Quibus rebus territus populus, in diverſa labitur; patriamque metu mortis exſul relinquit. Solus igitur in tanta urbe cum ſuis relictus Ptolemaeus, cum regem ſe non hominum, ſed vacuarum aedium videret, edicto peregrinos ſollicitat. Quibus confluentibus, obvius legatis Romanorum, Scipioni Africano, & Spurio Mummio, & L. Metello, qui ad inſpicienda ſociorum regna veniebant, procedit. Sed quam cruentus civibus,

tam ridiculus Romanis fuit. Erat enim & vultu deformis, & ſtatura brevis, & ſagina ventris non homini, ſed belluae, ſimilis. Quam foeditatem nimia ſubtilitas perlucidae veſtis augebat; prorſus quaſi aſtu inſpicienda praeberentur, quae omni ſtudio occultanda pudibundo viro erant. Poſt diſceſſum deinde legatorum (quorum Africanus, dum inſpicit urbem, ſpectaculo Alexandrinis fuit) iam etiam populo peregrino inviſus, cum filio, quem ex ſorore ſuſceperat, & cum uxore, matris pellice, metu inſidiarum tacitus in exſilium proficiſcitur; contractoque mercenario exercitu bellum ſorori pariter ac patriae infert. Arceſſitum maximum deinde a Cyrenis filium, ne eum Alexandrini contra ſe regem crearent, interficit. Tunc populus ſtatuas & imagines eius detrahit. Quod factum ſtudio ſororis exiſtimans, filium, quem ex ea ſuſceperat, interficit, corpuſque in membra diviſum, & in ciſta compoſitum, matri die natalis eius inter epulas offerri curat. Quae res non reginae tantum, verum etiam univerſae civitati, acerba & luctuoſa fuit; tantumque moerorem feſtiviſſimo convivio intulit, ut regia omnis repentino luctu incenderetur. Verſo igitur ſtudio principum ab epulis in exſequias, membra lacera populo oſtendunt, & quid ſperare de rege ſuo debeant, filii caede demonſtrant.

Cap. IX. Finito luctu orbitatis, Cleopatra, cum urgeri ſe fraterno bello videret, auxilium a Demetrio, rege Syriae, per legatos petit;

cuius ipsius varii & memorabiles casus fuere. Namque Demetrius, ut supra dictum est, cum bellum Parthis intulisset, & multis congressionibus victor fuisset, repente insidiis circumventus, amisso exercitu, capitur. Cui Arsacides Parthorum rex, magno & regio animo, misso in Hyrcaniam non cultum tantum regium praestitit, sed & filiam in matrimonium dedit, regnumque Syriae, quod per absentiam eius Trypho occupaverat, restituturum promittit. Post huius mortem desperato reditu, non ferens captivitatem Demetrius, privatam, etsi opulentam, vitam pertaesus, tacitus in regnum fugam meditatur. Hortator illi & comes Callimander amicus erat: qui post captivitatem eius a Syria per Arabiae deserta, ducibus pecunia comparatis, Parthico habitu Babylonem pervenerat. Sed fugientem Phrahates, qui Arsacidae successerat, equitum celeritate, per compendiosos tramites occupatum retrahit. Ut est deductus ad regem, Callimandro quidem non tantum venia, verum etiam praemium fidei datum: Demetrium autem & graviter castigatum ad coniugem in Hyrcaniam remittit, artioribusque custodiis observari iubet. Interiecto deinde tempore, cum fidem illi etiam suscepti liberi facerent, eodem amico comite repetita fuga est: sed pari infelicitate prope fines regni sui reprehenditur; ac denuo perductus ad regem, ut invisus a conspectu submovetur. Tunc quoque uxori & liberis donatus, in Hyrcaniam, poenalem sibi ci-

vitatem, remittitur, talisque aureis ad exprobrationem puerilis levitatis donatur. Sed hanc Parthorum tam mitem in Demetrium clementiam non misericordia gentis faciebat, nec respectus cognationis; sed quod Syriae regnum affectabant, usuri Demetrio adversus Antiochum fratrem, prout res, vel tempus, vel fortuna belli, exegisset.

Cap. X. His auditis, Antiochus occupandum bellum ratus, exercitum, quem multis finitimorum bellis induraverat, adversus Parthos ducit. Sed luxuriae non minor apparatus, quam militiae, fuit: quippe LXXX millia armatorum secuta sunt CCC millia lixarum, ex quibus coquorum, pistorum, scenicorumque, maior numerus fuit. Argenti certe aurique tantum, ut etiam gregarii milites caligas auro figerent, proculcarentque materiam, cuius amore populi ferro dimicant. Culinarum quoque argentea instrumenta fuere, prorsus quasi ad epulas, non ad bella, pergerent. Advenienti Antiocho multi Orientales reges occurrere, tradentes se, regnaque sua, cum exsecratione superbiae Parthicae. Nec mora congressioni fuit. Antiochus, tribus proeliis victor, cum Babyloniam occupasset, magnus haberi coepit. Itaque omnibus ad eum populis deficientibus, nihil Parthis reliqui praeter patrios fines fuit. Tunc Phrahates Demetrium in Syriam ad occupandum regnum cum Parthico praesidio mittit, ut eo pacto Antiochus ad sua tuenda a Parthia revocaretur. Interim, quo-

niam viribus non poterat, insidiis Antiochum ubique tentabat. Propter multitudinem hominum exercitum suum Antiochus per civitates in hiberna diviserat: quae res exitii causa fuit. Nam cum gravari se copiarum praebitione & iniuriis militum civitates viderent, ad Parthos deficiunt; & die statuta omnes apud se divisum exercitum per insidias, ne invicem ferre auxilia possent, aggrediuntur. Quae cum nuntiata Antiocho essent, auxilium proximis laturus, cum ea manu, quae secum hiemabat, progreditur. In itinere obvium regem Parthorum habuit, adversus quem fortius, quam exercitus eius, dimicavit. Ad postremum tamen, cum virtute hostes vincerent, metu suorum desertus, occiditur: cui Phrahates exsequias regio more fecit, filiamque Demetrii, quam secum Antiochus adduxerat, captus amore virginis, uxorem duxit. Poenitere deinde dimissi Demetrii coepit: ad quem retrahendum cum turmas equitum festinato misisset, Demetrium, hoc ipsum metuentem, iam in regno missi invenerunt; frustraque omnia conati, ad regem suum reversi sunt.

LIBER XXXIX.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Demetrius, interfecto fratre Antiocho, dum Aegyptum tentat, Syriam amittit, & tandem cruento fato tollitur.
2. Alexander, ex ignobili rex factus, dum fortunam suam non reverenter habet, foede perit, interfectus a Grypo, qui & matrem & fratrem exstinguit.
3. Cleopatra regina mater in Aegypto gravissimas turbas concitat: unde horrendae lanienae ex mulierum ira, quarum interitus describitur.
4. Peculiares tragoediae, quas Cleopatra inter suos excitat. Tandem illa a filio Alexandro occupata interficitur.
5. Alexander in exsilium agitur, revocato Ptolemaeo Notho. Romanis ad Orientalia regna excurrentibus, Syria & Aegyptus vexantur.

CAPUT I.

Antiocho in Parthia cum exercitu deleto, frater eius Demetrius, obsidione Parthorum liberatus, ac restitutus in regnum, cum omnis Syria in luctu propter amissum exercitum esset; quasi Parthica ipsius ac fratris bella, quibus alter captus, alter occisus erat, prospere cessissent, ita Aegypto bellum inferre statuit, regnum Aegypti Cleopatra socru pretium auxilii

adverſus fratrem ſuum pollicente. Sed dum aliena affectat, ut adſolet fieri, propria per defectionem Syriae amiſit: ſiquidem Antiochenſes primi, duce Tryphone, exſecrantes ſuperbiam regis, quae converſatione Parthicae crudelitatis intolerabilis facta erat, mox Apameni, ceteraeque civitates exemplum ſecutae, per abſentiam eius a Demetrio defecere. Ptolemaeus quoque rex Aegypti, bello ab eodem petitus, cum cognoviſſet, Cleopatram ſororem ſuam, opibus Aegypti navibus impoſitis, ad filiam & Demetrium generum in Syriam profugiſſe, immittit iuvenem quendam Aegyptium, Protarchi negotiatoris filium, qui regnum Syriae armis peteret, compoſita fabula, quaſi per adoptionem Antiochi regis receptus in familiam regiam eſſet, nec Syriis quemlibet regem aſpernantibus, ne Demetrii paterentur ſuperbiam: nomen iuveni *Alexandri* imponitur, auxiliaque ab Aegypto ingentia mittuntur. Interea corpus Antiochi, interfecti a rege Parthorum, in loculo argenteo ad ſepulturam in Syriam remiſſum ſupervenit: quod cum ingenti ſtudio civitatum & regis Alexandri, ad firmandam fabulae fidem, excipitur. Quae res illi magnum favorem popularium conciliavit, omnibus non fictas in eo, ſed veras, lacrimas exiſtimantibus. Demetrius autem victus ab Alexandro, cum undique circumſtantibus malis premeretur, ad poſtremum etiam ab uxore filiiſque deſeritur. Relictus igitur cum paucis ſervulis, cum Tyrum religione templi ſe defen-

furus petiffet, navi egrediens, praefecti iuffu interficitur. Alter ex filiis Seleucus, quoniam fine matris auctoritate diadema fumfiffet, ab eadem interficitur; alter, cui propter nafi magnitudinem cognomen Grypus fuit, rex a matre hactenus conftituitur, ut nomen regis penes filium, vis autem omnis imperii penes matrem effet.

Cap. II. Sed Alexander, occupato Syriae regno, tumens fucceffu rerum, fpernere iam etiam ipfum Ptolemaeum, a quo fuerat fubornatus in regnum, fuperba infolentia coepit. Itaque Ptolemaeus, reconciliata fororis gratia, deftruere Alexandri regnum, quod odio Demetrii, viribus fuis acquifierat, fummis opibus inftituit. Mittit igitur ingentia Grypo auxilia, & filiam Tryphaenam Grypo nupturam, ut populos in auxilium nepotis, non focietate tantum belli, verum & affinitate fua, follicitaret. Nec res fruftra fuit: nam cum omnes Grypum inftructum Aegypti viribus viderent, paullatim ab Alexandro deficere coepere. Fit denique inter reges proelium, quo victus Alexander Antiochiam profugit. Ibi inops pecuniae, cum ftipendia militibus deeffent, templo Iovis folidum ex auro Victoriae fignum tolli iubet, facetis iocis facrilegium circumfcribens: nam *Victoriam commodatam fibi ab Iove effe* dicebat. Interiectis deinde diebus, cum ipfius Iovis aureum fimulacrum infiniti ponderis tacite evelli iuffiffet, deprehenfufque in facrilegio, concurfu multitudinis effet

in fugam verſus; magna vi tempeſtatis oppreſſus, ac deſertus a ſuis, a latronibus capitur; perductuſque ad Grypum, interficitur. Grypus porro, reciperato patrio regno, externiſque periculis liberatus, inſidiis matris appetitur. Quae cum cupiditate dominationis, prodito marito Demetrio, & altero filio interfecto, huius quoque victoria inferiorem dignitatem ſuam factam doleret, venienti ab exercitatione poculum veneni obtulit. Sed Grypus, praedictis iam ante inſidiis, veluti pietate cum matre certaret, bibere ipſam iubet; abnuenti inſtat: poſtremum prolato indice eam arguit, *ſolam defenſionem ſceleris ſupereſſe* affirmans, *ſi bibat, quod filio obtulit.* Sic victa regina, ſcelere in ſe verſo, veneno, quod alii paraverat, exſtinguitur. Parta igitur regni ſecuritate, Grypus octo annis quietem & ipſe habuit, & regno praeſtitit. Natus deinde illi eſt aemulus regni, frater ipſius Cyzicenus, eadem matre genitus, ſed ex Antiocho patruo ſuſceptus: quem cum veneno tollere voluiſſet, ut maturius armis cum eo de regno contenderet, excitavit.

Cap. III. Inter has regni Syriae parricidales diſcordias, moritur rex Aegypti Ptolemaeus, regno Aegypti uxori & alteri ex filiis, quem illa legiſſet, relicto; videlicet quaſi quietior Aegypti ſtatus, quam Syriae regnum eſſet, cum mater, altero ex filiis electo, alterum hoſtem eſſet habitura. Igitur cum pronior in minorem filium eſſet, a populo compellitur maiorem eli-

gere: cui prius, quam regnum daret, uxorem ademit; compulſumque repudiare cariſſimam ſibi ſororem Cleopatram, minorem ſororem Selenen ducere iubet, non materno inter filias iudicio, cum alteri maritum eriperet, alteri daret. Sed Cleopatra, non tam a viro repudiata, quam a matre divortio viri dimiſſa, Cyziceno in Syria nubit; eique ne nudum uxoris nomen afferret, exercitum Grypi ſollicitatum, velut dotalem, ad maritum deducit. Par igitur viribus fratris Cyzicenus proelium committit, ac victus in fugam vertitur, Antiochiamque venit. Tunc Antiochiam Grypus, in qua erat Cyziceni uxor Cleopatra, obſidere coepit: qua capta, Tryphaena, uxor Grypi, nihil antiquius quam ſororem Cleopatram requiri duxit; non ut captivae opem ferret, ſed ne effugere captivitatis mala poſſet, quae ſui aemulatione in hoc potiſſimum regnum invaſerit, hoſtique ſororis nubendo hoſtem ſe eius effecerit. Tum peregrinos exercitus in certamina fratrum adductos, tum repudiatam a fratre, contra matris voluntatem, extra Aegyptum nuptam accuſat. Contra Grypus orare, *ne tam foedum facinus facere cogatur: a nullo umquam maiorum ſuorum inter tot domeſtica, tot externa bella, poſt victoriam in feminas ſaevitum, quas ſexus ipſe & periculis bellorum, & ſaevitiae victorum eximat: in hac vero, praeter commune bellantium fas, accedere neceſſitudinem ſanguinis: quippe ipſius, quae tam cruente ſaeviat, ſororem equidem germanam eſſe, ſuam vero conſo-*

brinam, liberorum deinde communium materteram. His tot necessitudinibus sanguinis adiicit superstitionem templi, quo abdita profugerit, *tantoque religiosius colendos sibi Deos, quo magis his propitiis ac faventibus vicisset: tum neque, occisa illa, se virium quidquam Cyziceno demturum, nec servaturum reddita.* Sed quanto Grypus abnuit, tanto soror muliebri pertinacia accenditur, rata, non misericordiae haec verba, sed amoris esse. Itaque vocatis ipsa militibus, mittit qui sororem confoderent. Qui ut in templum intraverunt, cum evellere eam non possent, manus amplexantis Deae simulacrum praeciderunt. Tunc Cleopatra execratione parricidarum, mandata violatis numinibus ultione sui, decedit. Nec multo post, repetita proelii congressione, victor Cyzicenus uxorem Grypi Tryphaenam, quae paullo ante sororem interfecerat, capit; eiusque supplicio uxoris manibus parentavit.

Cap. IV. At in Aegypto Cleopatra cum gravaretur socio regni, filio Ptolemaeo, populum in eum incitat; abductaque ei Selene uxore, eo indignius, quod ex Selene iam duos filios habebat, exsulare cogit, arcessito minore filio Alexandro, & rege in locum fratris constituto: nec filium regno expulisse contenta, bello Cypri exsulantem persequitur. Unde pulso, interficit ducem exercitus sui, quod vivum eum e manibus dimisisset; quamquam Ptolemaeus verecundia materni belli, non viribus minor, ab insula recessisset. Igitur Alexander, territus hac

matris crudelitate, & ipſe eam reliquit, periculoſo regno ſecuram ac tutam vitam anteponens. Cleopatra vero timens, ne maior filius Ptolemaeus ab Cyziceno ad reciperandam Aegyptum auxiliis iuvaretur, ingentia Grypo auxilia, & Selenen uxorem, nupturam hoſti prioris mariti, mittit; Alexandrumque filium per legatos in regnum revocat: cui cum occultis inſidiis exitium machinaretur, occupata ab eodem interficitur, ſpiritumque non fato, ſed parricidio, dedit; digna prorſus hac mortis infamia, quae etiam matrem toro expulit, & duas filias viduas alterno fratrum matrimonio fecit, & filio alteri in exſilium acto bellum intulit, alteri erepto regno exitium per inſidias machinata eſt.

Cap. V. Sed nec Alexandro caedes tam nefanda inulta fuit. Nam ubi primum compertum eſt, ſcelere filii matrem interfectam, concurſu populi in exſilium agitur; revocatoque Ptolemaeo regnum redditur, qui neque cum matre bellum gerere voluiſſet, nec a fratre armis repetere, quod prior poſſediſſet. Dum haec aguntur, frater eius ex pellice ſuſceptus, cui pater Cyrenarum regnum teſtamento reliquerat, herede populo Romano inſtituto, decedit. Iam enim fortuna Romana porrigere ſe ad Orientalia regna, non contenta Italiae terminis, coeperat. Itaque & ea pars Libyae provincia facta eſt: poſtea Creta Ciliciaque piratico bello perdomitae, in formam provinciae rediguntur. Quo facto & Syriae, & Aegypti regna, Romana vicini-

tate artata, quae incrementa de finitimis bellis quaerere ſolebant, ademto vagandi arbitrio, vires ſuas in perniciem mutuam converterunt; adeo, ut aſſiduis proeliis conſumti, in contemtum finitimorum venerint, praedaeque Arabum genti, imbelli antea, fuerint: quorum rex Erotimus, fiducia ſeptingentorum filiorum, quos ex pellicibus ſuſceperat, diviſis exercitibus, nunc Aegyptum, nunc Syriam infeſtabat; magnumque nomen Arabum, viribus finitimorum exſanguibus, fecerat.

LIBER XL.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Syri Tigranen Armenium regem ſibi deligunt.
2. Victo Tigrane, Antiochus Cyziceni filius creatur rex Syriae, quae poſtea in provinciae formam redigitur.

CAPUT I.

Mutuis fratrum odiis, & mox filiis inimicitiis parentum ſuccedentibus, cum inexpiabili bello & reges, & regnum Syriae conſumtum eſſet, ad externa populus auxilia concurrit, peregrinoſque ſibi reges circumſpicere coepit. Itaque cum pars Mithridaten Ponticum, pars Ptolemaeum ab Aegypto arceſſendum cenſeret; occurreretque, quod Mithridates implicitus bello Romano eſſet, Ptolemaeus quoque ſemper hoſtis fuiſſet Syriae: omnes in Tigranen, regem Armeniae, conſenſere, inſtructum, praeter domeſticas vires, & Parthica ſocietate, & Mithridatis affinitate. Igitur accitus in regnum Syriae, per XVIII annos tranquilliſſimo regno potitus eſt; neque bello alium laceſſere, neque laceſſitus inferre alii bellum neceſſe habuit.

Cap. II. Sed ſicut ab hoſtibus tuta Syria fuit, ita terrae motu vaſtata eſt, quo centum ſeptua-

ginta millia hominum, & multae urbes perierunt. *Quod prodigium mutationem rerum portendere* haruſpices reſponderunt. Igitur Tigrane a Lucullo victo, rex Syriae Antiochus, Cyziceni filius, ab eodem Lucullo appellatur. Sed quod Lucullus dederat, poſtea ademit Pompeius: qui poſcenti regnum reſpondit, *ne volenti quidem Syriae, nedum recuſanti, daturum ſe regem, qui XVIII annos, quibus Tigranes Syriam tenuit, in angulo Ciliciae latuerit; victo autem eodem Tigrane a Romanis, alieni operis praemia poſtulet. Igitur, ut habenti regnum non ademerit, ita quo ceſſerit Tigrani, non daturum, quod tueri neſciat; ne rurſus Syriam Iudaeorum & Arabum latrociniis infeſtam reddat.* Atque ita Syriam in provinciae formam redegit: paullatimque Oriens Romanorum, diſcordia conſanguineorum regum, factus eſt.

LIBER XLI.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Parthorum origo, nomen, fucceffus, imperium.
2. Regni Parthici adminiftratio. Parthorum fermo, veftes, arma, exercitus, proeliandi mos.
3. Eorundem mores domeftici, fepultura, religio, ingenium, virtutes & vitia.
4. Parthicorum regum res geftae.
5. Arfacis, fapientiffimi Parthorum regis, vita & mors placida.
6. Bactriani regni ftatus fub Eucratide, qui a filio opprimitur. Parthorum bellici fucceffus.

CAPUT I.

PARTHI, penes quos, velut divifione orbis cum Romanis facta, nunc Orientis imperium eft, Scytharum exfules fuere. Hoc etiam ipforum vocabulo manifeftatur: nam Scythico fermone *Parthi* exfules dicuntur. Hi & Affyriorum & Medorum temporibus, inter Orientis populos obfcuriffimi fuere. Poftea quoque cum imperium Orientis a Medis ad Perfas translatum eft, veluti vulgus fine nomine, praeda victorum fuere. Poftremo Macedonibus, triumphato Oriente, fervierunt: ut cuivis mirum videatur, ad tantam eos felicitatem provectos, ut imperent gentibus, fub quarum imperio veluti fervile vulgus fuere. A Romanis quoque, trinis

bellis, per maximos duces, florentiſſimis temporibus laceſſiti, ſoli ex omnibus gentibus non pares ſolum, verum etiam victores fuere: quamquam plus gloriae ſit, inter Aſſyria & Medica Perſicaque, memorata olim regna, & opulentiſſimum mille urbium Bactrianum imperium, emergere potuiſſe, quam longinqua bella viciſſe. Praeterea cum gravibus Scythicis, & vicinalibus bellis aſſidue vexati, variis periculorum certaminibus urgerentur, hi domeſticis ſeditionibus Scythia pulſi, ſolitudines inter Hyrcaniam, & Dahas, & Areos, & Spartanos, & Margianos, furtim occupavere. Fines deinde, non intercedentibus primo finitimis, poſtea etiam prohibentibus, in tantum protulere, ut non immenſa tantum ac profunda camporum, verum etiam praerupta collium, montiumque ardua occupaverint. Ex quo fit, ut Parthiae pleraque finium aut aeſtus, aut frigoris magnitudo poſſideat: quippe cum montes nix, & campos aeſtus, infeſtet.

Cap. II. Adminiſtratio gentis poſt defectionem Macedonici imperii ſub regibus fuit. Proximus maieſtati regum populorum ordo eſt: ex hoc duces in bello, ex hoc rectores in pace habent. Sermo his inter Scythicum Medicumque medius, & ex utriſque mixtus. Veſtis olim ſui moris: poſteaquam acceſſere opes, ut Medis perlucida ac fluida. Armorum patrius ac Scythicus mos. Exercitum non, ut aliae gentes, liberorum, ſed maiorem partem ſervitiorum habent:

quorum vulgus, nulli manumittendi poteſtate permiſſa, ac per hoc omnibus ſervis naſcentibus, in dies creſcit. Hos pari ac liberos ſuos cura habent, & equitare & ſagittare magna induſtria docent. Locupletiſſimus ut quiſque eſt, ita plures in bello equites regi ſuo praebet. Denique Antonio, bellum Parthis inferenti, cum quinquaginta millia equitum occurrerent, ſoli CCCC liberi fuere. Cominus in acie proeliari, aut obſeſſas expugnare urbes, neſciunt. Pugnant aut procurrentibus equis, aut terga dantibus: ſaepe etiam fugam ſimulant, ut incautiores adverſum vulnera inſequentes habeant. Signum his in proelio non tuba, ſed tympano datur. Nec pugnare diu poſſunt: ceterum intolerandi forent, ſi quantus his impetus eſt, vis tanta & perſeverantia eſſet. Plerumque in ipſo ardore certaminis proelia deſerunt, ac paullo poſt pugnam ex fuga repetunt, ut, cum maxime viciſſe te putes, tunc tibi diſcrimen ſubeundum ſit. Munimentum ipſis equiſque loricae plumatae ſunt, quae utrumque toto corpore tegunt. Auri argentique nullus, niſi in armis, uſus.

Cap. III. Uxores dulcedine variae libidinis ſinguli plures habent: nec ulla delicta adulterio gravius vindicant. Quamobrem feminis non convivia tantum virorum, verum etiam conſpectum interdicunt. Carne non niſi venatibus quaeſita veſcuntur. Equis omni tempore vectantur: illis bella, illis convivia, illis publica ac privata officia obeunt; ſuper illos ire, conſiſtere, mer-

cari, colloqui. Hoc denique discrimen inter servos liberosque est, quod servi pedibus, liberi non nisi equis, incedunt. Sepultura vulgo aut avium, aut canum laniatus est: nuda demum ossa terra obruunt. In superstitionibus atque cura Deorum, praecipua amnibus veneratio est. Ingenia genti tumida, seditiosa, fraudulenta, procacia: quippe violentiam viris, mansuetudinem mulieribus assignant. Semper aut in externos, aut in domesticos motus inquieti: natura taciti: ad faciendum, quam ad dicendum, promtiores: proinde secunda adversaque silentio tegunt. Principibus metu, non pudore parent. In libidinem proiecti, in cibum parci. Fides dictis promissisque nulla, nisi quatenus expedit.

Cap. IV. Post mortem Alexandri Magni cum inter successores eius Orientis regna dividerentur, nullo Macedonum dignante Parthorum imperium, Stasanori, externo socio, traditur. Hi postea diductis Macedonibus in bellum civile, cum ceteris superioris Asiae populis Eumenen secuti sunt: quo victo, ad Antigonum transiere. Post hunc a Nicatore Seleuco, ac mox ab Antiocho & successoribus eius possessi: a cuius nepote Seleuco primum defecere, primo Punico bello, L. Manlio Vulsone, M. Atilio Regulo, consulibus. Huius defectionis impunitatem illis duorum fratrum regum, Seleuci & Antiochi, discordia dedit: qui, dum sibi invicem eripere regnum volunt, persequi defectores omiserunt. Eodem tempore etiam Theodotus, mille urbium

Bactrianarum praefectus, defecit, regemque se appellari iussit: quod exemplum secuti totius Orientis populi, a Macedonibus defecere. Erat eo tempore Arsaces, vir, sicut incertae originis, ita virtutis expertae. Hic solitus latrociniis & rapto vivere, accepta opinione Seleucum a Gallis in Asia victum, solutus regis metu, cum praedonum manu Parthos ingressus, praefectum eorum Andragoram oppressit; sublatoque eo, imperium gentis invasit. Non magno deinde post tempore Hyrcanorum quoque regnum occupavit; atque ita duarum civitatum imperio praeditus, grandem exercitum parat, metu Seleuci & Theodoti Bactrianorum regis. Sed cito, morte Theodoti metu liberatus, cum filio eius & ipso Theodoto foedus ac pacem fecit; nec multo post cum Seleuco rege, ad defectores persequendos veniente, congressus, victor fuit: quem diem Parthi exinde sollemnem, velut initium libertatis, observant.

Cap. V. Revocato deinde Seleuco novis motibus in Asiam, dato laxamento, regnum Parthicum format, militem legit, castella munit, civitates firmat; urbem quoque nomine Daram in monte Zapaortenon condit: cuius loci ea conditio est, ut neque munitius quidquam esse, neque amoenius, possit. Ita enim & praeruptis rupibus undique cingitur, ut tutela loci nullis defensoribus egeat; & soli circumiacentis tanta ubertas est, ut propriis opibus expleatur. Iam fontium ac silvarum ea copia est, ut & aquarum abun-

dantia irrigetur, & venationum voluptatibus exornetur. Sic Arſaces, quaeſito ſimul conſtitutoque regno, non minus memorabilis Parthis, quam Perſis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus, matura ſenectute decedit: cuius memoriae hunc honorem Parthi tribuerunt, ut omnes exinde reges ſuos *Arſacis* nomine nuncupent. Huius filius & ſucceſſor regni, Arſaces & ipſe nomine, adverſus Antiochum Seleuci filium, centum millibus peditum & viginti millibus equitum inſtructum, mira virtute pugnavit: ad poſtremum in ſocietatem eius aſſumtus eſt. Tertius Parthis rex Priapatius fuit, ſed & ipſe Arſaces dictus. Nam, ſicut ſupra dictum eſt, omnes reges ſuos hoc nomine, ſicuti Romani *Caeſares*, *Auguſtos*que, cognominavere. Hic, actis in regno quindecim annis, deceſſit, relictis duobus filiis, Mithridate & Phrahate: quorum maior Phrahates, more gentis, heres regni, Mardos, validam gentem, bello domuit; nec multo poſt deceſſit, pluribus filiis relictis: quibus praeteritis, fratri potiſſimum Mithridati, inſignis virtutis viro, reliquit imperium; plus regio, quam patrio, deberi nomini ratus, potiuſque patriae, quam liberis conſulendum.

CAP. VI. Eodem ferme tempore, ſicuti in Parthis Mithridates, ita in Bactris Eucratides, magni uterque viri, regna ineunt. Sed Parthorum fortuna felicior ad ſummum hoc duce imperii faſtigium eos perduxit. Bactriani autem per varia bella iactati, non regnum tantum, ve-

rum etiam libertatem amiserunt: siquidem Sogdianorum, & Arachotorum, & Drangianorum Indorumque bellis fatigati, ad postremum ab invalidioribus Parthis, velut exsangues, oppressi sunt. Multa tamen Eucratides bella magna virtute gessit: quibus attritus, cum obsidionem Demetrii, regis Indorum, pateretur, cum CCC militibus sexaginta millia hostium assiduis eruptionibus vicit. Quinto itaque mense liberatus, Indiam in potestatem redegit. Unde cum se reciperet, a filio, quem socium regni fecerat, in itinere interficitur: qui non dissimulato parricidio, velut hostem, non patrem, interfecisset, & per sanguinem eius currum egit, & corpus abiici insepultum iussit. Dum haec apud Bactros geruntur, interim inter Parthos & Medos bellum oritur. Cum varius utriusque populi casus fuisset, ad postremum victoria penes Parthos fuit. His viribus auctus Mithridates, Mediae Bacasin praeponit: ipse in Hyrcaniam proficiscitur. Unde reversus bellum cum Elymaeorum rege gessit: quo victo, hanc quoque gentem regno adiecit, imperiumque Parthorum a monte Caucaso, multis populis in ditionem redactis, usque flumen Euphraten protulit; atque ita adversa valetudine correptus, non minor Arsace proavo, gloriosa senectute decessit.

LIBER XLII.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Mithridatis, Parthorum regis, filius & ſucceſſor Phrahates a militibus interficitur.
2. Poſt Artabanum Mithridates, cognomine Magnus, regnat, qui bellum infert Armeniae: cuius origo exponitur, & primi reges recenſentur.
3. Iaſonis & Armenii, Armeniae conditoris, elogia. Tigris fluvii origo.
4. Mithridati eiecto Orodes ſucceſſit, qui parricidiis & cladibus domi & foris exagitatur.
5. Phrahatis, filii Orodis, parricidia & varia fortuna. Auguſtus ab eo captivos Romanos & ſigna militaria repetit.

CAPUT I.

Post necem Mithridatis, Parthorum regis, Phrahates filius eius rex conſtituitur: qui cum inferre bellum, in ultionem tentati ab Antiocho Parthici regni, Syriae ſtatuiſſet, Scytharum motibus ad ſua defendenda revocatur. Namque Scythae in auxilium Parthorum adverſus Antiochum, Syriae regem, mercede ſollicitati, cum confecto iam bello ſuperveniſſent, & calumnia tardius lati auxilii mercede fraudarentur, dolentes tantum itineris fruſtra emen-

ſum, cum vel ſtipendium pro vexatione, vel alium hoſtem dari ſibi poſcerent, ſuperbo reſponſo offenſi, fines Parthorum vaſtare coeperunt. Igitur Phrahates, cum adverſus eos proficiſceretur, ad tutelam regni reliquit Himerum quendam, pueritiae ſibi flore conciliatum: qui tyrannica crudelitate, oblitus & vitae praeteritae, & vicarii officii, Babylonios, multaſque alias civitates importune vexavit. Ipſe autem Phrahates exercitum Graecorum, quem bello Antiochi captum ſuperbe crudeliterque tractaverat, in bellum ſecum ducit; immemor prorſus, quod hoſtiles eorum animos nec captivitas minuerat, & inſuper iniuriarum indignitas exacerbaverat. Itaque cum inclinatam Parthorum aciem vidiſſent, arma ad hoſtes tranſtulere; & diu cupitam captivitatis ultionem, exercitus Parthici, & ipſius Phrahatis regis cruenta caede, exſecuti ſunt.

Cap. II. In huius locum Artabanus, patruus eius, rex ſubſtituitur. Scythae autem contenti victoria, depopulata Parthia, in patriam revertuntur. Sed Artabanus, bello Thogariis illato, in brachio vulneratus, ſtatim decedit. Huic Mithridates filius ſuccedit: cui res geſtae *Magni* cognomen dedere; quippe claritatem parentum, aemulatione virtutis accenſus, animi magnitudine ſupergreditur. Multa igitur bella cum finitimis magna virtute geſſit, multoſque populos Parthico regno addidit. Sed & cum Scythis proſpere aliquoties dimicavit, ultorque iniuriae parentum fuit. Ad poſtremum Ortoadiſti, Arme-

niorum regi, bellum intulit. Sed quoniam in Armeniam tranſitum facimus, origo eius paullo altius repetenda eſt. Neque enim ſilentio praeteriri tantum regnum fas eſt, cum fines eius, poſt Parthiam, omnium regnorum magnitudinem ſuperent. Siquidem Armenia a Cappadocia uſque mare Caſpium undecies centum millia patet, ſed in latitudinem millia paſſuum ſeptingenta porrigitur. Condita eſt autem ab Armenio, Iaſonis Theſſali comite: quem cum perditum propter inſignem periculoſamque regno ſuo virtutem Pelias rex cuperet, denuntiata militia, in Colchos eum abire iubet, pellemque arietis memorabilem gentibus reportare; ſperans interitum viri aut ex periculis tam longae navigationis, aut ex bello tam profundae barbariae. Igitur Iaſon, divulgata opinione tam glorioſae expeditionis, cum ad eum certatim principes iuventutis totius ferme orbis concurrerent, exercitum fortiſſimorum virorum, qui *Argonautae* cognominati ſunt, comparavit: quem cum magnis rebus geſtis incolumem reduxiſſet, rurſus a Peliae filiis Theſſalia magna vi pulſus, cum ingenti multitudine, quae ad famam virtutis eius ex omnibus gentibus quotidie confluebat, comite Medea uxore, quam repudiatam miſeratione exſilii rurſum receperat, & Medio privigno, ab Aegeo, rege Athenienſium, genito, Colchos repetivit, ſocerumque Aeëtam regno pulſum reſtituit.

Cap. III. Magna deinde bella cum finitimis

gessit; captasque civitates partim regno soceri, ad abolendam superioris militiae iniuriam, qua & filiam eius Medeam abduxerat, & filium Aegialeum interfecerat, adiunxit; partim populis, quos secum adduxerat, assignavit: primusque humanorum post Herculem & Liberum, qui reges Orientis fuisse traduntur, eam coeli plagam domuisse dicitur. Populis quibusdam Recam & Amphistratum, aurigas Castoris & Pollucis, duces assignavit. Cum Albanis foedus percussit: qui Herculem ex Italia ab Albano monte, cum, Geryone exstincto, armenta eius per Italiam duceret, secuti dicuntur; quique memores Italicae originis, exercitum Cn. Pompeii bello Mithridatico *fratres* salutavere. Itaque Iasoni totus ferme Oriens, ut conditori, divinos honores templaque constituit: quae Parmenio, dux Alexandri Magni, post multos annos dirui iussit, ne cuiusquam nomen in Oriente venerabilius, quam Alexandri, esset. Post mortem Iasonis Medius, aemulus virtutis eius, in honorem matris Medeam urbem condidit; regnumque ex nomine suo Medorum constituit, sub cuius maiestate Orientis postea imperium fuit. Albanis vicinae Amazones sunt: quarum reginam Thalestrem concubitum Alexandri petisse, multi auctores prodidere. Armenius quoque & ipse Thessalus, unus de numero ducum Iasonis, recollecta multitudine, quae amisso Iasone rege passim vagabatur, Armeniam condidit: a cuius montibus Tigris fluvius modicis primo incre-

mentis nascitur, interiecto deinde aliquanto spatio, sub terras mergitur; atque ita post quinque & viginti millia passuum grande iam flumen in regione Sophene emergit; ac sic in paludes Euphratis recipitur.

CAP. IV. Igitur Mithridates, rex Parthorum, post bellum Armeniae, propter crudelitatem a senatu Parthico regno pellitur. Frater eius Orodes, cum regnum vacans occupasset, Babyloniam, quo Mithridates confugerat, diu obsidet; & fame coactos in deditionem oppidanos compellit. Mithridates autem, fiducia cognationis, ultro se in potestatem Orodis tradit. Sed Orodes plus hostem, quam fratrem, cogitans, in conspectu suo trucidari eum iussit; & post haec bellum cum Romanis gessit, Crassumque imperatorem cum filio & omni exercitu Romano delevit. Huius filius Pacorus, missus ad persequendas Romani belli reliquias, magnis rebus in Syria gestis, in Parthiam patri suspectus revocatur: quo absente, exercitus Parthorum relictus in Syria, a Cassio, quaestore Crassi, cum omnibus ducibus trucidatur. His ita gestis, non magno post tempore Romanis inter Caesarem Pompeiumque civile bellum oritur: in quo Parthi Pompeianarum partium fuere, & propter amicitiam cum Pompeio bello Mithridatico iunctam, & propter Crassi necem, cuius filium in partibus Caesaris esse audierant; quem ultorem patris, victore Caesare, futurum non dubitabant. Itaque victis partibus Pompeianis, & Cassio & Bru-

to auxilia adverſus Auguſtum & Antonium miſere; & poſt belli finem rurſum Pacoro duce, inita cum Labieno ſocietate, Syriam & Aſiam vaſtavere; caſtraque Ventidii, qui poſt Caſſium, abſente Pacoro, exercitum Parthicum fuderat, magna mole aggrediuntur. Sed ille, ſimulato timore, diu ſe continuit, & inſultare Parthos aliquantiſper paſſus eſt. Ad poſtremum in ſecuros laetoſque partem legionum emiſit: quarum impetu fuſi Parthi, in diverſa abiere. Pacorus cum fugientes ſuos abduxiſſe ſecum legiones Romanas putaret, caſtra Ventidii, veluti ſine defenſoribus, aggreditur. Tum Ventidius, reliqua parte legionum emiſſa, univerſam Parthorum manum cum rege ipſo Pacoro interfecit: nec ullo bello Parthi umquam maius vulnus acceperunt. Haec cum in Parthia nuntiata eſſent, Orodes, pater Pacori, qui paullo ante vaſtatam Syriam, occupatam Aſiam a Parthis audierat, victoremque Pacorum Romanorum gloriabatur, repente filii morte, & exercitus clade audita, ex dolore in furorem vertitur. Multis diebus non alloqui quemquam, non cibum ſumere, non vocem mittere, ita ut etiam mutus factus videretur. Poſt multos deinde dies, ubi dolor vocem laxaverat, nihil aliud, quam Pacorum, vocabat: Pacorus illi videri, Pacorus audiri videbatur; cum illo loqui, cum illo conſiſtere: interdum quaſi amiſſum flebiliter dolebat. Poſt longum deinde luctum, alia ſollicitudo miſerandum ſenem invadit, quem ex numero XXX filiorum in locum

Pacori regem deſtinet. Multae pellices, ex quibus generata tanta iuventus erat, pro ſuis quaeque ſollicitae animum ſenis obſidebant. Sed fatum Parthiae fuit, in qua iam quaſi ſollemne eſt reges parricidas haberi, ut ſceleratiſſimus omnium, & ipſe Phrahates nomine, rex ſtatueretur.

Cap. V. Itaque ſtatim, quaſi nollet mori, patrem interfecit; fratres quoque omnes XXX trucidat. Sed nec in filiis ceſſant parricidia. Nam cum infeſtos ſibi optimates propter aſſidua ſcelera videret, ne eſſet qui nominari rex poſſet, adultum filium interfici iubet. Huic Antonius, propter auxilium adverſus ſe & Caeſarem latum, bellum cum ſedecim validiſſimis legionibus intulit: ſed graviter multis proeliis vexatus, a Parthia refugit. Qua victoria inſolentior Phrahates redditus, cum multa crudeliter conſuleret, in exſilium a populo ſuo pellitur. Itaque cum magno tempore finitimas civitates, ad poſtremum Scythas precibus fatigaſſet, Scytharum maxime auxilio in regnum reſtituitur. Hoc abſente, regem Parthi Tiridaten quendam conſtituerant: qui, audito adventu Scytharum, cum magna amicorum manu ad Caeſarem, in Hiſpaniam bellum tunc temporis gerentem, profugit, obſidem Caeſari minimum filium Phrahatis ferens, quem negligentius cuſtoditum rapuerat. Quo cognito, Phrahates legatos ſtatim ad Caeſarem mittit, *ſervum ſuum Tiridaten, & filium remitti ſibi* poſtulat. Caeſar, & legatione Phrahatis audita,

& Tiridatis postulatis cognitis, (nam & ipse restitui in regnum desiderabat, *iuris Romanorum futuram Parthiam* affirmans, *si eius regnum muneris eorum fuisset*) *neque Tiridaten dediturum se Parthis* dixit, *neque adversus Parthos Tiridati auxilia daturum.* Ne tamen per omnia nihil a Caesare obtentum videretur, Phrahati filium sine pretio remisit; & Tiridati, quoad manere apud Romanos vellet, opulentum sumtum praeberi iussit. Post haec finito Hispaniensi bello, cum in Syriam ad componendum Orientis statum venisset, metum Phrahati incussit, ne bellum Parthiae vellet inferre. Itaque tota Parthia captivi ex Crassiano sive Antonii exercitu recollecti, signaque cum his militaria Augusto remissa. Sed & filii nepotesque Phrahatis obsides Augusto dati: plusque Caesar magnitudine nominis sui fecit, quam armis alius imperator facere potuisset.

LIBER XLIII.

BREVIARIUM CAPITUM.

CAPUT I.

Parthicis, Orientalibuſque, ac totius propemodum orbis rebus expeditis, ad initia Romanae urbis Trogus, velut poſt longam peregrinationem domum revertitur, ingrati civis officium exiſtimans, ſi, cum omnium gentium res geſtas illuſtraverit, de ſola tantum patria taceat. Breviter igitur initia Romani imperii perſtringit; ut nec modum propoſiti operis excedat, nec utique originem urbis, quae eſt caput totius orbis, ſilentio praetermittat. Italiae cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus tantae iuſtitiae fuiſſe traditur, ut neque

ſervierit ſub illo quiſquam, neque quidquam privatae rei habuerit; ſed omnia communia & indiviſa omnibus fuerint, veluti unum cunctis patrimonium eſſet. Ob cuius exempli memoriam cautum eſt, ut Saturnalibus, exaequato omnium iure, paſſim in conviviis ſervi cum dominis recumbant. Itaque Italia regis nomine *Saturnia* appellata eſt; & mons, in quo habitabat, *Saturnius:* in quo nunc, veluti a Iove pulſo ſedibus ſuis Saturno, Capitolium eſt. Poſt hunc tertio loco regnaſſe Faunum ferunt, ſub quo Evander, ab Arcadiae urbe Pallanteo, in Italiam cum mediocri turba popularium venit: cui Faunus & agros, & montem, quem ille poſtea *Palatium* appellavit, benigne aſſignavit. In huius radicibus templum Lyceo, quem Graeci *Pana*, Romani *Lupercum* appellant, conſtituit: ipſum Dei ſimulacrum nudum caprina pelle amictum eſt, quo habitu nunc Romae Lupercalibus decurritur. Fauno fuit uxor nomine Fatua, quae aſſidue divino ſpiritu impleta, velut per furorem futura praemonebat. Unde adhuc, qui inſpirari ſolent, *fatuari* dicuntur. Ex filia Fauni & Hercule, qui eodem tempore, exſtincto Geryone, armenta, victoriae praemia, per Italiam ducebat, ſtupro conceptus Latinus procreatur. Quo tenente regnum, Aeneas ab Ilio, Troia a Graecis expugnata, in Italiam venit; ſtatimque bello exceptus, cum in aciem exercitum eduxiſſet, ad colloquium vocatus, tantam admirationem ſui Latino praebuit, ut & in ſocietatem regni

reciperetur, &, Lavinia in matrimonium ei data, gener adſciſceretur. Poſt haec commune utrique bellum adverſus Turnum, Rutulorum regem, propter fraudatas Laviniae nuptias, fuit: in quo & Turnus & Latinus interierunt. Igitur cum Aeneas iure victoriae utroque populo potiretur, urbem ex nomine uxoris Lavinium condidit. Bellum deinde adverſus Mezentium, regem Etruſcorum, geſſit: in quo cum ipſe occidiſſet, in locum eius Aſcanius filius ſucceſſit: qui, Lavinio relicto, Longam Albam condidit, quae trecentis annis caput regni fuit.

Cap. II. Poſt multos deinde urbis huius reges ad poſtremum Numitor & Amulius regno potiti ſunt. Sed Amulius, cum aetate priorem Numitorem oppreſſiſſet, filiam eius Rheam in perpetuam virginitatem, ne quis vindex regni ſexus virilis ex gente Numitoris oriretur, demerſit; addita iniuriae ſpecie honoris, ut non damnata, ſed ſacerdos electa, videretur. Igitur clauſa in luco Marti ſacro duos pueros, incertum ſtupro, an ex Marte conceptos, enixa eſt. Quo cognito Amulius, multiplicato metu proventu duorum, pueros exponi iubet; & puellam vinculis onerat, ex quorum iniuria deceſſit. Sed Fortuna, origini Romanae proſpiciens, pueros lupae alendos obtulit; quae, amiſſis catulis, diſtenta ubera exinanire cupiens, nutricem ſe infantibus praebuit. Cum ſaepius ad parvulos, veluti ad catulos, reverteretur, rem Fauſtulus paſtor animadvertit, ſubtractoſque fe-

rae inter greges pecorum agresti vita nutrivit. Martios pueros fuisse, sive quod in luco Martis enixi sunt, sive quod a lupa, quae in tutela Martis est, nutriti, velut manifestis argumentis creditum. Nomina pueris, alteri *Remo*, alteri *Romulo*, fuere. Adultis inter pastores, de virtute quotidiana certamina, & vires & pernicitatem auxere. Igitur cum latrones a rapina pecorum industrie frequenterque submoverent, Remus ab iisdem latronibus captus, veluti ipse esset, quod in aliis prohibebat, regi offertur: crimini datur, quasi greges Numitoris infestare solitus esset. Tunc a rege Numitori in ultionem traditur. Sed Numitor adolescentia iuvenis permotus, & in suspicionem expositi nepotis adductus, cum eum nunc lineamentorum filiae similitudo, nunc aetas expositionis temporibus congruens, anxium tenerent, repente Faustulus cum Romulo supervenit: a quo, cognita origine puerorum, facta conspiratione, & adolescentes in ultionem maternae necis, & Numitor in vindictam erepti regni, armantur.

Cap. III. Occiso Amulio, regnum Numitori restituitur, & urbs Romana ab adolescentibus conditur. Tunc & senatus centum seniorum, qui *Patres* dicti sunt, constituitur: tunc & vicinis, connubia pastorum dedignantibus, virgines Sabinae rapiuntur; finitimisque populis armis subiectis, primum Italiae, & mox orbis imperium quaesitum. Per ea adhuc tempora reges hastas pro diademate habebant, quas Graeci

ſceptra dixere. Nam & ab origine rerum, pro Diis immortalibus veteres haſtas coluere: ob cuius religionis memoriam adhuc Deorum ſimulacris haſtae adduntur. Temporibus Tarquinii regis ex Aſia Phocaeënſium iuventus, oſtio Tiberis invecta, amicitiam cum Romanis iunxit: inde in ultimos Galliae ſinus navibus provecta, Maſſiliam inter Ligures & feras gentes Gallorum condidit; magnaſque res, ſive dum armis ſe adverſus Gallicam feritatem tuentur, ſive dum ultro laceſſunt, a quibus fuerant ante laceſſiti, geſſerunt. Namque Phocaeënſes exiguitate ac macie terrae coacti, ſtudioſius mare, quam terras, exercuere: piſcando, mercando, plerumque etiam latrocinio maris, quod illis temporibus gloriae habebatur, vitam tolerabant. Itaque in ultimam Oceani oram procedere auſi, in ſinum Gallicum oſtio Rhodani amnis devenere: cuius loci amoenitate capti, reverſi domum, referentes quae viderant, plures ſollicitavere. Duces claſſis Simos & Protis fuere. Itaque regem Segobrigiorum, Nannum nomine, in cuius finibus urbem condere geſtiebant, amicitiam petentes conveniunt. Forte eo die rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis filiae erat; quam, more gentis, electo inter epulas genero, nuptum tradere illic parabat. Itaque cum ad nuptias invitati omnes proci eſſent, rogantur etiam Graeci hoſpites ad convivium. Introducta deinde virgo, cum iuberetur a patre aquam porrigere ei, quem virum eligeret, tunc omiſſis omnibus ad Graecos con-

versa, aquam Proti porrigit: qui factus ex hospite gener, locum condendae urbis a socero accepit. Condita igitur Massilia est prope ostia Rhodani amnis, in remoto sinu, veluti in angulo maris. Sed Ligures incrementis urbis invidentes, Graecos assiduis bellis fatigabant: qui pericula propulsando in tantum enituerunt, ut, victis hostibus, in captivis agris multas colonias constituerent.

Cap. IV. Ab his igitur Galli & usum vitae cultioris, deposita & mansuefacta barbaria, & agrorum cultus, & urbes moenibus cingere didicerunt. Tunc & legibus, non armis, vivere; tunc & vitem putare, tunc olivam serere, consueverunt: adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor, ut non Graecia in Galliam emigrasse, sed Gallia in Graeciam translata videretur. Mortuo rege Nanno Segobrigiorum, a quo locus acceptus condendae urbis fuerat, cum regno filius eius Comanus successisset, affirmat Ligur quidam, *quandoque Massiliam exitio finitimis populis futuram, opprimendamque in ipso ortu, ne mox validior ipsum obrueret.* Subnectit & illam fabulam: *Canem aliquando partu gravidam locum a pastore precario petisse, in quo pareret: quo obtento, iterato petisse, ut sibi educare eodem in loco catulos liceret: ad postremum, adultis catulis, fultam domestico praesidio, proprietatem loci sibi vindicasse. Non aliter Massilienses, qui nunc inquilini videantur, quandoque dominos regionum futuros.* His incitatus rex, insidias Massi-

lienſibus inſtruit. Itaque ſollemni Floraliorum die multos fortes ac ſtrenuos viros hoſpitii iure in urbem miſit; plures ſirpeis latentes, frondibuſque ſupertectos induci vehiculis iubet; & ipſe cum exercitu in proximis montibus delitefcit; ut, cum nocte a praedictis apertae portae forent, tempeſtive ad inſidias adeſſet, urbemque ſomno ac vino ſepultam armatis invaderet. Sed has inſidias mulier quaedam, regis cognata, prodidit, quae adulterare cum Graeco adoleſcente ſolita, in amplexu iuvenis, miſerata formae eius, inſidias aperuit, *periculumque declinare* iubet. Ille rem ſtatim ad magiſtratus defert; atque ita patefactis inſidiis, cuncti Ligures comprehenduntur, latenteſque de ſirpeis protrahuntur. Quibus omnibus interfectis, inſidianti regi inſidiae tenduntur. Caeſa ſunt cum ipſo rege hoſtium ſeptem milia. Exinde Maſſilienſes feſtis diebus portas claudere, vigilias agere, ſtationem in muris obſervare, peregrinos recognoſcere, curas habere, ac veluti bellum habeant, ſic urbem pacis temporibus cuſtodire. Adeo illic bene inſtituta, non temporum neceſſitate, ſed recte faciendi conſuetudine, ſervantur.

Cap. V. Poſt haec magna illis cum Liguribus, magna cum Gallis, fuere bella: quae res & urbis gloriam auxit, & virtutem Graecorum, multiplicata victoria, celebrem inter finitimos reddidit. Carthaginienſium quoque exercitus, cum bellum captis piſcatorum navibus ortum eſſet,

ſaepe fuderunt, pacemque victis dederunt; cum Hiſpanis amicitiam iunxerunt; cum Romanis prope ab initio conditae urbis foedus ſumma fide cuſtodierunt, auxiliiſque in omnibus bellis induſtrie ſocios iuverunt. Quae res illis & virium fiduciam auxit, & pacem ab hoſtibus praeſtitit. Cum igitur Maſſilia fama rerum geſtarum, & abundantia opum, & virium gloria virente floreret, repente finitimi populi ad nomen Maſſilienſium delendum, veluti ad commune exſtinguendum incendium, concurrunt. Dux conſenſu omnium Catumandus regulus eligitur; qui, cum magno exercitu lectiſſimorum virorum urbem hoſtium obſideret, per quietem ſpecie torvae mulieris, quae ſe Deam dicebat, exterritus, ultro pacem cum Maſſilienſibus fecit; petitoque ut intrare illi urbem, & Deos eorum adorare liceret, cum in arcem Minervae veniſſet, conſpecto in porticibus ſimulacro Deae, quam per quietem viderat, repente exclamat, *illam eſſe, quae ſe nocte exterruiſſet; illam, quae recedere ab obſidione iuſſiſſet.* Gratulatuſque Maſſilienſibus, quod animadverteret, eos ad curam Deorum immortalium pertinere, torque aureo donata Dea, in perpetuum amicitiam cum Maſſilienſibus iunxit. Parta pace, & ſecuritate fundata, revertentes a Delphis Maſſilienſium legati, quo miſſi munera Apollini tulerant, audierunt urbem Romanam a Gallis captam incenſamque. Quam rem domi nuntiatam publico funere Maſſilienſes proſecuti ſunt; aurumque & argentum

publicum privatumque contulerunt, ad explendum pondus Gallis, a quibus redemtam pacem cognoverant. Ob quod meritum & immunitas illis decreta, & locus ſpectaculorum in ſenatu datus, & foedus aequo iure percuſſum. In poſtremo libro Trogus maiores ſuos a Vocontiis originem ducere; avum ſuum Trogum Pompeium, Sertoriano bello, civitatem a Cn. Pompeio percepiſſe dicit; patruum, Mithridatico bello, turmas equitum ſub eodem Pompeio duxiſſe; patrem quoque ſub Caio Caeſare militaſſe, epiſtolarumque & legationum, ſimul & annuli, curam habuiſſe.

LIBER XLIV.

BREVIARIUM CAPITUM.

1. Hiſpaniae nomen, ſitus, fertilitas, amnes, clauſtra, forma, ſalubritas.
2. Hiſpanorum mores: primus dux Viriatus.
3. Equarum Luſitanicarum fabula. Gallaecorum origo, divitiae, & miranda.
4. Habidis, Gallaeciae & finitimarum regionum principis, origo & conſervatio, atque prudens regni adminiſtratio; item Geryonis, qui triplicis naturae fabulis dictus, regnum.
5. Carthaginienſium imperium. Praeclari eorundem duces violenta morte perierunt. Hiſpanos domat Caeſar Auguſtus.

CAPUT I.

HISPANIA ſicuti Europae terminos claudit, ita & huius operis finis futura eſt. Hanc veteres ab Ibero amne primum *Iberiam*, poſtea ab Hiſpano *Hiſpaniam*, cognominaverunt. Haec inter Africam & Galliam poſita, Oceani freto & Pyrenaeis montibus clauditur. Sicut minor utraque terra, ita utraque fertilior. Nam neque, ut Africa, violento ſole torretur, neque, ut Gallia, aſſiduis ventis fatigatur; ſed media inter utramque, hinc temperato calore, inde felicibus & tempeſtivis imbribus, in omnia frugum genera foecunda eſt: adeo ut non ipſis tantum incolis, verum etiam Italiae, urbique Romanae,

cunctarum rerum abundantiam sufficiat. Hinc enim non frumenti tantum magna copia est, verum & vini, mellis, oleique; nec ferri solum materia praecipua est, sed & equorum pernices greges: nec summae tantum terrae laudanda bona, verum & abstrusorum metallorum felices divitiae. Iam lini spartique vis ingens: minii certe nulla feracior terra. In hac cursus amnium non torrentes rapidique, ut noceant; sed lenes, & vineis campisque irrigui, aestuariisque Oceani affatim piscosi, plerique etiam divites auro, quod in balucibus vehunt. Uno tantum Pyrenaei montis dorso adhaeret Galliae; reliquis partibus undique in orbem mari cingitur. Forma terrae prope quadrata, nisi quod artantibus freti litoribus in Pyrenaeum coit. Porro Pyrenaei montis spatium sexcenta millia passuum efficit. Salubritas coeli per omnem Hispaniam aequalis, quia aëris spiritus nulla paludium gravi nebula inficitur. Huc accedunt & marinae aurae undique versus assidui flatus, quibus omnem provinciam penetrantibus, eventilato terrestri spiritu, praecipua hominibus sanitas redditur.

Cap. II. Corpora hominum ad inediam laboremque, animi ad mortem parati. Dura omnibus & adstricta parcimonia. Bellum, quam otium, malunt: si extraneus deest, domi hostem quaerunt. Saepe tormentis pro silentio rerum creditarum immortui: adeo illis potior taciturnitatis cura, quam vitae. Celebratur etiam bello Punico servi illius patientia, qui ultus do-

minum, inter tormenta risu exsultavit, serenaque laetitia crudelitatem torquentium vicit. Velocitas genti pernix, inquies animus: plurimis militares equi, & arma, sanguine ipsorum cariora. Nullus in festos dies epularum apparatus. Aqua calida lavari, post secundum bellum Punicum a Romanis didicere. In tanta seculorum serie nullus illis dux magnus praeter Viriatum fuit; qui annis decem Romanos varia victoria fatigavit: adeo feris propiora, quam hominibus, ingenia gerunt. Quem ipsum, non iudicio populi electum, sed ut cavendi scientem, declinandorumque periculorum peritum, secuti sunt. Cuius ea virtus continentiaque fuit, ut, cum consulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus gestis, non armorum, non vestis cultum, non denique victum mutaverit; sed in eo habitu, quo primum bellare coepit, perseveraverit; ut quivis gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur.

Cap. III. In Lusitanis iuxta fluvium Tagum vento equas foetus concipere multi auctores prodidere. Quae fabulae ex equarum foecunditate, & gregum multitudine, natae sunt: qui tanti in Gallaecia & Lusitania, ac tam pernices visuntur, ut non immerito vento ipso concepti videantur. Gallaeci autem Graecam sibi originem asserunt: siquidem post finem Troiani belli, Teucrum, morte Aiacis fratris invisum patri Telamoni, cum non reciperetur in regnum, Cyprum concessisse, atque ibi urbem nomine

antiquae patriae Salaminam condidiſſe; inde, accepta opinione paternae mortis, patriam repetiſſe. Sed cum ab Euryſace, Aiacis filio, acceſſu prohiberetur, Hiſpaniae litoribus appulſum, loca, ubi nunc eſt Carthago Nova, occupaſſe; inde Gallaeciam tranſiſſe, & poſitis ſedibus genti nomen dediſſe. Gallaeciae autem portio *Amphilochi* dicuntur. Regio cum aeris ac plumbi uberrima, tum & minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit. Auro quoque ditiſſima, adeo ut etiam aratro frequenter glebas aureas exſcindant. In huius gentis finibus ſacer mons eſt, quem ferro violari nefas habetur: ſed ſi quando fulgure terra proſciſſa eſt, quae in his locis aſſidua res eſt, detectum aurum, velut Dei munus, colligere permittitur. Feminae res domeſticas, agrorumque culturas adminiſtrant: ipſi armis, & rapinis ſerviunt. Praecipua his quidem ferri materia, ſed aqua ipſo ferro violentior: quippe temperamento eius ferrum acrius redditur; nec ullum apud eos telum probatur, quod non aut Bilbili fluvio, aut Chalybe tingatur. Unde etiam *Chalybes* fluvii huius finitimi appellati, ferroque ceteris praeſtare dicuntur.

Cap. IV. Saltus vero Tarteſiorum, in quibus Titanas bellum adverſus Deos geſſiſſe proditur, incoluere Cunetes: quorum rex vetuſtiſſimus Gargoris mellis colligendi uſum primus invenit. Huic cum ex filiae ſtupro nepos proveniſſet, pudore flagitii, variis generibus exſtingui parvu-

lum voluit: sed per omnes casus fortuna quadam servatus, ad postremum ad regnum tot periculorum miseratione pervenit. Primum omnium cum eum exponi iussisset, & post dies ad corpus expositi requirendum misisset, inventus est vario ferarum lacte nutritus. Deinde relatum domum, tramite angusto, per quem armenta commeare consueverant, proiici iubet; crudelis prorsus, qui proculcari nepotem, quam simplici morte interfici, maluit. Ibi quoque cum inviolatus esset, nec alimentis egeret, canibus primo ieiunis, & multorum dierum abstinentia cruciatis, mox etiam suibus obiecit. Itaque cum non solum non noceretur, verum etiam quarundam uberibus aleretur, ad ultimum in Oceanum abiici iussit. Tum plane manifesto quodam numine inter furentes aestus, ac reciprocantes undas, velut nave, non fluctu, veheretur, leni salo in litore exponitur: nec multo post cerva adfuit, quae ubera parvulo offerret. Inde denique, conversatione nutricis, eximia puero pernicitas fuit; interque cervorum greges diu montes saltusque, haud inferior velocitate, peragravit. Ad postremum laqueo captus, regi dono datus est. Tunc & lineamentorum similitudine, & notis corporis, quae inustae parvulo fuerant, nepos agnitus. Admiratione deinde tot casuum periculorumque, ab eodem successor regni destinatur. Nomen illi impositum *Habidis:* qui ut regnum accepit, tantae magnitudinis fuit, ut non frustra

Deorum maieſtate tot periculis ereptus videretur; quippe barbarum populum legibus iunxit; & boves primus aratro domari, frumentaque ſulco quaerere docuit; & ex agreſti cibo mitiora veſci, odio eorum, quae ipſe paſſus fuerat, homines coëgit. Huius caſus fabuloſi viderentur, niſi & Romanorum conditores lupa nutriti, & Cyrus, rex Perſarum, cane alitus proderetur. Ab hoc & miniſteria ſervilia populo interdicta, & plebs in ſeptem urbes diviſa. Mortuo Habide, regnum per multa ſecula a ſucceſſoribus eius retentum eſt. In alia parte Hiſpaniae, & quae ex inſulis conſtat, regnum penes Geryonem fuit. In hac tanta pabuli laetitia eſt, ut, niſi abſtinentia interpellata ſagina fuerit, pecora rumpantur. Inde denique armenta Geryonis, quae illis temporibus ſolae opes habebantur, tantae famae fuere, ut Herculem ex Aſia praedae magnitudine illexerint. Porro Geryonem ipſum non triplicis naturae, ut fabulis proditur, fuiſſe ferunt; ſed tres fratres tantae concordiae exſtitiſſe, ut uno animo omnes regi viderentur; nec bellum Herculi ſua ſponte intuliſſe, ſed, cum armenta ſua rapi vidiſſent, amiſſa bello repetiſſe.

Cap. V. Poſt regna deinde Hiſpaniae, primi Carthaginienſes imperium provinciae occupavere. Nam cum Gaditani a Tyro, unde & Carthaginienſibus origo eſt, ſacra Herculis, per quietem iuſſi, in Hiſpaniam tranſtuliſſent, urbemque ibi condidiſſent, invidentibus incre-

mentis novae urbis finitimis Hispaniae populis, ac propterea Gaditanos bello lacessentibus, auxilium consanguineis Carthaginienses misere. Ibi felici expeditione & Gaditanos ab iniuria vindicaverunt, & maiorem partem provinciae imperio suo adiecerunt. Postea quoque hortantibus primae expeditionis auspiciis, Hamilcarem imperatorem cum magna manu ad occupandam provinciam misere: qui, magnis rebus gestis, dum fortunam inconsultius sequitur, in insidias deductus, occiditur. In huius locum gener ipsius Hasdrubal mittitur; qui & ipse a servo Hispani cuiusdam, ulciscente domini iniustam necem, interfectus est. Maior utroque Hannibal imperator, Hamilcaris filius, succedit. Siquidem utriusque res gestas supergressus, universam Hispaniam domuit; inde Romanis illato bello, Italiam per annos sexdecim variis cladibus fatigavit: cum interea Romani, missis in Hispaniam Scipionibus, primo Poenos provincia expulerunt; postea cum ipsis Hispanis gravia bella gesserunt. Nec prius, perdomita provincia, iugum Hispani accipere potuerunt, quam Caesar Augustus, perdomito orbe, victricia ad eos arma transtulit, populumque barbarum ac ferum, legibus ad cultiorem vitae usum traductum, in formam provinciae redegit.

PROLOGI
HISTORIARUM
PHILIPPICARUM
POMPEII TROGI.

PROLOGI HISTORIARUM PHILIPPICARUM POMPEII TROGI.

PROLOGUS LIBRI I.

PRIMO volumine continentur haec. Imperium Assyriorum a Nino rege usque ad Sardanapalum: post quem translatum est per Arbacen ad Medos, usque ad ultimum regem Astyagen. Is a nepote suo Cyro pulsus regno: & Persae regno potiti. Ut Croeso, Lydiae regi, bellum intulit Cyrus; victumque cepit. Hic in excessu dicti Aeolicarum & Ionicarum urbium situs: originesque Lydorum, & in Italia Tuscorum. Post Cyrum filius Cambyses Aegyptum domuit. Repetitae Aegypti origines urbium. Exstincto Cambyse, Darius, occisis Magis, regnum Persicum accepit; captaque Babylone, bella Scythica molitus est.

Prologus Libri II.

Secundo volumine continentur haec. Scythiae & Ponti ſitus; origineſque Scythiae uſque ad bellum, quo eſt inde pulſus Darius: qui poſt hanc fugam Graeciae bellum intulit per Datin & Tiſafernen, quod ſoli Athenienſes ſuſtinuere. Hinc origines Athenarum repetitae, & reges uſque ad Piſiſtrati tyrannidem; qua exſtincta, Marathone vicere Perſas. Ut mortuo Dario filius eius Xerxes bellum Graeciae intulit: ac repetitae origines Theſſaliae: expulſoque Graecia Xerxe, bellum ab Athenienſibus translatum in Aſiam uſque ad Xerxis interitum.

Prologus Libri III.

Tertio volumine continentur haec. Ut mortuo Xerxe filius Artaxerxes, ultus interfectorem patris Artabanum, bellum cum defectore Aegypti habuit: primoque dux eius Achaemenes victus eſt; iterum per Agabazum Aegypto recepta. Ut Graecis cum rege pacificatis, bella inter ipſos orta ſunt. Inde repetitae Peloponnenſium origines: ut ab Herculis poſteris Dorico populo ſit occupata. Deinde bella Argolica & Meſſeniaca: coalitique Sicyone & Corinthi tyranni. Bellum Criſſaeum; & quod Athenienſes primo cum Boeotis, dein cum Peloponneſiis, geſſerunt.

Prologus Libri IV.

Quarto volumine continentur res Siculae, ab

ultima origine, usque ad deletam Syracusis Atheniensium classem.

Prologus Libri V.

Quinto volumine continentur haec. Bellum inter Athenienses & Lacedaemonios, quod Deceleicum vocatur, usque ad captas Athenas. Ut expulsi sunt Athenis triginta tyranni. Bellum, quod Lacedaemonii in Asia cum Artaxerxe gesserunt, propter Cyrum initum. Hinc repetitum in excessu Cyri cum fratre bellum; & Graecorum, qui sub eo militaverunt.

Prologus Libri VI.

Sexto volumine continentur haec. Bellum Lacedaemoniorum, gestum in Asia cum Persicis praefectis, ducibus belli Dercyllide & Agesilao, usque ad proelium navale factum Cnido: quo victis illis, Athenienses repetiere imperium. Dein bellum Corinthiacum, & bellum Boeotium, quo Leuctris & Mantineae victi Spartani, amisere imperium. In Thessalia deinde Iasonis, & post illum Alexandri Pheraei coalitum atque exstinctum imperium. Tum sociale bellum gestum adversus Athenienses a Chiis, & Rhodiis, & Byzantiis. Transitus hinc ad res Macedonicas.

Prologus Libri VII.

Septimo volumine continentur origines Macedonicae, regesque a conditore gentis Carano usque ad Magnum Philippum: ipsius Philippi

res geſtae uſque ad captam urbem Methonem. Additae in exceſſu Illyriorum & Paeonum origines.

Prologus Libri VIII.

Octavo volumine continentur res geſtae Philippi Magni, poſt captam urbem Methonem, a principio belli Phocenſis, quod ſacrum vocant, uſque ad finem eius: interiectumque huic bellum, quod Philippus cum Chalcidicis urbibus geſſit, quarum clariſſimam delevit Olynthon. Ut Illyrici reges ab eo victi ſunt; & Thracia atque Theſſalia ſubactae: & rex Epiro datus Alexander, eiecto Aryba: & fruſtra Perinthos oppugnata.

Prologus Libri IX.

Nono volumine continentur haec. Ut Philippus a Perintho ſubmotus. Byzantii origines, a cuius obſidione ſubmotus Philippus, Scythiae bellum intulit. Repetitae inde Scythicae res, ab his temporibus, in quibus illa prius finierant, uſque ad Philippi bellum, quod cum Athea Scythiae rege geſſit. Unde reverſus, Graeciae bellum intulit; victorque Chaeroneae, cum bella Perſica moliretur, praemiſſa claſſe cum ducibus, a Pauſania occupatis anguſtiis, nuptiarum filiae die occiſus eſt, priuſquam bella Perſica inchoaret. Repetitae res inde Perſicae a Dario Notho, cui ſucceſſit filius Artaxerxes cognomine Mnemon: qui poſt fratrem Cyrum victum, pul-

ſaque Cnido per Conona claſſe Lacedaemoniorum, bellum cum Evagora rege Cyprio geſſit: origineſque Cypri repetitae.

Prologus Libri X.

Decimo volumine continentur Perſicae res. Ut Artaxerxes Mnemon pacificatus cum Evagora, rege Cyprio, bellum Aegyptium in urbe Ace compararit: ipſe in Caduſiis victor defectores in Aſia purpuratos ſuos perſecutus, primum Datamen, praefectum Paphlagonum, quorum origo repetita; dein praefectum Helleſponti Ariobarzanen; deinde in Syria praefectum Armeniae Orontem; omnibuſque victis deceſſerit, filio ſucceſſore Ocho. Is deinde occiſis optimatibus Sidona cepit: Aegypto bellum ter intulit. Ut poſt mortem Ochi regnarit Arſes: dein Darius, qui cum Alexandro, Macedonum rege, bello conflixit.

Prologus Libri XI.

Undecimo volumine continentur res geſtae Alexandri Magni, uſque ad interitum regis Perſarum Darii. Dictaeque in exceſſu origines & reges Cariae.

Prologus Libri XII.

Duodecimo volumine continentur Alexandri Magni bella Bactriana & Indica, uſque ad interitum eius. Dictaeque in exceſſu res a praefecto eius Antipatro in Graecia geſtae, & ab Archida-

mo, rege Lacedaemoniorum, Moloſſoque Alexandro in Italia, quorum ibi eſt uterque cum exercitu deletus. Additae his origines Italicae Apulorum, Lucanorum, Samnitum, Sabinorum; & ut Zopyrion in Ponto cum exercitu periit.

Prologus Libri XIII.

Tertiodecimo volumine continentur haec. Ut mortuo Alexandro optimates caſtrorum eius, provinciarum imperia ſint partiti: ut veterani, qui ab eodem lecti erant in colonias, moliti relictis illis in Graeciam redire, a Pithone ſint deleti. Bellum Lamiacum, quod Antipater in Graecia geſſit. Bellum, quo Perdiccas regem Ariarathen occidit, & ut occiſus eſt. Bellum, quo Eumenes Neoptolemum & Craterum occidit. Additae in exceſſu origines regeſque Cyrenarum.

Prologus Libri XIV.

Quartodecimo volumine continentur haec. Bellum inter Antigonum & Eumenen geſtum: quem ut Cappadocia expulit Antigonus, ſic Phrygia minore Aridaeum: & Clitos victus in Helleſponto navali bello. Repetitum rurſus bellum ab Eumene per Argyraſpidas; quo victus ab Antigono, interiit. Ut in Macedonia Caſſander, victo Polyperchonte, receptaque a Nicanore Munychia, matrem Alexandri Olympiada, Pydnae obſeſſam & captam, ad favorem populi interfecit.

Prologus Libri XV.

Quintodecimo volumine continentur haec. Ut Demetrius, Antigoni filius, Gazae victus est a Ptolemaeo. Ut Caſſander in Macedonia filium Alexandri regis interfecit, ac alterum Polyperchontes. Ut Ptolemaeum vicit claſſe Demetrius: idemque ab obſidione Rhodi ſubmotus eſt. Repetita in exceſſu origo Rhodiorum: unde digreſſus Demetrius liberavit a Caſſandro Graeciam. Dein pater eius Antigonus bellum cum Lyſimacho & Seleuco habuit. Repetitae Seleuci res, & regis Indiae Sandrocotti. Ut victus bello Antigonus interiit; reliquiaeque imperii a filio eius ſunt collectae Demetrio. Cleonymi deinde Spartani res geſtae Corcyrae & Illyrico, & in Italia: cui ablata Corcyra, rex Caſſander interiit.

Prologus Libri XVI.

Sextodecimo volumine continentur haec. Ut mortuo Caſſandro, ortiſque inter filios eius certaminibus, Demetrius adiutor alteri adhibitus, occiſo eo, Macedoniae regnum tenuit: quo mox eiectus a Pyrrho Epiri rege, translatis in Aſiam bellis, captus a Seleuco deceſſit. Ut Ptolemaeus, nuncupato ſucceſſore filio Philadelpho, deceſſit. Ut Lyſimachus in Ponto captus ac dimiſſus eſt ab Dromichaete: rurſus in Aſia civitates, quae ſub Demetrio fuerant, & in Ponto Heracleam occuparit. Repetitae inde Bithy-

niae & Heracleoticae origines: tyrannique Heracleae Clearchus, & Satyrus, & Dionyſius; quorum filiis interfectis, Lyſimachus occupavit urbem.

Prologus Libri XVII.

Septimodecimo volumine continentur haec. Ut Lyſimachus, occiſo filio Agathocle per novercam Arſinoën, bellum cum rege Seleuco habuit, quo victus interiit: ultimumque certamen commilitonum Alexandri fuit. Ut Seleucus, amiſſis in Cappadocia cum Diodoro copiis, interfectus eſt a Ptolemaeo fratre Arſinoës uxoris Lyſimachi, in cuius vicem Ptolemaeus cognomine Ceraunus, creatus ab exercitu rex, Macedoniam occupavit; bella cum Antiocho & Pyrrho compoſuit, datis Pyrrho auxiliis, quibus iret contra Romanos defenſum Tarentum. Inde repetitae origines regum Epiroticorum uſque ad Pyrrhum: ipſiuſque Pyrrhi res geſtae, priuſquam in Italiam traiecit.

Prologus Libri XVIII.

Octavodecimo volumine continentur res a Pyrrho Epirota in Italia geſtae contra Romanos: poſtque id bellum, tranſitus eius in Siciliam adverſus Carthaginienſes. Inde origines Phoenicum, & Sidoniorum, & Uticae; Carthaginienſiumque res geſtae in exceſſu dictae.

PROLOGUS LIBRI XIX.

Undevicesimo volumine continentur res Carthaginiensium in Africam per Hasdrubalem, Hamilcarem & Hannonem gestae; & in Siciliam, cum Selinuntem, & Agrigentum, & Camarinam, & Gelam ceperunt: quo bello Dionysius Syracusanus Siciliae regnum occupavit. Bellum, quod cum eo Poeni per Himilconem gesserunt, quoad obsidione Syracusarum exercitum & classem amisit.

PROLOGUS LIBRI XX.

Vicesimo volumine continentur res gestae Dionysii Siculi patris. Ut pulsis Poenis Italica bella sit molitus. Inde repetitae origines Venetorum, & Graecorum, & Gallorum, qui Italiam incolunt. Deductisque Dionysii rebus ad interitum eius, dictae quas Hanno Magnus in Africa gessit.

PROLOGUS LIBRI XXI.

Uno & vicesimo volumine continentur haec. Ut in Sicilia Dionysius filius, patre amisso, tractarit imperium. Per Dionem inde eiectus bellum cum Siculis gessit; donec, amissis liberis & fratribus, Corinthum secessit. Ut a Timoleonte Carthaginiensium bello sit liberata Sicilia: mortuoque Sosistrato iterum facta seditione arcessiti ad bellum Carthaginienses obsederunt Syracusas: quo bello Agathocles nactus imperium est.

Prologus Libri XXII.

Secundo & vicesimo volumine continentur haec. Res gestae Agathoclis: ut a Poenis nactus imperium, bellum cum ipsis gessit, primum in Sicilia, dehinc victus traiecit in Africam: ubi possessa provincia, Ophellam regem Cyrenarum interfecit. Ut rursus in Siciliam reversus, occupata totius insulae dominatione, cum revertisset in Africam, amissis copiis, solus inde profugit in Siciliam: belloque ibi repetitus, & cum Poenis pacem composuit, & dissidentes a se Siculos subiecit.

Prologus Libri XXIII.

Tertio & vicesimo volumine continentur haec. Ut Agathocles, domita Sicilia, bellum in Italia Bruttiis intulerit. Repetitae inde Bruttiorum origines: omnibus subactis, rex, seditione filii exheredati ac nepotis oppressus, interiit. Inter peregrinos deinde milites eius & Siculos bellum motum: quae causa Pyrrhum, regem Epiri, in Siciliam adduxit. Bella, quae Pyrrhus cum Poenis & Mamertinis ibi gessit; & a Sicilia reversus in Italiam, victusque proelio a Romanis, revertit in Epirum.

Prologus Libri XXIV.

Quarto & vicesimo volumine continentur haec. Bellum, quod inter Antigonum Gonatam & Antiochum Seleuci filium in Asia gestum est.

Bellum, quod Ptolemaeus Ceraunus in Macedonia cum Mytillo Illyrio & Ptolemaeo Lysimachi filio habuit: utque Arsinoën sororem suam imperio Macedonicarum urbium exuit. Ipse cum Belgio Gallorum duce congressus, interiit. Repetitae inde Gallorum origines, qui Illyricum occuparant; atque ut ingressi Graeciam, Brenno duce, Delphis victi deletique sunt.

Prologus Libri XXV.

Quinto & vicesimo volumine continentur haec. Ut Antigonus Gallos delevit: deinde cum Apollodoro, Cassandreae tyranno, bellum habuit. Ut Galli transierunt in Asiam, bellumque cum rege Antiocho & Bithynio gesserunt: quas regiones Felini occuparunt. Ut Pyrrhus ex Italia reversus, regno Macedoniae Antigonum exuerit, Lacedaemoniam obsederit, Argis interierit; filiusque eius Alexander Illyricum cum Mytillo bellum habuerit.

Prologus Libri XXVI.

Sexto & vicesimo volumine continentur haec. Quibus in urbibus Graeciae dominationem Antigonus Gonatas constituerit. Ut defectores Gallos Megaris delevit, regemque Lacedaemoniorum Arean Corinthi interfecit. Dehinc cum fratris sui Crateri filio Alexandro bellum habuerit. Ut princeps Achaiae Aratus Sicuonem, & Corinthum, & Megara occuparit. Ut in Syria rex Antiochus, cognomine Soter, altero filio occiso,

altero rege nuncupato Antiocho, decesserit. Ut in Asia filius Ptolemaei regis, socio Timarcho, desciverit a patre. Ut frater Antigoni Demetrius, occupato Cyrenis regno, interierit. Ut mortuo rege Antiocho, filius eius Seleucus Callinicus regnum acceperit.

Prologus Libri XXVII.

Septimo & vicesimo volumine continentur haec. Seleuci bellum in Syria adversus Ptolemaeum Tryphonem: item in Asia adversus fratrem suum Antiochum Hieracem; quo bello Ancyrae victus est a Gallis: utque Galli Pergamo victi ab Attalo, Zielan Bithynum occiderint. Ut Ptolemaeus eum denuo captum interfecerit; & Antigonum Andro proelio navali pervicerit. Ut a Callinico fusus in Mesopotamia Antiochus insidiantem sibi effugit Ariamenen; dein postea custodes Tryphonis: quo a Gallis occiso, Seleucus quoque frater eius decessit, maioremque filiorum eius Apaturius occidit.

Prologus Libri XXVIII.

Octavo & vicesimo volumine continentur haec. Ut mortuo rege Epiri Alexandro, Laodamiam Epirotae occiderint. Dictique in excessu Bastarnici motus. Ut rex Macedoniae Demetrius sit a Dardanis fusus: quo mortuo tutelam filii eius Philippi suscepit Antigonus, qui Thessaliam, Moesiam, Cariam subegit; & adiutis Achaeis contra regem Spartanum Cleomenen,

cepit Lacedaemona: amiſſoque regno Cleomenes Spartanus confugit Alexandriam, atque ibi interiit. Dictum in exceſſu bellum Illyricum, quod Romani geſſere cum Teuta.

Prologus Libri XXIX.

Undetriceſimo volumine continentur haec. Res geſtae Philippi regis adverſus Dardanos, & Aetolos. Repetitaeque inde Creticae origines: poſt cuius inſulae ſocietatem, Philippus cum Illyriis, & Dardanis, & rurſus Aetolis bello congreſſus eſt, adiuvantibus Aetolos Romanis: quo finito, intulit Aetolis bellum.

Prologus Libri XXX.

Triceſimo volumine continentur haec. Ut mortuo Ptolemaeo Tryphone, filius eius Philopator Antiochum regem vicit Raphiae: ipſe amore Agathocleae corruptus deceſſit, relicto filio pupillo: in quem cum Philippo rege Macedonum conſenſit Antiochus. Philippi deinde geſta in Aſia, cum moviſſet Aetola bella: a quibus reverſus, bellum habuit cum ducibus Romanis Sulpicio & Flaminino: a quibus victus, pax. Tranſitus deinde ad res Antiochi, qui poſt regnum acceptum perſecutus defectores in Media Molonem, in Aſia Achaeum, quem obſedit Sardibus: pacata ſuperiore Aſia Bactris tenus, in Romana bella deſcendit.

PROLOGUS LIBRI XXXI.

Uno & tricesimo volumine continetur bellum, quod cum Lacedaemonio Nabide Titus Flamininus & Philopoemen dux Achaeorum gessit. Item bellum, quod cum Antiocho in Achaia per Acilium consulem, & in Asia per Scipionem gestum est. Denique Hannibalis ad regem ab Carthagine fuga. Bellum cum Aetolis gestum per eundem Acilium, qui Antiochum Graecia expulerat.

PROLOGUS LIBRI XXXII.

Secundo & tricesimo volumine continentur haec. Defectio ab Achaeis Lacedaemoniorum & Messeniorum, qua Philopoemen interiit. Romanorum in Asia duce Manlio adversum Gallos bellum. Regis Philippi, propter ablatas sibi civitates, alienatus in Romanos animus; & ob hoc alter filiorum Demetrius occisus: concitatique ab eo Basternae, transire conati in Italiam. Inde in excessu dictae res Illyricae. Ut Galli, qui occuparant Illyricum, rursus redierunt in Galliam: originesque Pannoniorum, & incrementa Daciorum per Ruboboften regem. In Asia bellum a rege Eumene gestum adversus Gallum Ortiagontem, Pharnacen Ponticum, & Prusiam, adiuvante Prusiam Hannibale Poeno. Res gestae Hannibalis post victum Antiochum. Et mox mortuo Seleuco filio Magni Antiochi successit regno frater Antiochus.

Prologus Libri XXXIII.

Tertio & tricesimo volumine continentur haec. Ut cum Perse Philippi filio, rege Macedonum, Romani bellum gesserint: quo capto, deleta est Epiros. Aetolicae civitates ab unitate corporis deductae, inter Achaeos & Lacedaemonios certamine orto. Bellum rursum in Macedonia gestum a Romanis cum Pseudo-Philippo.

Prologus Libri XXXIV.

Quarto & tricesimo volumine continentur haec. Bellum Achaicum, quod Romani per Metellum & Mummium gessere: quo diruta est Corinthus. Bellum regis Eumenis cum Gallograecis, & in Pisidia cum Selgensibus. Res quas gessit Syriae rex Antiochus, & rex Aegypti Ptolemaeus. Repetitae inde origines regum Cappadocum. Ut mortuo Epiphane Ptolemaeo, relicti ab eo filii duo Philometor & Evergetes, primum cum Antiocho habuere bellum, quod per Romanos finitum est: deinde inter se, quo maior est expulsus; restitutoque, Romani inter fratres regna diviserunt. Ut mortuo rege Syriae Antiocho, Demetrius cognomine Soter, qui Romae fuerat obses, clam fugit; occupataque Syria, bellum cum Timarcho Medorum rege habuit, Ariarathe rege Cappadocum. Ut habita inter Ariarathen & Orophernen regni certamina. Ut mortuo rege Asiae Eumene, suffectus Attalus bellum cum Selgensibus habuit, & cum rege Prusia.

Prologus Libri XXXV.

Quinto & tricesimo volumine continentur haec. Bellum Piraticum inter Cretas & Rhodios: seditio Cnidiorum adversum Ceramenses. Et adversus Demetrium Sotera subornatus est Alexander, tanquam genitus Epiphane Antiocho; quo bello victus Demetrius, invisum stultitia Alexandrum bello vicit, adiuvante Ptolemaeo Philometore, qui eo bello interiit. Ut deinde orta Demetrio bella sint cum Diodoto Tryphone: expulsusque a Tryphone regno Syriae Demetrius. Repetit inde superioris Asiae motus, factos per Areteum & Arsacen Parthum.

Prologus Libri XXXVI.

Sexto & tricesimo volumine continentur haec. Ut Trypho, pulso Syria Demetrio, captoque a Parthis, bellum gessit cum fratre eius Antiocho cognomine Sidete. Ut Antiochus, interfecto Hyrcano, Iudaeos subegit. Repetita inde in excessu origo Iudaeorum. Ut rex Asiae Attalus Caenos Thracas subegit; successoremque imperii Attalum Philometora reliquit. Mortuo denique Philometore, [Aristonicus] regno Asiae occupato, bellum cum Romanis gessit, quo captus est.

Prologus Libri XXXVII.

Septimo & tricesimo volumine continentur haec. Repetitis regum Ponticorum originibus, ut in ultimum Mithridaten Eupatora series im-

perii deducta sit: atque ut ingressus ille regnum, subegit Pontum & Paphlagoniam, priusquam in bella Romana descendit. Dictaeque in excessu regum Bosporanorum & Colchorum origines, & res gestae.

Prologus Libri XXXVIII.

Octavo & tricesimo volumine continentur haec. Ut Mithridates Eupator, occiso Ariarathe, Cappadociam occuparit; victoque Nicomede & Maltino, Bithyniam. Ut mortuo Ptolemaeo Philometore frater eius Physcon, accepto regno Aegypti seditione populi, deinde bellum cum uxore sua Cleopatra & cum rege Syriae Demetrio habuit. Inde repetitum, ut Demetrius captus sit a Parthis; & frater eius, victo in Syria Tryphone, bellum Parthis intulerit, qui cum exercitu suo deletus est.

Prologus Libri XXXIX.

Nono & tricesimo volumine continentur haec. Ut exstincto a Parthis Antiocho Sidete, frater eius Demetrius dimissus regnum Syriae recepit; subornatoque in bellum adversus eum Alexandro Zabineo interiit: filiusque Antiochus Grypos, victo Zabineo, regnum occupavit. Dehinc cum fratre suo Antiocho Cycizeno bellum in Syria Ciliciaque gessit. Ut Alexandriae mortuo rege Ptolemaeo Physcone, filius eius Ptolemaeus Lathyros, accepto regno expulsus est a matre Cyprum; & in Syria bello petitus ab eadem,

ſuffecto in locum eius Alexandro fratre; donec, occiſa per Alexandrum matre, recepit Aegypti regnum. Ut poſt Lathyrum filius Alexandri regnarit, expulſoque eo, ſuffectus ſit Ptolemaeus Nothus. Ut Syriam Iudaei & Arabes terreſtribus latrociniis infeſtarint: mari Cilices Piraticum bellum moverint, quod in Cilicia Romani per Antonium gesſerunt. Ut in Syria Heracleo poſt mortem regis occuparit imperium.

Prologus Libri XL.

Quadrageſimo volumine continentur haec. Ut mortuo Grypo rege, Cyzicenus, cum filiis eius bello congreſſus, interiit. Hi deinde a filio Cyziceni Euſebe: exſtinctaque regum Antiochorum domo, Tigranes Armenius Syriam occupavit: quo mox victo, Romani abſtulere eam. Ut Alexandriae poſt interitum Ptolemaei Lathyri ſubſtituti ſint eius filii: alteri data Cypros, cui poſt Claudii rogationem Romani abſtulerunt eam; alter ſeditione flagitatus Alexandriae, Romam profugit; belloque per Gabinium geſto recepit imperium: quo mortuo ſucceſſit filius, qui, cum ſorore Cleopatra certamine inſumto, & Pompeium Magnum interfecit, & bellum cum Caeſare Alexandriae geſſit. Ut ſucceſſit eius regno ſoror Cleopatra, quae illigato in amorem ſuum M. Antonio, belli Actiaci fine exſtinxit regnum Ptolemaeorum.

Prologus Libri XLI.

Uno & quadragesimo volumine continentur res Parthicae & Bactrianae. In Parthis, ut est constitutum imperium per Arsacen regem. Successores deinde eius Artabanus, & Tigranes cognomine Deus; a quo subacta est Media & Mesopotamia. Dictusque in excessu Arabiae situs. In Bactrianis autem rebus, ut a Diodoto rege, constitutum imperium est: deinde quo repugnante Scythicae gentes Sarancae & Asiani Bactra occupaverunt, & Sogdianos. Indicae quoque res additae, gestae per Apollodorum & Menandrum, reges eorum.

Prologus Libri XLII.

Secundo & quadragesimo volumine continentur Parthicae res. Ut praefectus Parthis Apraeteus Messenis bellum intulit, & in Babylonios & Seleucienses saeviit: utque Phrahati successit rex Mithridates cognomine Magnus, qui Armeniis bellum intulit. Inde repetitae origines Armeniorum, & situs. Ut varia complurium regum in Parthis successione imperium accepit Orodes, qui Crassum delevit, & Syriam per filium Pacorum occupavit. Illi successit Phrahates, qui & cum Antonio bellum habuit, & cum Tiridate. Additae res Scythicae. Reges Thoclarorum Asiani, interitusque Sarducarum.

Prologus Libri XLIII.

Tertio & quadragesimo volumine continentur origines [priscorum] Latinorum, situs urbis Romae, & res usque ad Priscum Tarquinium. Origines deinde Liguriae, & Massiliensium res gestae.

Prologus Libri XLIV.

Quarto & quadragesimo volumine continentur res Hispanicae & Punicae.

IACOBI BONGARSII
EXCERPTIONES
CHRONOLOGICAE
AD
IUSTINI HISTORIAS
ACCOMMODATAE.

EXCERPTIONES CHRONOLOGICAE.

Anni mundi.

Regnum Aſſyriorum.

3141 Primus omni Aſiae, exceptis Indis, regnavit *Ninus*, F. Beli, annis (52) de quo Iuſtinus 1, 1.

3193 II. *Semiramis* (42) 1, 1.

3235 III. Zameis, qui & Ninyas, ib. (38)

3273 IV. Arius (30)

3303 V. Aralius (40)

3343 VI. Xerxes, qui & Balaeus (30)

3373 VII. Armamitres (38)

3411 VIII. Belochus (35)

3446 IX. Balaeus (52)

3498 X. Altadas (32)

3530 XI. Mamithus (30)

3560 XII. Macchaleus (30)

3590 XIII. Sfaerus (20)

3610 XIV. Mamilus (30)

3640 XV. Sparaethus (40)

3680 XVI. Aſcatades (40)

Diluvium ſub Deu-

Anni mundi.

Regnum Hebraeorum & Athenienſium.

3184 Nini XLIII anno natus *Abraham*, vixit annos (175.) de eo Iuſtinus 36, 2.

Zoroaſtres clarus habetur. 1, 1.

3283 Abraham, cum centenarius eſſet, genuit filium *Iſaac.* Is vixit ann. (180)

3344 Sexagenario Iſaac naſcitur *Iacob*, qui poſtea Iſrahel, a quo Iſrahelitae, qui nunc Iudaei. Vixit annos (147.) de eo 36, 2.

3435 Ioſeph naſcitur: vixit annos (110.) venditur a fratribus annum agens XVII. 36, 2.

3609 *Moyſes* naſcitur: vixit ann. (120)

3644 XXXV anno Moyſis Cecrops regnat in Attica (50) 2, 6.

3689 Moyſes, LXXX annum agens, dux itineris ex Aegypto Hebraeorum gentis efficitur 36, 2.

Anni mundi.

calione Eusebius retulit in annum 35 Cecropis: Iustinus ad tempora Amphictyonis refert. 2, 6.

3720 XVII. Amyntes (45)

3765 XVIII. Belochus (25)

3790 XIX. Bellepares (30)

3820 XX. Lamprides (32)

3852 XXI. Sosares (20)

3872 XXII. Lampares (30)

3902 XXIII. Pannias (45) circa annum huius 16 Tyrus condita. Vide 18, 3.

3947 XXIV. Sosarmus (19)

3966 XXV. Mithraeus (27)

Vexoris, rex Aegypti, secundum Orosium lib. 1, 14. de quo 2, 3. Is, 1, 1. antiquior Nino dicitur.

3993 XXVI. Tautanes (32)

Latinis, qui postea Rom. nuncupati sunt, post tertium annum captivitatis Troiae, sive, ut quidam volunt, post annum VIII, regnavit *Aeneas* annos 3. Ante Aeneam Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus, in Ita-

Anni mundi.

3694 Athenienf. II. Cranaus (9) 2, 6.

3703 III. Amphictyon (10) 2, 6.

3713 IV. Erichthonius (50)

3763 V. Pandion (40)

3803 VI. Erechtheus (50)

Triptolemus frumenta distribuit, 2, 6.

3853 VII. Cecrops secundus (40) Huius anno 22 Dionysus, qui & Liber pater, adversus Indos dimicans, Nisam urbem iuxta Indum flumen condidit, 12, 7.

3893 VIII. Pandion (25)

3918 IX. Aegeus Pandionis. F. (48) 2, 6.

Sub quo Argonautarum navigatio 42, 2.

Hercules consummat certamina 2, 4.

3966 X. Theseus (30) 2, 6.

Cocalus in Sicilia, 4, 2.

3996 XI. Mnestheus Peteo (23.)

Amazones Priamo tulere subsidium, 2, 4.

4019 *Troia capta.* Colligitur omne tempus a 43. ann. regni Nini, ad captam Troiam, anni DCCCXXXV. A

Anni mundi.

lia regnaverunt, annis circiter CL. 43, 1. Post Aeneam Ascanius an. XXXVIII. 43, 1.

4025 XXVII. Teutaeus (40)

4065 XXVIII. Thineus (30)

4095 XXIX. Dercylus (40)

4135 XXX. Eupales (38)

4173 XXXI. Laosthenes (45)
Huius anno XIV Carthago conditur a Didone. Vid. 18, 5.

4218 XXXII. Piritiades (30)

4248 XXXIII. Osrataeus (20)

4268 XXXIV. Osratanes (50)

4318 XXXV. Acrazapes (42)

4360 XXXVI. Thonos Concoleros, qui vocatur Graece Sardanapalus 1, 3. (20)

4380 Regnum Assyriorum destructum.

Anni mundi.

nativitate Moysis ann. CCCCX.

4019 XII. Demophoon Thesei F. (33) 2, 6.
Pyrrhus Delphis in templo Apollinis ab Oreste occiditur, proditione sacerdot. Machrae. 17, 3.

4042 XIII. Oxynthes (12)

4054 XIV. Aphidas (1)

4055 XV. Thimoetes (8)

4063 XVI. Melanthus (37)

4110 XVII. Codrus Melanthi F. (21) 2, 6.

4131 Hoc interemto, regnum Erechthidarum destructum est, quod CCCCLXXXVII. annis perseverabat.

Post Codrum, principes, quos mors finiebat, quorum primus Medon Codri F.

Omnes anni regni Assyriorum, a primo anno Nini, supputantur MCCXL, *inquit Eusebius: ex ipsa ratione uno anno minus prodit. Iustinus habet* MCCC : *Georgius Monachus, alia regum serie,* MCCCLX.

Anni mundi.

Regnum Medorum.

Medorum primus

4381 *Arbaces* annis

Anni mundi. *Olymp.*

Graecorum & Lydorum.

4400 Lycurgi leges in La-

Anni mundi.	
	(28) 1, 3.
4409	II. Sosarmus. (30)
4439	III. Medidus (40)
	Circa Olymp. IX Lacedaemonii contra Messenios vicennale bellum habent. 3, 4 &c.
4479	IV. Cardyceas (13)
4492	V. Deioces (54)
4546	VI. Fraortes (24)
4570	VII. Cyaxares (32)
4602	VIII. Astyages (38)

Anni mundi.	*Olymp.*	
4400		cedaemone, iuxta Apollodori sententiam, hac aetate susceptae. 2, 3 &c.
4424	1	*Olympias prima.* A captivitate Troiae an. CCCCV. Hic initium habet vera historia: nam superiora variis sunt implicita fabulis. Varro apud Censor.
4449	6	Athenis principes, qui usque ad mortem praeerant, esse desierunt; & in X annos magistratuum consuetudo versa est: regnavitque primus Charops F. Aeschyli.
4480	14	Bellum, quod in Thyria inter Lacedaemonios & Argivos gestum est. De quo Prolog. III.
4484	16	*Candaules* IV rex Lydorum, regnavit annos (17) 1, 7.
4501		Lyd. V Gyges, annos (25)
4517	24	Athenis annui principes constituti sunt. 2, 7.
4605	46	Solon leges scripsit Atheniensium, ut Gellius XXXIII. Tarquinii. 2, 7.

Anni mundi.	*Macedonum.*	Anni mundi.	Anni *ab urbe condita.*	*Latinorum & Romanorum.*
4387	Macedonum primus *Caranus*, annis (28) 7, 1.	4381		XIV. Latinorum rex *Procas* Silvius ann. (23)
		4404		XV. *Amulius*, pulso Numitore (44) 43, 2. Huius anno XXIV Remus & Romulus generantur Marte & Ilia. 43, 2.
4415	II. Coenus (12)			
4427	III. Tyrimmas (38)			
	Theraei Cyrenen condiderunt circa IV Olymp. 13, 7.	4446		Anno III Olymp. VI, ut alii VIII, *Roma* Palilibus, qui nunc dies festus est, condita. 43, 3.
	Olympiad. IX *Mida* regnavit in Phrygia. 11, 7.			Primus rex Romanus *Romulus* (38), ut alii, 37. & interregnum uno anno.
		4484	38	II. Numa Pompilius (41), ut alii 43.
		4527	79	III. Tullus Hostilius (32)
4465	IV. Perdicca (51) 7, 2.			
4516	V. Argaeus (38) 7, 2.	4557	111	IV. Ancus Martius (23), ut alii, 24.
4554	VI. Philippus (38) 7, 2.	4580	134	V. Tarquinius Priscus (37), ut alii, 38. Massilia condita, 43, 3.
4592	VII. Europus (26) ibid.			

Omnes anni regni Medorum CCLIX, *si Eusebii* λογισμὸν *sequamur. Diodoro & Georgio in regum appellationibus & temporibus non convenit cum Eusebio, neque ipsi inter se consentiunt.*

Anni mundi.		Anni mundi.	*Olymp.*	
	Regnum Persarum.			*Lydorum & Graecorum.*
4640	*Cyrus* regnavit Persis, subverso Astyage (30) 1, 6.	4638	54	Croesus Lyd. IX. ann. (15) 1, 7.
			55	Pisistratus Atheniensium tyrannus. 2, 8.
		4653	58	Croesus a Cyro captus est, & Lydorum regnum destructum, quod stetit an. CCXXX.
4670	II. Cambyses (8) 1, 9.			
4678	III. Fratres Magi, mensibus VII. 1, 9.			
4679	IV. Darius (36) 1, 10.	4709	72	Darii ann. XXX. Bellum quod in Marathone gestum est, 2, 9. circa an. U. C. CCLX. ut Gellius; cui cum nostra ratione non convenit.
4715	V. Xerxes F. Darii (20) 2, 10.			
4735	VI. Artabanus, de quo 3, 1. menses VII.	4721	75	Xerxis an. VI. Bellum in Thermopylis, & apud Salaminem navale certamen, 2, 10. & 2, 12. an. ab U. C. CCLXXII. ut Gellius, & insequenti an. in Plataeis & in Mycale. 2, 14.
4736	VII. Artaxerxes, qui Longimanus cognominabatur (40) 3, 1.			Pausanias damnatus. 2, 15.
4776	VIII. Xerxes II. mensibus 2.			
	IX. Sogdianus, mensibus VII.	4740	79	Artaxerxis ann. IV. Cimon iuxta Eurymedontem Persas navali pedestrique certamine superat, & Medicum bellum conquiescit. 2, 15. Diodorus retulit in ann. III Olymp. LXXVII.
4777	X. Darius cognomento Nothus (19)			
4796	XI. Artaxerxes, qui cognominatus est Mnemon, Darii & Pa-	4769	87	Eius ann. XXXII

Anni mundi.		Anni mundi.	*Olymp.*	
	risatidis F. (40) 5, 11.			initium belli Peloponnesiaci: quod Gellius refert in ann. U. C. CCCXXIX, nisi legas CCCXIX. 3, 6.
	Cyri regis ascensus, de quo scribit Xenophon 5, 11.	4782	90	Darii an. V, clades, quae Atheniensibus accidit in Sicilia. 4, 5.
		4786	91	Eiusdem an. IX Alcibiades profugus abit ad Thissaphernem. 5, 2.
	Conon classi Persicae praeficitur. 6, 1.	4801	94	Artaxerxis ann. V, Athen. sustinent tyrannidem, ad ann. fere U. C. CCCXLVII, ut Gellius. 5, 8.
4836	XII. Artaxerxes, qui & Ochus, (26) 10, 3.			Alcibiadem Pharnabazus interficit. 5, 8.
4862	XIII. Arses Ochi F. (4)	4802	95	Ann. I, qui fuit VI Artax. tyranni Athenis oppressi. 5, 10.
4866	XIV. Darius Arsami F. (6)		104	Clearchus Heracleae tyrannus, ann. XII. Diodor. 16, 4.

Anni mundi.	*Macedonum.*	Anni mundi.	*ab U. C.*	*Romanorum & Siculorum.*
4618	VIII. Alcetas (29)	4617	171	VI. Servius Tullius. (34)
4647	IX. Amyntas (50) 7, 2.	4651	205	VII. Tarquinius Superbus (35). Pythagoras in Italiam venit, auctor Gellius.

Anni mundi.		Anni mundi.	*ab U. C.*	
				Laërtius Olymp. LX floruisse scribit. Vide Solin. c. 21. Plin. h. n. Lib. II, c. 8. Iustin. 20, 4.
4697	X. Alexander (43) 7, 4.	4686	240	Pulsi urbe reges. Rom. reges imperarunt annis CCXL. sive, ut quibusdam placet, CCXLIII.
4740	XI. Perdicca (28)	4700	254	Circa Olymp. LXX, LXXI &c. Anaxilaus in Sicilia regnat, & post eum Micythus, Olymp. LXXVI. Diodorus Lib. XI. Iustinus 4, 2.
4768	XII. Archelaus (24)			Eodem fere tempore Gelo obtinuit Syracusas, a quo victi Carthaginienses. 23, 4.
4792	XIII. Orestes (3)		*Olympiad.*	
		4794	93	Circa finem imperii Darii Nothi, Dionysius in Sicilia tyrannidem exercet, ann. XXXVIII. 20, 1. &c. anno ab U. C. CCCXXXXVII. Gellius.
4795	XIV. Archelaus (4)			
4799	XV. Amyntas (1)			
4800	XVI. Pausanias (1)			
4801	XVII. Amyntas (6) 7, 4.			
4807	XVIII. Argaeus (2)			
4809	rursum Amyntas (18)	4811	97	Ut Diodor. & Halic. 98. Galli Senones

Anni mundi.		Anni mundi. *Olymp.*	
4827	XIX. Alexander (1) 7, 4.		Romam invaſerunt, 6, 6. ab U. C. anno CCCLXV. Livius.
4828	XX. Ptolemaeus Alorites (4)		
4832	XXI. Perdicca (6) 7, 4.	103	Ut Diodorus 105, Dionyſius rex Siciliae anno XXXVIII moritur: poſt quem iunior Dionyſius regnum invadit. 21, 1.
4838	XXII. Philippus circa ann. U. C. CCCC, (26) ut Gellius. 7, 5.		Is Ochi ann. X Sicilia pellitur. 21, 2.
4864	XXIII. *Alexander,* Philippi F. Olymp. CXI. annis 12. menſ. 6. 11, 1.		Et eiusdem XXI, Corinthum ſub foedere navigat. 21, 5.

Anni mundi.	*Olympiad.*	
4872	113	Perſarum *regnum ſtetit annis CCXXXII.* 11, 14 &c. *Interfecto Dario,* Alexander *regnum Aſiae, anno regni ſui VII, occupat. Is XXXII aetatis ſuae anno moritur in Babylone.* 12,
4876	114	16. *Poſt quem translato in multos imperio, regnavit*

Anni mundi.	*Olymp.*	*Aegypto.*	Anni mundi.	*Olymp.*	*Macedonibus.*
4876	114	I. Ptolemaeus Lagi F. (40) 13, 4. Lydiam & Thraciam & Helleſpontum Lyſimachus tenuit. 13, 4.	4876	114	XXIV. Philippus, qui & Aridaeus, frater Alexandri, (7) 13, 3. Bellum Lamiacum. 13, 5.
		a quo Lyſima-	4883	115	XXV. Caſſander (19) 15, 2.

Anni mundi.	*Olympiad.*	
		chia in Thracia condita. 17, 1.
4916	124	II. Ptolemaeus Philadephus (38) 26, 2.
4954	133	III. Pttolemaeus Evergetes (26) de quo 26, 2.
4980	140	IV. Polemaeus Philopator, (17) 29, 1.
4997	144	V. Ptolemaeus Epiphanes (24) 30, 2. & 31, 1.

Anni mundi.	*Olympiad.*	
4902	120	XXVI. Filii Caſſandri Antigonus (Iuſtino eſt Antipater, & Georgio) & Alexander (4) 16, 1.
4906	121	XXVII. Demetrius (6) 16, 1.
4912	122	XXVIII. Pyrrhus, menſ. VII. 16, 2.
4913		XXIX. Lyſimachus, (5) 16, 3.
4918	124	XXX. Ptolemaeus cognomento Ceraunus. (1) 17, 2. & 24, 1.
4919		XXXI. Meleagrus, menſ. 2.
		XXXII. Antipater, dies 45.
		XXXIII. Soſthenes (2) 24, 5.
4921	125	XXXIV. Antigonus Gonatas, (36) 25, 1. & 26, 3.
4957	134	XXXV. Demetrius, (10) 28, 1.
4967		XXXVI. Antigonus, (15) 28, 3.
4982	140	XXXVII. Philippus (42) 28, 4.
4997		cum quo Germani bellum geſſerunt ab U. C. DLI. Eutrop.

Anni mundi.	*Olympiad.*		Anni mundi.	*Olympiad.*	
			5024	151	XXXVIII. Perses, (10) 32, 4. & 33. per tot.
5021	150	VI. Ptolemaeus Philometor (35) 34, 2.	5026		ab U. C. DLXXX. bellum Persicum.
			5034	153	Macedonum regnum defecit.

Anni mundi.	*Olymp.*	*Syriae* & *Babyloniae.*	*Anni mundi.*	*Asiae.*
			4874	Agathocles Syracusis tyrannidem exercet. Lib. 22.
4888	117	I. Seleucus Nicator, (32) 15, 4.	4882	In Asia primus regnavit Antigonus (18) 13, 4.
4917	124	Seleucus capto Demetrio in Cilicia, *Syriae* & *Asiae* pariter imperavit, 16, 2.	4900	II. Demetrius, qui & Poliorcetes, (17), 15, 4.
4920	125	II. Antiochus Soter (19) 17, 2.		
4939	129	III. Antiochus, qui vocabatur Theos (15)		
4954	133	IV. Seleucus Callinicus (20) 27, 1.	4954	*Parthis* a Macedonum imperio recedentibus, primus regnavit *Arsaces*. 41, 4.
4974	138	V. Seleucus Ceraunus (3).		
4977	139	VI. Antiochus Magnus (36) 29, 1.	4963	Anno ab U. C. DXVII. ut Eutropius, Hamilcar oc-

Anni mundi.	Olymp.		Anni mundi.	
5006		Bellum Rom. cum Antiocho, ann. U. C. DLX. Eutrop.		cisus, cui successit, Hasdrubal. 44, 5.
5013	148	VII. Seleucus, (12) qui & Philopator.	4980	ab U. C. DXXXIV. Hannibal imperator Carthag. 44, 5.
5025	151	VIII. Antiochus Epiphanes (11) 34, 2.	5011	ab U. C. DLXV. bellum cum Gallograecis.

Anni mundi.	Olymp.	*Aegypto.*	Anni mundi.	Olymp.	*Syriae & Asiae.*
			5036	154	IX. Antiochus Eupator, (2) 34, 3.
			5038		X. Demetrius Soter (12) 34, 3.
			5050	157	XI. Alexander 35, 1. (9) mens. X.
5052	159	ab U. C. DCVI. Bellum Achaicum. 34, 1.			
5056		VII. Ptolemaeus Evergetes (29)	5060	160	XII. Demetrius (3) 35, 2.
			5063		XIII. Antiochus Sidetes (9) 36, 1.
			5072	163	XIV. Demetrius iterum (4) 38, 10.
			5076	164	XV. Antiochus Grypus (12) 39, 1.
5085	166	VIII. Ptolemaeus Physcon, qui & Soter, (17) 38, 8.	5088	167	XVI. Antiochus Cyzicenus (18) 39, 2.

Anni mundi.	*Olymp.*	
5102	170	IX. Ptolemaeus, qui & Alexander (10) 39, 4.
5112	173	X. Ptolemaeus Physcon (8) qui a matre fuerat eiectus. 39, 4.
5120	175	XI. Ptolemaeus Dionysius (30)
5150	182	XII. Cleopatra (22)
5172	187	Cleopatra & Antonius semet interficiunt: & Aegyptus Romana fit provincia.
		Lagidae in Aegypto regnaverunt ann. CCXCV.

Anni mundi.	*Olymp.*	
5106	171	XVII. Philippus Antiochus, in Parthos fugiens, Pompeio se deinceps tradidit, post quem Philippus captus a Gabinio est. (2)
5108		Huc usque Syria possessa per reges, in Romanam ditionem cessit.
		Bellum Mithridaticum anno ab U. C. DCLXII. ut Eutrop. 37, 1.
5153	183	Primus Rom. singulare imperium arripuit *C. Iulius Caesar.* (4) mens. VI.
5157	184	Rom. II. Octavianus Caesar *Augustus* (56) mens. VI.
		Ab eo, ann. ab U. C. DCCXXVI ut Eutrop. Hispania domita, Ianus clausus. 44, 5.

I N D E X.

A.

I N D E X.

I N D E X.

I N D E X.

I N D E X.

INDEX.

Dd 2

C.

D.

F.

INDEX.

H.

I.

L.

N.

P.

I N D E X.

Q.

R.

S.

T.

